

snímanie závojev
z priestorov,
miest a faktov

ZBORNÍK K JUBILEU A PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

 libuše vajdovej

zborník k jubileu a personálna bibliografia Libuše Vajdovej

PhDr. Libuša Vajdová, CSc.

PhDr. Libuša Vajdová, CSc. (1947) je literárna vedkyňa v oblasti rumunskej literatúry, komparatistiky a translatológie. Prekladá z rumunskej literatúry. V roku 1967 - 1971 študovala francúzštinu a rumunčinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 1977 obhájila dizertačnú prácu v Literárnovednom ústave SAV. Dnes pôsobí v tejto inštitúcii premenovanej medzitým na Ústav svetovej literatúry SAV ako samostatná vedecká pracovníčka. Pedagogicky pôsobila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (1978 - 1979) a na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (2006). Absolvovala viaceré výskumné pobyty v zahraničí (Rumunsko, Luxembursko, Izrael a iné), mesačný prednáškový na École des Hautes Études en Sciences sociales (EHESS) v Paríži, ročný na Collegium Budapest. Bola zakladajúcou šéfredaktorkou literárnovedného časopisu ÚSvL SAV World Literature Studies (2008 - 2011). Je aktívnou členkou spoločností International Comparative Literature Association (AILC), Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes (FILLM), Slovenskej literárnovednej spoločnosti, Slovensko-rumunskej spoločnosti a Česko-rumunskej spoločnosti.

Roku 2018 vydal Ústav svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied
(www.usvl.sav.sk) v Knižnici časopisu World Literature Studies.

Autori a autorky príspevkov: Dagmar Mária Anoca, Magdolna Balogh, Mária Bátorová, Katarína Bednárová, Adam Bžoch, Judit Görözdi, Edita Gromová, Jarmila Horáková, Eva Kenderessy, Mária Kusá, Roman Mikuláš, Jana Páleníková, Monica Spiridon, Libuše Valentová, Peter Zajac

Personálnu bibliografiu spracovala: Veronika Čejková

Publikáciu zostavili: Judit Görözdi a Dobrota Pucherová

Copyright © autorky a autori textov 2018

Foto © Dobrota Pucherová 2018

Vizuálna koncepcia: Jana Sapáková, Layout JS.

Layout: Margareta Kontrišová

Cover design © Jana Sapáková 2018

Tlač: SAP – Slovak Academic Press, s. r. o., Bratislava

ISBN 978–80–88815–23–5

EAN 9788088815235

snímanie závojev
z priestorov,
miest a faktov

zostavili judit görözdi a dobrota pucherová

ZBORNÍK K JUBILEU A PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

== libuše vajdovej

obsah

- 9 — Mária Kusá: Transdisciplinárne presahy literárnej vedy alebo
„... soustřeďuje se na souvislosti doposud většinou opomíjené...“

POCTA OSOBNOSTI

- 15 — Dagmar Mária Anoca: La mulji ani, Libuša!
17 — Adam Bžoch: Libuša Vajdová ako inšpirátorka vedeckého života
29 — Peter Zajac: Genius loci

POCTA DIELU

- 43 — Libuše Valentová: Libuša Vajdová – pluridisciplinárnosť ve vedecké
a tvůrčí praxi
51 — Jana Páleníková: Rumunistika v kontexte slovensko-rumunských
vzťahov
58 — Eva Kenderessy: Čo prekladá literárna vedkyňa?
70 — Katarína Bednárová: (Nielen) zdravica, bude reč najmä o preklade
83 — Edita Gromová: Preklad a kultúra v translatologickej reflexii

POCTA MYŠLIENKAM

- 103 — Monica Spiridon: The „Dacian paradise lost“: A Communist Master Trope of Romanian Cultural Identity
- 114 — Magdolna Balogh: The Professional Comparatist
- 126 — Mária Bátorová: Auto-Image in the Writings of Dominik Tatarka
- 138 — Jarmila Horáková: Mimoliterárni vlivy na dílo Eugena Lovinesca
- 143 — Roman Mikuláš: Konštrukcia skutočnosti v metafore (s odkazmi na listy a záznamy snov Ingeborg Bachmannovej v *Male oscuro. Aus der Zeit der Krankheit*)
- 169 — Judit Görözdi: V dvoch kultúrach - vice versa
(P. Závada: *Jadvigin vankúšik*, V. Šikulová: *Miesta v sieti*)

BIBLIOGRAFIA

- 187 — Veronika Čejková: Personálna bibliografia Libuše Vajdovej
- 240 — Autori príspevkov v zborníku

Transdisciplinárne presahy literárnej vedy alebo
„... soustřeďuje se na souvislosti doposud
většinou opomíjené...“

Mária Kusá

Temer pred rokom som s veľkou radosťou a pocitom „pocty“ pre mňa moderovala kolokvium venované životnému jubileu kolegyne Libušky Vajdovej s názvom *Transdisciplinárne presahy literárnej vedy*.¹ Aktívne sa na ňom zúčastnil úctyhodný počet kolegov literátov i ne-literátov (historikov, jazykovedcov), „svetovistov“, priamo „rumunistov“, ale aj „slovakistov“, komparatistov i translatológov. Ukázalo sa,

¹ Kolokvium *Transdisciplinárne presahy literárnej vedy* sa konalo v Bratislave, v bývalej budove Ústavu svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied na Konventnej ulici 13 dňa 3. mája 2017. Pozri Čaputová, Barbora. 2017. Literárnovedné kolokvium na počesť rumunistky Libuše Vajdovej. *Aktuality*, 9. máj. Dostupné na http://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=6880 [cit. 11. júna 2018]. Tento zborník publikuje jednak príspevky, ktoré odzneli na kolokviu, jednak ich doplna o ďalšie reflexie, štúdie.

že jubilatka celý život dokazovala a znovu dokázala pritiahnúť takto rôznorodé publikum, ktoré si považovalo za české, podobne ako ja, vyjadriť verbálne i neverbálne špecifickú zmes odbornej akceptácie, vedeckého uznania i čisto ľudskej úcty.

Počas kolokvia sa pri mne vystriedali Libuškinе kolegyne ruministky (L. Valentová a J. Horáková z pražskej UK, E. Páleníková z bratislavskej UK a ich spoločná bývalá študentka a Libuškina úspešná bývalá doktorandka E. Kenderessy), ale aj neruministi – riaditeľ ústavu Adam Bžoch so snahou formulovať podoby existencie jubilatky v literárnej vede, Katka Bednárová s pregnantným charakterizovaním Vajdovej prínosu do (nielen) slovenskej translatológie či neskôr v diskusii generačne blízky Peter Zajac. Pokúsiť sa sumarizovať všetko, čo bolo povedané, formulovať to, čo ostalo za hranicami slov by bolo asi ako nosiť drevo do lesa – všetko povedané i to ostatné tvorí súčasť tejto malej a skromnej publikácie ako výrazu poďakovania za inšpiráciu a motiváciu pozeráť sa na veci v nečakaných, ba niekedy na prvý pohľad až nezmyselných súvislostiach. Trochu inak, ale veľmi presne to formuloval vo svojej úvahe A. Bžoch. Preto ju odcitujem celú: „Otázky, ktoré L. Vajdová kladie, nesmerujú k odpovediam, ktorými by sme tieto otázky mohli považovať za raz a navždy „vybavené“. V jej podaní smerujú zvyčajne k otvoreniu širších kultúrnych súvislostí, vedú k nedogmatickému a verím, že aj nedogmatizovateľnému problémovému vedomiu, k poznaniu, pri ktorom ide o „otvorenie očí“, k poznaniu jednotlivostí a zároveň bohatosti a rozmanitosti sveta, ktorého sú tieto jednotlivosti súčasťou...“

„... směřování k syntetizující perspektivě...“

Libuška Vajdová, ako to vyplýva aj z už spomenutej zostavy účastníkov kolokvia, sa celý svoj pracovný život prirodzene pohybuje v niekoľkých rovinách vedeckého bádania: v oblasti

komparatistiky, translatológie, kultúrnych a kultúrno-historických štúdií, pričom „normálne“ je pre ňu hľadať medzi nimi súvislosti, keď sa samozrejme často prestupujú tradičné normy jednotlivých disciplín. Práve to je cesta, ktorou seba i druhých dokáže L. Vajdová smerovať k spontánne „syntetizujúcej perspektíve“. Syntetizujúcou perspektívou je aj jej videnie časti v celku a celku v časti, čo sa prirodzene ukazuje napríklad v jej chápaní európskeho/svetového a slovenského/slovensko-českého/rumunského kultúrneho a vedeckého priestoru. Na jednej strane považuje za dôležité neustále vnímanie podnetov a impulzov zo zahraničia, na strane druhej rovnako sústavne reflektuje tradície i súčasnosť slovenskej/českej/rumunskej vedy a usiluje sa ich sprostredkovať i inonárodnému recipientovi.

Recepčná tradícia ako pojem L. Vajdovej veľmi presne pomenúva jav kontextu slovenského (ale aj hocikakého iného) kultúrneho priestoru, ktorý spoluvytvára tento priestor a zároveň obraz inonárodných literatúr v ňom. Aj z tohto dôvodu sa tento pojem stal široko používaným, predovšetkým v slovenskej translatológii. Jeho realita, jeho konkretizácia totiž umožňuje nevyrábať „umelú kontinuitu“, ale vnímať, povedané s L. Vajdovou „súvislosť v pretržitosti“. Práve aj tu Libuška inšpiruje, pretože hľadania a nachádzania týchto súvislostí predstavujú často až detektívnu prácu, vychádzajúcu z prísne faktického základného výskumu, pritom však postavenú na ich až „poirotovskom“ interpretovaní.

„... individuálna intonácia, syntax i štýl...“

Texty L. Vajdovej prinášajú teda svojím obsahom nové pohľady, nové súvislosti, nové fakty – novo prečítané, novo povedané. Dovoľím si v tomto zmysle zacitovať ešte raz z textu A. Bžocha: „... za každým, keď čítam práce L. Vajdovej, mám dojem, akoby som počul jej hlas – jej spôsob formulovania je v jej písomnom prejave podobný

formulovaniu vo vedeckých diskusiách a aj neformálnych odborných rozhovoroch. Zaznieva z neho vždy jej individuálna intonácia, syntax i štýl. Dostávam sa tým k jednému podľa môjho názoru podstatnému aspektu vedeckého pôsobenia L. Vajdovej: Veda je a má byť v jej chápaní ‚prirodená‘ v tom zmysle, že vedecký produkt, akokoľvek je ako myšlienkový konštrukt výsledkom zahĺbenia a dlhodobého hlbania, boja s materiálom, je vyjadrením osobnosti bádateľa a autora, ktorý je s ním personálne spätý a stotožnený alebo: má ho natoľko zvnútornený, že naplno zaznieva jeho osobnosťou.“ Práve cez tento aspekt je bádanie L. Vajdovej identifikovateľné, čitateľné, je to jej odvaha vytiahnuť slová a pomenovať doteraz bezmenné javy, ale rovnako aj schopnosť dať niektorým pomenovaniám nový život, dať prekladu sedem životov...

Stredoeurópanstvo, dejinnosť, centrum a periféria, prístupy, metódy a spôsoby písania dejín, vzťah kolónií a metropoly, kultúra v preklade, preklad v kultúre, recepčná tradícia a preklad, preklad a inakosť, pragmatika prekladu, to všetko sú slová, pojmy, fakty, prostredníctvom ktorých – povedané s K. Bednárovou – L. Vajdová sníma **závoje z priestorov, miest a faktov.**

A za to Ti, Libuška, v mene všetkých spolupracovníkov, bývalých i tých súčasných a pochopiteľne aj tých budúcich ešte raz ďakujem, aby všade, kde si Ty, sa konštituoval šťastný priestor, ako povedal Peter Zajac – za dobrých i celkom zlých čias.

La mulți ani, Libuša!

Dagmar Mária Anoca

Neviem, odkedy poznám Libušu Vajdovú, ale isté je, že sa mi s ňou stalo to, čo sa zvykne stávať s opravdivými osobnosťami: najprv dlho, dlho poznáš ich meno, lebo sú známi svojimi danosťami, prácou a dôsledkami aktivít, a len neskoršie sa s nimi stretneš takpovediac v telesnej podobe. Aj so mnou to bolo tak v prípade Libuše Vajdovej. Spoznala som ju z počutia v učených rozhovoroch členov vzdelaneckej elity rumunistov a slovakistov, poznala som ju z jej publikačnej vedeckej a popularizačnej činnosti, z prekladov a neskoršie z vedeckých podujatí. Preto dodnes nemôžem povedať, kedy som sa s Libušou po prvýkrát stretla. Zdá sa mi, že ju poznám odjakživa, že sme sa stretali ešte predtým, aj teraz na nivách literatúry a rumunsko-slovenských vzťahov a naopak, či kdesi v tej veľkej forsterovskej knižnici, kde svorne a anachronicky sedia literáti (a odvažujem sa dúfať, že aj literárni vedci) alebo kdesi na hykischovskej planéte literárnych prvkov, kde sa potulujeme za opravdivým zmyslom tohto všetkého obklopujúceho nás vo svete duchovnom i hmotnom. Vždy ma prestu-
povať pocit obdivu, aká dokonalá znalkyňa rumunskej kultúry prebý-

va v tejto naoko útlej plavovlasej bytosti; zdá sa, že je krehká, a ona pritom dokáže napísať takú kapitálnu knihu o rumunskej literatúre vo vzťahu so slovenskou kultúrou! Zrejme dobrá znalosť oboch fenoménov jej umožnila posunúť komparatistický výskum v tejto oblasti ďalej, ako to bolo pred vydaním jej knihy. Bola som nadšená jej rumunčinou, spôsobom, ako si dokázala získať rumunský svet a úctu v radoch rumunských literátov. Bola som vdáčna, že misiu rozširovania znalostí o tom všetkom aj na Slovensku brilantne vykonáva aj v literárnoteoretických a traduktologických súvislostiach, ako aj za to, že šíri dobré meno slovenskej kultúry v rumunskom prostredí. Dobré mi padlo, že vo svojej najdôležitejšej práci nezabudla ani na úsilie slovenskej menšiny v Rumunsku o nadviazanie, udržiavanie a rozvoj kultúrneho dialógu prostredníctvom prekladu a publikácií kultúrneho rázu.

Libuša sa ukázala hodna tohto aristokratického mena svojím aristokratickým duchom a svojou prácou. Pri jej sviatku volám *Živio, La mulți ani!*

Libuša Vajdová ako inšpirátorka vedeckého života

Adam Bžoch

Pri príležitosti životného jubilea našej kolegyne Libuše Vajdovej by som sa rád pokúsil zhrňujúco pripomenúť z môjho hľadiska významnú časť z toho, čím naša vzácna kolegyňa formovala a dodnes formuje vedecké a kritické povedomie v rámci našej inštitúcie, Ústavu svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied. Z hľadiska inšpiratívnosti pôsobenia L. Vajdovej v tejto inštitúcii nemá pre mňa ako jej dlhoročného mladšieho kolegu zmysel o jej aktivitách a výskumných záujmoch, o rumunskej filológii a literatúre, o komparatistike a o translológii hovoriť oddelene. O jednotlivých subdisciplinárnych aspektoch jej vedeckého účinkovania sa určite kompetentne vyjadria jej kolegyne a kolegovia, s ktorými celé roky úzko spolupracovala na rôznych výskumných projektoch. Je isté – a empiricky sa to dá doložiť množstvom citácií jej prác –, že do všetkých týchto oblastí tvorivo a inšpirujúco zasiahla, pomohla im rásť, vtlačila im svoju pečať a v súčasnosti je ako literárna vedkyňa, organizátorka a účastníčka medzinárodných vedeckých podujatí nielen poprednou osobnosťou slovenskej literárnovednej rumunistiky, ale aj porovnávacej literárnej

vedy a translatológie. Vnáša do týchto oblastí živého ducha diskusie, problémovosti a dovoľím si povedať, že prispieva k ich kráse v tom zmysle, že ukazuje možnosti ich tvorivého rozvinutia, pri ktorom nadobúdame dojem, že veda môže byť radostnou a oživotvorujúcou, že v nej nemusí byť nič šedivé, nič skostnatené, nič anonymne automatické a mechanicky aplikované.

Rád by som povedal niečo o energii, ktorá vychádza z jej vedeckého a organizačného prístupu. Živosť, akou sa tento prístup vyznačuje, je okrem iného živosťou jazyka Libuše Vajdovej. Pokiaľ ide o mňa, priznám sa, že zakaždým, keď čítam práce Libuše Vajdovej, mám dojem, akoby som počul jej hlas – spôsob formulovania je v jej písomnom prejave podobný formulovaniu vo vedeckých diskusiách a aj neformálnych odborných rozhovoroch. Zaznieva z neho vždy individuálna intonácia, syntax i štýl. Dostávam sa tým k jednému, podľa môjho názoru, podstatnému aspektu vedeckého pôsobenia Libuše Vajdovej: Veda je a má byť v jej chápaní „prirodzená“ v tom zmysle, že vedecký produkt, akokoľvek je ako myšlienkový konštrukt výsledkom zahĺbenia a dlhodobého hĺbenia, boja s materiálom, je vyjadrením osobnosti bádateľa a autora, ktorý je s ním personálne spätý a stotožnený alebo má ho natoľko zvnútornený, že naplno zaznieva jeho osobnosťou. Odtiaľ sa berie aj presvedčivosť jej pôsobenia, ktorá nie je autoritárskou persuzívnosťou ani asertivitou, ale je emanáciou, dokonca emanáciou v argumentatívnej rovine, čo sa môže javiť ako trochu riskantná formulácia, ale ja sa to pokúsim vysvetliť: Otázky, ktoré Libuša Vajdová kladie, nesmerujú k odpovediam, ktorými by sme tieto otázky mohli považovať za raz a navždy „vybavené“. V jej podaní smerujú zvyčajne k otvoreniu širších kultúrnych súvislostí, vedú k nedogmatickému a verím, že aj nedogmatizovateľnému problémovému vedomiu, k poznaniu, pri ktorom ide o „otvorenie očí“, k poznaniu jednotlivostí a zároveň bohatosti a rozmanitosti sveta, ktorého sú tieto jednotlivosti súčasťou. Rád by som na ilustráciu uviedol príklad z jej monografie *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre* z roku 2000, kde rozvinula myšlienku pretvárania materiálu v procese písania akýchkoľvek dejín prekladu, teda nielen dejín prekladu rumunskej literatúry: „Niet pochyb, že úspešní dejepisci majú

schopnosť vyplniť chýbajúce miesta v prekladovej tvorbe vlastnou predstavivosťou a vysvetliť neznáme motivácie tak, aby vyzerali ako nepochybné alebo aspoň veľmi pravdepodobné“ (Vajdová 2000, 10). Po tejto vete, ktorá sa nám javí ako samozrejma, nasleduje nečakaná konklúzia: „Z toho vyplýva, že nielen dejín literatúry, ale aj dejín prekladu môže byť vždy viacero a môžu platiť paralelne“ (10). Táto konklúzia môže byť nečakaná preto, lebo vedec iného typu by mohol z predchádzajúcej vety vyvodiť odlišné, ba opačné, zužujúce dôsledky; nie však Libuša Vajdová, jej ide o pluralitný charakter humanitného poznávania, ktorého základom má byť živá, otvorená diskusia. Tento vedecký postoj sa dlhodobo premietol aj do jej účinkovania v Ústave svetovej literatúry, kde od deväťdesiatych rokov motivovala k inému spôsobu prezentácie vedeckých poznatkov, než bolo dlho zaužívané – miesto prednesu vypracovaných a štylisticky vytríbených literárnovedných príspevkov, ktoré sa v priamej verbálnej komunikácii neraz auditívne ťažko vnímajú, to mali byť spontánne vstupy, predstavenia téz, ktoré vedú k diskusiám. Také boli vždy aj odborné diskusie na rozličné témy, ktoré viedla, na tomto mieste spomeniem aspoň jednu veľmi vydarenú, diskusiu o literárnej vede a kognitívnych vedách.

Nazdávam sa, že dôvod, prečo v argumentáciách Libuše Vajdovej, či už v písomnej, alebo ústnej podobe dochádza namiesto petrifikácie odpovedí k sympatickému otváraniu nových a nových otázok, nových ciest. Z nich si ona sama vyberá tie, ktoré sú pre ňu najproduktívnejšie, hoci určite nie najjednoduchšie, pretože sú vždy netriviálne, tkvie okrem iného v precítenej skúsenosti s literatúrou a s kultúrou ako so živými organizmami, ktorých základom je pluriformnosť a polyfónia. Akceptovanie vitálnej stránky literatúry a kultúry, uznanie jej pluriformnosti a polyfónie, tvorilo aj východisko jej dodnes na Slovensku málo docenenej archeológie slovenskej rumunistiky, ktorej výsledok predložila v roku 1991 vo vydaní korešpondencie Jindry Huškovej-Flajšhansovej. Toto vydanie uzrelo svetlo sveta v Bukurešti a je slovenskej literárnohistorickej obci prístupné len v rumunčine s dlhším slovenským resumé. Libuša Vajdová zozbierala a s kritickým komentárom vydala listy J. Huškovej-Flajšhansovej s 36 ru-

munskými kultúrnymi a literárnymi osobnosťami medzivojnového, vojnového, resp. povojnového obdobia (s ťažiskom na medzivojnové obdobie) a je evidentné, že z mnohohlasnosti, ktorá z tohto korpusu zaznieva, si je možné utvoriť obraz o mnohostrannom kultúrnom dialógu, ďaleko presahujúcom horizont jedného predmetu, jednej myšlienky, jednej témy, pretože tém (súdiac už podľa menného registra) je množstvo (okrem iného sú to hudobné témy!). Kolegovi, ktorý nie je odborníkom v rumunskej filológii a kultúrnej histórii, mnohé mená Huškovej-Flajšhansovej korešpondentov azda málo hovoria, ale je významné, že táto zakladajúca osobnosť slovenskej rumunistiky, ktorá bola v sedemdesiatych rokoch učiteľkou Libuše Vajdovej na FiF UK v Bratislave, si písala o. i. s Lucianom Blagom, Octavianom Gogom, Mihailom Sadoveanom a Zahariom Stancom; už len tieto literárne diametrálne rozličné, silné osobnosti sú výrazne odlišnými, mnohokrát kontrapunktickými hlasmi v kultúrnom dialógu medzi Rumunskom a Slovenskom.

V príprave na kolokvium, usporiadané pri príležitosti životného jubilea Libuše Vajdovej, som s ňou viedol dlhší rozhovor, počas ktorého som ju spovedal z jej minulosti, zaujímal ma jej „Werdegang“, odborný rast, o ktorom sme mali za tie roky málo príležitostí hovárať sa, pretože sme vcelku málokedy hovorili o osobných záležitostiach. Počas tohto rozhovoru som si uvedomil niekoľko vecí. Po prvé, ako zložito sa vyvíjala jej akademická kariéra (ak vôbec možno hovoriť o *kariére*), aké prekážky prekonávala. Po druhé, ako lucidne a kriticky vnímala a vníma situáciu slovenskej literárnej vedy a humanistiky. Z tohto rozhovoru pripomeniem pár momentov a pokúsim sa ich ilustrovať niektorými autorkinými prácami.

Začiatkom sedemdesiatych rokov, keď Libuša Vajdová študovala rumunčinu a francúzštinu na FiF UK, prispela zásadným spôsobom k jej intelektuálnemu a kultúrnemu rastu zakladateľka slovenskej rumunistiky Jindra Hušková-Flajšhansová, hoci jej ďalšími učiteľmi boli takisto výrazné osobnosti, ako napr. Jozef Felix (literatúra), Mme Forgáčová, ale aj Štefan Povchanič (štylistika). Práve Jindra Hušková-Flajšhansová, okrem iného ako osobnosť prechádzajúca viacerými kultúrami (českou, slovenskou, rumunskou), ju zrejme ovplyvnila najviac.

Keď neskôr Libuša Vajdová po krátkom období pôsobenia v Poštovej novinovej službe, kde triedila zahraničné časopisy, nastúpila v roku 1972 na študijný pobyt a krátko nato na doktorandské štúdium do Ústavu svetovej literatúry, prijímal ju Mikuláš Bakoš. Toto akademické prostredie bolo v tom čase silne poznamenané tematickým záujmom o modernu a avantgardy, a zároveň metodologicky orientované na výskum historickej poetiky, a to celkom logicky viedlo k tomu, že Libuša Vajdová začala písať najprv o rumunskom symbolizme (rigorózna práca) a následne o dynamike rumunskej medzivojnovnej poézie (doktorská práca). Tieto dve práce neboli, žiaľ, nikdy uverejnené, takisto ako jej monografia o Mihaiovi Eminescovi z osemdesiatych rokov. Zvyšky výskumného pôsobenia raných sedemdesiatych rokov sú v určitej podobe stále prítomné u niektorých predstaviteľov terajšej staršej generácie literárnych vedcov, hoci zhruba od polovice osemdesiatych rokov došlo v rámci inštitúcie k výskumnému obratu, ktorého súčasťou bola aj Libuša Vajdová.

Tento obrat spôsobila spočiatku skutočnosť, že po Bakošovej smrti a po inštitucionálnom spojení Ústavu svetovej literatúry s Ústavom slovenskej literatúry do Literárnovedného ústavu si muselo oddelenie svetovej literatúry hľadať svoju tvár. Podľa všetkého jestvoval aj silný politický tlak zvonka, a ten spôsobil, že od osemdesiatych rokov sa dlhodobým výskumným programom napokon stala recepcia inonárodných literatúr ako jedna z možných podôb v tom čase internacionálne vysoko rešpektovanej literárnej komparatistiky. Znakom spoločenskej inhibície z čias reálne existujúceho socializmu a intelektuálneho konzervativizmu v rámci Literárnovedného ústavu bolo, že tieto zmeny nastúpili nejakých pätnásť rokov po tom, čo vyšli na túto tému zásadné práce: Hans Robert Jauß publikoval svoj program literárnych dejín ako provokácie literárnej vedy, založený na reorientácii na recepčné hľadisko v roku 1968, a o rok neskôr uverejnil Felix Vodička svoju knihu *Struktura vývoje*, ktorá štrukturalizmus zmierila s recepčnou estetikou. Bezprostredným cieľom nového programu oddelenia inonárodných literatúr LVÚ SAV sa od osemdesiatych rokov stalo zostavovanie bibliografií prekladov inonárodných literatúr do slovenčiny, dlhodobým zámerom bola tvorba syntetických prác, kto-

ré by zdokumentovali situáciu inonárodných literatúr v slovenskom kontexte. Jedným z vtedy neevidentných problémov, ktorý si však dobre uvedomujeme dnes, pod tlakom spoločenského pragmatizmu, bolo relatívne nedostatočné ozmyslenie tejto výskumnej práce. Istý zmysel jej zrejme dávala Ďurišinova koncepcia medziliterárnych spoločností, ktorá sa u niektorých mladších kolegov, ako bol talianista Pavol Koprda, stretla so súhlasom, u iných však, ako bola Libuša Vajdová, narážala na pochybnosti, pretože bola založená na chápaní kultúr, resp. literatúr ako homogénnych entít, vstupujúcich medzi sebou do komunikácie. To v prípade Libuše Vajdovej protirečilo jej skúsenosti s rumunskou literatúrou a s fenoménom balkánskeho areálu, ktoré tvoria konglomeráty prestupujúcich sa, historicky vrstviacich sa kultúr, náboženstiev, tradícií atď. Mimochodom, homogénne chápanie slovenskej kultúry prevládalo aj v časti komunity slovenských literárnych vedcov – slovakistov, ktorí odmietali konfrontovať svoje poznatky o slovenskej literatúre s inými literatúrami nielen kvôli vlastnému (krypto)nacionalizmu, ale aj preto, lebo jednoducho nečítali v cudzích jazykoch a neboli zorientovaní v iných literatúrach a kultúrach tak ako v slovenskej, prípadne českej. Podobná situácia bola a čiastočne aj stále je podľa mojich vedomostí u dnes už odchádzajúcej generácie reprezentantov slovenskej jazykovedy. K výnimkám, ku ktorým v literárnovednej slovakistickej obci patrili v osemdesiatych rokoch Oskár Čepan a z vtedajších mladších Peter Zajac, Milan Šútovec a z ešte mladších Fedor Matejov, sa ako diskusní partneri Libuše Vajdovej družili podľa jej vlastných slov komunikačne otvorení „svetovisti“ Dionýz Ďurišin a polonista a bohemista Pavol Winczer; u nich všetkých došlo v priebehu času k spochybneniu pevných kontúr klasicky definovanej výskumnej disciplíny; u O. Čepana to bolo už dávnejšie a celkom spontánne pod vplyvom uvažovania o slovenskej literatúre ako literárnej kultúre so vzťahom k výtvarnému umeniu a s možnosťami experimentálneho využitia archeologickej, resp. geologickej terminológie. U P. Zajaca v osemdesiatych rokoch okrem iného vďaka jeho inklináciám k prírodovedným konceptom, ale aj k sociálnym vedám. D. Ďurišin podľa všetkého aspoň zvažoval súvislosti literatúry a výtvarného umenia, aj keď ich už sám

nedokázal súvislejšie konceptualizovať, pretože nemal vedomosť o intermediálnych diskusiách, čo bolo spôsobené aj jeho filologickými obmedzeniami (vedel len po rusky). P. Winczer si zas pod vplyvom svojho povojnového učiteľa Krejčího uvedomoval potrebu kultúrnej a sociálnej histórie literatúry, ale realizoval ju obmedzene a tiež neskoro, po roku 1989. To všetko boli elementy začínajúcich medziodborových presahov slovenskej literárnej vedy koncom osemdesiatych rokov pred Nežnou revolúciou.

Do tých čias spadajú aj inter-, resp. transdisciplinárne iniciatívy P. Zajaca, ktorý ešte pred revolúciou pozýval do zasadacej miestnosti Literárnovedného ústavu na Konventnú 13 prednášať sociológov Soňu Szomolányiovú, Fedora Gála a ďalších vedcov: Petra Tatára, Petra Kresánka, Josefa Vavrouška, Vlada Krivého, Jaroslava Stríteckého; paralelne prebiehala v Slovenských pohľadoch interdisciplinárna debata vyvolaná článkom biológa Ladislava Kováča *Premýšľanie o vede a našich dejinách*, na ktorej sa zúčastnili aj literárni vedci, no jej dôsledky boli zrejme najväčšie pre slovenskú historiografiu, ktorá mohla nadviazať okrem iného aj na staršie práce Ľubomíra Liptáka zo šesťdesiatych rokov o sociológii slovenských dejín. Iskra týchto slobodných debát zasiahla po rozdelení Literárnovedného ústavu aj Ústav svetovej literatúry, a to práve vďaka iniciatívam Libuše Vajdovej, ktorá bola po Nežnej revolúcii zástupkyňou riaditeľa LVÚ Rudolfa Chmela a potom Petra Zajaca. Ako neúnavná organizátorka medzinárodných interdisciplinárnych podujatí sa po roku 1989 nestretla s veľkým pochopením prvého riaditeľa ÚsvL SAV Dušana Slobodníka, ktorý takéto aktivity nepodporoval, a myslím, že pre ne nemal veľký zmysel ani jeho nástupca Ján Koška. Pre komunitu „svetovistov“, ale aj literárnovedných slovakistov bolo v každom prípade ohromným šťastím, že Vajdová ešte pred rozdelením ústavov v roku 1990 vycestovala na krátky čas do Paríža, kde bola hosťkou inštitúcie EHESS. Tam nadviazala kontakty s historikom medievalistom, spoluzakladateľom historickej antropológie Jacquesom Le Goffom a s historikom a filozofom Krzysztofom Pomianom, ktorých 1991 pozvala prednášať do Bratislavy. Viacerí si zrejme spomenú na nabitú zasadačku na Konventnej 13 a potom v Mozartovom dome, kde vtedy

sídlila Verejnosť proti násiliu, keď tam v novembri 1991 prednášal J. Le Goff, ktorý začínal byť v Československu širšie známy aj vďaka českému prekladu jeho kľúčovej práce *Kultúra stredovekej Európy*. V priebehu nasledujúcich rokov kontakty s francúzskymi historikmi oveľa väčšmi využila skupina českých historikov a prekladateľov sústredená okolo Martina Nodla, ktorý sa stal *spiritus movens* edície Každodenní život pri vydavateľstve Argo, kde dodnes vychádza množstvo sociálno- a kultúrnohistorických prác na rôzne témy z celého sveta. Na Slovensku sa tento podnet Libuše Vajdovej mohol rozvinúť len obmedzene a plody, ktoré priniesol, žiaľ, nepretrvali v priamej línii do dneška, ale chcem upozorniť na publikáciu, ktorú Vajdová zostavila roku 1994 na základe konferencie, ktorú za SAV organizovala v spolupráci s EHESS a s Francúzskym inštitútom v októbri 1992; na tej konferencii som bol vtedy ako divák (uskutočnila sa na FiF UK na Gondovej ulici). Konferencia bola, žiaľ, veľmi slabo navštívená, hoci vedci, ktorí na nej vystúpili, tvorili *crème de la crème* francúzskej a čiastočne aj českej i slovenskej humanistiky. Za Francúzov vystúpili André Burguière, Claudine Cohen, Robert Castel, Claudine Herzlich, Alban Bensa a Francis Zimmermann, z československej strany Alexander Avenarius, Ján Komorovský, Viera Bačová, Štefan Šutaj, Július Jakab, Jozef Vladár, Juraj Schenk, Peter Zajac, Jiří Buriánek, Damian Kováč, Anna Klimeková, Viktor Krupa, ale aj Erich Mistrík, Viliam Marčok, Ladislav Franek a samozrejme iniciátorka Libuša Vajdová. K tejto konferencii jedna pripomienka. Vďaka niektorým francúzskym humanitným a sociálnym vedcom, okrem iného vďaka filozofovi Jacquesovi Derridovi, sa ešte pred rokom 1989 vytvorilo medzi Československom a Francúzskom puto prostredníctvom nimi založenej Nadácie Jana Husa. Táto nadácia sa stala po roku 1989 jednou z tepien intelektuálnej výmeny medzi oboma krajinami. Po rozpade ČSFR za vlády Vladimíra Mečiara toto spojenie so Slovenskom ešte istý čas pretrvalo, neskôr ho nahradila spoločnosť CEFRES pod vedením prvej riaditeľky Marie Elisabeth Ducreux, CEFRES sa však čoskoro začal orientovať na sociálne vedy a humanistika zostala v úzadí (dnes je už situácia opäť iná). Pripomínam, že za všetkými intelektuálnymi výmenami sú vždy konkrétni ľudia, inšpirátori, debatéri oplý-

vajúci sociálnou energiou, vôľou k dialógu, espiritom, optimizmom a v neposlednom rade osobným šarmom, a v deväťdesiatych rokoch bola takýmto motorom slovensko-francúzskych intelektuálnych vzťahov práve Libuša Vajdová.

Výčitka, ktorej musela Vajdová koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov v komunite „svetovistov“ čeliť a ktorá sa zdá dnes úplne nezmyselná, ba nepredstaviteľná, sa týkala jej filologickej kompetencie, ktorá je údajne jej primárnym štúdiom obmedzená na Rumunsko. Celkovo sa už pri opätovnom zrode Ústavu svetovej literatúry javila myšlienka filologických východísk veľmi obmedzujúca. Jedna z vážnych, inštitucionálne diskutovaných otázok bola v polovici deväťdesiatych rokov v ÚSvL SAV otázka fundamentu komparatívnych literárnych štúdií. Libuša Vajdová sa s touto otázkou vyrovnávala po svojom: jej východiskom boli – na rozdiel od niektorých na slovanský svet emocionálne orientovaných humanitných vedcov – inter- a transdisciplinárne presahy literárnej vedy či literárnej komparatistiky, s plným autoreflexívnym vedomím domácich vedeckých tradícií a zároveň s kritikou slovenského intelektuálneho dedičstva, ktoré je nevyhnutým kultúrnym predpokladom ďalšieho rozvoja humanitného myslenia. V interdisciplinárnom dialógu s francúzskou stranou to v roku 1994 vyjadrila spolu s kritikou pomerov vo vtedajšej slovenskej humanistike takto:

Keďže chýba autoreflexia, tak si disciplíny neuvedomujú svoje zmeny a svoju často protirečivú minulosť. Dokonca aj štrukturalizmus, metodológia, ktorá pomáhala sociálnym a humanitným vedám lepšie vzdorovať ideologickému tlaku a ktorá sa u nás stala vzorom uzavretého scientizmu, predstavuje prechod cez hranice disciplín. Existencia bariér medzi disciplínami vysvetľuje, prečo niektoré témy neboli nikdy diskutované a netvorili sa tu [na Slovensku – A. B.] niektoré oblasti výskumu (antropológia, dejiny náboženstiev), prečo ľudské aspekty ako psychické, spoločenské a biologické danosti boli z našich výskumov vyhnané, prečo si naša história nekládla otázky o menej slávnych epochách našej minulosti. [...] Odpoveď je, že sa stratila stimulatívna zvedavosť (Vajdová 1994, 10).

So stimulatívnou zvedavosťou, ktorá prekračuje hranice jednotlivých disciplín a vedie k neobmedzujúcemu kladeniu otázok huma-

nitného poznania, sa Libuša Vajdová mala možnosť v prvej polovici deväťdesiatych rokov oboznámiť na špičkových medzinárodných pracoviskách. Okrem EHESS to bolo Collegium Budapest – Institute of Advanced Study a v Bukurešti Ústav pre východoeurópske štúdiá Rumunskej akadémie vied. Pobyty na týchto pracoviskách prispeli okrem iného k prehĺbeniu historickej perspektívy, s ktorej možnosťami sa oboznámila už predtým na EHESS a ktorá sa dá vyjadriť v prvom rade ako „história bez veľkých udalostí“. V Bukurešti, kde sa zoznámila s vedcami ako Eužen Simion a Alexander Ducu, sa stretla s historickým prístupom, ktorý do výskumu kultúry byzantského areálu umožňoval vziať okrem prameňnej faktografie aj náboženskú literatúru, čo bol pre ňu evidentne akýsi „eyeopener“. V Budapešti, kde mala možnosť diskutovať okrem iného s nemeckým historikom Reinhartom Koselleckom, sa v rokoch 1993 – 1994 venovala štúdiu byzantsko-slovanskej komunity. Jej vtedajší projekt sa nazýval „Cultural and Interliterary Communities“, ale bolo jasné, že nemohol byť poplatný Ďurišovej koncepcii tzv. medziliterárnych spoločenstiev a ani literárnych centrizmov, pretože obraz kultúr Balkánu, ako ho Libuša Vajdová predstavovala v nasledujúcom období, bol silne decentralizovaný, akceptoval súbežnú prítomnosť rôznorodých etnických, náboženských a iných kultúrnych prvkov, čo je hľadisko, ktoré presadzuje dodnes, okrem iného naposledy výrazne na konferencii „New Imagined Communities“ v máji 2009 v Bratislave, venovanej vytváraniu identít vo východnej a juhovýchodnej Európe. Je symptomatické, že zborník z tejto konferencie editovala s kolegom Róbertom Gárikom, ktorý nie je odchovancom Ďurišovej školy. Mimochodom pohľad, ktorý ponúkla táto konferencia, nie je sústredený výlučne na literatúru ako údajný centrálny faktor tvorby identít v rámci kultúrneho priestoru Balkánu. Svedčí to okrem iného o reorientácii slovenskej literárnej komparatistiky z čisto literárnych na kultúrne, resp. sociokultúrne historické pozície.

Istú polemiku Libuše Vajdovej proti tradičnému a schematizovanému vnímaniu balkánskych kultúr vidím aj v jej záujme o kategóriu času v kultúre. Oblúk, ktorý sa klenie od jej raných štúdií o rumunskom literárnom modernizme až po jej dnešné uvažovanie o feno-

méne moderny a avantgardy, je neskoršie poznačený jej antropologickými a čiastočne aj religionistickými lektúrami, ktoré definitívne nahradili historickopoetický pohľad. Pripomením, že v Slovenských pohľadoch (1992, č. 8) uverejnila štúdiu o Mirceovi Eliadem, o ktorého v minulosti malo a dodnes má na Slovensku záujem viacero odborníkov (Ján Komorovský, Jana Páleníková, Milan Resutík). Poznanie, ktoré pre komplexné pochopenie modernizmu vyplynulo zo štúdia Eliadeho nielen ako prozaika, ale aj ako filozofa a religionistu, mohlo pre L. Vajdovú spočívať v tom, ako sa v kultúre moderny môžu ako protiprúdy mohutnej rieky prestupovať jednotlivé časy: čas historický s tzv. Veľkým (archaickým) časom a s časom „večného návratu“; umelecká moderna, ale ani samotná sociálna modernizácia nie je jednoducho len inováciou v zmysle postulovania myšlienkovvej a technologickej novoty, ale často konštituuje rozličné protirečivé javy, obnovuje napríklad v novom habite archaickosť. Tento pohľad sa presadil okrem iného pri našom spoločnom projekte „Reprezentácie prirodzeného v moderne a avantgardách“ v rokoch 2009 až 2011 a viedol u Libuše Vajdovej k plodným úvahám o konzervatívnych prvkoch rumunskej i slovenskej literárnej (ale myslím, že aj výtvarnej) moderny. Naše spoločné hľadanie vnútornej protirečivosti moderny ako nielen literárneho, ale sociálno-kultúrneho fenoménu, sa mimovoľne, no prirodzene stretlo s výskumnými záujmami Alexandra Sorina (vnuka Mirceu Eliadeho), profesora na Amsterdamskej univerzite a zakladateľa Centra pre vizuálne štúdiá v Bukurešti, ale aj Antoina Compagnona, o čom sme mohli debatovať počas ich pobytov v Bratislave (A. Compagnon navštívil naše pracovisko v máji 2007, A. Sorin pricestoval na pozvanie L. Vajdovej na jeseň 2009).

Ťažko obsiahnuť v krátkom texte všetky inter- a transdisciplinárne súvislosti, v ktorých sa pohybuje a ktoré iniciuje naša inšpiratívna kolegyňa Libuša Vajdová. Zdá sa, že som vynechal jej zásadné pôsobenie v pozícii šéfredaktorky časopisu *Slovak Review of World Literature Research*, premenovaného vďaka nej v roku 2009 na *World Literature Studies*; sama vydala niekoľko tematických čísel tohto časopisu, ktoré sú venované literatúre a spravodlivosti, ale aj translatológii, významným osobnostiam rumunskej kultúry vo svetovom kontexte

atď. Dúfam, že si ich spolu s ďalšími inšpiratívnymi prácami Libuše Vajdovej, ktoré som nespomenul, spoločne pripomenieme pri ďalších príležitostiach. Na tomto mieste sa chcem našej jubilatke poďakovať za jej neúnavnú, väčšinu z nás duchovne obohacujúcu činnosť a zaželať jej veľa tvorivých síl do budúcnosti.

Literatúra

- Vajdová, Libuša. 1994. Avant-propos. In *Les approches et les méthodes interdisciplinaires de recherche en sciences sociales*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2000. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.

Genius loci

Peter Zajac

Nebudem hovoriť o vedeckej činnosti Libuše Vajdovej. Tá bola napokon témou celého kolokvia o základných líniách jej literárnovednej činnosti v rumunistike a teórii prekladu.

Budem hovoriť o niečom inom, s čím však literárnovedná činnosť Libuše Vajdovej bezprostredne súvisí – o *duchu miesta a čias*. Miestom myslím budovu Ústavu slovenskej literatúry SAV a Ústavu svetovej literatúry SAV na Konventnej ulici 13 a časom najmä obdobie osemdesiatych rokov 20. storočia, keď sa v ústave vedecky formovalo jedno literárnovedné spoločenstvo.

Než sa vrátim na začiatok, musím začať od konca. 21. marca 2018 sa v zasadačke oboch ústavov konala prezentácia druhého dielu *Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia* (Kovačičová – Kusá 2018), ktorá uzatvorila takmer dvadsaťročnú prácu širokého autorského tímu a symbolicky nevdojak aj činnosť oboch ústavov v budove na Konventnej 13. Na podujatí som sedel vedľa Maše Kusej, spoluzostavovateľky slovníka, a intenzívne som si uvedomoval existenciu Konventnej 13 ako *genia loci*. Duch miesta býva znázorňovaný

v podobe hada, ale v našom prípade vyjadruje skôr dvojznačnú atmosféru miesta, ako by bol bôžikom jeho ochrany. Človek si napokon niečo uvedomuje najlepšie vtedy, keď o to prichádza.

Príbeh zániku pôsobenia oboch ústavov na Konventnej 13 sme práve zažívali na vlastnej koži. Niežeby som si to neuvedomoval už dlhšie, ale práve v tej chvíli bol priamo hmatateľný. V okamihu, keď Judit Görözdí, zástupkyňa riaditeľa Ústavu svetovej literatúry Adama Bžocha, otvárala celé podujatie, som si znenazdajky v akomsi záblesku uvedomil, že ak niekto z prítomných spája v sebe začiatok a koniec literárnovedného príbehu budovy, je to Maša Kusá. Bola to nenáhodná náhoda. Spýtal som sa jej na to a ona mi povedala, že sa ako desaťročná zúčastnila s otcom, literárnym vedcom a preferansistom od Boha Ivanom Kusým a so svojím strýkom, architektom Martinom Kusým na stretnutí so zástupcami evanjelickej cirkvi v budove, ktorá vyzerala so svojimi obnaženými vlhkými múrmi, stenami a dlážkami ako ruina. Pamätala si, že zástupcovia evanjelickej cirkvi boli vtedy Slovenskej akadémii vied vďační za to, že sa ujala spustnutej budovy a menovite Martinovi Kusému, že navrhol jej rekonštrukciu.

Potvrdila mi, čo som tušil – že vtedy nešlo o nijaký zlopestný, násilný čin, ale o akt záchrany a zveľadenia, ktorý si veľmi dobre uvedomovali aj zástupcovia evanjelickej cirkvi. Tá budova, to miesto a ich duch patrili napokon historicky tak evanjelickej cirkvi, ako aj slovenskej literatúre. Svedčí o tom vonkajšia pamätná tabuľa podľa návrhu Dušana Jurkoviča z roku 1932 (niekedy sa spomína aj M. M. Harminc) s menami šesťdesiatich siedmich študentov, významných príslušníkov národného hnutia. O päť tabule s menom Milana Rastislava Štefánika, ktoré nezničilo ani obdobie po roku 1948, sa opierajú na stéle mená Bohuslava Tablica, Juraja Palkoviča, Františka Palackého, Jána Kollára, Karola Kuzmányho, Sama Chalupku, Ľudovít Štúra, Michala Miloslava Hodžu, Jozefa Miloslava Hurbana, Ctibora Zocha, Augusta Horislava Škultétyho, Benjamína Pravoslava Červenáka, Jána Francisciho, Jána Kalinčiaka, Janka Matúšku, Andreja Braxatorisa, Štefana M. Daxnera, Petra Kellnera-Hostinského, Mikuláša Dohnányho, Samuela Štefanoviča, Janka Kráľa, Viliama Pauliny-Tótha, Samuela Ormisa, Viliama Šuleka, Jozefa Ľ. Holubyho, Štefana Fajnora,

Jána Kmeťa, Júliusa Markoviča, Jána Kvačalu. Študovali síce vedľa, v budove Starého lýcea, lebo do novej, neskoroklasicistickej budovy na Konventnej 13, ktorú postavil E. G. Bendl, sa Nové lýceum nasťahovalo až v roku 1855, ale aj Nové lýceum sa spájalo so slovenskou literatúrou, hoci v budove v tom čase sídlila uhorská Evanjelická teologická akadémia a študentský domov.¹ Tejto symbióze v roku 1967 veľmi dobre rozumel Ivan Kusý a jeho brat Martin, ale tej vedeckej priazni rozumeli aj vtedajší predstavitelia evanjelickej cirkvi, možno práve preto, že videli, ako sa k nej správal vtedajší režim.

Ivan Kusý rozumel totiž veľmi dobre spojeniu *genius loci*. Ústav slovenskej literatúry patrilo ako vedecké pracovisko, rovnako ako Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra a ďalšie spoločenskovedné a humanitné disciplíny do stredu mesta, lebo dokonca aj neslobodný komunistický režim si na rozdiel od toho dnešného, slobodného, liberálno-demokratického aspoň uvedomoval, že kultúra tvorí stred spoločnosti, pokiaľ je jadrom spoločnosti *spoločné družné bytie* (Simmel 2008, 161).

Odovzdanie budovy na Konventnej 13 do správy Ústavu slovenskej literatúry SAV sprevádzala v roku 1968 idea slobodného bádania vedeckého spolocnstva a slobodnej kultúry. Túto ideu poprela a zmariła normalizácia, ako sa v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch výsmešne nazýval návrat do nenormálneho režimu, ale duch slobodného miesta v nej aj v tých časoch prežil. V slobodnom režime však neprežil ani len tridsať rokov.

Toto všetko som si uvedomil vo chvíli, keď som si na prezentácii v zasadačke na Konventnej 13 prezeral toho 21. marca 2018 heslá

¹ Domy na Konventnej 11 a 13, na Panenskej 22 a na Palisádach 65 dostal slovenský cirkevný zbor do majetku pri rozluke maďarského, nemeckého a slovenského cirkevného zboru spolu s iným hmotným a finančným vysporiadaním po schválení oboma zborovými konventmi, nemecko-maďarským a slovenským 23. decembra 1928. V roku 1951 bola odovzdaná celá budova na Konventnej 13 do bezplatného užívania Evanjelickej bohosloveckej fakulte. 7. januára 1961 rozhodnutie Zbor povereníkov zrušil a budovy poštátnil s odôvodnením, že „tieto majetky nemajú vlastníka“. Takmer tridsať rokov po roku 1989 a po dlhých súdnych sporoch sa stal pozemok pod budovou vlastníctvom Evanjelickej cirkvi, ale samotná budova je stále v správe SAV. Bližšie Kováč 2017, 424 a 467 – 468.

v druhom diele slovníka. Je medzi nimi na stranách 309 – 311 aj heslo Libuša VAJDOVÁ a kto chce, môže si z neho odčítať základné údaje o jej živote, literárnovednej a prekladateľskej činnosti, čo všetko sa v slovníkovom hesle skomprimuje do niekoľkých riadkov či strán. Tak sa človek dozvie, že po absolvovaní štúdia francúzštiny a rumunčiny na Filozofickej fakulte UK v rokoch 1967 – 1971 nastúpila do Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV a po jeho zlúčení s Ústavom slovenskej literatúry do Literárnovedného ústavu tu získala v roku 1977 vedeckú hodnosť CSc. prácou o rumunskej medzivojnovnej básnickej avantgarde. Ale ako som už povedal, nebudem hovoriť o vedeckej ani prekladateľskej činnosti Libuše Vajdovej, ale o mieste a jeho duchu, ako sme ho zažili ako nastupujúca literárnovedná generácia koncom sedemdesiatych a v osemdesiatych rokoch 20. storočia.

Budova literárnovedného pracoviska na Konventnej 13 bola ako slovakistické pracovisko spojená v roku 1968 so šťastným začiatkom, ale mala neblahé pokračovanie. Spôsob vzniku Literárnovedného ústavu bol násilný ako celý začiatok sedemdesiatych rokov a tak sa aj vpísal do budovy na Konventnej ulici. Z Fajnorovho nábregia sem presídlili Ústav svetovej literatúry SAV, ktorý fakticky splynul pod názvom Literárnovedného ústavu s Ústavom slovenskej literatúry a *reslovakizoval sa*. Vedeckí pracovníci staršej generácie sa však celých ďalších dvadsať rokov pokladali za svetovistov a ústav sa po roku 1989 napriek tomu, že sme ho chceli viacerí uchovať, znovu rozdelil na dva ústavy – pocit krivdy bol silnejší.

Jedna z mojich prvých spomienok na Konventnú 13, ak nie vôbec prvá, sa viaže na oslavu päťdesiatin Vladimíra Petříka v roku 1979. Veľkú slávu zdôrazňovala účasť koryfeja tých čias Vladimíra Mináča. Vôbec som vtedy neuvažoval o tom, že by som mohol na takomto pracovisku pôsobiť, a ani neviem, ako som sa na tých oslavách ocitol. Jednak som sa pohyboval v tom čase v režime vytesňovania, ktorý dnes nazývame *forklúziou*², v Nitre, na Pedagogickej fakulte, mimo

² O probléme forklúzie ako umlčovania, vytesňovania, zavrhovania bližšie Butlerová 2012, 98 – 99.

Bratislavy a bratislavského akademického prostredia. Okrem toho som ani neuvažoval o možnosti pracovať v Literárnovednom ústave SAV, nitrianske pracovisko sa mi zdalo literárnovedne modernejšie. Pracovná atmosféra v Nitre sa však v druhej polovici sedemdesiatych rokov veľmi zhoršila a koncom roka 1980, keď som už mal podpísanú pracovnú zmluvu s časopisom Rodina a škola, otvorila sa celkom neočakávane možnosť nastúpiť na študijný pobyt do Literárnovedného ústavu. Cítil som sa tam dobre, rozumel som si s Františkom Mikom a Oskárom Čepanom, našiel som tam rovesníkov. Po troch rokoch som začal pracovať ako odborný a od roku 1989 ako vedecký pracovník.

Tu, na Konventnej 13, vznikla v osemdesiatych rokoch atmosféra, v ktorej sa sformovalo – aj ako akýsi protipohyb k dobovej nevládnosti, ktorá sa voči mladej generácii prejavovala tým, že nový ústav prijímal po čistkách začiatkom sedemdesiatych rokov len výnimočne mladých vedeckých pracovníkov – spoločenstvo družnosti formujúcej sa literárnovednej generácie. V slovakistike myslím v širšom zmysle slova na Milana Šútovca, Gizelu Gáfrikovú, Jelenu Paštékovú, Evu Jenčíkovú, Marcelu Míkulovú, Fedora Matejova, Reného Bílika, Zoru Pruškovú, Janu Juráňovú a ďalších. Zo svetovistov patrili k tejto vedeckej generácii Libuša Vajdová, Ladislav Franek, Pavol Koprda, neskôr Maša Kusá, Jana Tesařová, a napokon svojím osobitým spôsobom aj Dagmar Sabolová (ako tvrdí Milan Šútovec, aj pre odpor voči jej aspirantúre musel odísť z funkcie tajomníka ústavu, len čo na schodisku rozvešal portréty významných slovenských literárnych vedcov starších generácií, ale ja si to pamätám tak, že Vladimír Brožík ho vypravdal z funkcie tajomníka ústavu na základe Milanových slobodomyselných hlášok v Klube slovenských spisovateľov zaznamenávaných bdelým uchom ŠtB).

Nemali sme v tej chvíli pred sebou nijakú žiarivú vedeckú kariéru, ale chuť robiť literárnu vedu, a robiť ju na špičkovej úrovni. Združili sme sa, spriaznení výberovým príbuzenstvom. Čítali sme si navzájom práce, učili sa jeden od druhého, diskutovali, vyhľadávali sme nedostupnú sekundárnu literatúru (západná literárna veda bola vtedy neprístupná, ako aj západné literárnovedné časopisy, najzápadnejším,

ktorý k nám chodil do knižnice, bol slovenský vojvodinský Nový život), požičiavali sme si knihy autorov, ktorí nesmeli verejne publikovať, a mladá generácia ich už ani nepoznala, čítali sme samizdaty a exilové vydania.

Naše vystúpenia mali generačný charakter a spájali mladých literárnych vedcov z viacerých slovakistických pracovísk. Vydali sme spoločný zborník *Literárne rozhľady*, ktorý sme zostavili s Valérom Mikulom (Mikula – Zajac 1986). Zúčastnili sa na ňom mladí literárni vedci z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Ladislav Čúzy, Braňo Hochel, Zuzana Kákošová, Marta Keruľová, Anna Kruláková, Valér Mikula, z Pedagogickej fakulty v Nitre Igor Hochel, František Koli a Pavol Sika, od nás z Literárnovedného ústavu SAV v Bratislave Gizela Gáfriková-Slavkovská, Eva Jenčíková, Jana Juráňová, Fedor Matejov, Eva Tkáčiková, Peter Zajac a z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove Hana Valcerová-Bacigalová, Ján Zambor z akýchsi zaumných dôvodov nemal záujem.

Skamarátili sme sa so svojimi rovesníkmi z Ústavu českej literatúry ČSAV, napokon boli sme vtedy dvoma pracoviskami tej istej inštitúcie. Takto sme spoznali partiu okolo Vladimíra Macuru, Daniely Hodrovej a Pavla Janouška. V roku 1985 sme v Bratislave diskutovali³ o priekopníckej monografii Vladimíra Macuru *V znamení zrodu* (1983). V roku 1987 sme usporiadali v Moravanoch spoločné stretnutie na tému civilizačných prechodov, a to sme ešte nevedeli, že k jednému sa u nás schyľuje. V roku 1989 sme organizovali na 13. novembra druhé stretnutie v Moravanoch. Témou mala byť dezintegrácia a reintegrácia českej a slovenskej literatúry s referátmi o prózach Milana Kunderu a Pavla Vilikovského, ale stretnutie nám zakázali z ÚV KSS s odôvodnením, že sa naň chystá Václav Havel s autobusom plným českých disidentov. Piešťanský hotel Magnólia mala zase obsadiť rakúska televízia na čele s Barbarou Coudenhove-Kalergi.

³ Diskusiu pripravila a spracovala Jana Juráňová, zúčastnili sa na nej Ivan Kusý, František Míko, Eva Tkáčiková, Braňo Hochel, Peter Zajac, Fedor Matejov a Valér Mikula a publikoval ju časopis *Slovenská literatúra* 32, 1985, č. 5, 413 – 425.

Nič z toho nebola pravda, ale ideológovia boli ostražití. Vladimír Brožík, vtedajší riaditeľ Literárnovedného ústavu, bol voči osadenstvu ústavu ústretový, ochotný prijať do ústavu vedeckých pracovníkov, vyhodených po roku 1970. Začal Štefanom Drugom, kontakt nadviazal ústav aj s Milanom Hamadom a 18. novembra 1989 sa na ceste do Pukanca za Ivanom Kadlečíkom uskutočnil prvý rozhovor s Michalom Gáfrikom. Brožík zvládol dokonca aj nájazd uniformovaných príslušníkov VB, ktorý mu položili kontrolnú otázku, čo robí jeho zamestnanec Ladislav Franek v pracovnom čase na nudistickej pláži v Rusovciach.

Urobil vtedy jedinú chybu, ktorej sa chcel celý čas vyvarovať. Stretnutie v Moravanoch zrušil. Konalo sa potom začiatkom januára 1990 a prvý raz po dvadsiatich rokoch sa na ňom stretli – už za celkom iných okolností – dávni kolegovia Vladimír Brožík a Milan Šimečka, ale to už bolo neskoro. S našimi pražskými kamarátmi sme sa potom predsa len stretli 21. novembra v Prahe na bohemistickej konferencii, ktorá sa zmenila na štrajk. Stretávali sme sa aj neskôr, ale nad stretnutiami už visel smútok z nadchádzajúceho delenia Československa.

Tak vznikalo momentum konviviality a naše malé spoločenstvo družnosti tých čias. K tomuto spoločenstvu patrili neodmysliteľne aj Libuša Vajdová a Maša Kusá. Boli dobré parťáčky, nič nepokazili. Libuša chodila občas na druhý deň do ústavu so slnečnými okuliarmi na spôsob Sophie Loren, iste aj kvôli predpoludňajšej kráse, ale najmä kvôli kruhom pod očami.

V rámci šíriacich sa kruhov nášho spoločenstva sme sa začali transdisciplinárne priateliť s našimi rovesníkmi a rovesničkami z Národopisného ústavu, kde sa rodil pod vedením Sone Kovačevičovej *Etnografický atlas Slovenska*, na ktorom sa podieľali v najväčšej miere práve oni, ale aj s rovesníkmi v Ústave dejín umenia, keď doňho nastúpil ako riaditeľ Ján Bakoš. Tu som po rokoch stretol Milana Adamčiaka, ktorý tu mičurinsky vrúbil na disidentstvo marxizmus, ale aj Romana Bergera, ktorý vertikálne transcendoval do výšin svojej hudby. A s Oskárom Čepanom sme si užili ešte jednu formu družnosti – Oskár nás vodil na letné výstavy moderného výtvarného umenia, ktoré organizoval na Strednej škole umeleckého priemyslu na rohu

Palisád a Moyzesovej Rudolf Fila. To, že tu už vtedy učili niektorí moji rovesníci zo Skupiny A – R, som nevedel.

V pestovaní spoločenstva družnosti nám pomáhal Ivan Kusý ako predseda Literárnovednej spoločnosti. Založili sme Sekciu mladých literárnych vedcov, ktorú v druhej polovici osemdesiatych rokov prichýlil pod svoje krídla. Začali sme pozývať na prednášky našich rovesníkov z iných oblastí, od sociológa Fedora Gála cez filozofa Františka Novosáda po environmentalistov Petra Tatára, Mikuláša Hubu a Petra Kresánka, ktorého manželka Maja nastúpila do ústavu na aspirantúru a vypekala skvelé literárnovedné pečivo.

Staršia generácia nás učila ešte dvom formám družnosti. Chodili sme na cvičenia na Železnú studničku a Libuša Vajdová sa tam prezentovala ako brannobezpečnostná Diana v streľbe pištoľou. Na zlosť starších ústavných milicionárov trafila všetko, čo jej prišlo do cesty.

A chodili sme na vlastivedné výlety. Ich logistiku pripravovali starší kolegovia tak, aby spojili príjemné s užitočným. Spomínam si na Tábor, kde sa okrem kolovej husitskej hradby vystavenej v múzeu menila najmä centrálna miestnosť v hoteli Tábor z ranného mliečneho baru na obedňajšiu reštauráciu a večerný bar. Ale pamätám sa aj na výlet na Praděd a na situáciu, keď sa Jana Cviková potkávala za pomoci turistického nadšenca Paľa Winczera v lese o korene stromov v akomsi úbore, previazanom šnúrami, vyzerala v ňom ako parašutistka. Vtedy som sa čudoval, dnes si už myslím, že to bola akási protofeministická performancia. Z medzinárodného zájazdu do Užhorodu, kde nám ponúkali miestni chasníci pri ochutnávke vína rublíky za naše milé kolegyně (už vtedy sme museli niečo tušiť o *me too*), mám obzvlášť milú spomienku, ako učil Oskár Čepan fajčiť Janu Juráňovú a Evu Jenčíkovú. Jednoducho, fajčiak pršalo.

Naše formy družnosti mali niekedy zvláštne, bizarné formy. V miestnosti číslo 18 mala vtedajšia redaktorka časopisu Slovenská literatúra Viera Bosáková svoj *salón*. Tu sme zažili hviezdnu hodinu Milana Šútovca, ktorý v rámci jednej podvečernej siesty oznámil Valérovi Peřkovi ako známemu marxistickému predátorovi, že sa „dostal po roku 1968 do literárnej vedy na lafetách sovietskych tankov“. Peřko sa najprv dožadoval na vedení ústavu ospravedlnenia, ale keď

sme to odmietli, už oveľa skromnejšie si vyžiadal novú diskusiu, lebo v tej prvej sa podľa vlastných slov „necítil vo forme“. Jeho formu sme poznali. Keď dochádzalo v zasadačke ústavu k polemikám, odišiel na záchod, aby potom mohol s marxistickou otvorenosťou povedať, že „všetko je jasné ako päšťou medzi oči“.

Tá zasadačka mala zvláštneho ducha. Spomínam si na slová Márie Bátorovej, ktorá na našu otázku, prečo v rámci svojej kandidátskej práce, zaoberajúcej sa časopismi za Slovenského štátu nezrešerovala Slováka a Gardistu, odpovedala, že to nevládala urobiť, také to bolo hrozné.

V zasadačke sa odohrávali aj iné inferiórne scény, keď sme napríklad treli zápastia Michala Molnára, lebo náš kamarát Július Noge sa domnieval, že má diabetický záchvat. Zavolali sme dokonca sanitku, diabetický záchvat to síce nebol, skôr taký záchytný, ale náš kolega sa vynoril po svojej nočno-rannej anabáze živý a zdravý a ako vždy priniesol Oskárovi Čepanovi ukrajinské exilové časopisy – pohyboval sa v širokom priestore medzi tvrdým kyjevským marxizmom a parížskym ukrajinským exilom. Domov som občas putoval hore Šulekovou so Zolom Rampákom, fajčiacim detvy, a Jožom Ambrušom, fajčiacim bystrice. Bolo to také prostonárodné, ale šlo sa nám proti noci celkom dobre.

Naši starší kolegovia však boli striktní. V zasadačke sme sa učili „družiac sa pracovať“ (aby som ešte raz parafrázoval známy výrok Oskára Čepana o Timravinej vete typu „fajčiak pršalo“). Viedli sme vášnivé diskusie, ktoré sa niekedy pretiahli hlboko do noci. Pamätná bola diskusia na obhajobe kandidátskej práce Fedora Matejova, kde sa prvý raz po takmer dvadsiatich rokoch stretol na jednej pôde Stanislav Šmatlák s Milanom Hamadom a po dômyselných zblížovacích manévroch sa k sebe okolo tretej hodiny rannej priblížili na dostrel, ale vzápätí ich to od seba odstrelilo, pohádali sa, ale už to nebolo také zlé ako po roku 1968.

Boli sme tak trochu *flaneuri*. Večer sme tiahli Ferdinandovým mestom (Ortvy 2017, 98 – 100), na Veternú (Jókai Mórgasse, Jókai Mór út) sa už odbočiť nedalo, zničila ju prístupová cesta na novovybudovaný Most SNP. Lycejnou (Lyceumgasse, Lyceum utca) sme na Panenskú nechodili, nebolo kam, a tak sme kráčali Konventnou (Con-

ventgasse, Konvent utca) okolo chlapčenskej Evanjelickej základnej školy a hotela Continental k Hudobnej škole. Čo dom, to kultúrna pamiatka, ale v noci je každá mačka čierna. Popri paláci grófa Hübnera sme prešli k mäsiarstvu na rohu Kozej (Kisfaludygasse, Kisfaludy utca), Podjavorinskej (Edlgasse, Edl utca) a Panenskej (Bél Mátyás-gasse, Bél Mátyás utca), potom hore na Palisády (Palisadenweg, Véd-cölöp út), kde viedol nočný peší vander s Libušou okolo evanjelickej nemocnice na Mudroňovu, alebo sme kráčali všetci dole na roh Palisád a Moyzesovej (Új telep), kde sme postáli pri Filovej šupke, porozjímali a potom sa vydali k Štefánke. Tu sa dalo odbočiť do Šenkvickej viecehy, ale tam som chodieval s Břeťom Truhlárom, to bolo pre literárnovedných proletárov. My sme kráčali nocou po Námestí SNP do baru Jalta. Oskár sa tváril tajuplne, tvrdil, že tam má známeho šatniara, ktorý mu požičia sako ako vstupenku do baru, ale zrejme mu ho prenajal za malý obolus, dnes, keď už bar Jalta neexistuje, sa to vie. Pamätám sa, že sme raz či dva razy skončili ráno u nás doma, my sme pospali a domáca pani Alta Vášová debatovala s Oskárom, čo potom komentovala slovami: „Jediný dospelý medzi vami je Čepan; vy ste ako štence.“

Konventná sa však prejavovala aj aktuálne. Marián Minarovič robil tesne pred Novembrom 1989 petíciu za záchranu hotela Continental, prišiel aj za nami do ústavu, podpísali sme, nášmu riaditeľovi len víťalo v hlave, ako môže byť hodinový hotel kultúrnou pamiatkou. Hotel napokon zbúrali, dnes je tam diera so súkromným parkoviskom, od roku 2011 sa špekuluje, kto tú prieluku zastavia. Favoritom je v roku 2018 ateliér BKPŠ Kusý – Paňák.

Rovno oproti budove na Konventnej 13 stojí ešte dnes polozrúcaný dom na Konventnej 14, kde sa odohrala 14. apríla 1989 pod kurátorstvom Radislava Matuščíka vernisáž výstavy SUTERÉN. Až o dvadsať rokov sme sa mohli ultimatívne a definitívne dozvedieť, že „zakladala v našom prostredí fenomén priestorovej inštalácie ‚in situ‘ ako ‚pololegálne, nezáväzové vystúpenie v jarnej Bratislave 1989“ (Rusinová 2009, 111 – 112); pre nás to bol vtedy spontánny dotyk s aktuálnym umením inštalácie, spojený s ruinóznosťou starej Bratislavy. Na výstave sa zúčastnili akční umelci zo zoskupenia Terén Július

Koller, Matej Krén, Peter Meluzín, Milan Pagáč, Viktor Oravec, Jana Želibská, okrem nich Peter Rónai a Milan Adamčiak a pamätám si najmä pingpongový stôl, predelený uprostred vstavanou tehlovou priečkou, pripomínalo mi to reálny socializmus.

Konventná mala dobrú topografiu a má ju aj dnes. Genius loci v priestore Konventnej, Staromestskej, Kozej, Panenskej, Lycejnej sa stal postupne miestom Kultúrneho života, Fragmentu, Kalligramu, Aspektu, Artfora, Budvarky, kaviarničky oproti Artfóru, ktorá si užila viacerých nájomníkov a dnes mi je ľúto najmä jej malého záhradného átria, Nadácie Milana Šimečku, Židovskej náboženskej obce, Buldoga, átria kaviarničky Next Apache, Goetheho inštitútu, Dobrého trhu. Bol to aj náš genius loci, šťastný priestor za dobrých i celkom zlých čias.

Myslím, že toto obdobie sa definitívne skončilo, keď sa po roku 1989 rozhodol vtedajší riaditeľ Ústavu svetovej literatúry Ján Koška nainštalovať do dvora besiedku. Z besiedky nič nebolo, miestečko zarástla burina s kalužou zablätenej vody, ostala len príjazdová cesta s okýptenými parkoviskami, viedla do budovy na Panenskej, ktorá však neslúžila – ako nás predtým ubezpečovala ECAV – ako biskupské letné sídlo, ale na prenájom rozličným firmám. To predznamenovalo ďalší osud budovy na Konventnej 13.

Piatok 13. apríla 2018. V cestovnej taške si odnášam z budovy knihy, ceruzky, kancelársky papier, spinky, gummy. Vyprázdnená zasadačka sa akosi zmenšila. Na schodisku sú prázdne steny. Literárnovední koryfeji, Ľudovít Štúr, Jozef Škultéty, Jaroslav Vlček, Štefan Krčméry, František Votruba, Ján Pišút, Andrej Mráz, ktorých fotografie tam v sépiovej farbe zavesil na medziposchodie a na prvé poschodie Milan Šútovec, ale aj horný Mikuláš Bakoš, ktorého tam zavesil Oskár Čepan, poputovali vedno s Čepanovou kolážou štrukturalistov na prvom poschodí do krabíc. Z klinca zvesili aj nás. Niečo sa končí, niečo iné sa začína.

Literatúra

- Butlerová, Judith. 2012. Zavrženo: jazyk cenzury. In *Nebezpečná literatúra?* Eds. Tomáš Pavlíček – Petr Píša – Michael Wögerbauer, 83 – 102. Brno: Host.
- Kovačičová, Oľga – Mária Kusá, eds. 2017. *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie, L – Ž*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a Ústav svetovej literatúry SAV.
- Kováč, Martin Miti. 2017. Život evanjelikov v Bratislave v 20. storočí. In *Dejiny Evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania Bratislava*, Josef Schrödl, 421 – 473. Bratislava: Cirkevný zbor ECAV na Slovensku.
- Mikula, Valér – Peter Zajac, eds. 1986. *Literárne rozhľady. Zborník mladej literárnej vedy*. Bratislava: Smena.
- Ortvay, Tivadar. 2017. *Ulice a námestia Bratislavy. Ferdinandovo mesto – Ferdinandstadt – Nándorváros*. Bratislava: Marenčin PT.
- Rusinová, Zora. 2009. Postmoderna „in situ“. In *Osemdesiate. Postmoderna v slovenskom výtoarnom umení 1985 – 1992*, Beata Jablonská, ed., 111 – 120. Bratislava: Slovenská národná galéria.
- Simmel, Georg. 2008. Soziologie der Geselligkeit. In *Individualismus der modernen Zeit*, Georg Simmel, 159 – 173. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Libuša Vajdová – pluridisciplinárnost ve vědecké a tvůrčí praxi

Libuše Valentová

Libuša Vajdová, rozená Sarkociová, pocházející z multikulturního bratislavského prostředí, jevila od útlého mládí zájem o cizí jazyky a literatury, a zřejmě proto se rozhodla pro studium románské filologie na Filozofické fakultě Komenského univerzity, kterou absolvovala v letech 1967–1971. Zvolila si dva románské jazyky – francouzštinu a rumunštinu. K francouzštině, francouzské literatuře i k Francii měla a má blízký vztah, francouzštinu používá ve své profesi prakticky neustále (např. při spolupráci s mezinárodním sdružením Association Internationale de Littérature Comparée nebo s francouzskou institucí CEFRES). Avšak jejím profesním osudem se stala rumunština. Pedagogem, který ji nejvíce ovlivnil, jakousi její mentorkou byla Jindra Hušková-Flajšhansová (1888–1980), bývalá posluchačka zakladatele pražské romanistiky a rumunistiky, profesora Jana Urbana Jarníka. Ta se ve dvacátých letech 20. století zasloužila o zavedení rumunštiny do slovenského akademického prostředí, po druhé světové válce dlouhodobě působila jako profesorka a vedoucí rumunského oddělení na katedře romanistiky Filozofické fakulty v Bratislavě a současně svou překladatelskou a publicistickou činností významně přispívala

k poznání rumunské kultury v Československu. Po letech se bývalá studentka odvděčila své učitelce vydáním publikace *Jindra Hušková-Flajshansová ši corespondenții săi* (1991). Zřejmě díky této charismatické osobnosti se Libuša Sarkociová zaměřila na rumunskou literaturu, o čemž svědčí témata jejích prvních odborných prací: v diplomové práci se zabývala poezií George Bacovii (u nás prakticky neznámého a v Rumunsku v té době zamlčovaného symbolistického básníka), v doktorské disertaci obhájené roku 1977 v Ústavu světové literatury a jazykov toto téma rozšířila na problematiku celého rumunského symbolismu, a konečně v kandidátské práci se zaměřila na novější období mezi dvěma válkami – *Dynamika vývinu rumunské mezivojnové literatury*.

Po nástupu na badatelské pracoviště v Literárnovedném ústavu SAV v roce 1979 se Libuša Vajdová plně specializuje na rumunskou literaturu, která do té doby (jako jedna z tzv. malých literatur) neměla v Akademii zastoupení; k tomu účinně přispívají výměnné pobyty v Literárněvědném ústavu G. Călinesca v Bukurešti a další stáže v Rumunsku na pozvání spisovatelských a překladatelských organizací. V téže době začíná také její dlouhodobá spolupráce se dvěma vysokoškolskými institucemi – s rumunistikou na Filozofické fakultě Komenského univerzity a s katedrou romanistiky FFUK v Praze (např. účast na romanistických konferencích pořádaných v Liblicích v osmdesátých letech a později i přímé zapojení do pedagogického procesu jako oponentka či konzultantka diplomových prací, členka státní zkušební komise apod.). Na vlastním pracovišti pořádá mezinárodní setkání, která významně přispívají k začlenění rumunistiky do dění ve slovenské či – přesněji řečeno – československé literární vědě. Připomněla bych např. mezinárodní kulatý stůl nazvaný „Dni Mihaie Eminesca“, kdy slovenští, čeští a rumunští literáti diskutovali nejen o velkém rumunském romantikovi a jeho kongeniálním překladateli Ivanu Kraskovi, ale také o nutnosti ideových a společenských změn, které už v těch dnech – v září 1989 – byly takřkajíc „ve vzduchu“.

Po roce 1990 se Literárnovedný ústav transformuje a v nově vzniklém Ústavu světové literatury je Libuša Vajdová na samém

počátku zástupkyní ředitele a posléze opakovaně členkou vědecké rady tohoto ústavu i členkou vědecké rady Sněmu Slovenské akademie věd. Československá rumunistika se v této době daleko více než dříve otevírá světu a L. Vajdová se nejen účastní mnoha mezinárodních setkání, ale často je jejich pořadatelem nebo spoluorganizátorem: jde o řadu konferencí pořádaných bratislavskou katedrou romanistiky na Filozofické fakultě Komenského univerzity a dále o pět mezinárodních kolokvií české a slovenské rumunistiky pořádaných pražskou rumunistikou, na nichž odborníci z Česka, Slovenska, Rumunska, Moldavské republiky, Itálie, Maďarska a Polska diskutovali o těchto tématech: I - „Aktuální stav rumunistických studií v Evropě“ (2005), II - „Mírcea Eliade v evropském kontextu“ (2006), III - „Podoby rumunské identity“ (2008), IV - „Rumunská literatura non-fiction včera a dnes“ (2013), V - „Překlad mezi jazykem, kulturou a historií“ (2016).

V letech 2008–2011 vykonává L. Vajdová náročnou funkci šéfredaktorky časopisu Ústavu světové literatury *World Literature Studies*. Od roku 2012 je vedoucí řešitelkou grantu „Kultúrne dejiny rumunskej literatúry“. V rámci tohoto grantu pořádá v Praze v roce 2012 mezinárodní pracovní seminář „Ako písať dnes dejiny rumunskej literatúry“, který je teoretickou a koncepční přípravou k velkému úkolu – psaní dějin rumunské literatury (k této práci zásadního významu se ještě vrátíme). Prakticky každoročně vystupuje s přednáškami na literárněvědná nebo translatologická témata buď v Bratislavě, anebo v Budapešti, Paříži, Vídni, Bukurešti či Kluži a vydává své odborné práce buď časopisecky, anebo ve vlastních autorských svazcích, případně v kolektivních monografiích. Dlouhodobě je aktivní členkou AILC (Association Internationale de Littérature Comparée), FILLM (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes), Slovenskej literárnovednej spoločnosti, Slovensko-rumunskej spoločnosti a Česko-rumunské společnosti.

Za svou záslužnou vědeckou, překladatelskou a popularizační činnost obdržela řadu ocenění: Cenu za překlad od Svazu rumunských spisovatelů a Ministerstva kultury Rumunska (2000); Cenu za propagaci rumunské kultury v zahraničí, udělenou Rumunským kulturním institutem v Bukurešti za práci *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre*

(1890–1990) (2003); Řád za zásluhy v kultuře v hodnosti Comandor udělený prezidentem Rumunské republiky (2004); Uznání Literárního fondu: Sekce pro vědecký a odborný překlad udělila Ústavu světové literatury SAV za vydání kolektivní monografie *Myslenie o preklade* (2007); Čestnou plaketu SAV Ľudovíta Štúra za zásluhy ve společenských vědách udělená předsedou SAV (2007); Cenu Jána Hollého za překlad výboru z básnického díla Mihaie Eminesca *Krídla z vosku* pořízeného ve spolupráci s Vierou Prokešovou (2007); Prémii Mateja Bela udělenou Sekcí pro vědecký a odborný překlad v kategorii děl z oblasti teorie, dějin a kritiky překladu a komparativní lingvistiky za publikaci *Sedem životov prekladu* (2009).

Dnešní kolokvium se má zabývat transdisciplinárními přesahy literární vědy, což je téma, které organizátoři nepochybně zvolili s ohledem na mnohostranné zaměření jubilantky. Na tomto místě si dovoluji malou digresi – srovnání mezi tzv. velkými a malými obory v literární vědě. Literární historik zabývající se anglickou, americkou, francouzskou, německou či ruskou literaturou většinou směřuje k čím dál užší specializaci, nevěnuje se celým dějinám národního písemnictví, ale jen určité epoše nebo některým osobnostem. (Např. francouzštináři přesně rozlišují specializaci podle období: „médiéviste“, „dix-septiémiste“, „dix-huitiémiste“ atd.) U malých oborů je tomu jinak, a to určitě nejen u rumunistiky: v případech potřeby učíme v jazykových kurzech, doprovázíme hosty, tlumočíme na konferencích, poskytujeme konzultace k dějinám, kultuře i politice příslušné země atd. Pokud jde o dějiny literatury, nestačí vybrat si podle vlastní inklinace jedno období či jednu osobnost. Jistě, preference se může projevovat, ale např. přednášky na fakultě vyžadují začít od rumunského středověkého písemnictví v církevní slovanštině a skončit u současných postmodernistů.

Vraťme se však k práci a dílu jubilantky, na jejíž počest jsme se tu dnes sešli. L. Vajdová zasvětila svou odbornou dráhu především rumunské literatuře, avšak nikoli ve smyslu úzké specializace. Veškeré její práce – vědecké, popularizační, překladatelské – totiž vykazují hluboké a fundovaně doložené souvislosti mezi rumunskou literaturou a literaturami evropskými včetně slovenské, mezi dějinami pí-

semnictví a kulturněspolečenskou historií ve studovaných areálech, mezi teoretickou translatoologií a tvůrčím aktem překladu. Lze dokonce prohlásit, že mnohé z nich se staly modelem moderního pluri-disciplinárního přístupu v literární vědě. Pokusme se ilustrovat toto tvrzení na třech hlavních oblastech jejího zájmu, kterými jsou literární historie, translatoologie a umělecký překlad. Vyčerpávající přehled by si vyžádal mnohem více prostoru, ale pro představu snad postačí, když nyní pomocí metody *pars pro toto* doložíme tezi na nejvýraznějších příkladech.

I. Literární historie

Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890–1990), 407 stran a bibliografie překladů: monografii vydal v roce 2000 Ústav svetovej literatúry SAV v ediční řadě „Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku“. Práce představuje poprvé recepci rumunské literatury na Slovensku, tedy dlouhodobý a proměnlivý jev, jako syntetické panorama, přičemž propojuje množství fakt a dosavadní různorodé interpretace do koherentního a přesvědčivého celku. Čtenář knihy si od první kapitoly uvědomuje, jak složité asi bylo uspořádání materiálu, jehož součástí jsou kulturní a politické dějiny obou zemí, biografie význačných osobností, ale kromě toho i teoretické problémy překladatelství a individuální koncepce jednotlivých překladatelů. Nejjednodušším řešením by bylo pojednat zvlášť o každém z těchto aspektů, ale autorka zvolila mnohem obtížnější postup, a to směřování k syntetizující perspektivě; díky tomu máme nyní k dispozici celkový pohled na to, jak recepce jedné z evropských literatur fungovala ve slovenské kultuře a jak se proměňovala v průběhu 20. století.

Dejiny rumunskej literatúry (ve spolupráci s Janou Páleníkovou a Evou Kenderessy): obsáhle učebnice o 492 stranách z roku 2018. Jde o vůbec první souborné dějiny rumunského písemnictví, které vznikly v rámci nejen slovenské, ale i české rumunistiky. Kromě tohoto

nepopiratelného prvenství musíme ocenit promyšlenou a racionální koncepcí, na níž je postavena. Autorky měly samozřejmě možnost zabývat se čistě estetickými jevy a jejich proměnami v čase; protože však dějiny zemí jihovýchodní Evropy včetně Rumunska nejsou u nás dostatečně známé, vycházely v každé kapitole z popisu společenskopolitického kontextu, z něhož se odvíjely kulturní dějiny. V náhledu na vlastní dějiny literatury autorky prokazují důkladnou znalost starších i novějších prací rumunských historiků, avšak v interpretacích usilují o nezávislost a objektivnost, ve snaze o vytvoření svěbytného panoramatu, určeného pro příjemce ze středoevropského prostoru. Toto panorama vytvářejí jako organickou strukturu, tedy nikoli výčtově jako encyklopedii, nýbrž jako poutavý „narrativ“, v němž vystupují jednotliví autoři a jejich díla, umělecké směry a skupiny i literární provoz (časopisy, nakladatelství, překlady atd.). Od podílu jednotlivců – co nového v literatuře zavedli, v čem ji posunuli, jaké perspektivy otevřeli – postupně skládají celkový obraz vývoje nejen národní literatury, ale i kultury směřující současně jak ke „světovosti“, tak i k novému vyjádření rumunské identity.

II. Translatologie

Sedem životov prekladu (Veda, vydavateľstvo SAV, 2009, 255 stran): sedm studií představuje mozaiku nejdůležitějších podob, v nichž existuje a funguje překlad z cizí literatury. Autorka nás vyzývá k tomu, abychom se spolu s ní zamýšleli nad životem překladu v kultuře, ve společnosti, na divadelní scéně, v dějinách literatury a na předělu mezi literaturou domácí a cizí. Místo výčtu všech nastolených teoretických a pragmatických otázek souvisejících s překladem bych chtěla poukázat na metodologickou podnětnost, s níž autorka přistupuje k jejich řešení. Vychází z toho, že překlad má množství podob a zasahuje prakticky do všech oblastí lidské činnosti. Na rozdíl od dosavadního – tradičně filologického – myšlení o překladu, v němž převládá

lineárnost a dvojpólovost (originál – překlad, literatura vysílající – literatura přijímající), se soustřeďuje na souvislosti doposud většinou opomíjené: materiální a vizuální aspekty překladu, funkce překladu v národní kultuře, kulturní preference doby, vztah mezi „malými“ a „velkými“ kulturami, potencialita totožností a odlišností, úloha kulturněpolitických institucí jako jsou nakladatelství a časopisy, aj. Soubor studií s vtipným a případným názvem poskytuje mnohostranný, interdisciplinární pohled na překladovou problematiku.

III. Umělecký překlad

V této souvislosti bychom mohli připomenout překlad románu Fänuše Neaga *Anjel vykríkol* (1974) nebo povídky z výboru *Stratení v Balkánii* (1989), ale osobně se domnívám, že dosud nejvýznamnějším počinem Libuše Vajdové ve sféře uměleckého překladu byl výbor z básnické tvorby Mihaie Eminesca, pořízený ve spolupráci s básnířkou Vierou Prokešovou pod názvem *Křídla z vosku* (Milanum, 2007, 109 stran). Jako Češka nejsem zcela oprávněna posuzovat kvalitu překladu do slovenštiny, ale přesto se odvážím tvrdit, že překladatelky nejenže vystihly většinu významových nuancí v Eminescově lyrice, ale navíc uspěly v tom, co se před padesáti lety nepodařilo Vilému Závadovi v českém výboru (M. Eminescu: *Až září voda tmavá*, SNKLU, Praha 1964), a to v uchování proslulé hudebnosti Eminescova verše. Ve výběru lexikálních prostředků preferovaly současný jazyk, na rozdíl od Závadových archaismů a poetismů, a tím přiblížily velkého romantika vnímání dnešního čtenáře. Uspěly rovněž v respektování původní prozodie (oktosylab, dekasylab, dodekasylab, sonet, sapfická strofa). Kromě drobné lyriky svazek obsahuje i první slovenský překlad Eminescova vrcholného díla, filozofické poémy *Hyperion* (ta chyběla v dřívějších výběrech Ivana Kraska a Karola Strmeně). Velmi cenným literárněhistorickým a literárněkritickým doplňkem výboru je erudovaný doslov z pera Libuše Vajdové, který shrnuje nejnovější

diskuse a polemiky a přispívá k demytizaci „učebnicového“ obrazu národního klasika a k rekonstituování jeho skutečné lidské a tvůrčí podoby.

Co dodat na závěr, po výčtu bohatých aktivit paní doktorky Libuše Vajdové? Na místě je snad jedině přání pevného zdraví a dostatku energie, aby i v dalších letech mohla jako dosud účinně a záslužně působit na poli rumunské literární historie, slovensko-rumunských kulturních vztahů, teoretické translatologie i uměleckého překladu.
La mulți ani, doamnă Vajdová, și multe noi împliniri frumoase!

Rumunistika v kontexte slovensko-rumunských vzťahov

Jana Páleníková

Je všeobecne známe, že slovenská rumunistika je spojená s menom Jindry Huškovej-Flajšhansovej. Ona bola jej zakladateľkou a v podstate až do smrti aj nadšenou podporovateľkou, no treba povedať, že v čase, keď po prvej svetovej vojne prišla na Slovensko, mala už na čom budovať, pretože slovensko-rumunské vzťahy boli živé už od druhej polovice 19. storočia (národné obrozenie v Sedmohradsku aj na Slovensku, memorandisti, štúdium našich študentov na sedmohradských gymnáziách atď.), a to tak v rovine politickej, ako aj v rovine kultúrnych stykov, ktorých súčasťou boli. Po vzniku ČSR aj tzv. Veľkého Rumunsku už teda existovala tradícia slovensko-rumunských vzťahov, inými slovami, bolo pripravené zázemie, ktoré mohlo uľahčiť vnímanie rumunského fenoménu v slovenskom prostredí.

Externý lektorát rumunského jazyka vznikol na Univerzite Komenského roku 1922 a rumunčina sa tak prekvapujúco stala prvým románskym jazykom, ktorý sa tu vyučoval, hoci ešte nie ako diplomový odbor. Jindra Hušková-Flajšhansová bola vymenovaná za externú lektorku. Lektorát začal svoju činnosť 19. 1. 1922 Huškovej

prednáškou *Rumuni, ich kultúrna minulosť a prítomnosť so zvláštnym zreteľom na styky so Slovanmi*. Externý rumunský lektorát nemal vlastných študentov, ale poskytoval jazykové kurzy študentom z celej univerzity (čo dnes označujeme ako celouniverzitný kurz), ale aj verejnosti alebo prednášky z dejín rumunskej literatúry a kultúry. Tým fakticky plnil významnú spoločenskú funkciu, bol prirodzeným vyústením dynamicky sa rozvíjajúcich slovensko-rumunských vzťahov, ktoré zahŕňali spoluprácu v oblasti kultúry a školstva, ba aj v politickej oblasti. O tú sa osobitne zaslúžil politik Milan Hodža, ktorý im dal rozmer hodný modernej politickej spolupráce. Rumunistika teda ako najstarší romanistický odbor na UK bola od dvadsiatych rokov 20. storočia prirodzenou súčasťou slovensko-rumunských vzťahov, ktoré v medzivojnovom období zintenzívneli.

Jindra Hušková prišla do Bratislavy ešte za slobodna ako Flajšhansová v roku 1921 po tom, ako dokončila štúdium románskej filológie na Karlovej univerzite v Prahe. Popri práci v Univerzitnej knižnici vyvíjala rozsiahlu kultúrnu činnosť na podporu a šírenie rumunského jazyka, literatúry a kultúry. V dobovej tlači (Slovenský denník a Slovenský týždenník, neskôr aj Elán) publikovala články o Rumunsku a o kultúrnom dianí v ňom, reportáže, rôzne informatívne články, vlastné preklady básní, divadelné kritiky. Okrem toho organizovala prednášky, na ktorých aj sama vystupovala popri hosťoch z Rumunska, organizovala výmenné návštevy rumunských novinárov a spisovateľov na Slovensku a naopak, pomáhala získavať študentom štipendiá atď.

Po skončení prvej svetovej vojny bola v Prahe v roku 1921 založená Československo-rumunská asociácia, ktorej predsedom sa stal Jan Urban Jarník. V roku 1927 zmenila svoj názov na Československo-rumunský kultúrny inštitút, ktorého filiálka začala dňa 10. 11. 1929 pôsobiť aj v Bratislave a jeho dušou bola opäť J. Hušková-Flajšhansová. Väčšina aktivít inštitútu a J. Huškovej-Flajšhansovej sa odohrávala v rámci Malej dohody, ktorá vznikla 14. 6. 1921 medzi Rumunskom, Československom a Juhosláviou. Bola to prvá aliancia regionálneho charakteru, ktorá mala podporovať spoluprácu uvedených krajín na základe rešpektovania národnej nezávislosti a územného statu quo

stanoveného Trianonskou zmluvou. Jej veľkým podporovateľom bolo Francúzsko. V rámci Malej dohody existovali parciálne dohody v oblasti napr. ženského hnutia, tlače alebo hudby, vďaka ktorým dochádzalo k recipročným výmenným pobytom a následnému propagovaniu rumunského života v konkrétnej oblasti u nás a slovenského v Rumunsku. Spomedzi univerzitných aktivít jednou z najdôležitejších bola v roku 1923 návšteva historika Nicolae Iorgu, ktorý pri tejto príležitosti predniesol prednášku na tému rumunsko-československých vzťahov. V roku 1932 mu Univerzita Komenského udelila titul Doctor honoris causa, no prevzal si ho na československom veľvyslanectve v Bukurešti. Rovnaký titul udelila v roku 1933 aj vtedajšiemu ministrovi zahraničných vecí Nicolae Titulescovi, ale v súvislosti s udalosťami v Rumunsku nastala zvláštna situácia. Titulesca krátko po udelení čestného doktorátu rumunská vláda odvolala z postu ministra zahraničných vecí, a tak sa jeho udelenie v aule Univerzity Komenského stalo manifestáciou rumunsko-československého priateľstva.

Po roku 1930, keď bola medzi Rumunskom a Československom podpísaná kultúrna dohoda, ktorej cieľom bolo zakladať v oboch krajinách lektoráty, kultúrne inštitúty, štipendiá, výmenné pobyty vedcov, spisovateľov, umelcov, študentov atď., pre Jindru Huškovú sa otvorilo ďalšie pole pôsobnosti. Rozbehla bohatú divadelnú aktivitu, aj na jej podnet SND uviedlo niekoľko divadelných hier od rumunských autorov, jednu z nich, *Majster Manole* (od O. Gogu), aj prekladala.

Je ale zaujímavé, že knižné preklady z rumunskej literatúry stále neprichádzali. Hušková bola presvedčená, že o rumunskú literatúru nie je na Slovensku záujem, a je pravda, že prvý knižný preklad vyšiel až roku 1936. Bol to román *Ruska* od Giba I. Mihăesca v preklade Zuzky Dovalovej.

Hušková nielenže organizovala kultúrny život na Slovensku pozývaním zaujímavých hostí, spisovateľov, intelektuálov z Rumunska, ale aj sama absolvovala sériu prednášok v Kluži, kde hovorila o slovenských spisovateľkách, napr. Terézii Vansovej, Elene Maróthy Šoltésovej, Timrave, Ľudmile Podjavorinskej, Hane Gregorovej.

Jindra Hušková-Flajšhansová vyvíjala rozsiahlu rumunistickú aktivitu až do roku 1939. V dôsledku rozbitia Československa bola postupne okliešťovaná činnosť Československo-rumunského kultúrneho spolku. Najprv sa z neho stal Slovensko-rumunský spolok, a ten neskôr celkom zanikol. Pôsobenie Jindry Huškovej-Flajšhansovej na verejnosti vzhľadom na jej český pôvod nebolo žiaduce, ako to bolo v prípade všetkých českých profesorov pôsobiacich na UK, a tak sa stiahla do úzadia.

Do slovenského kultúrneho života sa vrátila až po roku 1945, keď aj slovensko-rumunské vzťahy dostali nový rozmer. Začala sa venovať predovšetkým prekladateľskej činnosti a od roku 1953, keď bol na FiF UK oficiálne založený diplomový odbor rumunčiny a začlenený medzi ostatné románske odbory do katedry romanistiky, pôsobila na ňom ako odborná asistentka, v roku 1955 sa habilitovala a v roku 1968 bola vymenovaná za mimoriadnu profesorku. V podstate sama vyučovala všetky literárne aj lingvistické disciplíny, bez lektorov (ktorí začali pravidelne prichádzať až po roku 1970) aj jazykové cvičenia. Venovala sa teda literárnej histórii, lingvistiky, prekladaniu aj praktickému jazyku a vedeniu diplomových prác. Jej počiatočná orientácia na historickú jazykovedu sa v priebehu medzivojnového obdobia postupne menila a dôraz sa presúval na modernú literatúru. V oblasti literárnej histórie vytvorila syntetizujúci pohľad na rumunskú prózu a drámu. V päťdesiatych rokoch preložila do slovenčiny základné diela klasikov rumunskej literatúry (I. L. Caragiale, M. Sadoveanu, I. Creanga). Sústreďovala sa na literárnu históriu, sledovala a recenzovala rumunskú drámu a čiastkovo sa venovala aj niektorým otázkam lingvistiky. Toľko v stručnosti o J. Huškovej.

A teraz aký je súvis medzi J. Huškovou a L. Vajdovou? Libuša Vajdová študovala u J. Huškovej a absolvovala u nej diplomovú prácou *Symbolizmus a kritické vedomie 20. storočia*. Svoje univerzitné štúdium rumunčiny absolvovala v malej skupine spolu s ďalšími rumunčičkami, ktorých diplomové práce boli, dovoľm si tvrdiť, už predzvesťou nového smerovania slovenskej rumunistiky. Po tradičných sedmohradských témach a postavách dedinčanov a po autoroch, ako

boli L. Rebreanu, Z. Stancu alebo M. Sadoveanu, prišli práce zamerané na rumunskú súčasnosť – na súčasné romány (A. Ivasiuc, F. Neagu a N. Breban, z ktorých prví dvaja boli zakrátko aj preložené do slovenčiny), na modernú poéziu, na súčasný rumunský jazyk, ale aj na slovensko-rumunskú spoluprácu a v rámci nej na prenikanie slovenskej literatúry do Rumunska. Aj vďaka týmto absolventkám sa začalo systematicky prekladať. Jednou z absolventiek bola Ľ. Vychovalá, ktorá začala pracovať vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, kde mala jedinečnú príležitosť programovo zostavovať edičný plán tak, aby z dovtedy pomerne jednostrannému obrazu rumunskej literatúry vznikol skutočný obraz, ktorý by reálne odrážal rozmanité vývinové tendencie. Viaceré edičné návrhy iniciovala práve L. Vajdová, a tak možno povedať, že aj vďaka nej sa obraz rumunskej literatúry rozrôznil a ukázal aj iné jej podoby, než aké dovtedy aj vďaka prekladom prevládali. A tak postupne vyšli základné diela z rumunskej medzivojnovnej literatúry, ale aj od súčasných prozaikov, vzácné bolo napr. prvé vydanie M. Eliadeho na Slovensku (romány *Maitreyi* a *Slečna Kristína*), neskôr aj trilógia *Dejiny náboženských predstáv a ideí* alebo prvá antológia rumunskej poviedky, čo bola opäť idea L. Vajdovej.

Slovenská rumunistika sa postupne odvrátila od veľmi širokého záberu, ktorý stelesňovala J. Hušková sama (aj preto, že naozaj bola na všetko sama, ale nevedno či chtiac, alebo nechtiac) a ktorý zahŕňal organizátorskú, prednáškovú, pedagogickú, ba aj prekladovú aktivitu, a rozložila sa na viacero nadšených propagátoriek rumunskej literatúry vrátane L. Vajdovej. Vďaka nim sa z nej začalo prekladať systematicky a premyslene a definitívne sa upustilo od nesystematického prekladania.

Vrátim sa ešte k predzvesti nového smerovania slovenskej rumunistiky, ktorej súčasťou bolo aj univerzitné formovanie nových generácií rumunčinárov. Táto spomienka je celkom osobná. V letnom semestri roku 1974 nám kolegyňa Vajdová externe prednášala dejiny Rumunska. Dovtedy sme boli väčšinou zvyknutí, že nám prednášky diktovali a my sme si ich v rýchlosti mechanicky zapisovali, a tu sme mali odrazu pred sebou mladú, dynamickú, vedomosťami nabitú

mladú prednášajúcu, ktorá nebazírovala na memorovaní rokov ani na presných formuláciách, ale neustále zdôrazňovala súvislosti, nútila nás kriticky myslieť a hľadať príčiny a súvislosti konkrétnych dejinných udalostí so širšími historickými udalosťami, teda robiť to, na čo sme až tak veľmi neboli zvyknutí. Bol to pre nás objav a dodnes rady spomíname na prednášky L. Vajdovej, ktorá nám s nadšením otvárala dvere do dejín Rumunska, čím spôsobila, že sme ich s rovnakým nadšením aj študovali.

A teraz sa dostávam k prepojeniu medzi Huškovou a Vajdovou. Profesorka Hušková roku 1971 odišla z fakulty do dôchodku a roku 1980 zomrela. Libuša Vajdová sa zamestnala v SAV, a hoci neostala na fakulte, kde by bola vynikajúcou pokračovateľkou diela J. Huškovej v pedagogickej oblasti, fakticky v jej práci pokračovala. Svedčia o tom minimálne dve z jej monografií: o rumunsko-slovenských vzťahoch a prekladoch z rumunskej literatúry v slovenskej kultúre napísala L. Vajdová rozsiahlu monografiu nazvanú *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre*, v ktorej zmapovala sto rokov týchto vzťahov (1890 – 1990). Táto publikácia je dobre známa a možno v nej nájsť oveľa väčšie množstvo podrobných informácií a komentárov k udalostiam, ktoré som tu len načrtla.

Chcela by som však upriamiť pozornosť aj na inú knižku, ktorá vyšla, žiaľ, iba v Rumunsku a možno aj preto je u nás málo známa. Je to korešpondencia J. Huškovej-Flajšhansovej s rumunskými spisovateľmi (*Jindra Hušková-Flajšhansová și corespondenții săi*), vydalo ju známe bukureštské vydavateľstvo Minerva roku 1991 a vďaka nej mohli aj Rumuni objaviť túto osobnosť slovenskej rumunistiky. Ale nielen to. Mohli sa dozvedieť, že Rumunov a Slovákov spája aj niečo iné, než len kus spoločnej histórie. A to nielen vďaka korešpondencii, ale aj zasvätenej rozsiahlej úvodnej štúdii z pera L. Vajdovej, venovanej Jindre Huškovej a úlohe, ktorú zohrávala v slovensko-rumunských vzťahoch. Spomínam si, že toto bolo po prvýkrát, čo som mala česť spolupracovať s kolegyňou L. Vajdovou. Nie oficiálne, ale ako „pomocníčka“ pri lúštení a prepisovaní listov, čo sa neraz podobalo na malú detektívku. Vďaka nim a aj vďaka L. Vajdovej som sa odrazu dotýkala iného, vzdialeného sveta, ktorý som dovtedy poznala z oficiálnych

dejín literatúry. Ťažisko týchto listov je v medzivojnovnej literatúre, čo je logické, keďže Hušková začala pracovať po prvej svetovej vojne, a tak mohla zachytiť mnohé vtedajšie osobnosti – Ov. Densusianu, I. Agârbiceanu, E. Lovinescu, H. Papadat-Begescu, I. Minulescu, Gib I. Mihăescu, L. Blaga, M. Sadoveanu, Z. Stancu a mnohí iní. Listy však prekračujú rámec striktne medzivojnovného obdobia (Sadoveanu 1922, 1952; Stancu 1949 až 1972, teda takmer do jeho smrti), zachytávajú roky zhruba od 1921 – 1922 do začiatku sedemdesiatych rokov a ako celok predstavujú obraz doby, kultúrneho aj literárneho života, ba aj osobných, umeleckých a politických presvedčení ich pisateľov. Je to taký menší výsek z dejín rumunskej spoločnosti, ktorý dopĺňa tie veľké dejiny, ako ich už poznáme. Publikácia, o ktorej hovorím, by si zaslúžila väčšiu publicitu na Slovensku, možno slovenskú verziu alebo aspoň výber z listov, ktoré by boli súčasťou monografie o J. Huškovej. A tá by sa zaradila k iným monografiám, ktoré už na FiF UK vznikli a boli venované osobnostiam ako M. Okál a J. Felix alebo sa pripravujú. O takejto monografii sme sa už s L. Vajdovou rozprávali a nie je vylúčené, že po *Dejinách rumunskej literatúry* to bude naša ďalšia spolupráca.

Na záver by som kolegyni Libuši Vajdovej chcela zaželať do ďalších rokov života dobré zdravie, veľa optimizmu, tvorivých síl i rodinnej pohody a súčasne sa jej poďakovať za to, že sa stala súčasťou môjho profesionálneho života.

Čo prekladá literárna vedkyňa?

Eva Kenderessy

Priznám sa, že písať o prekladateľke Libuši Vajdovej nevyžaduje nesmierne množstvo práce, a nie je to preto, že by preložila málo diel. Prekladovú činnosť totiž dôkladne opísala literárna vedkyňa, tá istá Libuša Vajdová vo svojej vynikajúcej a vyčerpávajúcej práci *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Píše v nej najmä o recepcii rumunských prekladov v slovenskej kultúre, neuhýba však ani pred problémom prekladateľských koncepcií.

Vajdová vo svojej knihe neaspiruje na totálny, fluentný výklad dejín prekladovej tvorby, naopak, upozorňuje na nesystémovosť „systému“ prekladovej tvorby z rumunčiny, ktorý bol a je závislý do veľkej miery od jednotlivcov a konkrétnych inštitúcií. „Súvislosť v pretržitosti“, ako tento fenomén nazvala sama Vajdová, vynikajúco charakterizuje aj jej prekladovú činnosť. Už na začiatku svojej prekladateľskej kariéry písala, že „[r]ozvoju prekladovej literatúry škodí, ak sa vylúči ľudská iniciatíva a namiesto toho sa akoby personifikujú všeobecne formulované potreby prijímajúceho kontextu. Aj tieto potreby majú predsa živú a konkrétnu náplň a zjavnú podobu“

(Vajdová 1978, 66). Toto tvrdenie platí a je viditeľné oveľa viac, ak je reč o prekladových aktivitách z tzv. malej literatúry, za akú sa u nás rumunská literatúra považuje. Potom z dejín prekladovej literatúry alebo celej disciplíny naozaj veľmi pregnantne vystúpi formujúca osobnosť či osobnosti.

Sedemdesiate roky 20. storočia

V tom istom roku, teda v roku 1974, vyšiel aj Vajdovej prvý knižný preklad, a to román Fănușa Neaga *Anjel vykrikol*. Dielo takpovediac novej vlny v rumunskej literatúre sa po schematických rokoch vracia k žriedlam medzivojnovnej, no nie tradičnej literatúry. Napája sa síce na rurálnu, ekologickú vetvu prózy, no celkom nečakane vyvíra z úplne iného, nie národne mýtotočného prostredia karpatskej dediny, ale z južnej, nekonečnej a navyše etnicky „kontaminovanej“ nížiny. Tej nížiny, ktorá fyzicky spája Rumunsko s Balkánskym polostrovom, cez Turecko s arabským svetom. Vajdová túto modalitu postrehla, neskôr vo svojich dejinách už Neaga považuje za tvorcu literárneho balkanizmu v jednej línii s Mateiom Caragialeom a Panaitom Istratim. Koncept balkanizmu alebo kultúry na hranici východu a západu už Vajdová neopustí, uplatní ho aj vo svojom teoretickom diele o modernizme a avantgarde.

V tom istom roku, teda v roku 1974 vyšlo ešte niekoľko časopiseckých prekladov L. Vajdovej, a to najmä z rumunskej poézie (básne A. Blandiany, L. Negoite, M. Soresca, N. Stănescu).

V roku 1978 vyšiel Vajdovej knižný preklad románu *Votrelec*, diela Marina Predu, prozaika, ktorého predstavila už svojím časopiseckým prekladom. Ide o výsostne mestský román, Preda nepatrí k mýticky orientovaným autorom. Naopak, písal súčasnú psychologizujúcu prózu z mestského prostredia, patril k skupine autorov, ktorí problematizovali, až pranierovali odcudzenie jednotlivca pod tlakom čoraz väčšej politicko-spoločenskej mašinérie.

V roku 1981 pripravila Libuša Vajdová blok prekladov zo súčasnej rumunskej poézie v Revue svetovej literatúry. Spolu s Ivanom Mojíkom preložila básne od Mirceu Dinesca, Dina Flămânda, Ileany Mălăncioiu, Adriana Popesca, Dorina Tudorana, Nicolae Prelipseana, v danej dobe napospol aktuálnych básnikov, ktorých význam sa časom len potvrdil. V úvodnej štúdii *Súčasná rumunská poézia* veľmi jasne a otvorene píše, že táto poézia predstavuje pokračovanie v prerhnutnej medzivojnovnej tradícii (1981, 149).

V roku 1982 Vajdová spolu s Viliamom Marčokom preložila opäť pre Revue svetovej literatúry literárne okrajovú a neobyčajnú poéziu – *Pieseň plačiek*. Išlo o lyrický žáner ľudovej slovesnosti, ktorý kombinoval archaické metafory, prirovnania a obrazy smrti s prvkami z každodenného, aj najintímnejšieho života, a teda vyjadroval kozmogonické, normatívne, zvykové a magické predstavy svojich nositeľov. Preklady uviedla štúdiou, v ktorej načrtla špecifiká, ale aj styčné body rumunského a slovenského obradového folklóru, zároveň podotkla, že preklady väčšmi odrážajú poetickú než etnologickú hodnotu (Vajdová 1982, 113 – 115).

V preklade Libuše Vajdovej vyšla v roku 1983 v zbierke *Vlčí ostrov* novela *Ankucina krčma* od klasika rumunskej literatúry Mihaila Sadoveana (Sadoveanu 1983). Sadoveanu, a teda klasická rumunská literatúra sa na Slovensku prekladala pravidelne, či už to bolo prejavom istoty prekladateľského výberu, alebo naopak, cenzúrnych zásahov vydavateľského systému, či dokonca prekladateľskej autocenzúry. Tento preklad mal dotvoriť obraz o monumentálnom Sadoveanovom diele, Vajdová to v doslove k zbierke opisuje takto:

Sadoveanu je u nás známy ako autor románov z historického prostredia, ako autor poľovníckych poviedok i autor pre deti. Vravieva sa o ňom, že je predovšetkým básnikom Moldavska, odkiaľ pochádza a odkiaľ často čerpá tematiku. No menej sa už vie, že jeho inšpirácia, napríklad orientálnymi zložkami tradície rumunskej kultúry, tvorí jeden z oporných bodov jeho zrelého diela. Práve vo východnej múdrosti totiž Sadoveanu hľadá odpoveď a útočisko pred prenikajúcou civilizáciou a technikou. (1983, 552)

Čo Vajdová v čase prekladu naznačuje takto „diplomatically“, otvorenejšie vysvetľuje vo svojich dejinách: predošlými prekladmi najmä z päťdesiatych rokov (*Mitrea Cocor*, mohutný štvorzväzkový *Výber z poviedok*) sa zafixovala predstava o Sadoveanovom diele ako o realistickom odraze skutočnosti, a nie o mýtotvornom diele, ktoré vytvára predstavu, ideu sveta, „ktorú zakotvujú do historickej reality iba vybrané historické okolnosti, udalosti, konkrétne podrobnosti, týkajúce sa štýlu života, predmety materiálnej kultúry a iné detaily“ (Vajdová 2000, 108). Dodajme len, že interpretáciu časti Sadoveanovho diela cez prizmu orientálnych zložiek (napokon aj samotné rámcovanie príbehu miestom krčmy, teda vytvorenie takejto naračnej situácie pochádza z orientálnej rozprávačskej tradície) by sme už mohli zaradiť do kategórie literárneho balkanizmu, ktorú Vajdová naplno rozvinie v nasledujúcej zbierke prekladov.

Zbierka poviedok *Stratení v Balkánii*, do ktorej L. Vajdová prispela šiestimi prekladmi (od D. R. Popesca, M. H. Simionescu a F. Neaga) a úvodnou štúdiou, vyšla v turbulentnom roku 1989, čo pre jej recepciu nemohlo znamenať prínos. Vajdová píše, že táto antológia sa pokúsila predstaviť rumunskú literatúru a kultúru z dvoch strán – „zo strany orientálnych inšpirácií a podielu orientálnych prvkov v rumunskej kultúre, a rovnako zo strany jej európskych ašpirácií a trvalého prepojenia so západoeurópskou kultúrnou tradíciou“ (Vajdová 2000, 175 – 176). Všetky prezentované preklady istým spôsobom spracúvali tento kultúrny synkretizmus – a pojem *Balkánia*, ktorý si Vajdová prepožičala od prozaika F. Neaga, túto modalitu výstižne vyjadruje. Balkanizmus ako široký kultúrny fenomén, prípadne identitárny konštrukt sa na Slovensku, ale i vo svete začal vnímať až v deväťdesiatych rokoch, aj to skôr z politických pohnútok. Jeho rôznorodé a aj staršie umelecké stvárnenia si už v tomto období Libuša Vajdová všimla: v úvode spomína aj pre túto problematiku emblematický román M. Caragialeho *Králi noci*, poviedky s exotickou tematikou I. L. Caragialeho, prózy P. Istratiho. Zoširoka osvetľuje historické a kultúrne podmienky vzniku tohto fenoménu – prelínanie kultúr najmä v mestskom prostredí Valašského a Moldavského kniežatstva – byzantskej, tureckej, gréckej, slovanskej – vplyv centier

ako Konštantínopol, neskôr Carhrad, Kyjev, Viedeň a i. a ich súžitie, miešanie s autochtónnymi, ľudovými prvkami; neskôr, v 19. storočí obrat k západoeurópskym, najmä románskym kultúrnym a jazykovým vzorom. Vajdová v úvode k zbierke pripomína aj kontroverznosť konceptu balkanizmu, keď píše, že Balkánia „tá fiktívna krajina je súčasťou životného univerza každého rumunského spisovateľa, či sa už k nej hlási, alebo sa od nej dištancuje“ (1989, 8). Artikulácia balkanizmu ako identitárnej narácie vskutku vyvolávala a vyvoláva najmä v prostredí intelektuálov nevôľu, napriek tomu, že umenie z neho mnohostranne ťaží.

Deväťdesiate roky 20. storočia

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia Libuša Vajdová preložila z francúzštiny stať Mirceu Eliadeho *Svet, mesto, dom*, ktorú sprevádzal zasa úvodný výklad *Paradoxný neznámy Mircea Eliade*. Nepochybne tým pripravila recepciu jeho monumentálneho diela *Dejiny náboženských predstáv a ideí I – III*, ktoré začali vychádzať o tri roky neskôr v preklade ďalšej vynikajúcej romanistky Ľubice Vychovalej.

Preklady po roku 2000

Revue svetovej literatúry uverejnilo preklady Libuše Vajdovej naposledy v roku 2007. Ako zostavovateľka vtedy pripravila monote-matické číslo, ktoré malo za úlohu predstaviť najaktuálnejšie pohyby v rumunskej literatúre. Vajdová zasa nič nenechala na náhodu, číslo sprevádza jej široko koncipovaná štúdia *Dobrodružstvo života v súčasnej rumunskej kultúre*. Osvetľuje v nej najmä kultúrny a literárny pohyb druhej polovice 20. storočia, prelom politických systémov, ale aj

prelom poetík. Do tohto výberu sama prispela prekladmi básní Simony Popescu a Mirceu Dinesca, prekladmi poviedok Mirceu Nedelcia a esejí Horiu-Romana Patapievicia. Výber diel sa nesústredil v tomto prípade na najmladšiu generáciu spisovateľov, ale vrátil sa skôr do deväťdesiatych rokov, do obdobia, ktoré prekladateľsky v slovenskej literatúre absentovalo. Mohol tak demonštrovať aktívnu účasť viacerých generácií na literárnom dianí a súčasne má nespornú úlohu byť dobrým odrazovým mostíkom pre najnovšie preklady.

V roku 2007 vyšla zdanlivo skromná zbierka básní rumunského národného barda Mihaia Eminesca *Krídla z vosku* v preklade Libuše Vajdovej a prebásnení poetky Viery Prokešovej. Ide o nepopierateľne odvážne gesto, prinajmenšom v troch aspektoch: po prvé, Libuša Vajdová sa odhodlala na neľahkú úlohu v 21. storočí a pre 21. storočie sprístupniť básne neskorého romantika. Z tohto zorného uhla ide o niekoľkoúrovňovú komplikáciu – prekladateľsky sprístupniť dielo autora, ktorý je síce nielen rumunskými znalcami považovaný za veľikána, no v súdobom slovenskom prostredí sa môže javiť ako anachronizmus. Navyše v samotnom rumunskom prostredí práve na konci 20. storočia prebiehali vášnivé diskusie, ktoré sa snažili o jeho „desakralizáciu“, demýtizáciu. Tieto polemiky mali svoje miesto, pretože poeta Eminesca tak ako mnoho iných osobností a javov komunistická propaganda zneužila a mýtizovala v mene svojich cieľov. Vajdová trefne dokladá, že práve tieto polemiky z prelomu tisícročia o ňom dokladajú, že „je stále zaujímavý a živý, že sa len hľadá jeho nová tvár, iná podoba. A to je presne dôvod, pre ktorý vychádza aj jeho nový slovenský preklad“ (2007, 108). Po druhé, Vajdovej preklad Eminescových básní je príkladom prekladateľského ideálu aktualizovať klasiku v každej prekladateľskej generácii. A odvážnym sa zdá preto, že nastupuje po takých prekladateľoch, akými boli Ivan Krasko alebo Karol Strmeň. Nuž a po tretie sa tento preklad musí zdať odvážnym ktorémukoľvek rumunistovi: Eminescova doba, poetika, jazyk, prozódia, metrum si vyžadujú nadmieru schopného, vnímavého, zručného, ale najmä poučeného, rozhladeného prekladateľa či prebásňovateľa. Libuša Vajdová píše, že preklad dokazuje básnické kvality autora bez mytologických (spomínaných socialistických, mý-

totvorných, heroizujúcich) nánosov v jeho vlastnej literatúre. Ukazuje jeho skutočnú hodnotu. Dodávam, že dokazuje najmä prekladateľskú kompetenciu, konceptuálnosť, dokladá vynikajúce komplexné poznanie Eminescovho diela jeho prekladateľkou, a zároveň skromnosť pred jeho básnickým umením, pretože samotné prebásnenie vložila do rúk senzitívnej poetky Viery Prokešovej. Ich úzka a minuciózna spolupráca tak poskytuje nový rozmer básnika Eminesca slovenskému čitateľovi, no čo je, myslím, ešte dôležitejšie, dáva do rúk slovenským rumunistom ďalší dôležitý referenčný bod pri štúdiu „posledného európskeho romantika“.

Vajdová postupovala pri vydávaní tohto prekladu inak ako jej predchodcovia, uvedomovala si, že narába s historickým materiálom, ktorý treba nevyhnutne kontextualizovať. Preto básne sprevádzajú vysvetlivky, obsiahle doslovy a podrobné kalendárium Eminescovho života. Jej výber básní sa sústredil na odlišné, väčšie, filozoficky zamerané básne, ktoré dovtedajšie preklady obchádzali. Tento výber najlepšie dokladá jeho formovanie nemeckými romantickými filozofmi, čo dovoľuje nájsť styčné body aj so slovenskými romantikmi. Pribudli k nemu aj pesimisticky ladené básne z konca Eminescovho života. Preklad je do veľkej miery aktualizovaný, scivilnený, zbavený kraskovskej ľubozvučnosti, ornamentálnosti.

Prínos prekladateľky Libuše Vajdovej do slovenskej rumunistiky

V doterajšej prekladateľskej aktivite Libuše Vajdovej pociťujem tri dôležité momenty, ktoré považujem za prínosné pre slovenskú rumunistiku:

1. Kontextualizácia

Vajdová každému prekladanému textu hľadá východiská – kultúrohistorické, literárnohistorické, poetologické – a zároveň ho zaraďuje do domáceho kontextu. Východiská sa zhmotňujú v dôkladne pripravených sprievodných štúdiách, či už v úvode, alebo v závere prekladu (okrem knižnej prvotiny *Anjel vykrikol*). Zároveň okrem východísk pracuje s prekladmi aj ďalej, tvoria základ pre jej literárnoteoretické a literárnohistorické práce, na skúmanie recepcie. Okrem toho Vajdová viackrát prispela svojimi úvodnými štúdiami aj k prekladom svojich kolegov rumunistov (Vajdová 1974, 90).

Nedá mi nespomenúť kvalitu jej sprievodných textov – napriek tomu, že ide o odborné state veľkej informačnej sýtosti, sú napísané ľahkým perom, čo však neznamená, že sú ľahké. Sú zrozumiteľné a interpretovateľné. Týka sa to aj väčších teoretických diel, pri čítaní ktorých má človek, odborník aj laik, pocit, že číta dobrodružný román.

2. Vypĺňanie medzier

V krátkej histórii slovenského prekladu z rumunčiny je jasne viditeľná línia prekladu klasických diel rumunskej literatúry. Ich tematická aj výrazová podobnosť so slovenským fondom vytvárala predpoklady na ich prijatie. Recepcia sa teda mohla do veľkej miery opierať o naturalizované prekladové riešenia. Všimnime si, v akých momentoch a akými prekladmi vstúpila prekladateľka Vajdová do slovenskej kultúry: jej prvé preklady z prvej polovice sedemdesiatych rokov uviedli do slovenskej literatúry vtedy najsúčasnšie diela – spomínané poviedky a neskôr román F. Neaga, z ktorých mnohé tematizovali zvláštne, dovtedy slabo prítomné literárne priestory rumunskej nížiny, Delty. Tieto poviedky mohli súznieť napríklad s práve vychádza-

júcimi prózami L. Balleka. Pre rumunistiku však predstavovali veľkú zmenu, a čo sa recepcie týka, krok do neznáma. Začínajúca prekladateľka si ho dovoľila.

Podobne odvážnu stratégiu zvolila Vajdová aj pri zbierke poviedok *Stratení v Balkánii*. Zasa vošla na neprechodené teritórium, azda väčšiu istotu jej ponúkal časový odstup, ktorý už „posvätil“ jednotlivých autorov aj ich poviedky v rumunskom prostredí. Absolútnou novotou prinajmenšom v slovenskej rumunistike však bol koncept, ktorým L. Vajdová zbierku pomenovala a aj sprevádzala – koncept už spomínaného balkanizmu.

3. Recepčná korektúra, recepčný „reparát“

Dielo Mihaia Sadoveana sa do slovenčiny prekladalo azda najviac, patrilo do zlatého fondu rumunskej literatúry, preto jeho dielo *Horalka* (1943), poetologicky aj interpretačne súznejúce s naturizmom, spolu s inými otvára knižný preklad z rumunčiny. V roku 1954 vyšiel reprezentatívny štvorzväzkový *Výber z poviedok*, ktorý však na pozadí schematickeho obdobia päťdesiatych rokov a navyše aj na pozadí jedného prekladu autorovho dobe poplatného románu *Mitrea Kokor* (1951) vytvoril obraz o realistickom autorovi, odrážajúcim život na skutočnej rumunskej dedine v rôznych storočiach. V roku 1983 preto Vajdová pripravila výber troch diel a v úvodnej štúdií poopravila obraz monumentálneho spisovateľa, ktorý okrem realizmu vynikal najmä mýtizmom.

Za druhú recepčnú „korektúru“ možno považovať preklad Eminescovej poézie. Básnika predstavili ešte v prvej polovici 20. storočia niekoľkí prekladatelia ako lyrického barda, nepochopeného romantického génia bez alebo len s prímym filozofujúcim, ideovým rozmerom. Ten musel napríklad v prípade Strmeňovho prekladu suplovať doslov Júliusa Pašteku. Ako som už spomínala, L. Vajdová do svojho výberu zahrnula väčšie množstvo básní a predstavila Eminescu ako

lyrika aj mysliteľa so svetonázorom. Veľkou škodou je, že preklad výnimočných kvalít nesprevádzal rovnako kvalitný výzor diela, zaslužilo by si ho.

* * *

Libuša Vajdová počas svojej kariéry preložila nepreberné množstvo literatúry, to, čo som v tomto príspevku predstavila, nie je úplnou sumou. Nespomenuté ostali menšie príležitostné preklady v časopisoch. Čo však Libuša Vajdová preložila, má umeleckú váhu a hodnotu. Svojím prekladateľským výberom nikdy nesiahla vedľa. Nenašla som v jej prekladoch dielo bez umeleckých kvalít. Prekladala sviežo a zároveň verne, má dar slova, čo som napokon spomínala aj vo vzťahu k jej odborným dielam. Ukončím metaforickou floskulou: vynikajúca prekladateľka Libuša Vajdová položila umelecký preklad na oltár literárnej vedy. Nemožno jej to však zazlievať, pretože okrem prekladania sa venovala literárnoteoretickej a literárnohistorickej práci na medzinárodnej úrovni, a treba zdôrazniť, že táto jej práca má v užšej rovine slovenskej rumunistiky konštitutívny význam. Libuša Vajdová totiž na konci 20. a začiatku 21. storočia znamená uholný kameň tejto disciplíny.

Literatúra

- Anon. 1982. Piesne plačiek: Zore zoričky. Divoruža, ruža. Niet trpkšej smrti vari. Prel. Libuša Vajdová a Viliam Marčok. *Revue svetovej literatúry* 18, 1: 116 – 121.
- Dinescu, Mircea. 1981. Fiesta. Hodina úradníkov. Obchodní cestujúci. Život umelca. Prel. Libuša Vajdová a Ivan Mojík. *Revue svetovej literatúry* 17, 2: 154 – 157.
- Dinescu, Mircea. 2007. Smrť číta noviny. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 43, 1: 49 – 51.
- Eliade, Mircea. 1992. Svet, mesto, dom. Prel. Libuša Vajdová. *Slovenské pohľady* 108, 8: 51 – 59.
- Eminescu, Mihai. 2007. Prel. Libuša Vajdová a Viera Prokešová. *Krídla z vosku*. Dunajská Lužná: Milánium.
- Flământ, Dinu. 1981. Krásne zvieratá. Nenapísaná báseň. Vlčica. Prel. Libuša Vajdová a Ivan Mojík. *Revue svetovej literatúry* 17, 2: 151 – 153.

- Giugariu, Mihai. 1974. Modrý raj. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 81 – 88.
- Mălăncioiová, Ileana. 1981. Hra. Sú. Mačkine oči. Prel. Libuša Vajdová a Ivan Mojík. *Revue svetovej literatúry* 17, 2: 153 – 154.
- Neagu, Fănuș. 1974. Ďaleko v stepi. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 89 – 92.
- Nedelciu, Mircea. 2007. Deň ako poviedka. Partia z Taxi Sauvage. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 43, 1: 35 – 48.
- Patapievici, Horia-Roman. 2007. Prvotné rozhodnutie. Lapsus a kolaps(us) podstaty. Môj ľud a ja s ním. Nenapodobiteľný život. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 43, 1: 74 – 81.
- Popescu, Adrian. 1981. Chodníky. Prel. Libuša Vajdová a Ivan Mojík. *Revue svetovej literatúry* 17, 2: 158.
- Popescu, Dumitru Radu. 1974. Neznámy vojak. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 106 – 113.
- Popescu, Simona. 2007. Juventus a iné básne. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 43, 1: 24 – 27.
- Popová, Sînziana. 1974. Nikdy sa nevzdávajú. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 101 – 103.
- Preda, Marin. 1974. Predsedove výkazy. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 96 – 100.
- Preda, Marin. 1978. *Votrelec*. Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: Tatran.
- Sadoveanu, Mihail. 1983. *Vlčí ostrov*. Prel. Libuša Vajdová, Jindra Hušková, Peter Kopecký. Doslov a chronológiu napísala Libuša Vajdová. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Sorescu, Marin. 1974. Charlie. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 104 – 105.
- Tittel, Sorin. 1974. Leto so zatvorenými očami. Prel. Libuša Vajdová. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 93 – 95.
- Tudoran, Dorin. 1981. Mince. Prel. Libuša Vajdová a Ivan Mojík. *Revue svetovej literatúry* 17, 2: 159.
- Vajdová, Libuša. 1974a. Pohľad na súčasnú rumunskú poéziu. *Revue svetovej literatúry* 10, 1: 90.
- Vajdová, Libuša. 1974b. Nové smery rumunskej prózy. *Revue svetovej literatúry* 10, 6: 78 – 80.
- Vajdová, Libuša. 1978. Obraz rumunskej literatúry na Slovensku. *Romboid* 13, 9: 62 – 66.
- Vajdová, Libuša. 1981. Súčasná rumunská poézia. *Revue svetovej literatúra* 17, 2: 149 – 150.

- Vajdova, Libuša. 1982. Piesne plačiek. *Revue svetovej literatúry* 18, 1: 113 – 115.
- Vajdová, Libuša. 1992. Paradoxný neznámy Mircea Eliade. *Slovenské pohľady* 108, 8: 46 – 50.
- Vajdová, Libuša. 2000. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2007. Dobrodružstvo života v súčasnej rumunskej kultúre a literatúre. *Revue svetovej literatúry* 43, 1: 28 – 34.

(Nielen) zdravica, bude reč najmä o preklade

Katarína Bednárová

Tento príhovor pri príležitosti jubilea Libuše Vajdovej nie je vedecký traktát, hoci reč bude najmä o preklade a translatoológii, ale zamyslenie nad tým, akými cestami sa človek vyberie v profesionálnom živote, vo svojom vedeckom bytí, odkiaľ a kam smeruje, ako parafráza tej starej známej trojotázky, ktorú si všetci v istom štádiu života kladieme a ktorá prichádza najmä v čase, keď máme bilancovať.

Bude reč o preklade, znie to ako dávny známy manifest slovenských básnikov, bude teda reč o preklade, pretože táto oblasť vedeckej práce Libuše Vajdovej mi je najbližšia, hoci ma vždy fascinovalo, ako prednášala i mne osobne rozprávala o rumunskej kultúre a literatúre. Bolo to pre mňa v istom zmysle objavovanie, snímanie závoja z priestorov, miest a faktov, ktoré sú v našom povedomí stále prítomné. Myslíme si, že sú nám prirodzene známe, ale stáva sa, že v istej chvíli si uvedomíme, že ich v podstate nepoznáme a takmer nič o nich nevieme. To snímanie závoja – spomeňme si na staré grécke *apo kalypsein*, čo znamená odhaľovať, snímať závoj z vecí a javov, ktoré sú potom odhalené, zjavené či objavené – teda to snímanie závoja nie je našťastie myslené v biblickom apokalyptickom význame. Práve naopak. Každý

vedec by mal snímať závoje, aby odstraňoval obskúrnosť, odhaľoval veci skryté, upozorňoval na veci zahmlené a vnášal do nich svetlo nového poznania, aby prispieval k pestovaniu a tríbeniu mysle a ducha. Dnes už v humanitných vedách nie je až také dôležité dospieť k novým prevratným poznatkom – zrejme sa to už ani nedá – zosnovať nové teórie a koncepty (najmä nie v translatológii), ale je potrebné prehlbovať všetko to, čo máme k dispozícii, a neprestajne preberať k životu to, čo sme zdedili, a na čo sa už časom zabúda. Nazerať na veci v stále nových súvislostiach, ktoré sa nepretržite a naliehavo núkajú.

Libuša Vajdová vstúpila do priestoru slovenského myslenia o preklade ešte v čase, keď bolo miesto aj na to, aby sa poznatky a nové teórie rodili s opodstatnením, nie samy pre seba či ako autoderiváty, a bol čas a miesto aj na to, aby sa kultivovali a prehlbovali. K vede o preklade smerovala z podstaty literárnej vedkyne – myslím tým teraz naozaj literatúru, predovšetkým rumunskú, neskôr a hádam aj simultánne francúzsku, a potom aj belgickú, pripravená vstúpiť do tejto oblasti cez literárnu komparatistiku, recepciu literatúry a teoretické pozadie štrukturalizmu. Na jednej strane ju na začiatku vedeckej cesty formovala ešte fyzicky živá psycho-socio-kultúrna prítomnosť a pôsobenie Mikuláša Bakoša, Dionýza Ďurišina a Antona Popoviča; na strane druhej, ak myslíme na súčasnosť, vedecké ustanovenie Libuše Vajdovej sa rozvetvilo v aktívnom recipovaní smerov svetovej translatológie, ktoré však majú mnoho spoločného, ak nie aj spoločné korene, práve s D. Ďurišinom a A. Popovičom. Libuša Vajdová je stále aktívnou ambasádorkou týchto dvoch veľkých osobností slovenskej vedy v zahraničí.

Poznanie však prúdi aj opačným smerom: L. Vajdová pravidelne obohacuje slovenský teoretický kontext úvahami o aktuálnom dianí v zahraničnej translatológii a touto systematickou činnosťou umožňuje veľmi potrebnú konfrontáciu slovenského myslenia o preklade s tým, čo je za hranicami: iba v takejto pozícii sa totiž vieme ohodnotiť, odhadnúť vlastné sily, ale aj si uvedomiť vlastné pozitíva. Obojsmernou aktivitou prekonáva obraz translatológií, ktorý Annie Brisset kriticky vidí ako obraz uzavretých svetov, čo o sebe nič neve-

dia.¹ Konštatovala to napokon aj Libuša Vajdová už pred desiatimi rokmi, ako uvidíme neskôr, a iste ani kanadská, ani slovenská vedkyňa nie sú jediné, kto zdôrazňuje tento fakt.

Takže ak mám hovoriť o Libuši Vajdovej ako o translatologičke, na začiatok chcem povedať, že jedným veľkým okruhom jej záujmov a vedeckých aktivít je recipovanie zahraničných teoretických konceptov, predovšetkým v oblasti belgickej a izraelskej teórie prekladu: tu by som chcela odkázať na jej state o izraelskej škole prekladu, o teórii polysystémov, o belgickej škole prekladu, ale aj o najnovších tendenciách a konceptoch prekladu v súvislosti s imagológiou, pragmatikou, novými konceptmi pojmu preklad, ako radikálny preklad Jamesa Underhilla a pod. Často sa u nej stretáme s formou podrobne komentovaného čítania najnovších translatologických publikácií západoeurópskej, ale aj mimoeurópskej proveniencie. Nové teórie a náhľady, resp. u nás málo známe koncepty teoreticky kompetentne analyzuje, porovnáva ich a interpretuje, ale najmä kontextualizuje s domácim myslením o preklade a jeho viditeľnosťou, resp. neviditeľnosťou v zahraničnom prostredí. Má pri tom dostatok akribie i guráže postaviť sa proti prúdu a hegemonistickým tendenciám v myslení o preklade a v ich presadzovaní, ako napr. v poslednej uverejnenej štúdii nadpisanej otázkou o existencii malej Číny a malej Indie v Európe – *Are there some small 'Chinas' or 'Indias' in Europe?*, ktorá hovorí o vnímaní postavenia translatologických systémov v strednej Európe a vo zvyšku sveta a o ich konfigurácii cez priestorový aspekt.

Potrebný živý kontakt so zahraničnou translatológiou a otvorenosť uvažovania sa pretavili aj do iniciatívy L. Vajdovej zostaviť publikáciu *Myslenie o preklade* (2007). Myslím, že je zbytočné hovoriť o tradícii domácej translatológie, aj o tom, že ešte vždy nenachádza takú odzvu v zahraničí, ktorá by jej patrila. Predsa len by som sa rada pristavila pri niekoľkých riadkoch z úvodného slova L. Vajdovej:

¹ Odznelo v príhovore A. Brisset na medzinárodnom translatologickom kongrese Congrès mondial de la traductologie (CMT) v Paríži v máji 2017.

Ak sa slovenské translatologické myslenie dostatočne vo svete nepresadzuje, je to aj preto, že samo sa o dianie vonku málo zaujíma. Možno namietnuť, že slovenskí translatológovia sú rozhladení a na vine je tradičné zakliatie tzv. malej literatúry, málo rozšíreného jazyka. Príčiny sú rôzne. [...] [N]a Slovensku nevychádzajú odborné translatologické časopisy, iba príležitostné zborníky či informátory. Preto by malo slovenské prekladové myslenie v prvom rade zistiť, kde sa vlastne nachádza, do akej miery sú jeho súčasné koncepcie zaujímavé a čím sa líšia od svetových. Inými slovami, malo by zistiť, ako vyzerá translatológia dnes. (2007, 8 – 9)

Nedá sa namietat'. Na Slovensku neexistuje renomovaný translatologický časopis, máme tri aktívne centrá translatologického výskumu na univerzitách, ktoré kombinujú výskum a študijné programy prekladu a tlmočenia, a jedno v Ústave svetovej literatúry SAV. Niektoré univerzitné centrá si navzájom konkurujú v tematike výskumu, ale v istých smeroch aj spolupracujú. Všetky štyri centrá sú zapojené do medzinárodných sietí translatologických výskumov, ale chýba tu to podstatné – na Slovensku niet medzinárodne renomovaného špecializovaného referenčného translatologického centra, ktoré by bolo informačným, archívnym, študijným, vedeckým a treťostupňovým školiacim pracoviskom, schopným prijímať a motivovať zahraničných bádateľov v záujme o slovenskú translatológiu, ktoré by mohlo byť aj špecializovaným vydavateľským centrom translatologickej literatúry, iniciátorom a motorom prekladateľského a prekladového kultúrneho života.

Genézu projektu *Myslenie o preklade* možno hľadať v deväťdesiatych rokoch, keď sme v Ústave svetovej literatúry SAV uvažovali o vydaní antológie prekladov z textov svetovej translatológie a tiež antológie z textov slovenskej translatológie v preklade do cudzích jazykov, a prípravné práce sa aj začali. Možno aj k tomuto nerealizovanému plánu sa implicitne L. Vajdová vracia, keď hovorí, že

[a]ntológia textov však majú aj určitú nevýhodu. Nedostatočne vyjadrujú myšlienkový potenciál autorov a ešte menej ich systematiku. Nevyhovujú cieľu, ktorý je pri hlbšom štúdiu dôležitý – výkladu predstáv, teoretických koncepcií a metodológie vysvetleniu analýz konkrétnych prekladov, rekonštrukcii prekladateľských poetík alebo dejín prekladania. (9)

Prizvala preto slovenských a českých teoretikov prekladu, aby sprostredkovali tieto systémy formou štúdií o jednotlivých koncepciách, do ktorých sa dostali belgická škola prekladu, anglická škola prekladu, ruská translatológia a jej súčasné trendy, izraelská teória polysystémov, manipulačná prekladateľská škola, sociologické koncepcie, funkcionálna koncepcia prekladu, pričom sa vždy, keď to bolo namieste, naznačovali aj súvislosti so slovenskou školou prekladu. Tú potom sústredenejšie predstavila publikácia *Myslenie o preklade na Slovensku* (2014), ktorá bola záverom tohto projektu opäť pod gesciou L. Vajdovej. Interpretujú sa v nej slovenské koncepcie prekladu (J. Felix, A. Popovič, F. Miko, D. Ďurišin, J. Koška, J. Vilikovský, J. Zambor) v súvislostiach a s rôznym typom prepojenia tentoraz so zahraničnými teóriami. Obe tieto publikácie tvoria akýsi zrkadlový obraz translatologických konfrontácií.

L. Vajdová aspoň nateraz zavŕšila svoju víziu rekognoskácie terénu a vzťahu slovenskej translatológie so svetovým myslením o preklade doplnením a zostavením anglickej verzie bibliografickej publikácie *Slovenské myslenie o preklade 1970 – 2009* (2010) pod názvom *Present State of Translation Studies in Slovakia* (2013). Aby sa vskutku realizovala obojstranná výmena informácií, kniha *Myslenie o preklade na Slovensku* by tiež mala vyjsť v preklade do angličtiny (alebo aj iných jazykov), ako na to zostavovateľka často poukazuje a apeluje, resp. kritizuje nedvižnosť slovenského prostredia v tomto smere.

Otvorenosť vo vedeckom uvažovaní a v recipovaní podnetov, dôraz na dôležitosť odbornej komunikácie a výmeny názorov, ktorý L. Vajdová vie pretaviť aj v organizátorskej činnosti, ako vidieť už v súvislosti s jej zasvätenou edičnou aktivitou (ktorú môže robiť v takomto rozsahu iba dobrý odborník!), možno pokladať za jednu z výrazných črt, tvoriacich jej vedeckú osobnosť. V tejto súvislosti by som chcela poukázať na ďalší výrazný znak v uvažovaní L. Vajdovej: schopnosť a potrebu klásť si otázky, otázky neraz provokatívne, ale vždy aktuálne, ktoré sú zárukou vedeckého napredovania, a vo Vajdovej výskume takým či onakým spôsobom napokon vždy smerujú k prekladu a jeho teoretickému základu. Často sú to otázky, ktoré anticipujú, otázky, ktoré otvárajú a posúvajú vedeckú diskusiu ďalej.

Spomeňme si na postoje a názory Jána Košku, ktorý opakovane písal, že humanitné vedy nemôžu priniesť definitívne odpovede, ale musia klásť otázky a generovať stále nové. Keď som si prezerala vedeckú bibliografiu L. Vajdovej (začala som vzostupne od osemdesiatych rokov), ukázalo sa, že už takmer na začiatku svojho vedeckého pôsobenia sa pýta: hádam prvá otázka *pars pro toto* sa objavila v názve ohlasu *Vystačíme s lokálnymi kritériami v literatúre?* z roku 1983. V tejto kratšej štúdiu, ktorá vznikla v čase, keď sa L. Vajdová sústredene venovala literárnej komparatistike a bola súčasťou tímu D. Ďurišina, v podstate komentuje text rozsiahlej štúdie Kubánca D. Navarru *Eurocentrismus a antieurocentrismus v európskej a latinskoamerickej literárnej teórii*. Záver štúdie, ak ho vnímame z dnešného pohľadu, akoby sa stal krédom jej vedeckej práce. Upozorňuje v ňom na fakt, že obmedzeným, resp. úzko vymedzeným predmetom aj metódou výskumu sa, povedané slovami skúmaného autora, nemožno izolovať od okolitého sveta, zdôrazňuje potrebu premyslene sa pripraviť na recepciu teoretických diel prichádzajúcich z Európy, a tiež nevyhnutnosť definovať vlastné teoretické koncepty v konfrontácii s cudzinou, čo bolo v tých rokoch ešte pomerne problematické, ale čo L. Vajdová dôsledne naplňa dodnes. Titulná otázka predznamenala, resp. poukázala na spôsob jej vedeckého myslenia, ktorý rytmizujú hypotézy a ich overovanie, otázky vyplývajúce z pochybností a hľadanie odpovedí, ale aj otázky niekedy provokujúce, *ex post* a rečnicke, vychádzajúce z nadobudnutého poznania a systematickej práce, z kontinuity myslenia. Sú to však aj otázky a odpovede myslené ako vedecký dialóg. Ten sa v podstate vinie celým jej vedeckým diskurzom: V spomínanom texte z roku 1983 polemizuje s D. Navarrom o eurocentrizme a podobná polemika je aj súčasťou štúdie nazvanej *Stredomorie a literatúra (Úvaha o tom, kto koho a ako kolonizoval)*, publikovanej o necelých dvadsať rokov (2001). Ide v podstate o rozsiahlu recenziu knihy *Stredomorie. Medziliterárna sieť* (Bulzoni 2000) – zborník prác o literatúre a kultúre Stredomoria z pera talianskych, slovenských, českých a ruských literárnych vedcov. Text presahuje to, čo vnímame ako recenziu. Je skutočnou štúdiou, brilantne napísaným dialógom formou otázok kladených *pro domo* a odpovedí na tému vstupu geografie do literár-

novedného výskumu a humanitných vied, kultúrnej dekolonizácie, eurocentrizmu, centrizmu a literárnej komparatistiky. Dialóg, ktorý si vyžaduje dobrú orientáciu v sekundárnej literatúre a v problematike samotnej. Z napísaného je zrejмый postoj a dôraz na kritérium aktivity prijímajúceho prostredia (pre literatúru aj preklad), v čom L. Vajdová súhlasí s D. Ďurišinom, dôraz na pojme kultúra a kultúrne predstavy, mennosť, zmiešanosť a synkretizmus kultúr. Tieto pojmy sa paralelne aj neskôr pretavili ako nosné pojmy Vajdovej uvažovania o preklade, prechádzajúce cez fázy, v ktorých preklad postupne konfrontuje s recepciou tradíciou a vidí ho ako recepcný problém, ďalej s kultúrnymi predstavami, pragmatikou; preklad vidí a skúma ako fakt situovaný medzi jazykom a kultúrou, a tiež v súvislosti s imagológiou, pričom významne presahuje pole teórie prekladu k iným disciplinám a sféram. Pri skúmaní, komentovaní a prezentovaní nových teoretických konceptov úvahy L. Vajdovej neostávajú uzavreté v translatológii, ale majú presah k rôznym humanitným disciplinám, v ktorých sa tiež dobre orientuje. Vedeckú citlivosť na otvorenosť a presahy do širších kultúrnych priestorov si vypestovala z poznania špecificky bilingválnej a polylingválnej kultúry, vo výskume ktorej sa pohybovala už od čias spolupráce s D. Ďurišinom.

A ešte jeden návrat k začiatku a pohľad do zrelého uvažovania. V spomínanom článku z roku 1983 reprodukuje L. Vajdová Navarro názor

o potrebe premyslene sa pripraviť na recepciu literárnoviedných diel, prichádzajúcich z Európy. V podtexte tejto formulácie je presvedčenie, že omyl výskumu, ktorý spôsobil „falšovanie“ národnej literatúry, nespočíval v skutočnosti v prenikaní ideí eurocentrizmu do domáceho myslenia, ale v neschopnosti definovať pozíciu vlastnej literatúry zoči-voči poznatkom z iných literatúr, poznatkov obsiahnutých v teoretických zovšeobecneniach... Nápravu však nemožno dosiahnuť ešte uzavretejším skúmaním národnej literatúry, ale výskumom v perspektíve, zahrňujúcej medziliterárne súvislosti. (1983, 168)

Analógia z pohľadu a vo svetle neskorších Vajdovej prác nie je náhodná.

Ďalej by sa dal vývin vedeckého myslenia L. Vajdovej sledovať cez vývoj jednotlivých tém, aj chronologickým skúmaním jednotli-

vých bibliografických položiek, z ktorých si možno poskladať obraz o diapazóne vedeckého zamerania L. Vajdovej. Napokon stačí si prečítať úvodný text z jej profilu na portáli www.sav.sk, a tým je všetko povedané:

Vo svojom výskume sa zaoberám porovnávacím štúdiom dejín rumunskej literatúry a jej postavením a funkciou v Európe. Súčasťou sú teórie prekladu vo svete, pragmatika, recepcné procesy, kultúrne funkcie prekladu a dejiny prekladového myslenia na Slovensku. V rámci rumunskej literatúry sa venujem obdobiu na prelome 19. a 20. storočia, moderne a avantgarde s ohľadom na identitárne stratégie balkanizmu, ale aj koncepciám historiografie, ako autor-ské, sociálne alebo kontrafaktuálne dejiny literatúr.

Predsa len by som chcela aspoň veľmi stručne upriamiť pozornosť na to, aký pohyb mala translatologická trajektória L. Vajdovej.

Osemdesiate roky 20. storočia sa niesli najmä v znamení jej prekladov z rumunskej literatúry, záujmom o recepciu rumunskej literatúry na Slovensku, badať už zameranie na úvahy o dejinách rumunskej literatúry, na literárnu komparatistiku, L. Vajdová rieši výskumné úlohy v rámci projektu medziliterárnych spoločentiev (otázka jazyka, typológie, byzantsko-slovanské kultúrne spoločentvá) a tiež sleduje pôsobenie slovenskej literatúry v cudzine, najmä cez preklady do rumunčiny (Vajdová 1988).

Za vedecky rozhodujúce možno pokladať deväťdesiate roky: Li-buša Vajdová naplno využila možnosť otvoriť sa svetu a cez pobyt v Belgicku u nej začnú rezonovať otázky identity, kultúry, otázky historiografie literatúry, zamýšľa sa nad interdisciplinarnitou spoločenských vied a neskôr sa venuje aj kognitívnym vedám. V tomto desaťročí publikovala štúdiu *Recepcná tradícia a preklad*, ktorá je jedným z dvoch základných pilierov jej myslenia o preklade, pokračuje vo výskume byzantsko-slovanského kultúrneho a medziliterárneho spoločentva. K rozpracovaniu pojmu recepcná tradícia a preklad sa vracia opakovane (1989 a 1995).

Nové milénium (2000) sa nieslo v znamení knižného zväzku *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990)*. Už sémantické echo v názve je príznačné: cudzia literatúra v domácej kultúre. V roku 2006 prichádzajú state *Rumunská prekladová literatúra ako skúšobný kameň*

slovenskej kultúry a *Senzitívnosť slovenského kultúrneho prostredia v štyridsiatych rokoch na iné/odlišné: na príklade prijímania rumunskej literatúry*. Črtá sa tu teda koncept prekladu ako skúšobného kameňa kultúry, druhý pilier jej uvažovania o preklade spojený s už spomínanou vedeckou citlivosťou na mnohorozmerné a mnohovrstvové prostredie kultúry: „Chápanie kultúry v mnohom závisí od kultúrneho priestoru,“ upozorňuje (Vajdová 2014, 7).

V tomto prvom desaťročí sa objavuje aj orientácia na pragmatiku prekladu a sumár translatologických výskumov a úvah v podobe monografie *Sedem životov prekladu* (2009), ktorá je výsledkom návratov k dominantám vedeckého výskumu, vyzretých úvah, reflexií a analýz fenoménu preklad v čase a priestore, v kultúre a v spoločnosti, v dejinách a v literatúre, vo všetkých súvislostiach, v akých sa preklad dá vnímať. Ak nazrieme do obsahu, na prvom mieste sa ocitol život prekladu v kultúre, potom v spoločnosti, na scéne, teda myslí sa dosah prekladu dramatických textov, v čase a v priestore, v dejinách, a tiež preklad v prekladoch. Pri bližšom pohľade zistíme, že autorka svoje úvahy radí v presne opačnom postupe, ako keď sledujeme publikovanie štúdií, v ktorých sa tieto obsahy začínajú objavovať a formovať. Myslím, že to svedčí o dvoch faktoch. Úvahy Libuše Vajdovej vychádzajú z dôkladného spracovania základného materiálového výskumu, od toho najnižšieho poschodia k teoretizácii a kontextualizácii otázok prekladu s presahom k iným disciplinám, nevyhnutným na to, aby sa výskum prekladu obsiahol ako komplexný fenomén. Dom môžeme opisovať od strechy len v prípade, že stojí na pevne vybudovaných základoch a že v jeho múroch sú okná, ktoré sú príslubom ďalších možných výhľadov. Svedčí to o tom, že architekt domu má koncept premyslený a zvládnutý, videný a preštudovaný z mnohých strán, svedčí to o zrelosti konceptuálneho myslenia. To umožnilo L. Vajdovej porovnávať jednotlivé svetové koncepty prekladu (anglofónne aj iné) s domácim myslením o preklade Aj v tejto monografii je príznačnou črtou pomerne veľká frekvencia otázok, ktoré nabádajú na ostražitosť a spomaľujú reflexiu nových teórií a konceptov. Sú prejavom nevyhnutnej vedeckej skepsy, inými slovami aj opatrnosti a premyslenosti vo formulovaní vlastných náhľadov.

V monografii *Sedem životov prekladu* je autorka sama sprievodkyňou po vlastnom uvažovaní o preklade a podobách jeho konceptualizácie, čo viac či menej podrobne komentuje. Sprevádza nás pri stretnutiach s novým, v očarení i vytriezvení z objavov, z nového, ktoré sa napokon tak či onak ukáže ako už existujúce. Libuši Vajdovej sa podarilo v tejto publikácii prepojiť minulosť (nielen vlastného) uvažovania so súčasnosťou, tvorivo rozvinúť staršie koncepty a pojmy cez prizmu tzv. nových obrátov v západoeurópskej translatológii a kulturológii, nanovo prečítať a overiť ich životaschopnosť.

Chápanie prekladu ako skúšobného kameňa kultúrnych postojov veľmi presne vymedzuje funkciu prekladu ako *agensa* aj ako *patienssa* kultúry, čo si v stredoeurópskom kontexte uvedomujeme spätne najmä prostredníctvom dejín prekladu. Akcent na recepcný výskum, ktorý Libuša Vajdová definuje ako výskum spôsobu, akým preklad existuje, čím je, vracia pod iným uhlom literárnu recepciu do translatológie, z ktorej ju vykázali najmä v západnej Európe.

V monografii sa formulujú okrem úvah o vzájomnom vzťahu českého a slovenského prekladového priestoru ešte ďalšie dva novšie aspekty, ktoré s chápaním a vysvetľovaním prekladu a jeho životov súvisia a skrývajú ešte nevyčerpaný teoretický potenciál: na jednej strane je naznačený vstup epitextu do uvažovania o preklade – ide o komplex textov a najmä vizuálnych komponentov, ktoré preklad prezentujú ako produkt. Poukazuje sa tu na vizuálny a materiálny aspekt prekladu a kultúry s dôležitou výpovednou hodnotou pre rôzne časové a priestorové vymedzenia.² Na strane druhej L. Vajdová uvažuje o peritextoch ako o súčasťi prezentácie prekladového textu. O hĺbke a nosnosti praxeologického aj teoretického významu týchto fenoménov svedčia čoraz viac sa rozvíjajúce dejiny prekladu na Slovensku a nové príspevky k historiografii prekladu. Tie akcentujú predovšetkým potrebu a nevyhnutnosť venovať sa peritextom najmä pokiaľ ide o obdobie „riadenej“ kultúry v slovenskom priestore, pretože sú súčasťou obrazu slovenskej kultúry a vypovedajú o jej

² Vizualita zaujímala L. Vajdovú už skôr, keď publikovala v roku 2002 stať *Priestorové a výtvarné aspekty vo vedeckom diele Dionýza Ďurišina*.

charaktere, aj o spôsoboch recepcie. Otázke žánru peritextov, ich stratégie a funkcií vzhľadom na viacnásobného recipienta – oficiálne dobové kruhy, literárnu kritiku a bežného čitateľa – sa najnovšie³ venuje Eva Palkovičová v publikácii *Hispanoamerická literatúra na Slovensku optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr* (2016). V analýze peritextov si všíma ich obsah, tonalitu a insinuáciu spôsobu čítania, čím poukazuje na to, že peritext vytvára aj stereotypy recepcie, resp. recepčné kódy s kladnými i negatívnymi dôsledkami. E. Palkovičová teda uvažuje v zmysle koncepcie recepčnej tradície, ktorú rozpracovala L. Vajdová.

„Preklady sú mimovoľné záznamy minulosti, niečo ako stopy v tme. Dozvieme sa z nich oveľa viac ako z iných textov,“ čítame v kapitole *Život prekladu v spoločnosti* (Vajdová 2009, 54). Na to, aby sme vedeli tie stopy dešifrovať, potrebujeme kľúč. Translatologické state Libuše Vajdovej ponúkajú nielen jeden kľúč – viacero dobre pasujúcich kľúčov do viacero dverí prekladového priestoru. Otvorené dvere sú príslubom svetla a vzduchu. Neostáva iné ako zaželať sebe, translatologickej vedeckej obci, ale najmä jubilujúcej Libuši Vajdovej, aby svetlo bolo intenzívne a vzduch čerstvý čo najdlhšie.

Literatúra

Čejková, Veronika – Mária Kusá. 2010. *Slovenské myslenie o preklade 1970 – 2009*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

Đurišin, Dionýz – Armando Gnisci, eds. 2000. *Il Mediterraneo. Una rete interletteraria. La méditerranée. Un réseau interlittéraire. Stredomorie – medziliterárna sieť*. Roma: Bulzoni.

Navarro, Desiderio. 1982. Eurocentrismus a antieurocentrismus v európskej a latinskoamerickej literárnej teórii. *Slovenská literatúra* 29, 4: 342 – 357.

Palkovičová, Eva. 2016. *Hispanoamerická literatúra na Slovensku optikou dejín prekla-*

³ Náhľad na peritexty ponúka vo svojich prácach aj mladý translatológ Igor Tyšš v knihe *Teoretické a materiállové sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku* (Nitra: UKF 2017).

- du a recepcie inojazyčných literatúr*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Underhill, James W. 2009. Radikálny preklad: Vzburá proti jazyku alebo vstup subjektu? Prel Libuša Vajdová. *World Literature Studies* 1, 3: 68 – 81.
- Vajdová, Libuša. 1983. Vystačíme s lokálnymi kritériami v literatúre? *Slovenská literatúra: revue pre literárnu vedu* 30, 2: 165 – 169.
- Vajdová, Libuša. 1988. Slovenská poézia opäť v cudzine. *Slovenské pohľady* 104, 7: 143 – 144.
- Vajdová, Libuša. 1989. Receptná tradícia ako faktor prijímania inonárodných literatúr. *O interpretácii umeleckého textu* 12: 265 – 280. Nitra: Pedagogická fakulta.
- Vajdová, Libuša. 1995. Receptná tradícia a preklad. In *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III.*, ed. Katarína Kenížová-Bednárová, 19 – 48. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2000. *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990). Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku*. Zv. 5. Rumunská literatúra. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2001. Stredomorie a literatúra (Úvaha o tom, kto koho a ako kolonizoval). *Slovak Review* 10, 1: 34 – 52.
- Vajdová, Libuša. 2002. Priestorové a výtvarné aspekty vo vedeckom diele Dionýza Ďurišina. In *Dobrodružstvo bádania. O živote a diele Dionýza Ďurišina*, ed. Ján Koška, 33 – 46. Bratislava: SAP, Slovak Academic Press – Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2006a. Rumunská prekladová literatúra ako skúšobný kameň slovenskej kultúry. In *Primul simpozion international de studii românești din Cehia / První mezinárodní symposium české rumunistiky*, 42 – 53. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií FF Univerzity Karlovy – Česko-rumunská společnost.
- Vajdová, Libuša. 2006b. Senzitivnosť slovenského kultúrneho prostredia v štyridsiatych rokoch na iné/odlišné: na príklade prijímania rumunskej literatúry. In *Štyridsiate roky 20. storočia v slovenskej literatúre*, ed. Valér Mikula, Dagmar Robertsová, 171 – 178. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- Vajdová, Libuša. 2007. Pragmatika prekladu. In *Preklad a kultúra 2*, ed. Edita Gromová, Daniela Múglová, 211 – 224. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.
- Vajdová, Libuša. 2009. *Sedem životov prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2013. Translation Studies in Bratislava at the Institute of World Literature SAS. Facts and Figures. Trans. by Marcela Uhrová, Anton Pokriv-

- čák. In *Present State of Translation Studies in Slovakia*, ed. by Libuša Vajdová, 69 – 79. Bratislava: SAP, Slovak Academic Press – Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša, ed. 2014. *Myslenie o preklade na Slovensku*. Bratislava: Kalligram – Ústav svetovej literatúry SAV.
- Vajdová, Libuša. 2014. Dejiny literatúry ako konštrukcia možných svetov. *World Literature Studies* 6, 2: 24 – 35.
- Vajdová, Libuša. 2017. “Are there some small ‘Chinas’ or ‘Indias’ in Europe?” In *Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies*, ed. by Larisa Schippel/Cornelia Zwischenberger, 487 – 511. Berlin: FFrank & Timme.

Preklad a kultúra v translatologickej reflexii

Edita Gromová

Prekladom si kultúra uvedomuje samu seba.

Ján Vilikovský

V modernom myslení o preklade sa chápe prekladateľ nielen ako sprostredkovateľ medzi dvoma jazykmi, ale v širšom ponímaní najmä ako sprostredkovateľ medzi dvoma kultúrami – ako kultúrny mediátor. Či už skúmame preklad ako produkt, alebo proces, zameriavame sa na preklad umeleckých textov či pragmatických, odborných textov alebo si všímame didaktický aspekt prekladu, narážame na moment kultúry v preklade, na interkultúrny fenomén, na stret kultúr, na faktor, ktorý hrá v rozhodovacom procese prekladateľa dôležitú úlohu. V našom príspevku sa zameriame na vzťah prekladu a kultúry a jeho reflektovanie v translatologickom výskume u nás i v zahraničí. Podrobnejšie predstavíme uvažovanie niektorých bádateľov (Lambert, Lefevere, Popovič), pričom si budeme všímať aj reflektovanie a aktuálnosť ich uvažovania v prácach slovenských translatológov s dôrazom na bádateľské aktivity Libuše Vajdovej, poprednej slovenskej translatologičky.

S uvažovaním o preklade ako strete jazykov a kultúr sa stretávame hádam od počiatkov prekladateľskej činnosti. Či už v období antiky (Cicero, Horatius), či v ranom stredoveku (Hieronymus a neskôr Konštantín Filozof pri preklade evanjelií) si prekladatelia tento jav uvedomovali a usilovali sa ho riešiť či už „prekladom podľa zmyslu“ (Cicero), alebo „pravdivým prekladom“ (Hieronymus). Už na Hieronymovom preklade *Biblie* alebo neskôr na preklade evanjelií Konštantína Filozofa do staroslovienčiny možno dokumentovať úzke prepojenie jazyka s kultúrou. Zaujímavé poznatky v tomto smere priniesli napr. výskumy problému preložiteľnosti a nepreložiteľnosti v raných slovanských koncepciách prekladu (Mathauserová 1989).

V koncepcii Konštantínovho a Metodovho prekladu evanjelií sa objavuje dôležitá téza preložiteľnosti, vyplývajúca zo spoločenskej potreby doby, ktorá prekonáva tézu nepreložiteľnosti – teda víťazí akýsi spoločensko-pragmatický prístup k prekladu. Tým sa pregnantne odhaľuje poslanie prekladu ako prostriedku, ktorý napomáha rozvoju vlastnej kultúry. Budeme citovať slová S. Mathauserovej z toho istého zdroja:

Tento prvotní zřetel k potřebám společnosti, pro niž se překládá, se zdá být největším vkladem, jaký tato činnost může přinést: přeložitelný obsah přetlumočit a nepřeložitelné převést v podobě tvůrčího principu, tj. podnítit domácí tvorbu k vlastnímu rozvoji. Připravit tak prostředí, v němž i sám překlad cizího textu oživne a vrostle do domácí půdy, aby vydával vlastní plody. (1989, 151)

Napokon aj v súčasnosti preklad *Biblie* do vzdialených jazykov a kultúr najlepšie odráža problémy, ktoré v preklade spôsobuje nekompatibilita kultúr (pozri Krupa 2004, 71 – 92).

Napriek mnohým úvahám o tomto probléme v rôznych obdobiach (pozri Baker 1998, 241 – 242) systematický výskum prekladu ako medzikultúrneho fenoménu nemá v teoretickom bádani dlhú tradíciu. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia sporadicky nachádzame v teoretických prácach o preklade zmienky o dôležitosti miesta kultúry v preklade, prevládajú však lingvistické alebo literárnovedné prístupy k skúmanej problematike (Catford, Kade, Fiodorov), ktoré sa viac sústreďujú na vnútrotextové faktory prekladu. Až v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia sa kultúrnemu aspektu prekladu začína venovať systematickejšia pozornosť. Preklad, najmä preklad umeleckých textov, sa vníma nielen ako súčasť medziliterárnej, ale širšie aj medzikultúrnej komunikácie (Even-Zohar, Toury, Snell-Hornby, Reiss, Nord, Bassnett, Lefevere, Lambert, u nás Popovič, neskôr Vilikovský, Hochel).

Uvažovanie o preklade v širších medziliterárnych a medzikultúrnych súvislostiach prinášajú výskumy predstaviteľov systémovej teórie prekladu (tzv. manipulačnej školy), hlavne José Lamberta a André Lefevera, ktorým sa budeme venovať v ďalšej časti príspevku. Prínos oboch zhodnotil T. Hermans v monografii *Translation in Systems* (1999).

J. Lambert sa stal známy svojím prínosom do translatológie v oblasti prekladu pre masmédiá. Okrem iného sa sústredil na dabing a titulovanie pre film a televíziu (Delabastita 1989). T. Hermans (1999, 121) vidí Lambertov prínos hlavne v tom, že poukázal na komplexnosť súčasnej medzinárodnej komunikácie a na úlohu, ktorú v nej zohráva preklad, na to, že tradičné metódy výskumu prekladu už nepostačujú na obsiahnutie tejto komplexnosti, ako aj na to, že potrebujeme prekonať binárne opozície, predstavu národných kultúr alebo chápanie kultúr čisto monolingválnych území, ktoré sa zhodujú s územiami národných štátov.

Ďalší Lambertov prínos pre translatológiu spočíva podľa Hermansa v tom, že navrhuje obohatiť metodológiu výskumu o sociokultúrnu

geografiu spracovania jazykov v súčasnom svete. Podľa Lamberta môžu mapy ukázať toky distribúcie preložených a iných textov, finančné toky, čo bolo preložené, resp. nepreložené v písomnom a hovorenom prejave, vo verejnej a súkromnej komunikácii, skrátka môžu ukázať ekonomickú a sociokultúrnu geografiu prekladu. Z máp možno napríklad vyčítať, aké možnosti okrem prekladu pri komunikácii sú: kde je bilingválnosť, kde multilingválnosť, kde dominuje lingua franca a pod. J. Lambert upozorňuje vo svojich výskumoch na to, ako sa sústavne do našej komunikácie infiltrujú medzinárodné mediálne diskurzy. Vidíme to najmä v súkromnom televíznom a rozhlasovom vysielaní, ako aj na internete. Tento proces prináša so sebou importovanie kultúrnych hodnôt. Keď sledujeme importované filmy, videá, reklamu a televízne programy, podľa J. Lamberta „neimportujeme len príbehy, ale aj kultúru, jazyk a hodnoty“ (1993, 102). Masmédiá majú v dnešnom svete na človeka obrovský vplyv, až taký, že menia jeho hodnotové systémy. Bežný príjemca mediálneho diskurzu – čitateľ novin, časopisov či televízny divák a používateľ internetu – si sotva uvedomuje skutočnosť, že texty, ktoré denne vstupujú do jeho života, sú v značnej miere preklady. Často sa stáva, že sa neprekladajú celé texty, len ich časti, takže preklad sa vyskytuje v texte fragmentárne (napr. mnohé publicistické texty v médiách). Okrem toho sme svedkami toho, že napr. terminológia smerníc a nariadení EÚ, počítačový či športový žargón sú doslova zahltané kalkami či výpožičkami najmä z angličtiny. Ako príklad možno uviesť doslovný preklad z angličtiny, ktorý zaznieva v našich médiách – „zostaňte s nami“ (z anglického *stay with us*). Lambert upozorňuje, že translológia by mala venovať pozornosť i takýmto „fragmentárnym“ prekladom, nielen prekladom kompletných textov.

J. Lambert poukazuje aj na fakt, že sa prekladá cez rôzne prechodné stupne a nerobí sa rozdiel medzi prekladom a operáciami ako adaptácia, redakčná úprava, imitácia. Pri dokumentoch EÚ často nastávajú situácie, že po vzájomnej konzultácii vzniknú texty v niekoľkých jazykoch naraz bez toho, aby existoval východiskový text (Schäffner 1997).

Aj A. Lefevere sa v prácach sústreďuje na ideovú a sociokultúrnu podmienenosť prekladu. Podobne ako J. Lambert prezentuje svet,

v ktorom sa texty z rôznych dôvodov sústavne modelujú, prepracúvajú a recyklujú. Referenčný rámec Lefevera je predovšetkým literárny, ale dajú sa z neho odvodiť aj širšie aplikácie. Lefevere nazerá na preklad ako na „refrakciu“, ktorú neskôr nazýva „prepisom“ (Lefevere 1992, 13), termínmi, ktoré zhruba zodpovedajú tomu, čo A. Popovič nazval metatextami (Popovič 1983, 125 – 134). Prepisom Lefevere nazýva operácie ako preklad, kritika, recenzia, resumé, adaptácia pre deti, antológia, zmena na komiks, televízny film, skrátka všetky spracovania textu v tom istom alebo inom jazyku či médiu. Lefevere pri prepise, a teda aj pri preklade ako jednej z foriem prepisu, poukazuje na fakt, že nastáva tlak patronátu, ideológie, poetiky a „kultúrneho skriptu“. Pod kultúrnym skriptom Lefevere chápe „súbor prijateľného vzoru správania očakávaného ľuďmi, ktorí hrajú určité roly v určitej kultúre“ (1992, 89), resp. „súbor prijateľných spôsobov, ktorými sa veci môžu povedať“ (Bassnett – Lefevere 1998, 5). Preklad oproti iným formám prepisu je najjasnejšou ukážkou pôsobenia všetkých zložiek nátlaku. Pretože preklad je importom spoza hraníc systému, je vždy potenciálne subverzívny, a preto býva značne regulovaný (Lefevere 1985, 237). Lefevere hovorí vo svojich prácach o preklade ako o činnosti odrážajúcej vplyv dominantnej poetiky alebo ideológie, a preto poskytujúcej trochu viac ako „barometer literárnej módy“ (1991, 129).

Z uvedeného vyplýva, že translatológia sa začína chápať ako interdisciplinárna veda a pohľad na preklad sa rozširuje aj o výskumy v oblasti sociolingvistiky, v ktorej sa prejavuje záujem o štúdium kultúrno-spoločenskej podmienenosti používania jazyka, jeho pragmatickej a sociálnej funkcie i porozumenia a interpretácie významov v sociokultúrnom kontexte. Inšpiratívne sú v tomto smere aj výskumy v oblasti kultúrnej antropológie (Sapir, Whorf) a sociálnej antropológie (Malinowski). Dôraz sa kladie na text v jeho makrokontexte – situačnom a kultúrnom.

Uvažovanie o preklade vo vzťahu ku kultúre je vlastné aj slovenskej vede o preklade. Je v nej prítomné už od sedemdesiatych rokov minulého storočia v prácach A. Popoviča, F. Mika, J. Vilikovského, neskôr F. Koliho, B. Hochela, A. Keníža, J. Rakšányiovej, E. Gromovej, D. Müglovej, L. Vajdovej, M. Kusej, K. Bednárovej a ďalších.

A. Popovič už v sedemdesiatych rokoch minulého storočia rozpracoval vo svojej teórii komunikácie veľmi progresívne kultúrno-semiotické chápanie prekladu, keď zaviedol pojmy ako „medzipriestorový činiteľ v preklade“, „faktor kultúry v preklade“, „kreolizácia kultúry v preklade“, „čas kultúry v texte prekladu“, „domáca kultúra v preklade“ (1983, 184 – 185). Opiera sa pritom o kultúrnu semiotiku a semiotické pojmy, ktoré zaviedol zakladateľ tartuskej semiotickej školy J. Lotman. Aplikuje ich na model literárnej komunikácie, keď popri prekódovaní a prekladovosti za rozhodujúci činiteľ priebehu literárnej komunikácie považuje vzájomný pomer medzi dvoma kultúrnymi systémami. Popovič ho podľa tartuskej semiotickej školy nazýva „kreolizáciou“ dvoch textov kultúry, pri ktorej ide zároveň o kombináciu dvoch štruktúr na sociálnej rovine (1971, 30). A ďalej túto teóriu rozvíja (106) v časti o medzikultúrnom faktore v preklade, keď typologicky podľa Lotmana rozlišuje tri pozície vzťahu kultúry originálu a kultúry prekladu nasledovne: a) aktivita vonkajšieho prostredia je silnejšia ako aktivita vnútorného prostredia, b) aktivita vnútorného prostredia je silnejšia ako aktivita vonkajšieho prostredia, c) dochádza k vyrovnávaniu napätia medzi vonkajším a vnútorným prostredím. Pod vnútorným prostredím pritom rozumie situáciu príjemcu, jeho kultúrny kód, schopnosť zaradiť fakt prekladu do domáceho kontextu. Pod vonkajším prostredím zasa chápe identifikáciu faktov za hranicou vnútorného prostredia, vzťah komunikátu k cudziemu prostrediu. Úlohou prekladateľa je podľa Popoviča (30) vyvažovať toto napätie. Ak sú medzipriestorové dimenzie v preklade priveľké, príjemca pociťuje tento vzťah ako exotizmus a dodáva, že to nemusí platiť len na kultúry vzájomne odlišné geograficky, historicky a so-

ciopsychicky (Orient – Európa), ale aj na kultúry nie také vzdialené (napr. slovenská – albánska). Zrejme má na mysli geografickú vzdialenosť.

Dôležitým prvkom v Popovičovom uvažovaní bol aj pojem „skúsenostného komplexu príjemcu“ a jeho kultúrnej determinácie, ktorá je faktom kultúrnej antropológie. Kultúrna antropológia sa usiluje rozriešiť antinómiu preložiteľnosti a nepreložiteľnosti umenia. Opiera sa aj o výskumy F. Miku, ktoré hovoria o tom, ako sa skúsenostný komplex premieta do textu v závislosti od komunikačných okolností, čo inak nazýva „komunikačný postoj“. Od tohto postoja závisí stratégia prekladu a prekladateľské operácie v preklade (Popovič 1975, 37).

Faktor kultúry v preklade vyjadrený v prekladateľských princípoch naturalizácie a exotizácie hádam najpodrobnejšie na Slovensku rozpracoval Ján Vilikovský v monografii *Preklad ako tvorba* (1984) a neskôr Braňo Hochel v monografii *Preklad ako komunikácia* (1990).

V širších súvislostiach možno konštatovať, že už v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia bolo v slovenskej translatológii zakódované moderné myslenie o preklade, ktoré zdôrazňuje myšlienku, že prekladateľovo rozhodovanie sa síce odohráva na úrovni textu, ale za ním sú aj širšie makrokontextuálne, resp. kulturologické súvislosti.

Tento prístup sa v slovenskej translatológii ukázal ako nosný aj v ďalších rokoch, o čom svedčia práce viacerých slovenských teoretikov prekladu (pozri napr. Koli 1998; Vajdová 1999, 2004, 2009, 2012; Kusá 2005, 2012; Rakšányiová 2005; Gromová 1996, 2003, 2013; Mügllová 2009; Gromová – Mügllová 2005), ako aj zborníky z nitrianskych konferencií *Preklad a kultúra 1 – 5* (2004 – 2015). Sledovali sa a stále sa sledujú rozličné aspekty vzťahu prekladu a kultúry, pričom výskum nadväzuje – afirmatívne či polemicky – na domáce d'uríšinovské a popovičovské tradície (medziliterárnosť, kultúrno-semiotické, sociologické a pragmatické aspekty), ale aj na novšie zahraničné výskumy, založené na interdisciplinárnych prístupoch (Snell-Hornby, Lambert, Lefevere, Bassnett, Venuti, Tymoczko, Schäffner, Hatim, Katan, Kociancič-Pokorn, van Doorslaer a ďalší).

V uvažovaní o vzťahu prekladu a kultúry si osobitnú pozornosť zaslúžia výskumy oddelenia translatológie Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislave, v rámci ktorých boli v posledných rokoch rozpracované oblasti recepcie a prekladu inonárodných literatúr v kontexte slovenskej kultúry z teoretického a historického aspektu (podrobnejšie pozri Kusá 2011, 39 – 59). Kusá ďalej zdôrazňuje:

Historickosť akademického (SAV) uvažovania o preklade vychádza z tradícií d'urišinovského a recepcného výskumu, ktoré poznamenali charakter výskumu inonárodných literatúr v tejto ustanovizni v 70. – 80. rokoch, ale zároveň si uvedomuje impulzy a podnety inonárodne translatológie (*pars pro toto* Theo Hermans), sociológie kultúry (napr. Pierre Bourdieu), literárnej vedy (povedzme Umberto Eco)... (48)

Z množstva prác spomenieme aspoň tie, ktoré považujeme za signifikantné. Pozornosť si zaslúži séria zborníkov *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku I – III.*, vydanie antológie slovenského myslenia o preklade *Chiméra prekladania* (1999) pod editorstvom D. Sabolovej, v ktorej sa sústreďuje to najpodstatnejšie a teoreticky najpodnetnejšie, čo za obdobie vývinu teórie umeleckého prekladu na Slovensku vzniklo. K významným prácam patria monografie B. Suwary *O preklade bez prekladu* (2002), M. Kusej *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru* (2004), O. Kovačičovej *Textové a mimotextové determinanty literárneho prekladu* (2009), L. Vajdovej *Sedem životov prekladu* (2009), K. Bednárovej *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I* (2013), M. Žitného *Severské literatúry v slovenskej kultúre* (2012) a *Súradnice severských literatúr. Konštituovanie severských literatúr, ich medziliterárne súvislosti a slovenská recepcia* (2013), ďalej kolektívne monografie pod editorstvom L. Vajdovej *Myslenie o preklade* (2007) a *Myslenie o preklade na Slovensku* (2014) či kolektívna monografia zostavená M. Kusou *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015*. L. Vajdová je aj zostavovateľkou po anglicky vydananej publikácie *Present State of Translation Studies in Slovakia* (2013), ktorá predstavuje slovenské translatologické centrá a inštitúcie, ako aj bibliografiu slovenskej translatológie v rokoch 1970 – 2012. Kulturologické presahy nachádzame aj v monografiách L. Franeka (2012, 2016), J. Jankoviča (1997, 2002, 2008), P. Koprdu (1994,

1997), J. Košku (2003), J. Truhlářovej (2008) a iných. K významným počinom výskumného kolektívu oddelenia translatológie Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislave a jeho externých spolupracovníkov pod vedením O. Kovačičovej a M. Kusej patrí dvojdielny *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia* (2015 – 2018). Ide o jedinečné dielo, ktoré zaujíma významné miesto v slovenskom kultúrnom priestore a svojím rozsahom, ako aj informačnou nasýtenosťou môže slúžiť ako významný zdroj informácií pre výskum v oblasti dejín prekladu a prekladania, ale i medziliterárnych vzťahov v širších sociokultúrnych súvislostiach.

Preklad a kultúra vo vedeckej reflexii L. Vajdovej

V tejto časti príspevku sa chceme venovať osobitne prácam L. Vajdovej, v ktorých nachádzame hlbokú reflexiu vzťahu prekladu a kultúry, založenú na modernom interdisciplinárnom prístupe k prekladu ako objektu translatologického výskumu. Charakteristickou črtou Vajdovej prác je, že v nich dokáže skĺbiť najprogressívnejšie podnety domáceho i zahraničného translatologického výskumu. V štúdiu *Preklad a kultúra* (2004) upozorňuje napr. na translatologicky podnetný výskum predstaviteľa manipulačnej školy J. Lamberta. Na margo jeho uvažovania upozorňuje na fakt, že

preklad ako jav kultúry sa síce javí zatiaľ dosť nejasne, najmä kvôli šírke pojmu kultúra, ale niet pochyb, že pri bližšom pohľade a presnejších východiskách sa môžu objaviť mnohé netušené aspekty fungovania prekladu v spoločnosti, či mentálnych a kognitívnych procesov, ktorými vzniká. Otvárajú sa súvislosti predovšetkým s kultúrnymi predstavami a ich praktikami v spoločnosti, o ktorých sme nezvykli v súvislosti s prekladom uvažovať. (32)

A ďalej si kladie otázku, ktorá sa v intenciách tohto uvažovania natíska: „ako definovať jav, stojaci na druhom konci vzťahu preklad – kultúra“ (32). Upozorňuje, že v súvislosti s prekladom môže mať

kultúra tisíce významov – napr. kultúra ako výsledok kontaktov, paralel a diferenciacie alebo kultúra prekladu. Od toho sa odvíja ďalšia otázka: Čo možno chápať pod kultúrou prekladu? Ak kultúrou prekladania, tak potom si treba položiť ďalšiu otázku, a to, či je to vec intencie voči interpretácii, ktorá podlieha zmenám v čase a priestore, alebo cieľov inštitúcií ako vydavateľstvá, médiá, spolky, nadácie, štátne a politické organizácie. Ďalší problém v nazeraní na vzťah prekladu a kultúry vidí v tom, ako kultúru ohraničiť – jazykovo, národne, priestorovo, časovo, ideovo alebo umelecky. V súvislosti so vzťahom prekladu a kultúry sa teda ukazuje veľa podnetov na výskum, ktorý sa v mnohých aspektoch okrem Ústavu svetovej literatúry SAV realizoval a stále realizuje v týchto intenciách aj v iných slovenských translatologických centrách (FiF UK v Bratislave – B. Hochel, J. Zambor, J. Rakšányiová, A. Keníž a i.; FF UKF v Nitre – E. Gromová, D. Mügllová, S. Hodáková, E. Perez-Janecová, I. Tyšš a i.); FF UMB v Banskej Bystrici – V. Biloveský, M. Djovčoš, A. Huťková, Z. Bohušová a i.; FF PU v Prešove – A. Valcerová, J. Opáľková, I. Hostová a i.; FF UPJŠ v Košiciach – M. Andričík a i.).

Vzťah prekladu a kultúry sa výrazne reflektuje aj v monografii L. Vajdovej *Sedem životov prekladu* (2009). V nej sa základná téma prekladu skloňuje rozličnými spôsobmi. Aj keď autorka uvádza sedem rozličných pohľadov na preklad v siedmich kapitolách, celkove všetky spája jednotná línia nazerania na preklad – v dimenziách kultúrno-pragmatických.

V časti *Preklad a kultúrne predstavy* autorka reflektuje život prekladu v kultúre, pričom sa sústreďuje na jeho lingvistický, materiálny a vizuálny aspekt. Konštatuje, že „do prekladu vstupuje toľko rôznorodých prvkov a súvislostí, že jeho základnou vlastnosťou môže byť len synkretizmus a heterogenosť“ (25).

V kapitole nazvanej *Pragmatika prekladu* si autorka všíma život prekladu v spoločnosti, pod čím rozumie vonkajšie aspekty existencie prekladu vo svete. Tým rozširuje používanie tohto najmä lingvisticky používaného pojmu o mimojazykovú, kultúrnu dimenziu. Na odlíšenie takéhoto chápania pragmatiky prekladu navrhuje pre túto oblasť štúdia vymedziť názov kultúrna alebo inštitucionálna pragmatika prekladu.

V ďalších štyroch kapitolách *Preklady, adaptácie, divadlo, Preklad ako skúšobný kameň kultúrnych postojov, České a slovenské preklady z rumunskej literatúry a Eminescu a možnosti literárnej historiografie* si autorka všima život prekladu na scéne, v čase, v priestore a v dejinách literatúry. Vo všetkých štúdiách dokazuje dôležitosť prekladu v živote literatúr a kultúr. V štúdiách na materiáli jej dôverne známej rumunskej literatúry poukazuje na rôzne podoby života prekladu v rumunskej literatúre a venuje sa aj jej reflektovaniu v českom a slovenskom kultúrnom priestore.

V poslednej kapitole *Recepčná tradícia a preklad (poznámky a úvahy)* sa zamýšľa nad životom prekladu v prekladoch. Aj v tejto kapitole sa venuje niektorým pragmatickým a inštitucionálnym aspektom prekladu a dôsledkom, ktoré z nich pre chápanie prekladu vyplývajú. Reflektuje preklad ako recepčný problém aj v súvislosti s pojmom medziliterárnosti, ďalej sa venuje pojmu cudzosti a jej podobám – tiež v súvislosti s prekladom a definuje pojem recepčnej tradície a prekladu ako jej organickej súčasti. Recepčnú tradíciu chápe v prvom rade ako fenomén kultúry a posúva chápanie prekladu a recepcie od literatúry ku kultúre. Prijímanie cudzích literatúr podmieňuje kultúrne – postojom prijímajúcich celkov k odlišnému a zamýšľa sa nad hranicami odlišnosti, pričom zdôrazňuje, že vidieť odlišnosť znamená vnímať ju na základe podobnosti.

L. Vajdová v monografii upozorňuje na aktuálny stav translatologického výskumu u nás i v zahraničí a na jeho možnosti. S poľutovaním konštatuje, že sa o slovenskej translatologickej škole v zahraničí vie málo, hoci sformulovaním komunikačnej teórie prekladu a jej pojmoslovia ešte v sedemdesiatych rokoch 20. storočia sa dostala na úroveň myslenia o preklade, ku ktorej sa mnohí zahraniční bádatelia približujú až dnes. V monografii *Sedem životov prekladu* autorka dokazuje, že translatologický výskum je plnohodnotný len vtedy, ak sa neobmedzuje iba na jazyk, ale otvára sa voči ďalším súvislostiam a vzťahom, a ak nekonštruuje závery iba z lingvistickeho materiálu.

Monografiu Libuše Vajdovej považujeme za významný prínos do slovenského myslenia o preklade. Dôrazom na kultúrno-pragmatický

aspekt sa jej podarilo obohatiť translatologický výskum na Slovensku o ďalšiu dimenziu, ktorá ho posúva k väčšej komplexnosti.

Na záver

V našom príspevku sme sa usilovali predstaviť nazeranie na vzťah prekladu a kultúry v translatologickom výskume. Zamerali sme sa na reflektovanie tohto javu v starších, ako aj novších výskumoch u nás i v zahraničí. Na uvažovanie niektorých z nich (Lambert, Lefevere, Popovič) sme sa zamerali podrobnejšie. Všimli sme si aj reflektovanie a aktuálnosť ich uvažovania v prácach slovenských translatológov s dôrazom na bádateľské aktivity L. Vajdovej, poprednej slovenskej translatologičky.

Literatúra

- Andričík, Marián. 2004. *K poetike umeleckého prekladu*. Levoča: Modrý Peter.
- Baker, Mona, ed. 1998. *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London – New York: Routledge.
- Bassnett, Susan. 1992. *Translation Studies*. London – New York: Routledge.
- Bassnett, Susan – André Lefevere, eds. 1990. *Translation, History and Culture*. London – New York: Pinter.
- Bassnett, Susan – André Lefevere. 1998. *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bednárová, Katarína. 2013. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálneho k profánnemu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Biloveský, Vladimír. 2011. *Zázraky v orechovej škrupinke: prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore*. Banská Bystrica: FHV UMB.
- Bohušová, Zuzana. 2009. *Neutralizácia ako kognitívna stratégia v transkultúrnej komunikácii: lingvistické analógie*. Banská Bystrica: DALI-BB.
- Catford, John. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.

- Delabastita, Dirk. 1989. Translation and Mass Communication: Film and Translation as Evidence of Cultural Dynamics. *Babel* 35, 4: 193 – 218.
- Djovčoš, Martin. 2012. *Kto, čo, ako a za akých okolností prekladá. Prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica: FHV UMB.
- Ďurišin, Dionýz. 1975. *Teória literárnej komparatistiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Ďurišin, Dionýz. 1976. *O literárnych vzťahoch. Sloh, druh, preklad*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Even-Zohar, Itamar, ed. 1990. *Polysystem Studies*. Special Issue of *Poetics Today*, 11, 1.
- Felix, Jozef. 1991. *Literárne križovatky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Ferenčík, Ján. 1982. *Kontexty prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Franek, Ladislav. 1997. *Štýl prekladu. Vývinovo-teoretická a kritická analýza slovenských prekladov Paula Claudela*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Franek, Ladislav. 2012. *Interdisciplinárnosť v symbióze literárnej vedy a umenia*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Franek, Ladislav. 2016. *Interdisciplinárnosť v symbióze literárnej vedy a umenia II*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Gentzler, Edwin. 1993. *Contemporary Translation Theories*. London – New York: Routledge.
- Gromová, Edita. 1996. *Interpretácia v procese prekladu*. Nitra: Vysoká škola pedagogická.
- Gromová, Edita. 1998. *Kapitoly z úvodu do prekladateľstva I*. Nitra: FF UKF.
- Gromová, Edita. 2000. *Kapitoly z úvodu do prekladateľstva*. Nitra: FF UKF.
- Gromová, Edita. 2003. *Teória a didaktika prekladu*. Nitra: FF UKF.
- Gromová, Edita. 2006. Medzikultúrny faktor v preklade a jeho reflexia v translatologickom výskume. In: *Letná škola prekladu 4*, ed. A. Keníž, 47 – 56. Bratislava: SSPOL.
- Gromová, Edita – Daniela Müglová. 2005. *Kultúra – interkulturalita – translácia*. Nitra: FF UKF.
- Gromová, Edita – Jana Rakšányiová. 2005. *Translatologické reflexie*. Bratislava: Book & Book.
- Gromová, Edita – Mária Kusá, eds. 2012. *Preklad a kultúra 4*. Nitra – Bratislava: FF UKF, ÚSvL SAV.
- Gromová, Edita – Mária Kusá, eds. 2015. *Preklad a kultúra 5*. Nitra – Bratislava: FF UKF, ÚSvL SAV.
- Gromová, Edita – Soňa Hodáková – Emília Janecová – Daniela Müglová – Antónia Filípková. 2013. *Translácia v divadelnej komunikácii*. Nitra: FF UKF.
- Hermans, Theo. 1999. *Translation in Systems*. Manchester: St. Jerome Publishing.

- Hochel, Branislav. 1990. *Preklad ako komunikácia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Hostová, Ivana. 2013. *Haugovej Plathovú. Plathovej Haugová*. Prešov: PU.
- Huťková, Anita. 2014. *Štylistické zákutia prekladu a prekladania*. Hradec Králové: UHK.
- Jankovič, Ján. 1997. *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I. (Do roku 1938)*. Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku. Zv. 2. Chorvátska literatúra. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Jankovič, Ján. 2002. *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre II. (1939 – 1948)*. Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku. Zv. 6. Chorvátska literatúra. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a ÚSvL SAV.
- Jankovič, Ján. 2008. *Poézia slovensko-srbskej vzájomnosti (1827 – 1938)*. *Abeceda po-bratimstva – Bukoar bratimljenja*. Bratislava: Juga – Veda, vydavateľstvo SAV a ÚSvL SAV.
- Jankovič, Ján. 2008. *Srbská dráma na Slovensku*. Bratislava: Juga a Divadelný ústav.
- Katan, David. 1999. *Translating Cultures*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Keníž, Alojz. 2008. *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava: Anapress.
- Kenížová-Bednárová, Katarína, ed. 1994. *K otázkam teórie a dejín prekladu II*. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Kenížová-Bednárová, Katarína, ed. 1995a. *K otázkam teórie a dejín prekladu III*. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Kenížová-Bednárová, Katarína. 1995b. Úvodom. In: *K otázkam teórie a dejín na Slovensku III*, 3 – 5. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Koli, František. 1998. Poznámky k súvzťažnosti naturalizácie a exotizácie ako hodnotových a textových kvalifikátorov v preklade. In: *14 x o preklade*, ed. A. Rády, 43 – 51. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů.
- Koprda, Pavol. 1994. *Talianska literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1890 – 1980*. Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku. Zv. 1. Talianska literatúra. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Koprda, Pavol. 1997. *Talianska literatúra v slovenskej kultúre*. Bratislava: Academic Electronic Press.
- Koška, Ján. 2003. *Recepcia ako tvorba. Slovensko-bulharské literárne vzťahy (1826 – 1989)*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Kovačičová, Oľga. 2009. *Textové a mimotextové determinanty literárneho prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Kovačičová, Oľga – Mária Kusá, eds. 2015. *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia, A – K*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Kovačičová, Oľga – Mária Kusá, eds. 2018. *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia, L – Z*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.

- Krupa, Viktor. 2004. Preklad Biblie do polynézskych jazykov ako problém interkultúrnej komunikácie. In: *Preklad a kultúra*, ed. E. Gromová, 71 – 92. Nitra: UKF.
- Kusá, Mária. 1997. *Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces. Vnútroliterárne, mimoliterárne a medziliterárne súvislosti ruskej literatúry 20. storočia*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a ÚSvL SAV.
- Kusá, Mária. 2001. Slovenské myslenie o preklade. In: *Philologica LII. Zborník FiF UK*, Bratislava: FiF UK.
- Kusá, Mária. 2004. *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru*. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Kusá, Mária. 2011. Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In: *Letná škola prekladu 10*, ed. Daša Zvončeková, 39 – 59. Bratislava: SSPOL.
- Kusá, Mária. 2012. Preklad a kultúra. Podoba a miesto inštitúcií. In: *Preklad a kultúra 4*, ed. E. Gromová, M. Kusá, 45 – 52. Nitra – Bratislava: FF UKF, ÚSvL SAV.
- Kusá, Mária – Edita Gromová – Martin Djovčoš. 2014. Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In: *Myslenie o preklade na Slovensku*, ed. L. Vajdová a kol., 13 – 31. Bratislava: ÚSvL SAV – Kalligram.
- Kusá, Mária, ed. 2017. *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Kusá, Mária – Edita Gromová, eds. 2011. *Preklad a kultúra 3*. Bratislava: Slovak Academic Press, ÚSvL SAV.
- Lambert, José. 1991. Shifts, Oppositions and Goals in Translation Studies: Towards a Genealogy of Concepts. In: *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. by Kitty M. van Leuven-Zwart and Ton Naaijken, 25 – 37. Amsterdam: Rodopi.
- Lambert, José. 1993. In Quest of Literary World Maps. In: *Interculturality and the Historical Study of Literary Translations*, ed. by H. Kittel and A. Frank, 133 – 144. Berlin: Erich Schmidt.
- Lefevere, André. 1985. Why Waste Our Time on Rewrites. In: *The manipulation of Literature*, ed. T. Hermans, 215 – 245. London – Sydney: Croom Helm.
- Lefevere, André. 1991. Translation and Comparative Literature: The Search for the Center. *Traduction Terminologie Rédaction 4*, 1: 129 – 144.
- Lefevere, André. 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London – New York: Routledge.
- Lefevere, André. 1998. Translation Practice(s) and the Circulation of Cultural Capital. Some Aeneids in English. In: *Constructing Cultures. Essays on Literary Translation*, ed. by Bassnett – Lefevere, 25 – 40. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lotman, Jurij M. 1969. O metajazyke tipologičeskich opisaniij kul'tury. In: *Trudy po znakovym sistemam, IV*, ed. Jurij M. Lotman, 460 – 477. Tartu: Tartuskij universitet.

- Mathauserová, Světlá. 1989. O přeložitelnosti a nepřeložitelnosti v raných slovan-
ských koncepcích překladu. In: *Translatologica Pragensia III*, I. část, 147 – 152.
Praha: UK.
- Miko, František – Anton Popovič. 1978. *Tvorba a recepcia*. Bratislava: Tatran.
- Mügllová, Daniela. 2009. *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo prečo spadla Babylon-
ská veža*. Nitra: Enigma.
- Opálková, Jarmila. 2006. *Preklad ako mediácia interkultúrnej komunikácie*. Prešov: PU.
- Popovič, Anton. 1971. *Poetika umeleckého prekladu. Proces a text*. Bratislava: Tatran.
- Popovič, Anton. 1974. *Umelecký preklad v ČSSR. Výskum. Bibliografia*. Martin: Ma-
tica slovenská.
- Popovič, Anton. 1975. *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej komuni-
kácie*. Bratislava: Tatran.
- Popovič, Anton a kol. 1983. *Originál/Preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava:
Tatran.
- Rakšányiová, Jana. 2002. „Malé jazyky“ versus lingua franca. In: *Preklad z/do málo
rozšírených európskych jazykov*, ed. A. Šebestová, 141 – 144. Bratislava: Letra.
- Rakšányiová, Jana. 2005. *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava: Ana-
Press.
- Sabolová, Dagmar, ed. 1999. *Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia
o preklade I*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Schäffner, Christina. 1997. Where is the Source Text. In: *Modelle der Translation/
Models of Translation*. Festschrift Albrecht Neubert, ed. by J. Wojtak-Schmidt,
193 – 211. Frankfurt: Vervuert.
- Snell-Hornby, Mary. 1991. Translation Studies – Art, Science, or Utopia? In: *Trans-
lation Studies. State of the Art*, ed. by K. M. van Leuven-Zwart and T. Naaijken-
s, 13 – 23. Amsterdam: Rodopi.
- Suwara, Bogumila. 2003. *O preklade bez prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo
SAV – ÚSvL SAV.
- Truhlářová, Jana. 2008. *Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu
a recepcie na Slovensku*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Tymoczko, Maria. 1999. *Translation in a Postcolonial Context. Early Irish Literature
in English Translation*. Manchester: St. Jerome.
- Tyšš, Igor. 2017. *Teoretické a materiállové sondy do praxeologie a dejín prekladu ame-
rickej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation*.
Nitra: FF UKF.
- Vajdová, Libuša. 1995. Recepčná tradícia a preklad. In: *K otázkam teórie a dejín
prekladu na Slovensku III*, ed. K. Bednárová-Kenížová, 19 – 48. Bratislava: ÚSvL
SAV.

- Vajdová, Libuša. 1999. Receptná tradícia a preklad. In: *Chiméra prekladania*, ed. D. Sabolová, 67 – 101. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša. 2000. Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990). *Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku*. Zv. 5. Rumunská literatúra. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša. 2004. Preklad a kultúrne predstavy. In: *Preklad a kultúra*, ed. Edita Gromová, 31 – 46. Nitra: FF UKF.
- Vajdová, Libuša et al. 2007. *Myslenie o preklade*. Bratislava: Kalligram – ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša. 2009. *Sedem životov prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša. 2012. Preklad a imagológia. In: *Preklad a kultúra 4*, ed. E. Gromová, M. Kusá, 53 – 62. Nitra – Bratislava: FF UKF – ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša, ed. 2013. *Present state of translation studies in Slovakia*. Bratislava: Slovak Academic Press – ÚSvL SAV.
- Vajdová, Libuša et al. 2014. *Myslenie o preklade na Slovensku*. Bratislava: Kalligram – ÚSvL SAV.
- Valcerová, Anna. 2006. Hľadanie súvislostí v básnickom preklade. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis*. Prešov: FF PU.
- Venuti, Lawrence, ed. 1992. *Rethinking Translation*. London – New York: Routledge.
- Vilikovský, Ján. 1984. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Tatran.
- Winczer, Pavol et al., eds. 1993. *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku I*. Bratislava: ÚSvL SAV.
- Zambor, Ján. 2000. *Preklad ako umenie*. Bratislava: FiF UK.
- Zambor, Ján. 2010. *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

The “Dacian paradise lost”: A Communist Master Trope of Romanian Cultural Identity

Monica Spiridon

Romanian cultural identity: remembered, recorded, invented

Linking the present to bygone times, memory enhances, extends and prolongs history, even when openly contesting and challenging its meanings and its acknowledged interpretations. Therefore recollection has an overall engineering function and sometimes can even take on the main functions of history (Lewis 1975, 89). In addition, there are highly significant occasions when memory deliberately falsifies history. This is a particular type of fake memory that does not want to reconstruct but to create a non-existent past, ignoring historical data, compelling official history to comply with its counterfeit “evidence”. In such cases, the purpose of reconstructing the past is to distort the public perception of the present and to manipulate cultural memory.

In what follows I will analyze this issue explicitly and systematically. Unveiling its ideological and symbolic strategies my contribution

focuses on the process of building the ancient Thrace, in particular the Thracian area called *Dacia* as the spatial mould of Romanians, through fake and commissioned memories.

In 106 AD Dacia was annexed by Emperor Trajan as a province of the Roman Empire. Following this historical event, the Romans became Romania's main and best-known ancestors and Romanian developed as a Romance language. The main goal of the counterfeiting process initiated by the communist dictator Ceausescu was to remove imperial Rome from its paradigmatic position and, subsequently, to cut the traditional cultural ties between Romania and contemporary Western Europe. Presented as the pre-Roman primeval cradle of the Romanians, the "Dacian realm" was overloaded with a specific type of symbolic meaning: national-communist ideology.

In Ceausescu's Romania the nation was a master symbol with structuring properties on all possible levels: ideological, scientific, economic, moral, aesthetic, etc. (*Programed Partidului Communist Român [The Program of the Romanian Communist Party]* 1975) During Ceausescu's dictatorship national ideology became an aggressive superiority complex known as *protochronism* ("temporal priority" in Ancient Greek). Its main cultural expression was an arrogant rejection of any sources, models or forerunners, in almost all intellectual spheres, for the benefit of a paradoxical theory of local priority, which claimed to have been ignored by Europe because of Romania's peripheral status. Over the last decades of communism and especially in the early eighties being a Romanian was presented as a privilege, a miracle and bliss (Verderey 1994, 152-204).

For Ceausescu's national communism the spatial landmarks of Romanian identity were both products of cultural effort and political instruments. The theory that saw the ancient Dacian pattern prevailing over Rome, the central model of Romanian civilization, was one of many Ceausescu's means of celebrating his own victory over Romania's prestigious European relatives.

The following paragraphs illustrate this interplay between history and memory in this falsifying process and the multiple aspects of memory it involves.

What history had to say

Unfortunately, history has very little to say about the mentality, language, social life and political structures, food, architecture, habits, the arts, religion, army or even the looks of the ancient Dacians. Accurate historical information about the semi-mythical pre-Roman cradle of Romania is poor, scattered and above all doubtful (Boia 2000, 172–179).

A few names of the allegedly brave and fearsome kings such as Dromichet, Burebista and Decebal have survived. A series of reliefs are preserved on the famous *Trajan's Column*, the monument erected by the emperor in Rome to commemorate his conquests north of the Danube. Plenty of beautiful golden pieces of jewellery and not so many old coins coveted by smugglers are scattered beneath the ruins of the presumed capital city of Sarmisegetusa, fully destroyed and later rebuilt by the Romans. Last but not least, there is the evidence, mostly derived from myth and poetry, provided by Mircea Eliade in a study about the worship of the war god Zalmoxis in the area (Eliade 2000, 35–37).

In pre-communist Romania, such attempts to reconstruct the presumed Dacian matrix were promptly relegated to the realm of national mythology. Between the two world wars, a few far-right ideologists and members of the *Iron Guard* endeavoured to manipulate this kind of mythology for political ends but without great success. Only after his ascent to dictatorship Ceausescu initiated a well-orchestrated campaign to promote Dacia as the ideal paradigm of national identity. As it often happens in such cases, the far-right and the far-left wings met in a convergent totalitarian effort and became instruments of nationalism (Connerton 1989, 42–43).

The Institute of the History of the Romanian Communist Party took the first step in this direction. A programmatic anonymous study titled “Începuturile istoriei poporului român” (“The Beginnings of the Romanian People”), published in 1976 in the official review *Analele de istorie* stubbornly maintained that the existence of a flourishing,

complex Dacian civilization in the central area of European Thrace was not a hypothesis but a fact. The marks of the Roman conquest on this sophisticated and well-articulated civilization were thus late and limited imprints on a much earlier and more prestigious fabric (Boia 2000, 134–135).

As a second step on the same path, political history stimulated a series of parascientific initiatives. A so-called “new science” was born in Romania: *thracology*. Iosif Constantin Dragan, a former member of the *Iron Guard* who settled in Italy after the Second World War as a prosperous businessman, became the pillar of this communist initiative (a further proof of the fruitful collaboration and similarity between communist and Nazi totalitarian doctrines). At his own expense he launched the Romanian “academic” review *We, the Thracians*, published an eponymous book and sponsored a scholarly association whose ambitious aim was to aggrandize the part played by the inhabitants of Thrace in European history. The core area of the fabulous imaginary Thrace was of course Dacia, i.e., present-day Romania.

According to the worshipers of the Thracian cult, the inhabitants of this fantasy space were the creators of a civilization dating back 100 000 years, making the Romanian people the oldest ethnic community in Europe (Berciu 1975, 75–80). In this way, thracology was manipulated by the communists as a reaction to Romance Studies, which had been central to Romanian cultural tradition in the same way as Byzantine Studies and patristics.

In its turn, linguistics had to be sensitive to the political command. Scientists did their best in pretending to reconstruct the “old Dacian”, starting from seven words at most, and using a hypothetical Thracian dialect as their source. Huge piles of linguistic studies dedicated to the Thraco-Dacian substratum were systematically published and even a project to fund a department of the Dacian language at the University of Bucharest was ongoing by 1989.

What was memory commissioned to say?

As Pierre Nora puts it, the above-mentioned type of official national history relied on a dictatorial form of memory, in other words a memory without a past. Its basic strategy was the complex interweaving of three different levels of remembrance: public memory, collective memory and individual memory (Nora 1989). Nation-states are territorially extensive societies, most of whose members cannot know each other personally (Anderson 1991). That is why the reconstruction of the fake homeland began in the public sphere and only as a follow-up was introduced by means of mass culture into the collective memory and eventually into the individual sphere of personal recollection.

On a public level, the counterfeit *Dacian* concept was more than just history or a widely accepted narrative. It was an *enacted cult*, which displayed a strong *performative* dimension. During Ceausescu's dictatorship the Communist Party organized an extravagant, costly and ostentatious national celebration of 2050 years from the foundation of the first Dacian "independent kingdom" ruled by Burebista, although all trustworthy information about both the event and its outcome was missing.

According to Paul Connerton, the same dimension of memory had previously been instrumentalized by the Nazis:

The subjects of the third Reich were constantly reminded of the National Socialist Party and its ideology by a series of commemorative ceremonies. It was a rite fixed and performed. Its story was told not unequivocally in the past tense but in the tense of a metaphysical present. It reminded the participants of quasi-mythic events but even more due to its mnemonic power the sacred event was represented (Connerton 1989, 43).

In communist Romania the impact of this newly invented canonical chronology pervaded all spheres of collective life, including entertainment and sports. Among the rituals, the national competition called "Daciada", a local brand of "Olympics", is worthy of mentioning. First and foremost "Daciada" was another step backwards, overlooking

the traditional European sports rituals, such as the Greek Olympics, towards a local primeval model.

It is worth noticing that Daciada was envisaged as a “mass competition” in which citizens of all professions, ages and standards were encouraged if not simply compelled to enrol. None of the top Romanian sportsmen and women would have been allowed to attend the “real” Olympics without taking part at least once in the national traditional contest. Participation was sought for its symbolic value rather than high performance. The so-called *Dacian badge* and similar paraphernalia were created for the event. Year after year, in a typical atmosphere of popular carnival, between the parades at the opening and the closing ceremonies, the ritual evocation of Ceausescu’s exceptional personality was the real high point of the occasion.

We are entitled to interpret such political rituals as operating within political contexts in which power is distributed in a systematically unequal way, so that rituals may be understood as exercising cognitive control by providing the official version of the political structure with symbolic representations such as the Empire, the Nation and in our particular case *the Dacian homeland*.

Emile Durkheim sees ritual as representing social reality by making it intelligible, even if the cognitive content of it must be encoded in a metaphorical and symbolic form. One may thus view rituals as systems of ideas in which the individuals represent to themselves the society of which they are members, and the obscure but intimate relations which they have within it (Connerton 1989, 50).

It is in this way that the strategy of the Communist Party succeeded in taking full advantage of the confusion between *collecting memories* and *collective memories*, picking out every possible detail available and patching them all together. One of the main actors on this level was fine art in all its forms, especially the monumental (Mosse 1971).

Even nowadays in Bucharest, in front of the *Romanian Military Museum*, among the forefathers of the nation are visible three statues of Dacian ancestors (the presumed kings Dromichet, Burebista and Decebal) and only one of a Roman: the emperor Trajan.

An amazing Romanian museum, dedicated after 1989 to the abundant communist commissioned art, gathers numerous pieces of sculpture, tapestry, painting, banners, frescos, relieves, jewellery etc. dedicated to the Dacian realm, with the obvious aim to introduce the figure of Ceausescu himself right in their middle, like a “figure in the carpet”. This type of cheap and transparent allegorical representation explicitly instated Ceausescu as the direct heir of a long line of glorious symbolical figures, descending straight from Burebista: the Dacian king who had the unique privilege of never being defeated by the Romans.

Fiction, poetry, film and “*The Dacian Project*”

Ultimately, Ceausescu’s falsifying project targeted the level of individual consciousness. According to Pierre Nora, it is upon the individual and upon the individual alone that the constraint of memory weights insistently as well as imperceptibly. The less a memory is experienced collectively, the more it will require individuals to undertake to become themselves memory-individuals (Nora 1989).

The emblems and articulations of memory in flags and films, memorials, museums, etc., operate in a distinct register of memory different from that of the individual’s recollection of his own life, although the two may interconnect: “The collapsing of personal and public registers is one of the most prominent features of the turn to memory” (Hodgkin 2003, 8). In endeavouring to transpose this fake collective memory to the level of individual consciousness, mass culture-fiction, popular poetry or film—was granted a privileged place (Lowenthal, 1985).

From the early seventies onwards, the movie industry was the most humble and enthusiastic servant of political leadership. Producers, directors and screenwriters hit upon a simple and efficient “Dacian propaganda recipe”. The titles were short and highly evocative: *The*

Column, *The Dacians*, *Burebista*, etc. The props were constantly recycled and the actors passed on from one movie to another. The narrative texture obsessively played on three main themes: the bravery of the Dacian ancestors in their fierce fight against the Roman aggressor; the idyllic local family life and its strong moral values; and, last but not least, the heavenly beauty of the Dacian earth.

Due to the total lack of information on the subject, the costumes, architectural details, social habits, family structure, food, music, wedding and funeral rituals were borrowed from archaic Romanian folklore. Only a few details of the local army such as clothing, weapons and the ancient Dacian flag, a terrifying wolf's head with a snake's tongue, were copied from *Columna Trajana* in Rome.

In the ancient "blessed" Dacia, women were always young, beautiful and hard working, men were brave and devoted to their leader, the countryside was as breathtaking as a tourist trap, the children were angelic, the elderly were exceptionally wise and the kings were brave and devoted to the independence of their homeland. Even the domestic animals cleverly hated the foreign invaders. On every occasion, the overarching lesson aimed at contemporary Romanians was bluntly reiterated: the praiseworthy devotion of the Dacian inhabitants towards their *Conducator* and the faultless self-sacrifice to the benefit of the national community.

When compared to the movie production, literature seems to have been more defiant of the political command. Apart from a collection of extremely poor and propagandistic poetry, only one novel endeavoured to promote the "Dacian master trope": *Saruta pamintul acesta* ("Kiss this Sacred Land"), written by Ileana Vulpescu, a scholar and researcher at the Institute of Linguistics of the Romanian Academy of Science.

The book is a typical novel *à thèse*. It revolves around the moment of the Dacian-Roman war and around the staunch campaign of the conquerors to subdue the proud natives. The author insists on the ideal family life of the royal dynasty, on their bravery, on their deep religious and spiritual commitment and on their spectacular collective suicide to avoid Roman captivity. In the post-conquest period,

when Dacia became a Roman province, the author emphatically underlines the endurance of the Dacian substratum beneath the Roman cultural coating.

This process culminates in the ascent of several Dacian men to the status of acclaimed Roman senators. Needless to say, they all cherished the memory of their homeland and of their non-Roman ethnic roots and usually sent their sons back to Dacia to get “real” military training and marry local women. Every detail in this novel emphatically sends anti-Roman and anti-imperial messages, dwelling on the persistence of the Dacian cultural pattern down to the communist present.

There is hardly any epic structure in this novel, suffocated by the conventional stereotypes of the fearless natives who were defying foreign intrusion, intensely recycled in Ceausescu’s time by history textbooks and through all official channels. The communist-nationalist dogma was projected onto the remote past and dressed in a pompous ancient coat. Everything in this piece of poor literature, printed in a luxury edition, sounds pathetic, meaningless and above all boring. Nonetheless the book was a compulsory reading in school textbooks in the same way as large groups of schoolchildren escorted by their teachers were ritually presented several times a year with films such as *The Dacians*, *The Column* or *Burebista*.

A few concluding remarks

From Ceausescu’s perspective, the master trope of the “Dacian paradise lost” was designed as an opportunity for intellectual production and as literally constitutive for academic disciplines such as history, geography, ethnology, philosophy and linguistics, but first and foremost for the artistic associated practices.

Beginning with the take-over of Romania by the Soviet Union in the late forties, the Nation as a socio-symbolic construct was constantly reworked by underground intellectuals in a counter-discourse to the

exercise of rule. Ceausescu's ambitious target was to force the two, power and discourse, to come together. A hard currency of false recollections was launched on the market and by means of its representations the communist power tried to legitimate the present social order.

However, due to the poor quality of the cultural material involved in this programme, the "Dacian Project" was a total failure.

In Pierre Nora's terms, we might conclude that the staunch communist campaign for the revival of the "Dacian homeland" was based mostly on an integrated dictatorial memory, commanding, all-powerful, spontaneously actualizing, a memory without a past that ceaselessly reinvents tradition. An irrefutable proof that the hierarchy of power largely benefits from the control of collective memory.

Recreating the national past by means of the construction of places worshipped by popular memory is not a singular process. Erich Hobsbawm and Terence Ranger dedicated their well-known book *The Invention of Tradition* to this type of cultural manufacture (Hobsbawm, Ranger 1997). However, the Romanian example represents a well-articulated political scenario, targeting various areas of the public and individual spheres and aiming to overpower them with its weighty ideological significance (Smith 1985). In such cases the most common form of signifying practices through which ideological processes occur is culture. In communist Romania, to be a creator of culture has long meant having a central role in defining the nation to itself and to the world.

Literature

- Anon. 1976. "Începuturile istoriei poporului român." *Analele de istorie* 4: 142-152.
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Berciu, Dumitru. 1975. "Lupta băștinașilor din Dacia împotriva cotropitorilor romani." *Studii și cercetări de istorie veche* 7: 73-95.
- Boia, Lucian. 2000. *Istorie și mit în conștiința românească*. București: Editura Humanitas.

- Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dragan, Iosif Constantin. 1976. *Noi, tracii*. București: Editura Dragan.
- Eliade, Mircea. 1980. *De la Zamolxis la Genghis Han*. Bucuresti: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Hobsbawm, Eric – Terence Ranger, eds. 1997. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hodgkin, Katharine. 2003. *Contested Pasts. The Politics of Memory*. London: Routledge.
- Lewis, Bernard. 1975. *History: Remembered, Recorded, Invented*. Princeton: Princeton University Press.
- Lowenthal, David. 1985. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mosse, George Lachmann. 1971. "Caesarism, Circuses and Monuments." *Journal of Contemporary History* 6: 167–182.
- Nora, Pierre. 1989. "Les lieux de mémoire." *Representations* 26: 7–25.
- Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre communism* [The Program of the Romanian Communist Party]. 1975. București: Editura Politică.
- Smith, B. A. 1985. *Politics and Remembrance*. Princeton: Princeton University Press.
- Verderey, Katherine. 1994. *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*. Trans. by Mona Antohi and Sorin Antoh. București: Editura Humanitas.
- Vulpescu, Ileana. 2007 (1987). *Saruta pamintul acesta*. [Kiss this sacred land.] Bucuresti: Editura Tempus.

The Professional Comparatist

Magdolna Balogh

It is reasonable to expect from a scholar to stop from time to time to question the meaning of one's work, rethink its prerequisites, and be aware of the limits of the activities, the cultivation of own academic fields. One of the most important limits is immediately apparent: the knowledge of foreign languages, literatures and cultures. The knowledge of my mother tongue is the least lumbering, this is a certainty; but the rest of the languages I speak, I can only speak worse. Other than Hungarian, unfortunately, I can speak and read only Russian, Polish and Slovakian, and I can read Czech, German and English. I can even handle a little bit of Croatian. Putting the so-called big languages (that are necessary for familiarizing oneself with academic literature) aside, my knowledge of languages introduced here is obviously just a fragment of the languages, and thus the literatures of East-Central Europe (no matter how one would define that entity): not only Ukrainian and Belarusian, but also the Baltic, Romanian and Southern Slavic languages are missing from it. That's why all that I know of these literatures and cultures I am able to know only through translations (Hungarian or foreign) and through studies,

which means I really lack the ability to perceive the subtleties of these texts. Any academic work can thus only be done with the awareness of the limits imposed by such inadequacies.

Why, then have I chosen this rather murky field, of Central European Studies? To put it briefly: for its exoticity (see Péter Krasztev's "the mutant's exoticity"). I was drawn by the possibility of exploring a field that, even if it wasn't a complete blank spot, was hardly noticeable on the cultural map. And, not incidentally, I wanted to be home in this corner of Central Europe. However, with all these limits in mind, this could not be done without the acceptance of the necessarily fragmentary nature of my knowledge and with the anxious consciousness that I would be *between*, and not *in*, things. This has, at times, filled me with despair; at other times, however, I could understand it as my mentor, Endre Bojtár, put it in an eye-opening study of his: "... it comes to light that this is the appropriate place to be. This is the appropriate perspective. To be between things means to be free."

Central-Europeanness: as I see it

"Central-Europeanness" (let's call it a particular set of cultural phenomena for now) can be understood as an element of a complicated communication process, as a part of cultural communication, while it's also apparent that this element has a significant role in intercultural contact. It is necessary, then, to examine it further. The understanding of this set of phenomena is one of the basic tasks of any researcher carrying out comparative studies on this region. The other task, connected to this, is the understanding that in intercultural communication we are always talking about cultural translation (viewed from the receiving culture's standpoint in the process of reception), thus, when translating texts, we must discuss the translatability or

untranslatability of cultures (see Kovács 2004 and Kappanyos 2015).¹ The translatability or untranslatability of any work is ultimately related to its own culture's connection to its mother tongue. When discussing cultural communication, we must then deal with the question of translatability/untranslatability, coming to terms with issues such as the paradox of works of lyric poetry being seen as untranslatable, while at the same time their translation is deemed a necessity.² Thus when we talk about literary translations, we can only really discuss the translatability of works of prose and drama.

The way a certain work appears in another culture is above all determined by the quality of the translation. Therefore a text has a good chance to be accepted only if it receives a good translation (which obviously points to the importance of the translator in cultural communication). From the standpoint of reception, the translation itself is decisive and the other forms of cultural mediation (reviews, critiques, studies, works of literary history, education) can only follow it, though they are unquestionably important themselves in facilitating the reception of a work.

A work that's deeply embedded in the traditions of its own culture and proves puzzling and inaccessible to foreign readers can be delivered successfully by a good translation. István Bella's new Hungarian translation of Mickiewicz's *Forefathers' Eve*, published in 2000, is a good example of such a translation (see Balogh 2017).

If we try to describe Central Europe through the terms of communication, we must turn to semiotics to help us outline this complicated set of cultural phenomena. The mapping out of the region's most important features can be meaningfully assisted by the semiotic approach of Juri Lotman, whose early works were based on the structuralist model of communication. Recognizing the limits of this model, Lotman created a more complex, but more adequate model to describe

¹ Kappanyos is the first monograph on translation studies as cultural translation in Hungarian.

² The meaning of literary works (especially those of lyric poetry) primarily depends on connotations, or a system of connotations, that the foreign reader will not be able to fully sense or understand. See Szegedy-Maszák 2008.

cultural communication, defining culture as a semiosphere (Lotman 2005).³ This concept was created as an analogue to the Russian biologist Vladimir Ivanovich Vernadsky's concept of the biosphere. The semiosphere is a certain medium, a particular set of conditions, within which communication takes place and by which communication is made possible in the first place, that is, this medium is a prerequisite for communication to come into being.

This semiotic space isn't simply the sum of the given languages, but a precondition for their existence and operation, which both precedes them and is in constant contact with them. In this respect, the language is a function, the center of the semiotic space. In the semiotic reality, borders between languages tend to be blurry, and transitional forms are often present. No semiosphere is located in an amorphous sphere, but rather, they are enclosed by another semiosphere, and there's a constant exchange on their borders, setting off the process of creating a shared language.

Lotman's concept of the semiosphere seems to be particularly fitting for the description of Central Europe as a cultural model because it emphasizes the constant presence of *heteronomous elements*. The semiotic space is filled with languages that are distinct and different in nature, and whose relationships range on a wide scale from complete mutual translatability to complete mutual untranslatability.

The *border* is the determinative concept of the semiosphere (not only separating the outer world from the inner, but also the foreign world

³ The Austrian cultural historian Móric Csáky uses the concept of semiosphere to describe the cultural model of Central Europe in his response to the a poll by the journal 2000. According to him, "Central Europe could be understood as a cultural space, which is characterized by pluralities, differences and heterogeneities in the past and in the present, but also by constant inner translations. [...] Central Europe is, figuratively speaking, an intellectual tope, an epistemological model which, as a paradigm, contributes to the recognition and analysis of similar constellations from the past and the present. [...] Central Europe can be described as a paradigmatic laboratory, that became the stage for processes in the past that have turned out to be of global importance in our days, regarding the handling of differences, alterities or strangeness." (Csáky 2015)

from our own). The border will be the place of the filtering of the outer world (presumed to be a foreign-language text) and its translation to our own. The border always has two sides, one of which faces outwards, towards the outer world: this is the prerequisite for bilingualism.

In this semiosphere cut across by borders, translation (which, as Lotman points out, is the elementary act of thinking) has a highly significant role. The basic mechanism of translation is the *dialogue*, which is based on the asymmetry that reveals itself in the differences between the semiotic structures (languages) of its participants, and in the flow of messages back and forth.

The sub-semiospheres, slashed through by inner borders, existing on different levels and connected to each other in a hierarchical order, can be used to describe other subsystems, such as the models of the Central European grotesque or the Central European novel, or the Romanticism of the region. We can also approach the region from the point of view of multicultural reality, multilingualism or cosmopolitanism.

“Central-Europeanness” creates a particular context in the course of cultural communication, which constitutes the medium for interpretation. When we interpret a phenomenon, this context must be explored. Contextualization means calling forth the specific historical and cultural experiences whose presence can be felt in the literature (and, in a wider sense, culture) of the region.

The calling forth and interpretation of these specific cultural experiences is the subject of Central European comparative literary studies, which operates on another level of cultural mediation. The concept of Central Europe is historically changing: the politically motivated Central Europeanness of the '80s meant an opposition, conveying the demand for the political emancipation of the region. Miłosz (1986), Kundera (1983) or György Konrád (1980, 1989), the key figures of this Central European renaissance, cited the facts of the cultural and historical togetherness of the region in a belief that they were providing reasons for Central Europe to be separated from Eastern Europe. Miłosz ultimately points out the unnaturalness of Europe's geo-polit-

ical division in his essay “Central European Attitudes”, drawing an autonomous, European image of the region:

A hygienic reason behind our choosing the term Central Europe is that it authorizes us to look for the specificity of its culture and protects us from the temptation of misleading analogies. A curious phenomenon could be observed in European literature and the art of the last decades: the iron curtain and the differences of two political systems only in part stopped the circulation of ideas and fashions in spite of all the efforts to close the borders hermetically and to impose Russian models. In poetry, in painting and in the theatre, Warsaw, Prague and Budapest have been more similar to Paris, Amsterdam or London than to Moscow. (Milosz 1989)

Central Europe as a potential cultural model for discovering the neighboring countries’ cultures meant, for a time, a considerable buoyancy, but due to the economic and political rearrangements after the regime change (and especially because of the 2004 eastern enlargements of the EU that turned the region’s countries into competitors), this model gradually lost its attraction until it was practically fully suppressed. The economic and political borders have changed: the East-West axis in Europe was replaced by a North-South one, there is the Eurozone and countries outside it, there are creditors and debtors – due to all these factors, regionality does not work the same way today as it did before, and the countries of the region are situated on different sides along these dividing lines, depending on how successful or unsuccessful their catching up with the more developed Western European regions has been in the past 25 years (Réti 2014). The same conclusion has been drawn in the answers given to the 2014 polls of the journal 2000.

The very thought of Central Europe is not waning only because of this, though, but also because of the cultural leveling brought about by globalization, the strong influx of popular culture, and the influence of the mainstream. Péter Esterházy was right to say in a 2012 interview by György Vári that “we have become Eastern Europe again”, then adding, “a sort of second-class Europe”. The forgetting of Central Europe can be, however, interpreted within the framework of a much more far-reaching issue: it fits into the process of the ever-increasing

loss of prestige of culture (and especially high culture) taking place within social dimensions and consistently ongoing, closely linked to the aforementioned cultural leveling. In the interview quoted above, Esterházy was right to argue that it's not only Central Europe that we no longer have any knowledge of: "it's as if no subset of society were able to access their own culture anymore. This is partly because they have ceased to exist as a subset. They have become a contourless form of *petite bourgeoisie*."

The thought of Central Europe has, however, become somewhat independent from political discourse, and became institutionalized as the key concept of the discipline of regional comparative literary studies – paradoxically just after the passing of the short-lived Central European renaissance.

Central European comparative literary studies in Hungary did not come into being without any preludes. The creation of the field was urged at the 1962 AILC-congress in Budapest, where Tibor Klaniczay pointed out that a research field based on cultural history and cultural typology of the region, different from the field of Slavic Studies, was made necessary exactly by the non-Slavic national literatures of the region, even though the issues and phenomena they were concerned with were similar to those in Slavic literatures. The institutionalization of such regional literary research came into being in 1986 with the establishment of the Central and Eastern European Department, headed by Endre Bojtár, within the Institute for Literary Studies of the Hungarian Academy of Sciences.

The pull of this newly established regional approach is clearly demonstrated by the fact that it played a part in the then ongoing reformation of the canon of secondary school literary education: it was the first time since 1945 that Central European literary works entered the curriculum (such as works by the Polish authors Adam Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid and Zygmunt Krasiński).

Endre Bojtár, the author of the Central European chapters of the reform textbooks, worked out the methodology of the newly institutionalized discipline, creating a flexible concept of the region as the foundation of his typology which could be used regardless of the tem-

poral limits of a particular study: “East-Central Europe is, then, a type that can be compartmentalized internally (Central Europe, Eastern Europe, Southeastern Europe, the Balkans, the Baltics, etc.) and that has been more or less formed by similar historical circumstances” (Bojtár 2008, 13).

Based on the principles of this methodology and by attuning the standpoints of literary-aesthetic values and historical description with the principles of cultural-historical trends it will be possible to draw a relatively unified history of the region’s literature (albeit one that is weighed down by interruptions, breaks and digressions).

In this literary history, thanks to the co-existing and at times conjoined literary movements, we can learn of the tendencies of changes as showcased in the most important works of the greatest authors. A great author will represent a certain tendency (or form, genre, style, idea, theme, etc.), which will allow for other similar authors belonging to other national literatures to be discussed alongside. The many iso-glosses of different dimensions that are formed through this comparative process can connect phenomena that stand a hundred years apart; the history of literature is thus the temporal sequence of sections circumscribed by iso-glosses of different viewpoints.

Endre Bojtár’s monograph on East-Central European Enlightenment and Romanticism, Péter Krasztev’s book on East-Central European symbolism (Krasztev 1994), Tamás Berkes’ monograph (Berkes 1990) on the East-Central European grotesque and my own book on East-Central European catastrophism (Balogh 1993) have all been written with this methodology. Our Department fostered the creation of studies on the “realists of socialism” of the post-1945 era (Endre Bojtár), the Central European post-modern (Endre Bojtár, Péter Krasztev), considered the par excellence Central European phenomenon of the 20th century, and certain aspects of the Central European emigrant literature (Endre Bojtár, see also my study on the topic in *Rabul ejtett értelmek*).

The efficiency and relevance of this methodology can be debated, of course. Its unquestionable advantage is that it can provide a sort of bird’s-eye view of a phenomenon, based on a relatively large scope of

material. Its disadvantage is the inevitable schematization or generalization derived from standardization, which might be countered by emphasizing the differences rather than the similarities of the national literatures in a comparative study.

Some don't believe in the use of regional typology because they think there are more differences than similarities between the region's literatures. György Spiró, in his monograph on Central and East European drama, emphasizes how the evolution of Polish drama in the studied period (ranging from the Enlightenment to Wyspiański's synthesis at the turn of the century) differs fundamentally from every other national literature in the region.

The validity of this methodology is also limited by the researcher's linguistic competence, as, strictly speaking, a literary historian can only make valid claims about literature written in his or her mother language. Other literatures – even when in command of extensive, thorough knowledge of a foreign language – can only be known to them as foreign ones.

Despite all this, a certain boom of the discipline based on the publications of recent years is quite striking: it seems to be an appealing possibility to compare the national viewpoint of literary history with another to see the examined phenomena in a different, often unusual light. What seemed to be unique in the context of national literature could turn out to be a particular variation of many similar phenomena, and vice-versa. We can see many examples of this in the most ambitious enterprise of recent decades, the four-volume work edited by John Neubauer and Marcel Cornis-Pope (2004–2010).⁴ The joint project of this international team of authors stood up to the decades-long crisis of literary historiography by trying to find methodological solutions to the teleological tendency of conventional literary histories and the monologism brought forth by ideas of history embedded in grand narratives – and they succeeded in doing so. Neubauer and his team wanted to avoid even the illusion of an organic thread of

⁴ The two editors have published the work's methodological basis separately as well. See Cornis-Pope – Neubauer 2002.

evolution on which aspects of cultural history could be drawn upon.

Only the first of their four-volume textbook, dealing with the topic of time, has a chronological structure; the other three volumes present the spaces, institutions and personalities of literature following the methodology of Carlo Ginzburg's concept of microhistory (Ginzburg 1980). Out of all the new methodological approaches of historiography aiming to reform their discipline, microhistory was chosen as a key concept because the authors of this work believe in the authenticity and explanatory force of partial histories, while being sceptical towards the comprehensive histories and their over-arching historical generalizations.

The work's other key concept, used in a number of different ways, is the *node*, the "meeting point of different factors and tendencies" (Cornis-Pope – Neubauer 2002, 36), which can be spatial, topographical, temporal, generic, institutional or individual. In its primary meaning, the concept can be used to show analogous mechanisms and phenomena, and as such, is primarily useful for describing institutions and genres. (Based on the experience that the histories of national literatures in Central Europe progressed analogously, even if with some shifts in time, we can look at for example the language reform movements or the creation of the institution of the "national poet"). Through this concept, not only can parallels be revealed between certain tendencies or ideas and their reception in national literatures, but also the fact that these things did not happen in the process of autonomous progress. A further meaning of node is connected to reception, its ways of transmission-reception and of interpretation. In connection with this, two variants of reception (auto-reception and hetero-reception) are examined. The former is related to the rediscovery and reformation of one's own heritage (for example the discovery of ancient literature or folk poetry), while the latter means the borrowing of foreign ideas and forms.

In addition to all this, the third meaning of intersection according to Neubauer is questioning the first two meanings through deconstructing the preconceptions of these two distinctive, separately existing units. In this third meaning, "the meeting points become intra-nation-

al points of dispersion. Literary works, authors, regions, and ideas are more complex and multi-faceted than their reductive images within the national projects” (30). All phenomena that have been traditionally seen as a “disease” or as “decay”, but are unarguably the parts of the native culture, belong to this category. Good examples would be Bartók’s research on the roots of Hungarian folk music (Cornis-Pope – Neubauer 2002, 36), contesting former beliefs of its organic origins and pointing out that it was a hybrid of East-Central European music, or the discovery that the Rákóczi March, traditionally believed to be Hungarian, was in fact an amalgam of Arabic-Persian and Central European folk music and regional art music (30).

The exciting cultural-historical questions raised by the essays of these four volumes offer further possibilities for future research within regional comparative studies.

Translated by Orsolya Gyárfás

Literature

- Balogh, Magdolna. 2017. *Rabul ejtett értelmek*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bojtár, Endre. 2008. “Hazát és népet álmodánk...” *Felvilágosodás és romantika a közép-és kelet-európai irodalmakban*. Budapest: Typotex.
- Cornis-Pope, Marcel – John Neubauer. 2002. “Towards a History of the Literary Cultures of East Central Europe. Theoretical Reflections.” *American Council of Learned Societies Occasional Papers*, No. 52.
- Cornis-Pope, Marcel – John Neubauer, eds. 2004–2010. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Csáky, Moritz. 2015. “Elfelejtük-e?” *2000*, No. 5. Accessed June 5, 2015. <http://ket-ezer.hu/2015/05/kozep-europa-felejtuk-el-4/>. Accessed June 5, 2015.
- Esterházy, Péter. 2012. “A politika nyelvi kérdés is. Vári György interjúja.” *Magyar Narancs*, No. 16, April 19. <http://magyarnarancs.hu/konyv/a-politika-nyelvi-kerdes-is-79656> Accessed June 5, 2015.
- Ginzburg, Carlo. (1978) 1980. *The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller*. Trans. by John and Anne Tedeschi. Baltimore: The John Hopkins University Press.

- Kappanyos, András. 2015. *Bajuszbögre, lefordíthatlan. Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Konrád, György. 1980. *Az autonómia kísértése. Kelet-nyugati úti gondolatok, 1977-1979*. Paris: Magyar Füzetek.
- Konrád, György. 1989. *Az autonómia kísértése. Antipolitika*. Budapest: Codex.
- Kovács, Timea N., ed. 2004. *A fordítás mint kulturális praxis*. Pécs: Jelenkor – Sensus Füzetek.
- Krasztey, Péter, ed. 1993. *A mutáns egzotikuma. Bolgár posztmodern esszék*. Budapest: 2000 – Orpheus.
- Kundera, Milan. (1983) 1985. *Az elrabolt Nyugat avagy Közép-Európa tragédiája*. Paris: Irodalmi Újság sorozat.
- Lotman, Yuri. 2005. "On the semiosphere." Trans. by Wilma Clark. *Sign Systems Studies* 33. 1: 205–229.
- Milosz, Czesław. (1986). 1989. "Central European Attitudes." In *In Search of Central Europe*, ed. by George Schöpflin and Nancy Wood, 116–123. Cambridge: Polity Press.
- Réti, Tamás. 2014. "Keressük Közép-Európát." 2000, No. 7–8. Accessed Nov. 15, 2017. <http://ketezer.hu/2014/11/kozep-europa-felejtuk-el/>.
- Spiró, György. 1986. *A közép-és kelet-európai dráma*. Budapest: Magvető.
- Szegedy-Maszák, Mihály. 2008. *Megértés, fordítás, kánon*. Pozsony: Kalligram.

Auto-Image in the Writings of Dominik Tatarka

Mária Bátorová

Autobiographical writing as a symptom of modernity¹

By focusing on the work of one great Slovak writer, a so called “sy-zhet poet” (O. Čepan), I would like to show in this article how strong auto-imagination in modern literary writing can be, and how intensely a writer can be involved in his work (emotionally, personally and

¹ The question of a relationship between the artistic treatment of authors experiences as an symptom of modernity of art is one of the basic theoretical questions of my book about Dominik Tatarka (Bátorová 2012; 2015) , but the author of this article is focused on this question in the long term, also see the connections when comparing Jozef Cíger Hronský with paintings of Edvard Munch (Bátorová 2000, 77–85), last published more broadly in the study: Bátorová, Mária: “Intertextualität” in der Moderne, Malerei und Literatur (Tagebücher und Bilder von Edward Munch im Vergleich mit den Romanen von Jozef Cíger Hronský). Presented at the World Congress of the International Comparative Literature Association, Wien, July 23, 2016.

individualistically), and in spite of that, or thanks to that, affect others or even the whole society.

The subject of my study is the work of Dominik Tatarka, both beltristic and essayistic, which spanned almost the entire 20th century.² In 1952, Tatarka published the pamphlet “Prudšie nenávidieť nepriateľa – vrúcnejšie milovať rodnú stranu” (To more sharply hate the enemy – to more passionately love the party), with which he effectively participated in the judicial murders of the 1950s. I assume this was gnawing him so much from the inside that he would become one of the first Slovak writers after the death of Stalin to publish in the journal *Kultúrny život* the extensive paper “Slovo k súčasníkom o literatúre” (A Word to Contemporaries about Literature) about the uniqueness of every author’s work (Tatarka 1955). One year later in the same journal he also published a novella – essay, *Démon súhlasu* (The demon of conformism), where he described the manipulation practices of the ruling communist party. The mental violence of the years of schematism is shown on the absurd example from the fa-

² Dominik Tatarka (1913–1989) produced his first writings in the early 1930s as a student, entering Slovak inter-war literature among authors of extensive novels with its fragmentation and existential overtone even before existentialism as an intellectual movement was official in France. As a grammar school student in Trenčín he was leading the Ľudovít Štúr literary circle. He studied in Prague and in Paris at the Sorbonne. He debuted in 1942, during the period of first Slovak Republic, with the collection of novellas *V úzkosti hľadania* (“In the Anguish of Searching”). Due to his involvement in the Slovak National Uprising, he automatically became a prominent person within the socialist establishment after the war. He published his novella *Panna Zázračnica* (The Miraculous Maiden, 1943) and the novella *Pach* (Smell, 1943). He entered the Communist Party and left the Catholic Church. He published the realist novel *Farská republika* (The Clerical Republic/The Parish Republic, 1948) and a few socialist-realist novels. He was deeply affected by the pamphlet *Prudšie nenávidieť nepriateľa – vrúcnejšie milovať rodnú stranu* (To more sharply hate the enemy – to more passionately love the party, Pravda, November 26, 1952) written under the terror of propaganda, as well as an appeal he obeyed and led himself to be excommunicated from the Catholic Church. The pamphlet was published together with other pamphlets by writers Ladislav Mňačko and Andrej Bagar.

miliar sphere. Here, we also find the first self-portrait reflected in the character of the power-hungry Boleráz:

My closest were not able to live with a traitor who was clenching to his treachery like it was a principle. They were looking for and finally found another company; the company of people disabled like this or like that. How it happened, I don't know, but they got accused with traitors, and were condemned. And me, in the name of my holy conviction and high principle, I asked for the most grievous punishment, I asked for the death penalty: for my wife, for my son. After this act, only a principle remained, only a horrible canon lingered: to depend and to conform. (Tatarka 1991)³

Boleráz is the symbolic surname of the main protagonist. As its semantic basis it has both the word for pain as well as a plant used in Slovak folk herbal medicine as a healing plant.

The “Demon of Conformism” caricatured the perverted submission enforced by the establishment. That is why Tatarka was regarded in the 1960s as a person engaged in the process of uncovering the mechanisms of power. With this essay, he is among the first critics of totalitarian practice in the Eastern bloc. In 1952, Czesław Miłosz published his *La prise du Pouvoir* in Paris, and in 1953 *The Captive Mind* in London. Pavel Kohout wrote his play *Záříjové noci* (September Nights, 1954) at this time.

The transformations of socio-political practices captured by these authors were typical for Central Europe.⁴

³ See also manuscript excerpt (typescript) published from archive material (Bátorová 2012, 53–74, appendix n. 15, 15a, 15b).

⁴ In the history of the 20th century there were a few concepts of Central Europe (CE). In *Mittleuropa* by Friedrich Naumann (1915), CE was seen as Germany, part of which was Austria and the surrounding states. Slavs were seen as a destructive element. Tomáš Garrigue Masaryk labelled CE in 1918 as the small states between Germany and Russia. Milan Kundera wrote in 1984 in his essay “The Tragedy of Central Europe” that the Russians stole CE from the West. Erhard Busek and Emil Brix in the book *Projekt Mittleuropa* (1986) saw the concept of the small state as lying along the Danube, but also some Scandinavian states and states in the Balkans with Vienna as a centre. This concept was taken over by the Austrian writer Robert Menasse. From the discourse about

An interesting example of autobiographical disunity was Tatarka's novella *Červený Benčat* (Benčat the Red), where we are able to identify the author in both protagonists: the open-hearted, defenceless farmer who pays for his pointless pride and scrupulosity with his life, and in the narrator, the hypocritical intellectual. The author of the first monograph about Tatarka, as well as this paper, calls Tatarka a "double-skin", because the above-described parallel bipolarity of existence in his person occurs also in the duality of his writing, in which he used simultaneously completely different methods (Bátorová 2012, 94f).

Myth and reality of author's *archai* (*arché* - ἀρχή)

Every creator - artist - has his/her own *archai*, his/her organic being, similar to identity, which is individual as well as universal, able to absorb as well as influence something. This creative "I" connects modernism with tradition.

CE it is evident that it is a region with specific attributes which differentiate it from western and eastern states. One of the most essential characteristics is that these states were in the history very often under the hegemony of great powers. It is though known from the history of every state of CE, that each one in different period (sometimes even at the same time) were fighting for their own identity and autonomy. The institutions in missing state structure were very often substituted by culture and literature. In CE, similar themes and motives were evident in culture and literature, dependent on the specific characteristics of historical development. It is mostly what Kundera named in the already mentioned essay, if the CE belongs to the West or to the East. The terror of totalitarian systems was a theme for Adam Michnik (2006) as well as Hannah Arendt, who in 1951 published the first version of the book *The Origin of Totalitarianism*, where she was analysing the masses and introduced the characteristic attributes of totalities. She saw fascism and communism as equivalent regimes (Arendt 1996). Karl Schlögel with his book about Russia: *Teror und Traum. Moskau 1937* (2008) also belongs among these authors.

An author's writing style is expressed in the choice of words and in their configuration, which reflect his/her character and social identity as the sum of inherited and acquired characteristics and aspects, which are idiosyncratically expressed with artistic tools. The core of personality is therefore created by invisible networks of the psyche (unconscious imaginative fantasy), which is a given, separate from the acquired aesthetic methods. These questions of the "unconscious personality" of the author are handled by the branch of literary theory called "la psychocritique" (see Mauron 1963).

A particular aspect of Tatarka's personality was created by his ability of self-presentation as an important personality, which he may have acquired from the family myth related to Juraj Jánošík, as an artist (also an artist of life – the myth of masculinity in Tatarka's novel *Písačky* – Scribbles) and as a titan – rescuer, saviour (the myth of a shepherd). According to the time when this personal exhibition became evident, we can assume that the author put in the forefront his courage, personal freedom, manifested in the willingness to express his opinion in his speeches, essays, contributions to discussion, living the way he wants, etc., mostly at a time of social crisis and lack of freedom.

Self-mythization is one of the most basic characteristics of Tatarka's texts, because his literary works are autobiographical. As we have shown with regard to the differentiation of the myth of the truth (its building and de-mythization), it is an especially strong self-reflexion and de-mythization even in self-mythization, i.e., it is self-critique in the name of the truth.

The recorded interviews with Tatarka by Eva Štolbová and later published in *Navrůvačky* – (Recordings) retrospectively reveal Tatarka's self-mythization that were intended to construct positive projections of him.

In the essay "Tajomstvo" (The Secret)⁵ he writes:

⁵ *V ne čase* (In Bad Times). The book is dedicated to Tatarka's Czech friends on Christmas 1978, ed. by Oleg and Viera Tatarka, published with illustrations by Ervín Semian (1998, 7, 8). The text for analysis as well as all markings in it (mis-

Manín was for me a kind of grandfather who knows everything and is never wrong, like Grandfather Adamec, in a heavy, huge broad-brimmed hat, with grey hair hanging to his shoulders. Many times I asked him, because curiosity was growing in me, bubbling forth. “Grandfather Adamec, have you ever been up there on Manín?” “Well, my lad”, Grandfather Adamec marvels. ‘

People don’t go up there... You don’t see them, but kites and falcons nest there. When you get married and you’ll want to build a cottage, you’ll pick up an axe; you’ve got enough down here for a wooden cottage. But up there only stubs grow.’ Well, but I, but I, God knows why – perhaps because I wanted, I had to be as soon as possible an adult like my father, whom I lost in the First World War, before I was one and a half years old – before sunrise I headed up there (-) But I – that time – did get there...

The image evokes an old folk tale: the small boy – the author – is climbing alone at sunrise towards the top of the hill where only vultures reside. He is exploring the top of the hill where nobody from his neighbourhood dared, not even adults. The reader can choose whether to believe it or not. It is not important, because it is more or less a fiction, a “meta-communication strategy of the author” (Anton Popovič). It is a legend which the author tells to himself, creating the personal myth of a man, who perhaps already as a child received help from the supernatural powers, just like the young biblical Goliath. However, the “second mounting” of the imaginary Manín was the situation in 1968, when after the invasion of Czechoslovakia by the Warsaw Pact army the author was speaking at the manifestation in the SNP square in Bratislava, addressing the students who later carried him high over their heads. Here, he is demonstrating his personal freedom, creating the myth of a titan who can do what others cannot. It is the freedom of his individuality which spreads into the vast area of society and starts to act. For this act we even have a document: one of the best-known photographs of the times. The provocative power is in Tatarka’s mentality, and is typical of it. It is a self-conquest in the act, which only a titan can achieve, even

sing text, cursive and highlight) is made by the author of the analysis (Bátorová 2012, 53–74, Appendix no. 15, 15a, 15b).

if he sacrifices himself, because in the essay *Obec Božia* (City of God) he is prophesizing his own social decline, his social death. This trait is characteristic of Tatarka's mental predisposition; however it is not impulsiveness as it might seem at first glance. The essay "City of God" makes it evident that his personality was compact and integrated – a monolith and a manifestation of wisdom, intellectual power, bringing not only knowledge but also its analysis, diagnosis and interpretation (or point of departure). Right from the beginning, Tatarka demonstrates willingness of self-sacrifice by standing up for an idea, speaking up, acting, publishing what nobody would publish or even say publicly.

Here, Tatarka is getting into harmony with himself, because before this date, we are witnessing his self-critique, and the dissolution of his self-mythization:

The only bearable stance to this was resignation. Or the stance of a conjuring, sorcering shaman. I will place his mask on my face, and with Epiphany chalk I will draw a circle around myself, a circle of my own seclusion, I will sacrifice to divinity whatever is requested, friendship, my brain, principles, my lover. (5)

The description of this procedure, and the behaviour in the regime of power, was described by Tatarka already in the "Demon of Conformism", as well as in the novella "Benčat, the Red".

Auto-image of the shepherd

Tatarka often portrayed himself in the role of a shepherd. This imaginary association with the pastoral people living under the Carpathian Mountains, freedom of movement and detachment from land, cosmopolitanism and "globe-trotting", as well as its inferior meaning in contrast to the salutation "prince" (as Tatarka called Václav Havel), is different from its counterpart in pre-Christian-Greek iconography and even the later Christian-biblical connotation. Here the shepherd was the symbol of humanity and philanthropy: Jesus Christ was often

comparing his mission to the role of a “good shepherd”: “I am the good shepherd. I know my own and my own know me, just as the Father knows me and I know the Father; and I lay down my life for the sheep” (John 10: 14 – 15).

Tatarka identified with the personality of the “good shepherd” – God, responsible for his people.⁶ The political restriction of freedom, its religious “interiorization” as we know it from other authors of Slovak inner emigration (Pavol Strauss), the existential “curse of freedom” (Jozef Hnitka) was eliminated by Tatarka by personal stylization into the character of the Carpathian shepherd – into the “responsible freedom” for people.

This spiritual thread runs parallel with his political development from the writing of “City of God” (1969) through the role of the “Carpathian shepherd” to the moment of his re-entering the Catholic Church, which he requested in writing. Here, the identity of Tatarka, “the lost (or prodigal) son”, is however not being reduced; the citizen principle of freedom and of personal rights for self-identification and freedom of choice is a value in many ways overlapping with Christian universalism. The Christian concepts of immortality and eternity are co-creating the key repertoire of Tatarka’s contemplations about the meaning of life and art.

The initial tragic feelings of life and uncertainty, caused by the death of his father that pushed him into a premature adulthood, inspired his desire for complexity, harmony, society and love. The harsh

⁶ Symbolism of the shepherd is also present in the Old Testament. The rulers of the Israel nation are compared to a shepherd. For example when David became a king, he acquired the crown directly from the herd: “Now, therefore, thus you shall say to my servant David, ‘Thus says the Lord of hosts, I took you from the pasture, from following the sheep, that you should be prince[a] over my people Israel’ (2 Samuel 7: 8). The ruler who behaves against the interest of his subjects is warned by the God through the words of prophet: “Woe to my worthless shepherd, who deserts the flock! May the sword strike his arm and his right eye! Let his arm be wholly withered, his right eye utterly blinded!” (Zechariah 11, 17) The image of the shepherd is evoking goodness, love and guardianship.

reality of his life journey as a dissident⁷ and a chartist is however repeatedly showing him that in his romantic vision he wants more than he can get from life. He is acting against the circumstances, as if it was possible for them to change. His erudition and intellectual potential inspired his vision of a better future. Tatarka was, by his actions, and exemplary behaviour, holding the continuity of Slovak intellectuals, who were not able to maintain their dignity in life, and were still depriving themselves of the right to live as free citizens (Bátorová 2014, 71 – 85).

Tatarka moved along a path from his old self to the people as well as his personal self. Everything that is said about him here and his writing provides a picture of his relatively complex life, in which he once fell into the abyss when balancing on the proverbial Zarathustra's rope. This and other lesser mistakes are still remembered, even after his death, by his remaining contemporaries, mainly those who were not brave enough to sacrifice themselves publicly for ideas and for the truth. However, Tatarka did not rise like a phoenix from the ashes all at once. Slowly, continuously, but surely – yes, even painfully – he was climbing from the bottom in search of his own essence, his

⁷ The concept of “dissent” was according to Zdeněk Mlynář co-created by western journalists and people engaged in political opposition who were not able to define themselves more precisely than as “those who are thinking differently”. To be in dissent meant to express opinions publicly, “to not live in a lie” (Alexander Solženicyn), to live “life in truth” (Václav Havel), “to defend your own reality” (Milan Šimečka). In Czechoslovakia, the question of dissent is related to the natural way of the world which was formulated against the conformism of “real socialism” (Miroslav Kusý). The natural world and its interpretation is considered to be an explicit component of Tatarka's contemplations, for example in the work *Navrůvačky* (1988). But see also other works dealing with the concept of dissent by Mlynář (1980), Bělohradský (1991), Patočka (1992), Kusý and Šimečka (2000), Kmeř (2003). The author of this study is differentiating between two groups of dissidents according to political events in the 20th century: 1. dissent of the 1950s (Pavol Strauss, Jozef Hnitka, Ján Smrek, authors of the so-called catholic modernism, the Catholic underground movement); 2. dissent after 1968, the time of political consolidation, where D. Tatarka also belongs.

dream, himself, or at least the fixed idea of himself. His coming to terms with his own self in the 1970s signified that Tatarka became for a long time an exemplary figure for the people in Slovakia in the years of normalization. He was heading towards his “godly sacrifice”, he experienced a social death. Through this self-destructive gesture he became a legend, a paragon.

An individual ethical act can inspire two events at the same time: this type of act – the sacrifice – has its own meaning as an example of revolt and resistance against violence. As Ján Palach is for the Czech people the eternal monument of burnt offering, Dominik Tatarka became the imaginary torch of freedom in his last nineteen years of life.

With the emphasis on individuality and uniqueness, Dominik Tatarka is a typical modernist author. With his seriousness, contemplation without humour, seeking the foundation of things, worthy solutions and points of departure, often tragic and in vicinity of death, his presence in Slovak literature and culture signifies, in spite of all his unavoidable mistakes, the difference between right and wrong, and almost a mythical dimension of artistic-human destiny (Bátorová, forthcoming).

Tatarka’s work, contingent on his education and characterized by self-reflection and spontaneity, belongs at the top of Slovak literary modernism. However, because of its typological similarity to Czech modernism (Pavel Kohout), Polish modernism (Czeslaw Milosz), and even a genetic relationship to French modernism (Albert Camus), Slovak literary modernism appears in a different light, therefore deconstructing the picture of Slovak literature as rural (compare with Dyserinck 1966, 107–120).⁸

Translated by Martin Bača

⁸ Hugo Dyserinck is pointing here to the importance of comparative imagologie which is attempting to grasp mainly the forms of manifestation of images, their origin and acting. It wants to contribute to the enlightening of the role of these literary images when single cultures are confronted, to de-ideologize. It is the dissolution of stereotypical images, which individual cultures mutually create about themselves. Besides H. Dyserinck who together with his students U. Syndram, M. Fischer and others founded the so-called Aachen comparatist

Literature

- Arendt, Hannah. 1996. *Původ totalitarizmu I–III*. Praha: Oikoymenh.
- Bátorová, Mária. 2000. J. C. Hronský a moderna. *Mýtus a mytológia v literatúre*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Bátorová, Mária. 2012. *Dominik Tatarka slovenský Don Quijote*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Bátorová, Mária. 2014. "Slovak literature and culture from the ‚postcolonial‘ perspective." *Primerjalna književnost*, letnik 37/3: 71–85.
- Bátorová, Mária. 2016. "Z hľadiska mýtu dualitný typ spisovateľa. (Dominik Tatarka: staving a deštrukcia mýtov)." *Slavica Litteraria* 19, 9: 17–29.
- Beller, Manfred – Joep Leerssen, eds. 2007. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam – New York: Rodopi.
- Bělohradský, Václav. 1991. *Přirozený svět jako politický problém. Eseje o člověku pozdní doby*. Praha: Československý spisovatel.
- Busek, Erhard – Emil Brix. 1986. *Projekt Mitteleuropa*. Wien: Ueberreuter.
- Dyserinck, Hugo. 1966. "Zum Problem der „images“ und „mirages“ und ihrer Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft." *Arcadia*, Nr. 1: 107–120.
- Kmeť, Norbert. 2003. "Disent." In *Slovensko a režim normalizácie*. By Norbert Kmeť – Juraj Marušiak. Prešov: Vyd. Michala Vaška – Ústav politických vied SAV.
- Kohout, Pavel. 1954. *Záříjové noci*. Praha: Orbis.
- Kusý, Miroslav. 2000. "Velký brat a Velká sestra." In *Velký brat a Velká sestra. O strate skutočnosti v ideológii reálneho socializmu*, 67–98. By Miroslav Kusý – Martin Šimečka. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.
- Kundera, Milan 1984. "The Tragedy of Central Europe." *The New York Review of Books*, April 26, 1984: 33–38.
- Mauron, Charles 1964. *Des métaphores obsédantes au mythe personnel : introduction à la psychocritique*. Paris: Editions José Corti.
- Michnik, Adam. 2006. *Zlošť a hanba, smútok a radosť*. Bratislava: Kalligram.

program – the concept "Laboratorium Europa" – the image of the "other" was also studied in the following decades by, for instance, D. H. Pageaux (1980s), M. Beller and J. Leerssen. These are key current imagologists summarizing texts with national character and defining related terms. The current article about the work and personality of Dominik Tatarka is the first study of its kind applying the imagological perspective and studying his diversified auto-image.

- Milosz, Czeslaw. 1953. *The Captive Mind*. Knopf.
- Milosz, Czeslaw. 1954. *La prise du Pouvoir*. Gallimard.
- Mlynář, Zdeněk. 1980. "Disidentství" na politické mapě dneška. In: *Svědectví*, 15, 1980, no. 60: p. 660. Praha: Československý spisovatel.
- Motlagh, Bahman Namvar. 2011. "Les stéréotypes à travers le prisme de l'imagologie." *Recherches en Langue et Littérature Françaises, Revue de la Faculté des Lettres*, Université de Shahid Beheshti, 5, 7: 61–81.
- Naumann, Friedrich. 1915. *Mitteleuropa*. Berlin: Georg Reimer.
- Patočka, Jan. 1992. *Přirozený svět jako filozofický problém*. Praha: Československý spisovatel.
- Schlögel, Karl. 2008. *Teror und Traum. Moskau 1937*. München: Karl Hanser Verlag.
- Tatarka, Dominik. 1942. *V úzkosti hľadania*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- Tatarka, Dominik. (1944) 1992. *Panna Zázračnica*. Bratislava: Tatran.
- Tatarka, Dominik. 1948. *Farská Republika*. Martin: Matica slovenská.
- Tatarka Dominik. 1952. "Vrúcnejšie nenávidieť nepriateľa – vrúcnejšie milovať rodnú stranu." *Pravda*, November 26, 1952.
- Tatarka, Dominik. 1955. "Slovo k súčasníkom o literature." *Kultúrny život* 47, X.
- Tatarka, Dominik. 1956. *Démon súhlasu*. Bratislava: Archa (formerly published in *Kultúrny život* in 1956).
- Tatarka, Dominik. 1964. *Červený Benčat, Pach*. Bratislava: Naše vojsko.
- Tatarka, Dominik. 1968. "Obec Božia." *Smena*, May 7, 1968.
- Tatarka, Dominik. 1984. *Písачky*. Köln: INDEX.
- Tatarka, Dominik. 1998. *V ne čase*. Ed. by Viera Tatarka – Oleg Tatarka. Bratislava: Vydavateľ Oleg Tatarka.

Mimoliterární vlivy na dílo Eugena Lovinesca

Jarmila Horáková

Při pohledu na vývoj rumunské literární historie, teorie a kritiky je na první pohled patrné, že nejoriginálnější literární vědci, jako byl v devatenáctém století Titu Maiorescu (1840–1917) nebo o několik desetiletí později jeho žák a následovník Eugen Lovinescu, se v mnohém inspirovali v humanitních vědách – filozofii, sociologii, psychologii aj.

Výše uvedený zakladatel moderní rumunské literární kritiky Titu Maiorescu studoval filozofii na univerzitách ve Vídni, Berlíně a Paříži. Později filozofii a logiku přednášel na univerzitě v Jasech. Tamtéž založil literární kroužek *Junimea* (Omladina) a časopis *Convorbiri literare*, jejichž prostřednictvím uvedl do rumunské literatury nejvýznamnější spisovatele druhé poloviny 19. století (dramatika I. L. Caragiala, básníka M. Eminesca či prozaika I. Creangu). Ve svých literárněkritických studiích a článcích vycházel z německé klasické filozofie (například z G. H. W. Hegela a F. H. Vischera) a při hodnocení literárního díla zaváděl a uplatňoval estetická kritéria.¹

¹ V rumunském prostředí se jednalo o poměrně zásadní posun, protože Maio-

Obhajoval je i v diskusi se sociologicky a „vědecky“ založeným literárním kritikem Constantinem Dobrogeanem-Ghereou (1855–1920), jehož přístup byl inspirován francouzským filozofem, historikem a literárním kritikem Hyppolytem Tainem, obzvláště v otázce vlivu okolního prostředí na spisovatele.² Dobrogeanu-Gherea vyčítal Maiorescovi, že dílo hodnotí bez rozboru, náhodně a individuálně, zatímco podle Dobrogeana-Gherey by literární kritika měla být založena na vědeckém rozboru, analýze a společenských souvislostech.

O čtyřicet let mladší Moldavan Eugen Lovinescu (1881, Fălticeni – 1943, Bukurešť) považoval Maioresca za svého učitele, napsal o něm několik literárněhistorických prací a v mnohém na něj navazoval (byť se s ním v některých otázkách neshodl např. v hodnocení folklórní a lidové tvorby, kterou Lovinescu, na rozdíl od Maioresca, neuznával). Po absolvování gymnázia vystudoval v Bukurešti klasickou filologii (do rumunštiny překládal Homéra a Tacita) a roku 1909 obhájil ve Francii svou doktorskou práci. Po několika neúspěšných pokusech získat v Rumunsku univerzitní katedru se rozhodl, že se bude plně věnovat pouze literární kritice, k níž tíhl od mládí. Přispíval do celé řady literárních časopisů, mj. do *Convorbiri literare* založených Titem Maiorescem.

Lovinescu pak od konce války vydával časopis *Sburătorul* (1919–1922 a 1926–1927). Vedl stejnojmenný literární kroužek, v němž podporoval celou řadu meziválečných autorů. Jeho cílem bylo zavést do rumunského prostředí nejnovější západní umělecké postupy, zjednodušeně je můžeme označit za modernismus a jeho projevy v umění a literatuře. Jinými slovy usiloval o uvedení „ducha doby“ vládnoucího v západoevropských kulturních centrech (v té době především v Paříži). Jeho význam a vliv byl v meziválečném období srovnatelný s Maiorescovu Omladinou v 19. století.

rescův předchůdce Ion Heliade Rădulescu (1802–1872), básník, národní buditel a zakladatel valašského tisku, provozoval literární kritiku v přátelském duchu a spisovatele povzbuzoval k tvorbě v rumunštině. Jeho případné výtky se soustředily především na gramatické nedostatky literárních textů.

² Podobně jako v českém prostředí význačný literární kritik F. X. Šalda.

Lovinescu před první světovou válkou psal impresionisticky laděnou literární kritiku, jako začínající kritik však v tomto období nedosáhl věhlasu svých starších kolegů – Garabeta Ibrăileana nebo Nicolae Iorgy, který byl Lovinescovým ideologickým odpůrcem až do své násilné smrti roku 1940.³ Impresionismus byl synonymem pro frivolitu a diletantismus, protože v té době převládala „vědecká kritika“ založená na výchozím ideologickém měřítku.⁴ Lovinescu však považoval literární kritiku za uměleckou činnost ze své podstaty. Jako literární kritik se plně prosadil až v meziválečném období, kdy prostřednictvím svého časopisu a literárního kroužku prosazoval modernismus.⁵ Jeho přístup vycházel z několika sociologických a estetických tezí. V oblasti sociologie se inspiroval u francouzského právníka, psychologa a sociologa Gabriela Tarda.

Gabriel Tarde (1843–1904) ve své práci *Zákony sociální* popisuje tři základní společenské procesy: opakování jevů (napodobivost), protiklad jevů (vedoucí k možnému konfliktu) a přizpůsobení jevů. Přičemž „stálým znakem jakéhokoli faktu sociálního jest napodobivost“ (1901, 21). Jejím prizmatem vykládá lidskou psychiku i společnost. Podle Tarda člověka charakterizuje pud, který ho nutí napodobovat ostatní, a považuje ho za základní společenský princip. To však vyžaduje prvotní „vynález“, který je následně napodobován. Rozlišuje je přitom „slepé“ napodobování, které vede pouze ke konformismu a otrockému přejímání bez jakékoli změny. Za prospěšnější považuje situaci, kdy se „vynález“ dostává do střetu s jiným a vzájemným přizpůsobením vzniká nová kvalita. „Zápas není než střetnutím harmonií, ale toto střetnutí není zajisté jediným vztahem harmonií, jich

³ Jak uvádí Nicoale Manolescu, Lovinescova literárně kritická tvorba byla rozsa-
hem a aktuálností s Iorgovou a Ibrăileanovou zcela srovnatelná (2008, 557).

⁴ Viz Manolescu (2008, 558). V trochu jiném kontextu a o několik desetiletí později
se jen opakovala podstata sporu Maioresca s Ghereou o „vědeckost“ literární
kritiky.

⁵ Podle Manolesca to byl právě Lovinescu, kdo definoval meziválečný literární
kánon a u mnohých autorů rozpoznal jejich talent a hodnoty dříve než jeho
významný současník George Călinescu (2008, 561–562).

nejobvyklejší poměr jest souhlas, vytvoření harmonie vyšší.“ (Tarde 1901, 72) Tímto způsobem lze vysvětlit podstatu jak konformní, tak i dynamické společnosti (Petrušek 2011, 69).

Lovinescu o Tardových principech píše především ve svém třídílném pojednání *Istoria civilizației române moderne* (Historie rumunské moderní civilizace, 1924–1926) a je patrné, že ovlivnily i jeho další literárněkritickou práci. Výše zmíněný „duch doby“ se šíří nápodobou a ve dvacátém století díky technice mnohem rychleji než dříve. Vztahuje se na stále větší množství lidí a jejich činnost. K literatuře a umění poznamenává:

Od konce osmnáctého století je vývoj evropských literatur synchronní; jakákoli umělecká forma, která se objevila v některém z uměleckých center, se téměř okamžitě rozšířila po celé Evropě; v našich časech se francouzský impresionismus a kubismus, německý expresionismus, dadaismus a konstruktivismus se z centra rozšířily do všech zemí. (Lovinescu 1992, 40)

Sburătorul tedy usiloval o „synchronizaci“ rumunské literatury s vývojem ve světě (Crohmălniceanu 1972, 27).

Nápodoba podle Tarda probíhá od vyššího, pokročilejšího, rozvinutějšího k nižšímu a zároveň zevnitř ven (*ab interioribus ad exteriora*), tedy od „ducha“ k jeho projevům (1901, 63). Podle Lovinesca je tomu naopak, nejprve se napodobují formy (projevy) a pak teprve obsah (duch, podstata). Jeho předchůdce Titu Maiorescu toto přejímání „form bez základu“ vnímal velmi kriticky, Lovinescu však optimisticky tvrdí, že po převzetí formy se její obsah dostaví.

Velmi kriticky se Lovinescův kroužek stavěl k různým národním specifikům a tradicím, které by se měly podle národně orientovaných myslitelů rozvíjet nezávisle, bez zásahů zvenčí. Vymezoval se tak proti rumunským tradičním myšlenkovým proudům, které ve větší či menší míře oslavovaly či idealizovaly venkovské prostředí, netečné, pasivní a zamrzlé ve svých tradicích, což v oblasti literatury znamenalo její nucenou archaizaci, ruralizaci a folklorizaci, jinými slovy pěstování jejího provinčního charakteru (Crohmălniceanu 1972, 31).

Z Lovinescova hlediska se národní specifikum projevovalo ve způsobech přejímání: „Při přechodu z jednoho národního prostředí do

druhého se myšlenka lomí: úhel lomu tvoří jedinečnost každého národa“ (1992, 90). Tento jev probíhá tak jako tak a omezovat estetické měřítko hodnocení díla pouze na „národní myšlenku“ (jako tak činí sámănătorismus a poporanismus), ochuzuje kulturu jako celek.

Tento stručný nástin aplikace Tardových sociologických zákonitostí na základní východiska Lovinescova uvažování o rumunské společnosti a literatuře, která se později promítla v jeho literárněkritické činnosti, dokládá podnětnost a plodnost inspirace v humanitních vědách, v tomto konkrétním případě v sociologii. Samotné Lovinescovo dílo pak potvrzuje Tardovy teorie o nápodobě, z níž se po střetu a přizpůsobení tvoří nová „vyšší“ harmonie.

Literatura

- Crohmălniceanu, Ovid S. 1972. *Literatura română între cele două războaie mondiale. Vol. I.* București: Minerva.
- Lovinescu, Eugen. 1992. *Istoria civilizației române moderne. III. Legile formației civilizației române.* București: Minerva.
- Manolescu, Nicolae. 2008. *Istoria critică a literaturii române.* Pitești: Paralela 45.
- Petrusek, Miloslav. 2011. *Dějiny sociologie.* Praha: Grada.
- Tarde, Gabriel. 1901. *Zákony sociální: nástin sociologie.* Praha: Rozhledy – Spolek českých právníků Všehrd.
- Valentová, Libuše a kol. 2001. *Slovník rumunských spisovatelů.* Praha: Libri.

Konštrukcia skutočnosti v metafore
(s odkazmi na listy a záznamy snov Ingeborg
Bachmannovej v *Male oscuro. Aus der Zeit der Krankheit*)

Roman Mikuláš

*Kto raz začne sledovať jav, ktorý sa zvykne nazývať metafora, tomu sa začne zdať,
že je ľudská reč vyskladaná z metafor ako Čierny les zo stromov.*

Karl Bühler

Úvodom

Ako je známe, Karl Bühler pripisuje metaforickému jazyku štyri funkcie: metafora umožňuje opísať nové fenomény, iné opísať jasnejšie, neznáme priblížiť pomocou známeho a v prípade tabuizovaných tém metafory pomáhajú vyjadriť dané obsahy, aj keď spôsobom nepriamym a zastierajúcim (Bühler 1934, 342, 352 – 353). Podľa Bühlera je naše uvažovanie konfigurované metaforicky, celkom v súlade s predstavou Lakoffa a Johnsona a ich chápania súvislosti kognície a jazyka a s explikáciami metaforického charakteru kognície. Reiner Hülse na margo tejto problematiky uvádza:

Jazyk zohráva v konštruktivizme dôležitú úlohu. No chápanie jazyka je povrchné, pretože sa skúmajú iba obsahy a argumenty. Skutočnosť však nekónštruujeme iba tým, čo hovoríme, ale aj tým, ako to hovoríme – napríklad metaforami. Aby sme pochopili, ako skutočnosť vzniká, bude nutné analyzovať aj metafory. (Hülsse 2003, 211)¹

Toto konštatovanie zodpovedá téme predkladaného príspevku, v ktorom vychádzame z toho, že metafory sú prostriedkami konštrukcie skutočnosti, ak predpokladáme, že hovoríme o kognitívnej skutočnosti v kontexte konštruktivistickej epistemológie. V tomto konštatovaní je vyjadrený konštruktivistický prístup, ktorý znamená okrem iného, že naša skutočnosť sa konštituuje výlučne v aktoch komunikácie a že metafory sú prvkami komunikácie. V tomto duchu ich budeme vnímať a opisovať.

Tým, že naša skutočnosť vzniká výhradne v procese komunikácie a dá sa obsiahnuť tiež iba v komunikácii, získavajú metafory epistemologický náboj, pretože určujú naše konanie a myslenie. Nimi skicujeme náš obraz sveta, podľa ktorého sa súčasne orientujeme. Konštrukcie skutočnosti sú popretkávané analógiami, visia takpovediac v analogických sieťach, alebo ako to upresňuje Hans Georg Coenen: „Nie každá analógia konštituuje metaforu, ale každá metafora predpokladá analógiu“ (Coenen 2002, 97).² Metafory majú analogické korene. To je však, ako je známe, iba jedna časť aristotelovskej definície metafory. Poznáme aj názory, ktoré hovoria, že iba tento variant prenosu je metaforou (porovnaj Rolf 2005, 77). Coenen sa vo svojom chápaní metafory odvoláva na aristotelovský „prenos jedného druhu na druhý“, čo napokon zodpovedá aj známej definícii metafory Ekkeharda Eggsa (Eggs 2001, 1104).

¹ „Sprache spielt im Konstruktivismus eine wichtige Rolle. Doch das Sprachverständnis ist oberflächlich, denn untersucht werden nur Inhalte und Argumente. Wirklichkeit wird aber nicht allein durch das, was wir sagen, konstruiert, sondern auch durch die Art und Weise, wie wir es sagen – etwa durch Metaphern. Um zu verstehen, wie Wirklichkeit entsteht, drängt sich daher die Analyse von Metaphern auf.“

² „Nicht jede Analogie begründet eine Metapher, aber jede Metapher setzt eine Analogie voraus.“

Fakt, že sa tieto siete dajú principiálne vždy zmeniť a naša komunikatívna konštrukcia skutočnosti sa dá vždy nanovo, ale tiež vždy iba v komunikáciách modelovať, je jedna z hlavných premis radikálneho konštruktivismu Glasersfeldovho razenia. Takto vyjadrený predpoklad kontingencie sa špecifickým spôsobom odráža na pragmatike a funkcionalite komunikácie.

Na pozadí konštruktivistickkej epistemológie sa metafory javia principiálne ako modely, podľa ktorých permanentne v komunikácii produkujeme realitu. V komunikácii ich prakticky nie je možné nadhodnotiť. Za daného predpokladu sa dá akýkoľvek druh komunikácie analyzovať vzhľadom na určité formy (štruktúry, procedúry, pravidelnosti a pod.) a účinok.³ Pôsobenie metafor v korešpondencii, ktorú Ingeborg Bachmannová viedla s lekármi v čase svojho rozchodu s Maxom Frischom, sa dá odkryť v plnom rozsahu, až keď dokážeme vôbec identifikovať metaforiku a odhaliť v nej manifestujúcu sa skutočnosť ako komunikačný konštrukt spolu s príslušnými kontingenciami.

Na identifikáciu metafory sa spravidla používa postup MIP (*metaphor identification procedure*). V trocha modifikovanej podobe môžeme predpokladať nasledovné: ak vychádzame z toho, že pri metafore ide o súvislosť, ktorá sa zakladá na analógii alebo podobnosti dvoch oblastí, potom musí byť identifikovateľná analógia alebo podobnosť, musia vzniknúť nové obrazy alebo predstavy, musí byť identifikovateľný vlastný a nevlastný význam, pričom vlastný (doslovný) význam zostáva nepochopiteľný alebo sa stáva absurdným. Keď chceme hovoriť o metafore, všetky tieto predpoklady musia byť naplnené.

Korpus analyzovaného textového materiálu predstavujú listy a koncepty listov zo zväzku *Male oscuro*, ako aj záznamy snov daného obdobia. A keďže v tomto kontexte zohráva ústrednú úlohu choroba

³ George Lakoff v tomto prípade hovorí o generalizáciách, inými slovami, o konceptuálnych metaforách, ktoré sa manifestujú v jazykových metaforách. Hoci kognitívna teória metafory Lakoffa a Johnsona má svoje slabé stránky, budem sa permanentne odvolávať na premisy tejto teórie.

(listy adresované lekárom a zápisky snov vyhotovené na účely terapie), sústredíme sa na metaforiku choroby, resp. na vlastné vnímanie autorky ako pacientky.

Porozumenie a komunikácia z konštruktivistickej perspektívy

Ak chápeme porozumenie a komunikáciu ako proces produkcie skutočnosti, resp. slovami Wolfganga Köcka ako „proces zmeny štruktúry zúčastnených systémov“ (Köck 1987, 368), lepšie pochopíme aj terapeutický potenciál spomenutej korešpondencie a zápisov. Takéto chápanie komunikácie sa zhoduje s názormi biológa H. Maturanu a sociológa N. Luhmanna alebo už spomínaného P. Watzlawicka a v hrubých črtách ho nájdeme aj v konceptuálnej teórii metafory. Konštrukcia modelov skutočnosti prostredníctvom komunikácie ale vyjadruje aj to, že nedokážeme nekomunikovať, to zároveň logicky znamená, že nedokážeme existovať mimo metafory. Tým sa aj názov základného diela Lakoffa a Johnsona *Metaphor we live by* javí ako jednoznačný.

Keď má komunikácia slúžiť na produkciu fungujúceho poriadku, potom je prirodzené, že budeme komunikačné prostriedky pozorovať vzhľadom na ich účinnosť, hlavne vtedy, keď daný poriadok prestáva byť spoľahlivý, keď prestáva fungovať. Sústredíme sa na vzťah individua a prostredia, na kogníciu a komunikáciu v ich štrukturálnom prepojení. Z toho vyplýva, že budeme musieť rozšíriť konceptuálnu teóriu metafory o prvky, pomocou ktorých bude možné modelovať takéto štrukturálne prepojenie. Tu môže pomôcť konštruktivistický model komunikácie, vari aj práve preto, že predpokladá operatívnu uzavretosť oboch oblastí, teda kognície aj komunikácie.

V tejto perspektíve sa metafory vo vedách o človeku skutočne skúmajú. Aj v antológii *Theorie der Metapher* Anselma Haverkampa z roku 1983 sa otvára problematika vzťahu jazyka a kognície v celej šírke. V publikácii sa jednotlivé príspevky sústreďujú primárne

na lingvistické, literárnovedné a filozofické otázky. Interdisciplinárna orientácia zväzku je aspekt, ktorý zároveň spôsobil, že kniha bola v nemeckom prostredí intenzívne recipovaná, v neposlednom rade aj v kontexte psychológie a psychiatrie či psychoterapie.

V nemeckom prostredí sa ujali najmä úvahy v prácach Maxa Blacka. Od roku 1980, teda od roku, keď vyšla kniha *Metaphors we live by* G. Lakoffa a M. Johnsona, sa naprieč disciplínami vedci odvolávajú na ich kognitívnu teóriu metafor.⁴

V každom prípade ide v súčasnosti o najexponovanejšiu teóriu metafor. Daný stav sa dá vysvetliť na základe elegantne a presvedčivo opísaného vzťahu kognície a jazyka, kde autori na jednej strane vyzdvihujú metaforickosť jazyka a kognitívnych (a emocionálnych) funkcií a na strane druhej sústreďujú svoju pozornosť na kondenzácie mnohých metafor do metaforických konceptov. Z toho sa odvíjajú epistemologické, psychologické a iné implikácie. Epistemologicky sa ich teória dá zaradiť do kontextu konštruktivismu.

Ak má byť príslušná analýza metafor zmysluplná, musíme si na začiatku položiť otázku, ako je naša skutočnosť konštituovaná (jazykovo, kognitívne), keď predpokladáme, že jazyk a kognícia majú metaforický charakter.

Štrukturálne prepojenie a operatívne uzavretie systémov jazyka a kognície sa teoreticky musí konceptualizovať nevyhnutne paralelne. Štrukturálne prepojenia pritom predstavujú uzuálne procedúry v konfrontácii systémov s perturbáciami. Obmedzujú a zároveň umožňujú konanie a sú účinné prevažne mimo nášho vedomia. Úloha, pred ktorou teraz stojíme, je tieto prepojenia odhaliť, identifikovať ich a opísať ich funkciu.

Keď hovoríme o jazykovej konštrukcii skutočnosti, vždy problematizujeme vzájomný vzťah kognície a komunikácie. Slovom Silvie Gálikovej by sa dalo tvrdiť, že ide o večnú tému filozofie:

⁴ Rádus recepcie a príslušných reakcií je široký a tiahne sa od bezvýhradného akceptovania celej teórie cez diverzné korektúry a nastavbové prvky, oprávenú kritiku až po paušálne a často nereflektované alebo nedostatočne reflektované zavrhnutie daného prístupu.

Vznik a vývin kognitívnej vedy v polovici 20. storočia súvisel s nespokojnosťou vedcov so stavom teoretizovania o povahe ľudskej mysle. Nespokojnosť sa netýkala čiastkových otázok skúmania mysle, ale takých ‚večných‘ problémov, ako je vzťah mysle a jazyka. (Gáliková 2011, 28)

Neočakávame, že by sme v blízkej budúcnosti v tomto bode dospe-
li k nejakému konsenzu. Môžeme však odkázať na práce Siegfrieda
J. Schmidta (napr. Schmidt 2013)⁵, v ktorých autor veľmi presved-
čivo transformoval a aplikoval teóriu autopoietických systémov na
literárnu vedu. Aj v zmysle jeho úvah chápeme metafory ako „vplyvy
prostredia“ alebo ako „podnety na autoreferenčné procesy“ (Schmidt
1992, 298). Operačná uzavretosť systémov ale zároveň znamená, že
„neexistuje žiaden input a žiaden output z vedomia do komunikácie
alebo opačne. Operatívna uzavretosť znamená aj informačnú uzavre-
tosť“ (Schmidt 1992, 302).⁶ Pointou tohto pozorovania je, že systémy
nemožno ovládať (v zmysle riadiť zvonku).

V komunikácii dochádza k iniciovaniu navzájom synchronizova-
ných činností. Schmidt hovorí, že ide o „špecifickú triedu spôsobov
správania kognitívnych systémov, ktoré sú určované výlučne ich
vlastnou štrukturálnou dynamikou“ (Schmidt 1992, 303).⁷

V metafore (alebo prostredníctvom metafor) dochádza k štruktú-
rálnemu prepojeniu kognitívnych a sociálnych aktivít. Tento názor
zastáva hádam najkonzekventnejšie Niklas Luhmann. To, že toto pre-
pojenie musí byť realizované prostredníctvom ďalšieho operatívne
uzavretého systému, začne byť jasné, až keď sa dôsledne uplatnia

⁵ Porovnaj komentár Róberta Gáfrika k tomuto zväzku: „Potenciál systemického
výskumu spočíva v prvom rade v tom, že predmety výskumu humanitných
a spoločenských vied pozoruje v komunikácii a že umožňuje vysvetliť psychic-
ké a spoločenské javy prostredníctvom vzájomného pôsobenia medzi vníma-
ním a komunikáciou“ (Gáfrík 2013).

⁶ „es gibt keinen Input und keinen Output aus dem Bewußtsein in die Kommu-
nikation oder umgekehrt. Operationale Schließung heißt auch informationelle
Schließung.“

⁷ „eine besondere Klasse von Verhaltensweisen kognitiver Systeme, die aus-
schließlich durch ihre eigene strukturelle Dynamik bestimmt sind.“

všetky kľúčové premisy konštruktivismu. Schmidt označuje tento systém ako zdieľané poznanie (*geteiltes Wissen*) alebo hovorí aj o kolektívnom poznaní modelu komunikácie (porovnaj Schmidt 1995).

Metafory sú, ak sa na to pozeráme z konštruktivistického aspektu, produkty autoreferenčného systému prepojenia kognície a komunikácie. To znamená, že sú relevantné pre kogníciu, pretože sú účinné v komunikácii, a naopak. Ak platí, že systémy dokážu operovať iba s ich vlastnými produktmi, potom sú metafory produktmi vzájomného reflektovania kognície v komunikácii a komunikácie v kognícii. Toto je zároveň kľúčový bod uvažovania u Lakoffa a Johnsona a ich konceptuálnej teórie metafory.⁸

Otázka poznávacej funkcie metafory sa vzťahuje na konštruktívny charakter skutočnosti. Tým, že metafora reifikuje abstraktné entity, dynamizuje komunikáciu a zároveň iniciuje poznanie.⁹ Za týchto okolností sa môžeme pýtať, akým spôsobom sa v metafore rozvíja jej poznávací aspekt.¹⁰ Podobne formulované otázky nájdeme u Lakoffa a Johnsona. Pre nich sú jazyk a aj myslenie metaforické. Preto rozlišujú jazykovú/lexikálnu a konceptuálnu metaforu. Metaforický koncept predstavuje takpovediac generalizovaný model, ktorý sa nachádza za jazykovými variantmi istej kognitívnej štruktúry. Ľudské myslenie je podľa ich názoru prepletené celým systémom metaforických konceptov, na ktoré jazykové metafory rekurujú. Metaforické koncepty však nie sú univerzálne.¹¹

Musíme si položiť otázku týkajúcu sa vlastností metafor, ktoré im umožňujú participovať na konceptuálnej a jazykovej konštrukcii

⁸ V podobnom duchu sa v kontexte epistemológie nad metaforou zamýšľal už Giambattista Vico, ktorý sa nie náhodou zaraďuje k priamym predchodcom radikálneho konštruktivismu.

⁹ Popri rétorickej funkcii má metafora aj heuristickú funkciu, preto by sme sa nemali pri jej analýze rozhodovať pre jedno či druhé, ale v zmysle Heinza von Foerstera zohľadniť oboje.

¹⁰ Takúto otázku si kladie aj interakčná teória metafory.

¹¹ Lakoff a Johnson definujú metaforu, entitu, ktorá je kódovaná telesným a kultúrnym poznaním.

skutočnosti. Takáto funkcionálna orientácia uvažovania si vyžaduje obsiahnutie ich procesuálnej zložky. Ak chceme zviditeľniť funkcie netransparentných procesov, odporúča sa vykonať isté reštruktúracie, a to zároveň na viacerých úrovniach.¹² Reštruktúraciou sa myslí aj nová konštrukcia skutočnosti.¹³ Tu treba odkázať na známy konštruktivistický imperatív Heinza von Foerstera: „Konaj vždy tak, aby sa počet možností voľby zväčšoval!“ (Foerster 1997, 234)¹⁴ Toto sa deje aj vďaka reštruktúracii.

Len keď zohľadníme priebeh konania, teda komunikačno-situačný kontext, môžeme odhaliť funkcionálnu metafory. Treba však povedať, že v analýze písomnej komunikácie je tento aspekt značne obmedzený.

Metafora v diskurze patológie

V metafore imaginujeme model sveta. Táto imaginácia sa rozvíja v komunikácii ako proces, ktorý sa zvykne označovať ako metaforický scenár. V autoreflexívnom opise v Bachmannovej listoch a zápisoch snov si môžeme všimnúť, akým spôsobom sa konceptualizujú prvky skutočnosti, ktoré predstavujú istý problém, v našom prípade psychickú chorobu, ako ju doslova stelesňujú a príznačným spôsobom indukujú.

Vývin metaforiky v projekcii a introspekcii indukuje systém vlastných stavov, ktoré spätne vplývajú na kognitívny systém. V tomto duchu majú analyzované texty autoterapeutický efekt. Znamená to súčasne, že metafory a metaforické scenáre implikujú aj riešenia. Dá

¹² Jeden z najčastejšie používaných prostriedkov reštruktúracie je jednoduchá zmena perspektívy.

¹³ Takýto postup sa pertraktuje aj v konštruktivistickej teórii porozumenia (Watzlawick 1969, 2011).

¹⁴ „Handle stets so, dass die Anzahl der Wahlmöglichkeiten größer wird!“

sa preto predpokladať, že obrazy problému a obrazy riešení v daných metaforických scenároch sú zastúpené rovnakou mierou. V metafo-
re sa zvyčajne problém iba imaginuje, daná situácia sa dostáva do
procesu reštruktúracie a metaforický scenár otvára systém implikácií
s príslušnými ponukami na riešenie, ktoré sa, ako som spomínal, ma-
terializujú ako imaginácie. Tu ide prirodzene o prototypické scenáre
s potenciálnou poznávacou hodnotou.¹⁵

Do úvahy treba zobrať aj fakt, že metaforika sa nerozvíja mimo
akýchkoľvek vplyvov alebo determinácií, ale je zosúladená s urči-
tými (aj intencionálnymi) intervenciami v komunikačnom procese.
V prípade korešpondencie sú nám záchytné body, odhaľujúce aspek-
ty takýchto intervencií, z veľkej časti nedostupné. Takisto nám nie je
známe, aké techniky uplatnil daný lekár a adresát, ale metafory alebo
metaforické scenáre s príslušnými intervenciami sú zvyčajne pevnou
súčasťou terapeutickéj stratégie.¹⁶

Metafora znamená pre terapeutickú prax podstatný prostriedok
pri rozprávaní o chorobách, preto je predmetom často výsostne in-
terdisciplinárnych výskumov. Na plastickejšie demonštrovanie toh-
to konštatovania ponúkam dlhší citát z príslušne koncipovaného
zväzku:

Metafory pomáhajú pacientom objasniť ich subjektívne prežívanie choroby
a ich individuálne skúsenosti s ňou. [...] Metafory sú na to vhodné, pretože
hovoriaci nimi dokáže projektovať nové a cudzie situácie a súvislosti na známu
spoločnú bázu. Okrem toho sú interpretácia, procesovanie a spracovanie meta-
for a obrazných foriem vyjadrovania v interakcii medzi lekármi/psychoterape-
utmi a pacientmi účinné súčasťou terapeutického procesu ako takeého. [...] Práca

¹⁵ V tomto bode by bolo užitočné aplikovať tzv. *blending-theory*, aby sme mohli
poukázať na to, ktoré elementy z ktorej oblasti boli aktivované a ktoré zostali
neúčinné.

¹⁶ Na záver analýzy sa ukáže, ktoré metafory sa dajú integrovať do akých metafo-
rických konceptov. Analýza sa bude realizovať na dvoch úrovniach, na úrovni
lexikálnych metafor a na úrovni ich príslušnosti k metaforickým konceptom.
Zohľadníme pritom teorémy Lakoffa a Johnsona a nadstavbové prvky z prác
Zoltána Kövecsesa.

s metaforami v terapeutickej interakcii nám poskytuje informácie o vnútornom živote pacientov a je schopná ho zmeniť. Pokusy o vytvorenie prepojenia na literárny text sú pochopiteľné, najmä keď v ňom choroba funguje ako metafora. (Brünner – Gülich 2002, 10)¹⁷

V súčasnom diskurze o chorobách sa metaforám bežne priznávajú terapeutické vlastnosti. Okrem toho sú v nich prítomné aj predstavy, ktoré sa týkajú vzťahu lekára a pacienta, oboje je v prípade Bachmannovej listov do istej miery prístupné.

Keď sú metafory postavené na podobnostiach a analógiách a v zmysle Lakoffa a Johnsona podobnosti indikujú blízkosť,¹⁸ potom sa dá formulovať, že aj Bachmannovej vzťah k lekárom je charakterizovaný niekedy až nápadnou blízkosťou a dôvernosťou, resp. dá sa povedať, že Bachmannová hľadá blízkosť a dôvernosť a buduje ju tým, že imaginuje podobnosti.

Duševná bolesť je neviditeľná a neuchopiteľná, je potrebné ju zviditeľniť a zhmotniť, aby ju bolo možné uchopiť ako predmet. Neexistuje žiadna iná možnosť, ako jej dať podobu vnímateľného objektu. Metafora v terapii funguje ako kľúč k porozumeniu psychogénnych patologických stavov. Ich sprístupnenie uľahčuje parciálne odkrývanie duševných tráum (Kütemeyer 2002, 194), čo opäť zodpovedá štrukturálnej konštitúcii a funkčnému princípu meta-

¹⁷ „Metaphern helfen Patienten, ihr subjektives Krankheitserleben und ihre individuellen Krankheitserfahrungen darzustellen. [...] Dies können Metaphern leisten, weil der Sprecher mit ihnen neue und fremde Sachverhalte und Zusammenhänge auf eine vertraute gemeinsame Basis projiziert. Darüber hinaus sind die Interpretation, Prozessierung und Bearbeitung von Metaphern und bildlichen Ausdrucksformen in der Interaktion zwischen Ärzten/Psychotherapeuten und Patienten schon wirksame Bestandteile des therapeutischen Prozesses selbst. [...] Die Arbeit mit und an Metaphern in der therapeutischen Interaktion gibt deshalb Auskunft über die innere Welt der Patienten und kann diese verändern. Es liegt nahe, hier auch eine Beziehung zum literarischen Text herzustellen, in dem Krankheit als Metapher fungiert.“

¹⁸ Podľa konceptu PODOBNOSŤ JE BLÍZKOSŤ, teda podobnosť (simile) v zmysle wittgensteinovského pojmu familiárna podobnosť (porovnaj Lakoff – Johnson 1999).

fory (selektívne zastieranie, resp. odhaľovanie elementov príslušných oblastí v tzv. blend, kde Lakoff a Johnson uplatňujú pojmy hiding-highlighting).

Otázka preto znie, čo zastiera a čo zviditeľňuje metafora. Táto otázka sa dá aj reinterpretovať a projektovať na funkčnú úroveň, a to tak, že sa nebudeme pýtať, čo metafora komunikačne umožňuje, ale naopak, čomu zamedzuje, čo znemožňuje,¹⁹ napríklad v situáciách, kde sú úlohy komunikačných partnerov jasne vytýčené, ako v našom prípade roly lekára a pacienta. Kütemeyer k tomu dodáva:

Hypoteticky môžeme povedať, že na spôsobe zvolených metafor/obrazov pri opise bolesti alebo na absencii afektívne podfarbených metafor sa dá odčítať, na akej úrovni sa pacient práve nachádza, akým smerom sa pohybuje, či je v popredí zverejnenie traumatickej scény, alebo skôr traumaticko-kompenzačné odmietanie, skôr sebaochrana. (Kütemeyer 2002, 196)²⁰

Psychogénne komponenty, ktoré sa verbalizujú prostredníctvom metafory, zviditeľňujú traumatické skúsenosti a robia ich pochopiteľnými, tie sa však bežne zviditeľňujú aj iným spôsobom, napríklad majú svoj prejav v telesných bolestiach. Tieto psychogénne bolesti spĺňajú potom tú istú funkciu ako metafory, sú odkazom na prežité traumy.

Použitie metafor choroby alebo bolesti je okrem toho aj odkaz na to, či je človek schopný sebareflexie a odhaľovať ukryté alebo vytesnené skúsenosti, alebo sa sebareflexii vyhýba. V prvom prípade sa stretieme s masívnym používaním metafor, v druhom prípade prevláda často zdanlivo racionálny opis udalostí v duchu emocionálnej sebaochrany.

¹⁹ Často majú metafory stigmatizujúci potenciál – porovnaj práce Susan Sontagovej o AIDS.

²⁰ „Hypothetisch kann gesagt werden: An der Art der gewählten Metaphern/Bilder bei der Schmerzbeschreibung oder am Fehlen von affektiv getönten Metaphern lässt sich ablesen, auf welcher Ebene der Patient sich gerade befindet, in welche Richtung er sich bewegt, ob die Veröffentlichung der traumatischen Szene oder die traumakompensatorische Abwehr, der Selbstschutz im Vordergrund steht.“

Kütemeyer je dokonca toho názoru, že „na podklade metaforiky sa zviditeľňuje afektívno-algetický poriadok, istý druh abecedy afektov“ (Kütemeyer 2002, 206).²¹

Buchholzova téza, ktorá s našimi úvahami korešponduje asi najväčšmi, znie: „Sú to ľudské paradoxy, protirečenie, ktoré sa na istej úrovni zdajú neriešiteľné, ale ktoré sa dajú artikulovať spôsobom metafory“ (Buchholz 2012, 57).²²

Buchholz však hovorí aj o inom paradoxe,

že komunikácia sa vlastne nikdy nemôže začať. Čo nám sprostredkujú naši pacienti, má veľmi svojrázne významy. Ak pacient rozpráva o svojej matke, môžem na začiatku povedať iba jedno: že pacient týmto slovom nemyslí to isté ako ja. Preto by sme mali začať objasňovať, čo takéto slovo znamená „skutočne“. [...] Terapeuti používajú na opis tejto paradoxie veľmi radi metafory, terapia je potom ako umývanie špinavého riadu v špinavej vode špinavou handrou – to sa môže tiež podariť. Metafora artikuluje paradoxiu, táto sa rozplynie v obraze, oslobodzuje afekt smiechom, a tým sa paradoxia stáva ovládateľnou, takže môžeme začať. (Buchholz 2012, 59)²³

Volker Surmann okrem toho pri epileptických pacientoch pozoruje zaujímavú vec:

Keď pacienti opisujú vlastné záchvaty, neobjavuje sa tam metaforika búrky, ktorá dominuje v populárnovednom diskurze. Zjavne ľudia s epilepsiou túto

²¹ „Anhand der Metaphorik wird auch eine affektive Schmerzordnung, eine Art ‚Alphabet‘ der Affekte sichtbar...“

²² „es sind menschliche Paradoxien, auf einem bestimmten Level unauflösbar scheinende Widersprüche, die von einer Metapher artikuliert werden können.“

²³ „... dass die Kommunikation eigentlich nie beginnen kann. Was unsere Patienten uns mitteilen, hat sehr eigensinnige Bedeutungen. Spricht ein Patient von seiner Mutter, kann ich zu Anfang nur Eines wissen: dass er nicht dasselbe meint mit diesem Wort wie ich. Deshalb müsste man eigentlich zu klären beginnen, was ein solches Wort »wirklich« meint. [...] Therapeuten verwenden zur Beschreibung dieser Paradoxie gerne die Metapher, Therapie sei wie das Reinigen von schmutzigem Geschirr in schmutzigem Wasser mit schmutzigem Lappen – das gelinge auch. Die Metapher artikuliert die Paradoxie, löst sie in ein Bild, befreit den Affekt in einem Lachen und macht die Paradoxie handhabbar so, dass man beginnen kann“ (Buchholz 2012, 59).

metaforiku vnímajú nie ako adekvátne na opis ich špecifických vnemov. Naopak, nápadné sú iné, sčasti mimoriadne metaforické zvraty a porovnaná, ktoré nám dávajú podnet na systematické výskumy (Surmann 2002, 96).²⁴

Tento postreh je v prvom rade zaujímavý v tom, že konvencionalizované metafory sa v komunikačnom procese pociťujú ako neadekvátne na formulovanie autentických výpovedí o vlastných stavoch. Zjavne aj v tomto prípade platí, že kreatívna metafora nachádza svoje uplatnenie tam, kde sa vyžaduje vyjadrenie nezvyčajných a ťažko uchopiteľných javov alebo stavov. V takto nasvietenom probléme nie je predmetnou úlohou určiť jednotlivé metafory a ľubovoľne ich interpretovať a napĺňať rôznymi obsahmi. Podľa konceptuálnej teórie metafory by sa v prvom rade malo určiť miesto tej-ktorej metafory v systéme metaforických konceptov, takže mali by sa extrahovať spoločné korene rôznych metafor, až na základe nich sa dajú rozoznať kontúry systému metafor.

Takéto sieťovité prepojenia v systéme sa dajú chápať ako generalizácie, ktoré sa tvoria pod úrovňou jazyka, resp. na nich je postavený systém jazyka. V tejto sieti, a to je moja hypotéza, by sa mali nachádzať alebo byť lokalizovateľné aj metaforické koncepty pre psychické poruchy a mali by nám ponúknuť informácie o uspošobení týchto porúch, pretože, ako konštatujú Lakoff a Johnson, metafory zohrávajú príznačnú úlohu pri štrukturácii našich skúseností (Lakoff – Johnson 1999, 72). Naopak to znamená, že podľa druhu jazykovej metafory budeme môcť identifikovať príslušný koncept v pozadí, teda zistiť pomerne veľa o tom, ako človek konštruuje svoj svet a seba v ňom, lebo v metaforickom koncepte sa zároveň zviditeľňuje voľba prvkov, z ktorých tento svet pozostáva. Sú to kontingenčné stavy, v ktorých

²⁴ „... in den Beschreibungen, die die PatientInnen von ihren Anfällen geben, sticht die Gewitter-Metaphorik, die die populärwissenschaftliche Diskussion dominiert, nicht hervor. Offensichtlich empfinden anfallskranke Menschen sie nicht als adäquat zur Schilderung ihrer spezifischen Wahrnehmungen. Hingegen fallen andere, zum Teil außergewöhnliche metaphorische Wendungen und Vergleiche auf, die Anlass zur systematischen Untersuchung geben“ (Surmann 2002, 96).

niečo platí a je účinné, iné zase nie, preto to zostáva zahalené a neúčinné. V predmetnej analýze metafor teda nejde o jednotlivé metafory, ale o zviditeľnenie súvislostí, ktoré sa v metaforike rozvíjajú (porov. napr. Buchholz 1998, 560). Pritom nezohrávajú primárnu úlohu iba kreatívne metafory, ale často aj tzv. „vyblednuté“ metafory, s ktorými bežne narábame, pretože sú lexikalizované a konvencionalizované, ale aj ich uplatnenie v komunikácii je riadené rozhodnutiami, ktoré sú významné pre konceptuálnu sieť. To však v prípade, keď máme možnosť voľby (napr. spomedzi výrazov ako „mať problémy“, „problémy sa kopia/množia“, „problémy sa naňho lepia“, „problémy sa naňho valia/hrnú/sypú“, „kopec/kopa problémov“ a pod.). Aj v prípade choroby máme viaceré možnosti, môžeme ju „mať“, môžeme ňou „trpieť“, choroba sa môže niekoho „chytať“, môžeme ju niekam „zavliecť“ a pod. Samotná voľba spomedzi takýchto alternatív zodpovedá osobnému postoju k danému problému a príslušne sa realizuje v danom komunikačnom kontexte. V prípade absencie vhodnej možnosti vyjadrenia sa často produkujú kreatívne metafory. Často sa kreatívne pracuje aj s „vyblednutými“ metaforami. Deje sa to tak, že sa aktualizuje alebo reaktivuje donorná figurálna oblasť (bildspendender Bereich) a ďalej sa rozvíja. Suhrmann napríklad zistil, že sa často objavujú deriváty existujúceho metaforického systému.²⁵ Upozorňuje na to, že „vedomie sa spravidla spája so schopnosťou vizuálneho vnímania“ (Suhrmann 2002, 106).²⁶ Suhrmann odkazuje aj na iný dôležitý aspekt, ktorý je však vo výskume metafory značne poddimenzovaný, to je aspekt neúspešného použitia metafor v komunikácii, v prípadoch, kde ich zmysel sa stráca (Suhrmann 2002, 107).²⁷ V analógii s výpoveďami Susan Sontagovej tvrdí, že metafory nielen objasňujú, ale súčasne aj zdanlivo a paradoxne zahmlievajú podstatu vecí, a preto treba vždy počítať s tým, že komunikácia môže stroskotať a vyústiť do nedorozumení. Okrem toho v prípade náročných situácií sa používajú metafory, v ktorých sa prepájajú rôznorodé

²⁵ Napr. „Bewusstsein ist Hier-Sein“ (Suhrmann 2002, 106).

²⁶ „Bewusstsein oft an die visuelle Wahrnehmungsfähigkeit geknüpft wird.“

²⁷ K problematike porovnaj aj Hülzer 1999.

sémantické oblasti, ktoré často navzájom nekorešpondujú, resp. kolidujú. V takýchto situáciách ani Bachmannová nezostáva v jednej figurálnej oblasti. Tým spôsobená absencia konzistencie je predmetom úvah aj Lakoffa a Johnsona, ktorí pozorujú, že toto nie je rozhodujúce kritérium pre aplikovanie metafor, ale je to skôr koherencia, ktorá sa ako kritérium komunikácie podieľa na porozumení (porovnaj aj nemecké vydanie Lakoff – Johnson 2000, 53).

Výskumy metafor z perspektívy kognitívnej lingvistiky a terapie²⁸ vychádzajú z predpokladu, že porozumenie nastáva vtedy, keď komunikačný partner prijme a/alebo spolu rozvíja ponúkané metaforické scenáre.

V prípade emócií, ako je strach, sa však môžeme oprieť aj o Siegmunda Freuda, ktorý metaforu stavia do súvislosti s nevedomými kognitívnymi procesmi. Jej funkcia podľa neho spočíva v prepájaní týchto procesov do zmysluplných obrazov. Pritom sa uplatňujú mechanizmy zhustenia (*Verdichtung* – jeden objekt znázorňuje viac ako jeden fenomén) a posunom (*Verschiebung* – jeden element sa objaví namiesto iného), a tieto sú zodpovedné zároveň za štrukturáciu základných kognitívnych procesov. Sémantika sa v podstate rodí prostredníctvom týchto mechanizmov, ktoré prebiehajú nevedome. Oboje tvorí základ metafor a je všeobecne známe, že sú hnacím motorom evolúcie jazyka a zároveň aj myslenia. Emócie a afekty sa realizujú spravidla ako metafory.²⁹

Do tohto procesu primárne zasahujú fyziologické fenomény a príslušné vnemy. Senzorické a somatické dojmy súvisiace s afektmi a emóciami ako napr. strach sa v metaforách formátujú nanovo. Môžeme tu dokonca hovoriť o emergencii (porov. Skirl 2009).

Okrem toho treba stále počítať s tým, že metafory nemajú ustálený význam (s výnimkou lexikalizovaných metafor). Preto sa výpovede o metaforike odvíjajú, resp. sa dajú rekonštruovať iba z daných textov a kontextov a majú vždy charakter interpretácií.

²⁸ Prevažná väčšina výskumov v tomto priestore sa venuje depresii.

²⁹ V našom prípade sme pri analýze odkázaní na komunikáciu metafor, keďže nám primárne formy prejavu strachu nie sú prístupné.

Metaforika emócií

V mojich úvahách o emóciách sa odvolávam na práce Moniky Schwarz-Frieselovej, ktorá promovala v odbore kognitívnej teórie sémantiky a ktorá emócie a kogníciu analyzuje vždy paralelne, keďže oboje pôsobí súčasne v procesuálnom recipročnom vzťahu. Emócie nemožno ako faktor komunikácie prehliadať. Práve tam, kde emócie masívne ovplyvňujú komunikačný proces, vstupujú do hry metafor. Metafory sú postavené na analogických vzťahoch, a tie pomáhajú vyjadriť emocionálne silne exponované skúsenosti. Strach a iné súvisiace emócie a afekty spôsobené traumami časom nestrácajú na intenzite, preto ani potreba verbalizovať ich sa odstupom času nezmenšuje. Absencia vhodnej možnosti slovne vyjadriť stavy strachu alebo úzkosti dokonca spôsobuje zintenzívnenie tejto potreby zväčšujúcim sa časovým odstupom.³⁰

Nám ide o obsiahnutie verbalizácie emócií prostredníctvom metafor a ich konštruktívnej funkcie, teda o formu a funkciu metaforického výrazu. Upozorňujem, že v analýze sa ukáže, že sa môžu objaviť aj metafory, ktoré sa zvyčajne nepoužívajú na vyjadrenie emócií, čím spadajú do oblasti skutočných kreatívnych alebo inovatívnych metafor.³¹

Emócie Schwarz-Frieselová definuje ako

viacdimenzionálne interne reprezentované a subjektívne prežívané syndromatické kategórie, ktoré individuum registruje ako na seba upriamené introspektívno-duševné, ako aj telesné stavy, ktorých skúsenostné hodnoty sú spojené s pozitívnym alebo negatívnym hodnotením a ktoré sa realizujú vo výrazových variantoch, ktoré sú pre ostatných vnímateľné. (Schwarz-Friesel 2007, 55)³²

³⁰ Vo vzťahu k Bachmannovej listom a zápisom v rámci rekonštrukcie situatívneho a komunikačného kontextu môžeme tento aspekt považovať za irelevantný, keďže ide o relatívne aktuálne traumatické udalosti.

³¹ Vzhľadom na skutočnosť, že človek sa vníma primárne ako racionálne uvažujúce a konajúce individuum, sú emócie obsadené ako negatívne kategórie.

³² „... mehrdimensionale, intern repräsentierte und subjektiv erfahrbare Syn-

Schwarz-Frieselová analyzuje prehovor o emóciách, ako aj spôsoby vyjadrovania emócií, čím postihuje konceptualizáciu emócií takisto ako ich jazykovú realizáciu. Môžeme preto rozlišovať metafory, ktoré označujú emócie a metafory, ktoré emócie vyvolávajú.

V komunikácii ide spravidla o snahu vyjadriť niečo autenticky. Schwarz-Frieselová túto snahu označuje ako konflikt medzi intimitou a konvencionalitou, ktorý môžeme sledovať v metaforike.

V tomto zmysle sú Bachmannovej pokusy vyjadriť skúsenosti z traumatizujúceho vzťahu s M. Frischem príznačné. Podľa Schwarz-Frieselovej je použitie metafor motivované ich hlavnou funkciou ako manifestácie verbalizácie sveta pocitov (porovnaj Schwarz-Friesel 2007, 79).

V kognitívnom výskume metafory sa vo viacerých prípadoch a v akceptovateľnom rozsahu dokázalo, na aké metaforické koncepty sa vzťahujú lexikalizované metafory (tak hlavne v prácach Zoltána Kövecsesa).

STRACH

Keďže u Bachmannovej môžeme identifikovať primárne strach, napokon u nej bola diagnostikovaná anxiózna neuróza, môžeme počítať s konceptualizáciami ako STRACH JE CHOROBA, STRACH JE NEPRIATEĽ alebo STRACH JE CHLAD (porovnaj Skirl 2011, 191).

Mali by sme sa však presnejšie pozrieť na diagnózu, ktorú Bachmannová explicitne uvádza. Bachmannová jasne vyjadruje, že sa vyzná v problematike svojej diagnózy, že je zorientovaná v odbornej literatúre, používa lekársku terminológiu, avšak bez detekovateľného terapeutického efektu. Naopak, môžeme sledovať, že zamieňa racionalitu terminológie za autentickosť imaginácie. V snoch sa to deje prakticky samo od seba.

dromkategorien, die sich vom Individuum ichbezogen introspektiv-geistig sowie körperlich registrieren lassen, deren Erfahrungswerte an eine positive oder negative Bewertung gekoppelt sind und die für andere in wahrnehmbaren Ausdrucksvarianten realisiert werden (können).“

Na základe známych konceptov (ako ich identifikoval napr. Köveses) sa premisa embodimentu v teórii metafory dá rozšíriť aj na emócie. Predovšetkým sú to elementy z oblasti senzomotoriky, ktoré zasahujú do procesu kontextualizácie emócií. K tomu patrí aj koncept telesnej slabosti, ktorá sa na lexikalizovanej úrovni prejavuje vo zvratoch ako napr. „roztriasli sa mu kolená“ („weiche Knie bekommen“). Realizáciu tohto konceptu môžeme nájsť v zápise sna, v ktorom opisuje operáciu kolena a o následných ťažkostiach: „na mojom kolene bola vykonaná operácia... napokon viem chodiť, ale všimnem si, že to s tým kolenom dobre nejde“ (MO, 38).³³

So skúsenosťou strachu a jej konceptualizáciou ako TELESNÁ SLABOSŤ, teda v podstate s telesnou symptomatikou strachu súvisí použitie sloviess, ktoré indikujú telesný pohyb. To môžeme pozorovať v nasledovnom metaforickom scenári: „ale kým píšem, hučí mi v hlave, telom prechádzajú nepretržité vlny rozrušenia, z rúk sa mi šúpe pokožka po posledných nervovo podmienených pľuzgierikoch, ktoré sa u mňa v ostatných týždňoch zrazu objavovali v hodinovom takte“ (MO, 23).³⁴

Ďalší koncept, ktorý môžeme sledovať, je konceptualizácia STRACHU AKO MERAVOSTI. Tento koncept sa objavuje v lexikalizovaných metaforách ako „zmeravieť od strachu“. V podobnom význame sa používajú metafory s donornou figurálnou oblasťou z oblasti geológie.

Kontext pôvodu geologickej metafory sa aktualizuje aj v Bachmannovej skorej skici:

³³ Citáty z Bachmannovej *Male oscuro* tu a ďalej označujeme skratkou MO. Bibl. údaj pozri v časti Literatúra. „... eine Operation ist an meinem Knie gemacht worden... gehe dann endlich, merke dann, daß es mit dem Knie nicht so gut geht...“

³⁴ „- aber während ich schreibe, dröhnt der Kopf so, durch den Körper gehen dauern Wellen von Erregung, an den Händen geht mir die Haut ab von den letzten nervösen Bläschen, die ich in den vorigen Wochen plötzlich stundenweis bekommen habe.“

Ja som však, ako všetky horniny... často v stave magmy, vtedy nie som ničím, ale táto nebezpečná emulzia, ktorá znova môže vykryštalizovať na žulu, ktorá môže zmeniť svoju kryštalickú štruktúru na (raz), ktorá reprodukuje dejiny sveta. (Bachmann: Pozostalosť, cit. podľa Lindemann 2000, 136)³⁵

S tým ďalej súvisí koncept STRACH AKO MOC, ktorý u Kövecsesa figuruje ako ŽIVELNÁ SILA alebo ako ODPORCA. U Bachmannovej sa okrem toho objavuje aj koncept TIESNE/ÚZKOSTI a (ťažkej alebo smrteľnej) CHOROBY, ako aj koncept NADPRIRODZENEJ BYTOSTI, ÚTEKU a NEPRIATEĽA. Práve podľa Kövecsesa sa strach, ako aj smútok konceptualizujú ako CHOROBA. Choroba, naopak, sa konceptualizuje ako NEPRIATEĽSKÝ OBJEKT, ktorý napáda telo.

V liste Alexandrovi a Mi Hartwichovcom píše Bachmannová: „choroba už tak vnikla do tela, že z neho už nevie vyjsť, dá sa len dni a týždne zastierať“ (list z 17. januára 1965, cit. podľa MO, 120).³⁶

Strach vyjadruje Bachmannová aj v podobe metafory zasypaných vrstiev: „Mám dojem, že pod tým, ako pre geológov, je nejaká hornina, ku ktorej nie je možné sa dostať“ (MO, 69).³⁷

V početných prípadoch sa dá somatizácia strachu, teda psychických efektov vo forme telesných symptómov a ich zničujúcu skúsenosť vidieť v metaforických vyjadreniach indikujúcich záchvatov. Záchvat je tu vnímaný ako vpád: „hodili ma dovnútra, do kompletného šialenstva“ (MO, 90).³⁸

³⁵ „Aber ich bin, wie alle (Gesteine)... oft im Zustand des Magma, ich bin dann nichts, aber diese gefährliche Lotion, die wieder auskristallisieren kann zum Granit, die Umkristallisieren kann in (einmal), die die Weltgeschichte wiederholt.“

³⁶ „die Krankheit ist schon so eingefahren in den Körper, dass sie nicht mehr herauskann, sich nur tagelang, wochenlang zudecken lässt.“

³⁷ „Ich habe oft das Gefühl, daß darunter, wie für die Geologen, etwas an Gestein ist, an das man nicht herankommt.“

³⁸ „und man hat mich hineingestoßen, in einen kompletten Wahnsinn.“

HNEV a NENÁVIŠŤ

V Bachmannovej korešpondencii a zápisoch snov nachádzame aj početné koncepty hnevu a nenávisťi.

V koncepte HNEV JE HORÚCA TEKUTINA V NÁDOBE sú integrované ďalšie generalizované koncepty, ako napríklad TELO AKO NÁDOBA NA EMÓCIE. Z tejto integrácie vyplýva, že hnev predstavuje teplotu tekutiny (porovnaj Kövecses 1995, 52; porovnaj tiež Kövecses 2000, 22).

Najvýraznejšie Bachmannová vyjadruje emócie v koncepte zranenia intímnej sféry, resp. v koncepte NEDOVOLENÉHO VSTUPU (TRESPASSING): „Hranica existuje... Potiaľto a ani krok ďalej“ (Bachmannovej list M. Frischovi, 24. november 1963, cit. podľa MO, 108).³⁹

Hnev, ako aj nenávisť Bachmannová konceptualizuje ako CHOROBU: „Nenávisť je niečo, o čom sa na múry nepíše... je to ako duševná choroba“ (Bachmannovej list Karlovi Markusovi Michelovi, cit. podľa MO, 129).⁴⁰

SMÚTOK a ZÚFALSTVO

Aj v prípade smútku alebo zúfalstva máme do činenia s fyziologickými efektmi. Hnev sa konceptualizuje ako TEPLA, smútok, naopak, ako ZIMA. K tomu sa pridružuje osamelosť, pocit amputácie, resp. izolácie. Bachmannová píše redaktorovi S. Unseldovi: „Že sa už nado mnou zatvoril poklop truhly“ (cit. podľa MO, 108).⁴¹

V Bachmannovej konspekte listu U. Johnsonovi opäť nájdeme nasledovné slová: „Nedá sa to riadiť, človek pred tým stojí, a v najlepšom prípade môže iba povedať, že to kričí do nebies, pretože proti tomu niet lieku, proti toľkému utrpeniu, proti toľkému odlúčeniu... endogénna Depresia...“ (cit. podľa MO, 112).⁴²

³⁹ „Es gibt eine Grenze... Bis hirher und nicht weiter.“

⁴⁰ „Der Hass ist etwas, was auf keine Mauer geschrieben wird... er ist wie eine Geisteskrankheit.“

⁴¹ „Dass man den Sargdeckel über sich schon geschlossen hat.“

⁴² „Es ist nicht zu regeln, man steht davor, und im besten Fall kann man sagen,

Podľa Kövecsesa je smútok indikovaný v koncepte NEDOSTATKU TEPLA (Kövecses 2000, 25 – 26). V inom liste S. Unseldovi Bachmanová píše: „Chorý človek nemá nič iné, je tam primrznutý ako mrazená zelenina. Docestoval do cieľovej stanice“ (cit. podľa MO, 113).⁴³

Záver

Ako prvé si na textoch môžeme všimnúť, že autorka opakovane hovorí o pokusoch nájsť samu seba, ale tomu predchádza odchod, opustenie, pohyb zvnútra smerom von.⁴⁴ Zdôveruje sa so svojím utr-

dass es zum Himmel schreit, weil dagegen kein Kraut gewachsen ist, gegen soviel Leiden, gegen soviel Trennung... endogene Depression...“

⁴³ „Er [der Kranke, R. M.] hat nichts anderes, er ist dort, wie ein Tiefkühlgemüse, festgefroren. Er hat die Endstation erreicht.“

⁴⁴ V listoch: generalizácia: zvnútra [z uzavretého priestoru] smerom von; vnútorný svet v. vonkajší svet: „mich hinaustrainieren“ (MO, 62); Dinge, die nicht außerhalb liegen, sondern die sich in uns überlagern (MO, 64); also ist sie über den Berg... aber über diesen Berg wollte ich nicht kommen (MO, 66); man kommt nicht aus einer saison en l'enfer zurück (MO, 66); ich will leben... weil ich zu lang in der Hölle war (MO, 68); Rimbaud... ist in die Wüste gegangen und dahin möchte ich noch immer, immer (MO, 69); tutto per me è il deserto (MO, 70); Ich bin aus diesem Paradies gefallen (MO, 71); und ich will weg, einfach nur weit weg (MO, 71); aus der Finsternis herauszukommen (MO, 81); aus dieser Misere herausgekommen (MO, 80); der Patient versucht ein neues Leben (MO, 85); wenn Sie... hier herauskommen, dann sind Sie wieder hübsch (MO, 86). V zápisoch snov: generalizácia: pohyb smerom vpred, zvnútra [z uzavretého priestoru] smerom von: Ich fahre Ski auf einem geschriebenen Satz (MO, 26); eine Wahrsagerin leitet das Schifahren (MO, 26); Auf einem kleinen Schiff wird ein Film gedreht... (metaforický scenár MO, 46 – 47); Ich komme an das Tor... jemand öffnet, will mich aber nicht einlassen und ich will auch nicht eintreten. (MO, 54); Auf einem Schiff wird ein Film gedreht... Wir verlassen das Schiff und werden auf ein anderes größeres in Sicherheit gebracht... (metaforický scenár MO, 46 – 47).

pením lekárom. Aj v týchto verbálnych nárekoch rozoznávame typickú figuralitu, scény strachu – sú to vnútorné orgány (porovnaj Gödde 2016, 214), avšak použitím metafor lokomócie sa asociuje nádej a vývin, vôľa niečo zmeniť. Tejto interpretácii zodpovedajú aj v samých textoch spomenuté cesty do Egypta a Sudánu v roku 1964: „chcem ísť k Feláhom a vidieť piesok“ (MO, 72).⁴⁵

Ale aj ochota podrobiť sa terapii prostredníctvom hraničných situácií u doktora Schulzeho, ktorý Bachmannovej odporúčal extrémne športy, preukazuje vôľu niečo zmeniť. Ottovi F. Bestovi autorka píše: „Je tam niečo medzi mnou a mnou, medzi chorobou a mnou, a ja chcem prežiť“ (list z 3. sept. 1966, cit. podľa MO, 131).⁴⁶

Toto pozorovanie však protirečí sekvencii z listu Adolfovi Opelovi: „Nemyslela som si, že by sa ten proces mohol odvíjať tak, že pomalé doznievanie tortúr mohlo viesť k nezáujmu v akomkoľvek ohľade“ (list z 15. mája 1965, cit. podľa MO, 130).⁴⁷

Nápadné sú aj metafory zvierat. Na jednej strane je to AGRESÍVNE ZVIERA, ktoré ako koncept zastupuje hnev, a inokedy je to CHYTENÉ ZVIERA, ktoré ako koncept indikuje tak hnev, ako aj smútok. Jedno je vraždiaci pes (metaforický scenár MO, 24f. a 40), na druhej strane je to ťava (metaforický scenár MO, 32).

Podľa sna z 9. 2. 1965 je tým psom autorka sama, keď píše: „M. Frisch bije Oellersovú, potom veľkého psa, ktorý sa plný oddanosti nechá mlátiť. Ten pes, myslím si, nemá poňatia o tom, že by mu stačilo troška zahryznúť do nohy, potom by to mlátenie prestalo“ (MO, 40).⁴⁸

⁴⁵ „ich will zu den Fellachen und den Sand sehen.“

⁴⁶ „Es ist etwas zwischen mir und mir, zwischen einer Krankheit und mir, und ich will überleben.“

⁴⁷ „Ich habe nicht gedacht, dass der Prozess so verlaufen würde, dass das langsame Abklingen der Torturen zu einem Desinteresse in mancher Hinsicht führen könnte.“

⁴⁸ „M. Frisch schlägt Frau Oellers, danach einen großen Hund, der sich voller Ergebenheit prügeln läßt. Ich denke, der Hund habe keine Ahnung, daß er nur ein wenig in sein Bein beißen müßte, damit die Prügelei ein Ende hat...“

Pohľad nasmerovaný na metaforiku v Bachmannovej textoch môže pomôcť nájsť adekvátne interpretačné prístupy aj k Bachmannovej literárnym textom, tu vari najviac k románu *Malina* alebo ostatným textom z cyklu *Druhy smrti*. Analógie artikulované v metaforách a vo výstavbe metaforických scenárov v listoch a zápisoch snov na jednej strane a v literárnych textoch na druhej strane správne pozorovali a v náznačkoch aj zdôraznili editori zväzku *Male oscuro*, ale skutočne fundovaná analýza prepájajúca oba priestory sa musí udiať na inom mieste.

Literatúra

- Bachmann, Ingeborg. 2017. *Male oscuro: Aufzeichnungen aus der Zeit der Krankheit: Traumnotate, Briefe, Brief- und Redeentwürfe*. Berlin: Suhrkamp Verlag. (Skratka v texte: MO.)
- Bock, Herbert. 1981. *Argumentationswert bildhafter Sprache im Dialog: Eine denkpsychologische Untersuchung der Wirkung von auf Analogien beruhenden Sprachbildern als Problemlöseheuristiken in argumentativen Dialogen*. Peter Lang Verlag.
- Brünner, Gisela – Elisabeth Gülich, eds. 2002. *Krankheit verstehen: Interdisziplinäre Beiträge zur Sprache in Krankheitsdarstellungen*. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Buchholz, Michael B. 1998. Die Metapher im psychoanalytischen Dialog. *Psyche* 52: 545 – 571.
- Buchholz, Michael B. 2012. Worte hören, Bilder sehen: Seelische Bewegung und ihre Metaphern. *Imagination* (Tematické číslo Symbol & Metapher. Beiträge zum 12. Internationalen Kongress für KIP, Goldegg, Österreich, Mai 2011, eds. Ingrid Reichmann et al.) 34, 1 – 2: 57 – 83. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG.
- Bühler, Karl. 1934. *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Gustav Fischer.
- Coenen, Hans Georg. 2002. *Analogie und Metapher: Grundlegung einer Theorie der bildlichen Rede*. Berlin – New York: De Gruyter.
- Eggs, Ekkehard. 2001. Metapher. In *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, hrsg. von Gert Ueding, 1099 – 1183. Bd. 5 Tübingen.
- Foerster, Heinz von. 1997. *Wissen und Gewissen: Versuch einer Brücke*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Gáliková, Silvia. 2011. Metafora v kognitívnovednom modelovaní. *World Literature Studies*, 3(20), 3: 28 – 40.

- Gáfrík, Róbert. 2013. Nové publikácie pracovníkov ÚSvL SAV vydané v Nemecku. *Aktuality SAV*, 14. október. Dostupné na: http://www.sav.sk/index.php?-doc=services-news&source_no=20&news_no=5077 [cit. 8. 5. 2018].
- Geeraerts, Dird – Stefan Grondelaers. 1995. Looking Back at Anger: Cultural Traditions and Metaphorical Patterns. In *Language and the Cognitive Construal of the World*, ed. by John R. Taylor and Robert E. MacLaury, 153 – 179. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gevaert, Caroline. 2005. The ANGER IS HEAT Question: Detecting Cultural Influence on the Conceptualisation of Anger through Diachronic Corpus Analysis. In *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative* [Trends in Linguistics. Studies and Monographs 163], ed. by N. Delbecque, J. van der Auwera, D. Geeraerts, 195 – 208. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gibbs, Raymond W. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gödde, Susanne. 2016. Pathos in der griechischen Tragödie. In *Handbuch Literatur & Emotionen*, hrsg. von Martin von Koppenfels – Cornelia Zumbusch, 209 – 243. Berlin, Boston: de Gruyter.
- Haverkamp, Anselm, ed. 1996. *Theorie der Metapher*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hörmann, Hans. 1972. Semantische Anomalie, Metapher und Witz. Oder: Schlafen farblose grüne Ideen wirklich wütend? *Folia Linguistica* V, 3/4: 310 – 330.
- Hörmann, Hans. 1977. *Psychologie der Sprache*. Berlin: Springer.
- Hörmann, Hans. 1978. *Meinen und Verstehen: Grundzüge einer psychologischen Semantik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hülse, Rainer. 2003. Sprache ist mehr als Argumentation: Zur wirklichkeitskonstituierenden Rolle von Metaphern. *Zeitschrift für internationale Beziehungen* 10, 2: 211 – 246.
- Hülzer, Heike. 1999. Metapher: Verständigungsfalle und Verstehenshilfe. *Psychotherapie und Sozialwissenschaft. Zeitschrift für qualitative Forschung* 1: 187 – 198.
- Köck, Wolfgang K. 1987. Kognition – Semantik – Kommunikation. In *Der Diskurs des Radikalen Konstruktivismus*, ed. by Siegfried J. Schmidt, 340 – 373. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koppenfels, Martin von – Cornelia Zumbusch, eds. 2016. *Handbuch Literatur & Emotionen*. Berlin – Boston: de Gruyter.
- Kövecses, Zoltán. 1986. *Metaphors of Anger, Pride, and Love: A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Kövecses, Zoltán. 1990. *Emotion Concepts*. New York – Berlin: Springer-Verlag.
- Kövecses, Zoltán. 1995. Anger: Its Language, Conceptualisation and Physiology in the Light of Cross-Cultural Evidence. In *Language and the Cognitive Construal*

- of the World, ed. by John R. Taylor Cornelia Robert E. MacLaury, 181 – 196. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2000b. The Concept of Anger: Universal or Culture Specific? In *Psychopathology* 33, 4: 159 – 170.
- Kütemeyer, Mechthilde. 2002. Metaphorik in der Schmerzbeschreibung. In *Krankheit verstehen. Interdisziplinäre Beiträge zur Sprache in Krankheitsdarstellungen*, hrsg. von Gisela Brünner, Elisabeth Gülich, 191 – 208. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George – Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George – Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George – Mark Johnson. 2000. *Leben in Metaphern: Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag.
- Langeheine, Volker. 1983. Textpragmatische Analyse schriftlicher Kommunikation am Beispiel des Briefes. In *Schriftsprachlichkeit*, hrsg. von Siegfried Grosse, 190 – 211. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwamm.
- Lindemann, Eva. 2000. *Über die Grenze: Zur späten Prosa Ingeborg Bachmanns*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Rolf, Eckhard. 2005. *Metaphertheorien: Typologie, Darstellung, Bibliographie*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Schmidt, Siegfried J. 1992. Über die Rolle von Selbstorganisation beim Sprachverstehen. In *Emergenz. Die Entstehung von Ordnung, Organisation und Bedeutung*, eds. Wolfgang Krohn – Günter Küppers, 293 – 333. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Schmidt, Siegfried J. 1995. Konstruktivismus, Systemtheorie und Empirische Literaturwissenschaft: Anmerkungen zu einer laufenden Debatte. In *Differenzen. Systemtheorie zwischen Dekonstruktion und Konstruktivismus*, hrsg. von Henk de Berg – Matthias Prangel, 213 – 246. Tübingen – Basel: Francke.
- Schmidt, Siegfried J. 2013: Kognitive Ordnung: Zur Selbstorganisation ästhetischer Kommunikation. In *Die Kunst der Systemik. Systemische Ansätze der Literatur- und Kunstforschung in Mitteleuropa*, hrsg. von Roman Mikuláš – Sibylle Moser – Karin S. Wozonig, 13 – 20. Wien: LIT-Verlag.
- Schwarz-Friesel, Monika. 2007. *Sprache und Emotion*. Tübingen, Basel: Francke.
- Skirl, Helge. 2009. *Emergenz als Phänomen der Semantik am Beispiel des Metaphernverstehens*. Tübingen: Gunter Narr.

- Skirl, Helge. 2011. Zur Verbalisierung extremer Angst und Trauer: Metaphern in der Holocaustliteratur. In *Emotionale Grenzgänge: Konzeptualisierungen von Liebe, Trauer und Angst in Sprache und Literatur*, hrsg. von Lisanne Ebert et al., 183 – 200. Würzburg: Verlag Königshausen und Neumann.
- Sontag, Susan. 1989. *Aids und seine Metaphern*. München – Wien: Carl Hanser Verlag.
- Surmann, Volker. 2002. Wenn der Anfall kommt: Bildhafte Ausdrücke und metaphorische Konzepte im Sprechen anfallskranker Menschen. In *Krankheit verstehen. Interdisziplinäre Beiträge zur Sprache in Krankheitsdarstellungen*, eds. Gisela Brüner, Elisabeth Gülich, 95 – 120. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Ungerer, Friedrich – Hans-Jörg Schmid. 1996. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London – New York: Longman.
- Watzlawick, Paul et al., eds. (1969) 2011. *Menschliche Kommunikation: Formen, Störungen, Paradoxien*. 12. Auflage. Bern: Verlag Hans Huber.

V dvoch kultúrach – vice versa
(P. Závada: Jadvigin vankúšik, V. Šikulová: Miesta
v sieti)

Judit Görözdi

Prechody medzi dvoma kultúrami, literatúrami,
jazykmi a identitami

Problematika prechodov v sebe zahŕňa aj základnú teoretickú otázku: Existujú vôbec čisté pozície ako krajné hodnoty prechodov, alebo sú to iba idey, medzi ktorými sa artikulujú nepočtené odtiene farieb? Čo to znamená v súvislosti s národnými literatúrami? Východiskom súčasného myslenia o národných literatúrach je jazyk a jazyk sa pokladá aj za predpoklad literárnej tradície a kontinuity. Vynárajú sa však aj iné otázky: Nakoľko je z jazykového hľadiska „čistá“ národná literatúra „pestrá“ z kultúrneho hľadiska? Ak literárny text nie je monokultúrny, neposúva tento fakt azda aj jeho pozíciu v literárnom systéme? Napríklad literárne texty spisovateľiek Teresie Mory alebo Christine Viragh písané po nemecky, francúzske texty Agoty Kristof na základe maďarského pôvodu autoriek eviduje aj maďarská literatúra, ale ako opačný príklad môžeme spomenúť texty maďarských spisovateľov

Pála Závadu alebo Lajosa Grendela, ktoré sú vnímané aj ako súčasť slovenskej literatúry. Tieto príklady zároveň ukazujú odlišné prípady vzťahu k viacerým kultúram: životopisný faktor (Viragh), imigrantský stav (Mora), politicko-geografickú situáciu (Grendel), historickú danosť (Závada), na základe ktorých používa literárna veda odlišné kategórie na opísanie literatúry národno-kultúrnych prechodov.

Teoretik tzv. *medziliterárnych procesov* komparatista Dionýz Ďurišin sa zaoberal vo svojej koncepcii práve verziami literárnych prechodov a analyzoval ich od národných literatúr po svetovú na základe geneticko-kontaktovej súvislosti a štruktúrno-typologických vzťahov (Ďurišin 1985, 1993). V súvislosti s národnými medziliterárnymi systémami vzťahov rozoznával tzv. *osobitné medziliterárne spoločenstvá* a *štandardné medziliterárne spoločenstvá*, pričom vytvoril aj kategóriu tzv. *novodobej národnostnej literatúry*, do ktorej zahrnul okrem jej tradičných podôb aj celky integrujúce rôzne etnické a národné kultúrne pôvody v jednej inojazyčnej literatúre (napr. kanadská literatúra).

Na túto poslednú skupinu sa odvolávajú veľmi často aj teórie *multikulturalizmu* (Szigeti 2002), ktoré – na rozdiel od Ďurišinovej štrukturalistickej teórie – kladú dôraz na otázky identity. Multikulturalizmus má politické, historické a kultúrne súvislosti; tu by som chcela vyzdvihnúť na jednej strane historické ako danosti nášho regiónu, ktoré rámcovali spolužitie a vzájomné pôsobenie rôznych kultúr; na druhej strane kultúrne, ktoré sa snažia o emancipovanie inakosti v rôznych oblastiach kultúry. Inakosť môže znamenať všeličo,¹ okrem iného popri monolingválnej literatúre s „čistou“ kultúrnou identitou aj také prejavy, ktoré zviditeľňujú špecifiká kultúry a identity národných/etnických menšín. Avšak otázka, z akého uhla pohľadu sa uskutoční toto zviditeľnenie, pritom vôbec nie je vedľajšia. Medzi dvoma kultúrami, ktoré si predstavujeme teoreticky ako „čisté“, totiž jestvuje rozsiahla stupnica prechodov dvojitej kultúrnej väzby. Pokúsim sa o rozlíšenie možných pozícií takto chápaných prechodov:

¹ Okrem etnickej alebo národnej inakosti napr. rasová, rodová, politickú, náboženskú, sexuálnu, ako aj kultúrne alternatívne prístupy (underground, popová kultúra atď.).

- (1) Prejav zorného uhla väčšinovej kultúry, ktorý sa vymedzuje voči menšinovej; v slovensko-maďarských súvislostiach možno spomenúť ako príklad Habajovu románovú trilógiu *Kolonisti*, ktorá sleduje príbeh Slovákov presídlených na maďarské národnostné územie po vzniku Československej republiky až po šesťdesiate roky 20. storočia.
- (2) Ďalšia pozícia môže vyjadrovať zorný uhol väčšinovej kultúry integrujúcej prvky menšinovej, ako zobrazuje južné Slovensko vo svojich dielach napr. L. Ballek (*Južná pošta, Pomocník, Agáty*) alebo ako zviditeľňuje P. Rankov v románe *Stalo sa prvého septembra alebo inokedy* maďarské, bulharské, židovské, cigánske i české osudy v rámci dejín Slovenska druhej polovice 20. storočia.
- (3) Iná môže mať informatívny charakter; v tomto prípade literárne dielo predstavuje menšinovú kultúru väčšinovému čitateľovi – na základe aspektov väčšinovej kultúry v jazyku väčšinovej kultúry. Ide o typický prejav autorov druhej generácie imigrantov (Szigeti 2000) alebo domácich národnostných autorov, ktorí zmenili jazyk. V tomto prípade hovoria autori o východiskovej kultúre z pohľadu cieľovej kultúry, avšak východisková kultúra zostáva ich dôležitou témou.
- (4) Ďalší stupeň môže tlmočiť zorný uhol menšinovej kultúry vo väčšinovom jazyku, konfrontujúc obe kultúry. Ide o pozíciu imigrantských autorov: má korene vo východiskovej kultúre a referuje čitateľom prijímajúcej kultúry o svojich skúsenostiach s prijímajúcou kultúrou, ktorú zviditeľňuje z pohľadu prisťahovalca.

Odborníci pertraktujú tento typ literatúry – rozšírený v súčasnosti vďaka migrácii – v rámci tzv. *interkultúrnej* alebo *transnacionálnej literatúry*. Tieto koncepty reflektujú zásadným spôsobom problematiku identít, ale vykazujú isté paralely aj s Ďurišinovou teóriou, keďže formy prechodu medziliterárnych procesov si predstavujú tiež na osi národnej a svetovej literatúry, kde sa svetová literatúra chápe ako súčet všetkých literatúr (Ehnert 2006, Rösch 2004, Jablonczay 2015, Mengozzi 2015).

- (5) Ako ďalší stupeň prechodu môžeme vymedziť literárny prejav reprezentujúci uhol pohľadu menšinovej kultúry vo väčšinovom

jazyku: menšinový prejav si akosi „privlastňuje“ jazyk väčšiny. Je to znak *postkoloniálnej literatúry*, ktorá na ukázanie podriadenej situácie kolonizovanej (menšinovej) kultúry „odcudzuje“ jazyk kolonizátora (väčšinovej kultúry) od jeho vlastných spôsobov prejavu – často tak, že ho kazí prvkami z jazyka kolonizovanej (menšinovej) skupiny. Hoci na historickú multikulturalitu nášho regiónu používame princípy postkoloniálnych teórií zriedkavejšie, v slovenskej literatúre sa predsa dá nájsť príklad na tento jav, t. j. na slovenskú (jazykovú, kultúrnu) kolonializáciu Maďarov na Slovensku. Román Kolomana Kocúra (vlastným menom Ľuboš Dojčan) *Mamáka a papáka*, ktorý cez príbeh starého manželského páru maďarského pôvodu tematizuje v slovenskom jazyku kazenom maďarčinou ich identitárny stav, ktorý sa dá charakterizovať predovšetkým stratou identity (Görözdi 2012). Postkolonializmus predstavuje ďalšie chápanie miešania kultúr, motivované viac politicky a spoločensky. Z neho pochádza aj pojem Homiho Bhabhu *hybridná identita*, ktorý upozorňuje na to, že spolužitie/vzájomné pôsobenie/zmiešanie kultúr vytvára kvalitatívne inú identitu (Buden 2003).

Vymenované pozície predstavujú stupne prejavu kultúry v marginálnej pozícii v dielach písaných vo väčšinovom jazyku. Ako ďalší prechod bikultúrneho vzťahu treba spomenúť texty s aspektmi menšinovej kultúry napísané v menšinovom jazyku:

- (6) jednou z možných pozícií je prejav, ktorý sa vymedzuje voči väčšinovej kultúre – takým sú napríklad texty maďarského spisovateľa žijúceho na Slovensku Lászlóa Dobosa, ktoré tematizujú národnostné dejiny, historické útrapy maďarského etnika v Československu.
- (7) Ďalšiu pozíciu reprezentuje napr. dielo Lajosa Grendela: tá predstavuje zorný uhol menšinovej skupiny, ktorý integruje aj prvky väčšinovej kultúry.

Príklady z maďarskej a slovenskej súčasnej tvorby

V ďalšej časti sa zaoberám textami, ktoré vyjadrujú vzťah k dvom kultúram a zároveň akúsi medzikultúrnu pozíciu aj na úrovni jazyka, čím narúšajú jazykovú homogénnosť a vytvárajú svojský stav „medzijazykovosti“ či „medzikultúrnosti“. Román Pála Závadu *Jadvoigin vankúšik* (1997) tematizuje život dolnozemsých Slovákov, román Veroniky Šikulovej *Miesta v sieti* (2011) rozpráva príbeh z južného Slovenska.

Slovenská kultúrna dimenzia Zavadovho románu vychádza z historickej multikulturality zobrazeného prostredia, Slováci žijú na Dolnej zemi v župe Békés od druhej polovice 18. storočia. V centre románového príbehu je ľúbostný trojuholník, ale črtá sa v ňom aj obraz štruktúrovanej menšinovej spoločnosti. Tento obraz netvorí predmet rozprávania, je jeho prirodzenou súčasťou. Traja rozprávači približujú život slovenských gazdov v Békéši s etnografickou (Botíková 2000) a sociologickou presnosťou od začiatku 20. storočia až po osemdesiate roky.

V súvislosti s multikultúrnou vrstvou textu sa sústredím predovšetkým na jazykové riešenia, ktoré sú v prípade Závadu vždy spracované aj vo vzťahu k charakteru a identite rozprávačov/postáv.

Román je napísaný v denníkovej forme. Materinským jazykom autora denníka Ondriša Osztatného je síce slovenčina, ale svoje zápisky vedie v maďarčine, ktorú obohacuje slovenskými vetami a výrazmi vzťahujúcimi sa na slovenské reálie. Jazyk je vždy charakteristickým znakom národnej identity, používanie maďarčiny v osobnom žánri teda otvára niekoľko otázok o identite rozprávača: nakoľko je Slovak, nakoľko Maďar, ako sa v ňom stretávajú a miešajú tieto kultúry. Na základe textovej interpretácie sa nám naskytajú nasledovné odpovede: slovenčina je jazykom domova, rodinných vzťahov a hospodárenia (vety matky alebo starého sluhu cituje rozprávač automaticky po slovensky, nadáva po slovensky, na udalosti sedliackeho života často používa slovenské slová) a maďarčina je jazykom vzdelávania (škôl) a literatúry, ktorým sa rozprávač učil jemnejšie vyjadriť svoje

myšlienky. Ako sa uvádza v knihe: „U nás nikdy nikomu, ani rodičom na um neprišlo, že by sa bolo načim rendešen riadne naučiť po slovensky“ (229).² V prípade Ondrišovho spôsobu používania jazyka a jeho identity sa nám ponúka ešte jedna súvislosť: zmiešaná identita, ktorá obsahuje prirodzene aj slovenské, aj maďarské prvky, ich spoločná prítomnosť je pre neho samozrejmá, ich rozdeľovanie by bolo neprirodzené/nútené. Maďarský text sa začína takto: „Zacsínam túto knizsecsku. Én Osztatni András 1915 Február hó 5-dikén kezdem meg ezt a feljegyzési könyvecskét, nősülésem elötti napon“ (5).³ V multikultúrnych regiónoch je v praxi veľmi rozšírené miešanie jazykov/jazykových prvkov. Niektoré slovo môže v tej druhej reči pripomenúť plastickejšie nejakú konkrétnu situáciu, miesto, osobu (napríklad svojho krstného otca nazýva Ondriš aj v maďarskom texte *krszni*); z jedného jazyka do druhého sa dostávajú často gramatické prvky, výplnkové slová a citoslovčia alebo pasáže z viazanejších žánrov (napríklad z textov piesní, z anekdot). Takéto špecifické používanie živého jazyka homogenizuje potom v publikovanom literárnom texte často akýsi redaktorský „úzus čistoty“ – čo je typické aj pre maďarskú, aj pre slovenskú situáciu. Texty, ktoré som vybrala, predstavujú opačné príklady, kde sa autorom podarilo presadiť jazykovú „nečistotu“ svojho literárneho prejavu. Multikultúrne väzby stvárnajú aj prostredníctvom zmiešaného jazyka. U Závadu je to silnejšie, u Šikulovej na úrovni jazykových prvkov – určite aj v súvislosti s tým, akú pozíciu má ich rozprávačský svet na načrtnutej stupnici prechodu medzi kultúrami.

Na druhej strane používanie zmiešaného jazyka v literárnom texte otvára problematiku zrozumiteľnosti, lebo verzie zmiešaného jazyka sú geograficky dosť viazané. Predchádzajúci príklad z originálu *Jadviginho vankúšika* dobre ilustruje Závadovo riešenie: slovenskú vsuvku zopakuje trochu inak po maďarsky – čomu môže rozumieť iba

² Slovenské úryvky z románu citujem tu a ďalej na základe: Závada, Pál. 1999. *Jadvigin vankúšik*. Prel. Renata Deáková. Bratislava: Kalligram.

³ Citáty z maďarského originálu pochádzajú z vydania: Závada, Pál. 1997. *Jadviga párnája*. Budapest: Magvető.

dvojazyčný čitateľ. Pre jednojazyčného maďarského čitateľa „tlmočiť“ Ondrišov syn, Mišo (ako jeden z rozprávačov románu) v poznámke pod čiarou. Ďalšou úlohou Miša je aj vysvetlenie slovenských miestnych špecifik, čím sprístupňuje čitateľovi „zvonka“ svet békéšskej slovenskej komunity. On vlastne vykonáva preklad medzi kultúrami. Pre dvojazyčného čitateľa sprostredkujúajú slovenské časti ďalšiu kultúrnu dimenziu: Závadova slovenčina je totiž príznaková, je to dialekt s archaizmami, ktorý sa vo vývine vzdialil od dnešného jazyka, vykazuje aj vplyv maďarčiny, má osobitnú slovnú zásobu atď. Dokonca je prepísaná špecifickým békéšskym prepisom: s maďarskými písmenami, čo dodáva písanému textu jedinečný pôvab podobný regionálnym zvukovým špecifikám hovorového textu. Rozprávač Mišo to komentuje nasledovne: „... nie tak sa píšu slovenské slová, ako je tu napísané. Hát, lebo nie sú podľa pravopisu, ale sú zmiešané písané aj maďarskými literami. Hoci ani ja neviem, len tak podomácky - tótul“ (39).

Kým sa teda maďarský čitateľ oboznamuje s kultúrnou inakosťou slovenskej menšiny žijúcej v Maďarsku, dvojazyčný čitateľ zbehlý v slovensko-maďarskom kultúrnom zmiešaní môže vychutnávať exotickosť regionálnej kultúry dolnozemskej Slovákov. To prináša do literatúry multikulturality ďalšie hľadisko: hľadisko čitateľa, ktorý môže čítať text z rôznych pozícií/stupňov prechodu medzi kultúrami podobne ako pri stupnici pozícií reprezentovaných textom, o čom som hovorila v úvode. Jednojazyčný/jednokultúrny čitateľ ho môže čítať odmietavo, alebo otvorene voči inakosti, multikultúrny čitateľ zase môže odhaliť jemnosti zobrazenia menšinovej kultúry, identity, jazyka. Osobitý význam to nadobúda v preklade, lebo aj prekladateľ číta z nejakej pozície a rozhoduje o prenose zmiešaného jazyka a jeho riešeníach, resp. o homogenizácii.

Druhým rozprávačom Závadovho románu je postava Jadvigy, ktorá reprezentuje ďalšie chápanie jazykového úzu multietnického regiónu. Má tiež slovenský pôvod, ale v dôsledku štúdií v zahraničí má širšie kultúrne a jazykové kompetencie. Jej zápisky vznikajú v diele ako doplnky k Ondrišovmu denníku, vzťahujú sa na jej ľúbostný a rodinný život, sú čisto maďarské. Slovenčinu používa len vtedy,

keď cituje Mamovku alebo starého Gregora – inak tieto pasáže sú najdlhšie a najčistejšie slovenské texty v románe. Jazyky teda obmieňa podľa potreby. Ide o typický fenomén multietnického regiónu, o čom hovorí aj Zavadov text: „Lebo tu i židovský obchodník radšej osloví zákazníka po slovensky, ak vidí, že sa mu tak väčšmi páči [...], aj kramár z konča dediny, ak treba i po cigánsky sa spýta, čo chceš, lebo k nemu chodí celá rómska kolónia“ (207 – 208). Pre explicitný dialóg kultúr vytvára v románe priestor narácia tretieho rozprávača. Mišo je miestny človek, ktorý nemá široký rozhľad, ale výborne pozná miestny slovenský jazyk a zvyklosti. Jeho snaha tlmočiť a osvetliť akoby znamenala, že v tej spomínanej stupnici medzi kultúrami predsa len stojí o krok ďalej, kde už nie je úplne samozrejmé patriť do dvoch kultúr, komunikovať v dvoch jazykoch.

Román Pála Závadu hovorí teda predovšetkým, ale nie výlučne po maďarsky o dolnozemskej slovenskej menšine a v klasifikácii, ktorú som vytvorila na začiatku, by sme ho mohli umiestniť do kategórie, ktorá referuje o menšine v jazyku a z pohľadu väčšiny, čo viaže odborná literatúra na autorov, ktorí zmenili kultúrny kód.

Druhý príklad zo slovenskej literatúry, román Veroniky Šikulovej *Miesta v sieti* tematizuje multikultúrne prostredie nášho regiónu. Kompozícia románu je do istej miery podobná Zavadovmu textu: príbeh odohrávajúci sa v etnicky zmiešanom Čeklísi (Bernolákovo) rozprávajú tri predstaviteľky rôznych generácií jednej rodiny. Z narácie babky – matky – dcéry sa črtá príbeh rodiny od dvadsiatych rokov 20. storočia až po súčasnosť. V pozadí rodinného príbehu sa zobrazuje aj miešanie kultúr, ktoré sa viaže na miesta deja, na politickú situáciu a najmä na príznených členov rodiny. Text je však zakorenený oveľa hlbšie, skoro výlučne, vo väčšinovej slovenskej kultúre, z čoho vyplývajú v románe konzekvencie vo vzťahu k jazyku aj identite postáv.

V Šikulovej jazyku majú cudzie (maďarské, občas nemecké) prvky charakter reminiscencií, nepamätá si ich narátor (teda tri rozprávačky), ale jazyk. Predstavujú prirodzenú súčasť prejavu, ale už v ich zmenenej, poslovenčenej (alebo skomolenej) podobe: bez zázemia lingvistickej štruktúry. Dobrým príkladom je prepis mien členov ro-

diny: *nad'mama* (nagymama), *Bežka* (Böske), ale na základe tejto logiky sa ustálili i niektoré maďarské výrazy, ktoré pripomínajú „maďarské časy“ (napr. *hónapošok* – robotníci prijatí na mesiac, *muhar* – istý druh buriny, *almášpité* – jablkový koláč).

Rodinná tradícia v románe rešpektuje maďarský pôvod (prastarý otec, oslovovaný ako öregapa má priezvisko Nagy, *nad'mama* ako mladá robila v Budapešti), ich deti dobre vedia po maďarsky – medzi sebou sa tak rozprávajú aj ako dospelí. Avšak maďarčina znamená pre tretiu generáciu už utajený a neprístupný svet: „Okrem toho sme vždy natŕčali aj ušiská, lebo v kuchyni sa všeličo zaujímavé preberalo. Keď však zistili, že načúvame, začali sa sestry rozprávať po maďarsky“ (121).⁴ Zmena jazykového kódu sa v rodine mohla odohrať niekedy v štyridsiatych rokoch, ale text sa tejto otázke nevenuje a nehovorí ani o dilemách identity.

Nespomenutie dilem identity môže na druhej strane súvisieť aj s autorskou stratégiou, ktorá chce predložiť nejaký stav identity spolu s jeho multikultúrnou tradíciou, ale bez ideologických nánosov. Slovensko-maďarské spolužitie u nás dodnes nie je neutrálna otázka, skoro vždy sa s ňou spájajú nejaké ideologické predstavy. (Výstižný citát z románu v tejto súvislosti: „... dejiny predsa nie sú periny nedajú sa utriať, hoci u nás na Slovensku aj doma sa všetko utriasalo...“, 19). Neutrálne priznanie maďarskej vrstvy rodinných tradícií dostáva význam v tomto zmysle. Pál Závada, ktorý do maďarského prekladu Šikulovej románu napísal doslov, takto zhrnul jej stratégiu: „... autorka zahŕňa do jednotnej národnej tradície „cudzie“ jazykové/národnostné/konfesionálne faktory príbehov, ale aj vzťahy otrávené protichodnými historickými predsudkami, teda spoločnú slovensko-maďarskú minulosť s úchvatnou samozrejmou a nezaujato“ (Závada 2014, 354).

Román *Miesta v sieti* zobrazuje podobný multikultúrny región, ako sme ho spoznali zo Zavadovho textu. Ku kultúrnym dejinám obce Čeklís, bývalého statku Esterházyovcov, neskôr Apponyiovcov, patrí

⁴ Úryvky pochádzajú z vydania: Šikulová, Veronika. 2011. *Miesta v sieti*. Bratislava: Slovart.

aj Anton Bernolák, ktorý tu pôsobil koncom 18. storočia. (Obec bola v roku 1948 – určite nie nezávisle od národných ideologických uvážení – premenovaná podľa neho na Bernolákovo. Text komentuje udalosť nasledovne: „Ešte dlho sme si na Bernolákovo nevedeli zvyknúť. [...] Keď nášho öregapu na úrade alebo na železničnej stanici opravili, že už nie Čeklís, súdruh, ale Bernolákovo, iba mávol rukou a po maďarsky zahrešil“ 132). V roku 1938 bol v rámci južného pásu Slovenska s maďarským obyvateľstvom pričlenený k Maďarsku, po pár mesiacoch však v roku 1939 vrátený Slovensku. Bývali tu Maďari, Slováci, Nemci, Židia, Cigáni a v širšom okolí aj Bulhari. O prirodzenom spolužití kultúr a etník referuje Šikulovej text podobne ako Závadov: „Bulhari po bulharsky, Maďari po maďarsky. Všetkým som rozumela“ (184) – hovorí najstaršia rozprávačka, Jolana.⁵

Maďarské jazykové prvky, ktoré som označila ako jazykové reminiscencie, pochádzajú z viazaných útvarov: z textov piesní, anekdot, porekadiel – zostali v rozprávačskom povedomí spolu so situáciami, ľuďmi a stali sa charakteristickými črtami spomienky na nich. Napríklad k pradedovi öregapovi sa viaže, že vedel jedinečne nadávať: „šejhajrirá, azapádmindenit, basand'alátteremtett, fixnomolátnekyt, kristušátfagot“ (112), tak si ho pripomína na pohrebe jeho vnučka, ktorá už vôbec nevie po maďarsky.

Multikultúrny rodinný pôvod je historická danosť nášho regiónu, ktorej variácie nachádzame v príbehu mnohých rodín – ako súčasť dejín každodennosti tvoria akýsi protipól k „čistej“ národnej ideovosti „veľkých dejín“. O to ide aj v románoch Pála Závadu a Veroniky Šikulovej, ktoré čerpajú z odlišných skúseností slovensko-maďarského spolužitia a predkladajú inakosť národnostnej menšiny dvom odlišným väčšinám. Vykonávajú istú sprostredkovaciu funkciu medzi dotknutými kultúrami, čo pripadá spravidla umeleckému prekladu.

⁵ Treba poznamenať, že oproti autentickej slovenčine Závadovho textu, maďarčina v Šikulovej románe nie je autentická ani v prejave babky Jolany, ktorá by ju mala podľa príbehu ovládať dobre. Ide pravdepodobne o limity autorskej maďarskej jazykovej kompetencie a neuvedomenie si identitárnych súvislostí tejto otázky vzhľadom na rozprávačku – postavu Jolany.

Obidva texty boli preložené do druhého jazyka, tieto preklady môžu znamenať *verso* skúseností z biculturality.

Preklad jazykovo-kultúrnych prechodov

Pri preklade literárnych textov vyjadrujúcich multikulturalitu je zásadné, či sú považované za etnicky homogénne, alebo hybridné (v zmysle pojmu zmiešanej identity), teda či sa považujú textuálne prvky multikulturality za sprostredkovateľné. Touto otázkou sa z hľadiska postkoloniálnych prístupov zaoberala Renáta Deáková na základe slovenských prekladov Lajosa Grendela. Podľa nej stoja v pozadí takých prekladateľských stratégií etnocentrické ideológie, ktoré prostredníctvom jazykovej homogenizácie zakrývajú prvky poukazujúce na multietnické prostredie, napr. prekladom historických geografických názvov alebo osobných mien, vylúčením cudzojazyčných vplyvov v cieľovom texte (Deáková 2009). Píše:

V kontexte slovensko-maďarských prekladov je preklad často (v závislosti od charakteru textu) aj interpretáciou spoločnej histórie (v textoch Závadu, Esterházyho a iných), je aktívnym postojom, gestom, reflektovaním kultúrnej identity. Je vyjadrením sa k otázkam histórie literatúry a regiónu, je interpretáciou kultúrnej identity priestoru. (Deák 2014, 2)

Román *Jadvigin vankúšik* preložila do slovenčiny Renáta Deáková. Jej cieľový text odráža aj jej teoretické stanovisko. Použila takú prekladateľskú stratégiu,⁶ ktorá sledovala v texte predovšetkým funkciu jazykových prvkov a vrstiev. Tradičný „doslovný“ preklad by zhomogenizoval na jazykovej rovine vystupujúcu multikulturalitu, ktorá má synchrónny aj diachrónny rozmer; eliminoval by významové zložky, ktoré sa črtajú medzi vzájomne sa relativizujúcimi vrstvami literárnych a kultúrnych tradícií, na ktoré sa text odvoláva.

⁶ V súvislosti so slovenským prekladom románu Annamária Bereck hovori o preklade interlingvality do intertextuality. (Bereck 2002)

Niekoľko riešení: Zmiešanie maďarčiny a komlóšskej medzivoj-
novej slovenčiny originálu prekladateľka nahrádza v cieľovom texte
zmiešaním spisovného jazyka a nárečia: do slovenského textu mieša
dolnozemske dialektizmy podobne ako originál do maďarského tex-
tu (hoci nie vždy na totožnom mieste).⁷ Napr. „Jediným mávnutím
ruky ma umlčala a vyhúkla na mňa: Csobi vász čert zobrav, taksziju
vezñi! vraj jej je to jedno!“ (10) Špecifická komlóšska slovenčina ma-
ďarskou transkripciou je dostatočne príznaková aj v cieľovom texte,
pripomína aj slovenskému čitateľovi miešanú jazykovú identitu roz-
právača.

Oproti maďarsko-slovenským paralelám východiskového textu
preklad zintenzívňuje spisovnú – nárečovú slovenskú paralelu, naj-
mä v Ondrišovom rozprávání používa viac dialektizmov. Postup má
aj populárno-náučnú funkciu, keďže slovenskému čitateľovi podáva
jazykové informácie o živote dolnozemských Slovákov odtrhnutých
od „telesa národa“, ktorý na rozdiel od maďarského čitateľa originá-
lu to vie interpretovať zo sociolingvistického i etnologického hľadis-
ka. Príklad z Ondrišových maďarských zápiskov: „... tiszttát adott és
ranyajkát: kenyeret pirított kemencében“ (12); v preklade: „... dala
mi čisté háby a ranyajki, v peci upiekla žiarenyicu“ (14). V origináli
sa v poznámke pod čiarou vysvetľuje význam slova „ranyajka“ (pí-
sanom typickým komlóšskym jazykom s maďarskou transkripciou),
v preklade niet dôvodu to vysvetľovať, preto sa dôraz posunie: „ra-
ňajky volajú aj fruštík“ (14), zároveň na hrianku (v origináli sa použí-
va neutrálny výraz „pirított kenyér“) sa zavedie regionálny výraz žia-
renica, k čomu prekladateľka vytvorí ďalšiu poznámku pod čiarou:
„Keď si upiekli krajec chleba na hrianku, tak to sa takto volalo“ (14).

Príklad ilustruje aj ďalší prekladateľský postup Renáty Deákovej.
Slovenská verzia románu zlikvidovala prekladovú funkciu tretieho
rozprávača Miša, stala sa totiž zbytočnou. Vo východiskovom texte
jeho prejavy obsahujú maďarské preklady a výklady slovenských
výrazov, čo cieľový text nahradil vysvetlením dialektizmov, maďar-

⁷ Slovenské vydanie románu uvádza v tiráži spoluprácu s konzultantom pre ná-
rečia Jánom Chlebnickým.

ských reálií alebo špecifik dolnozemsých slovenských zvykov. Ide o riešenie, ktoré zásadne vstupuje do textu a ako také vôbec nie je štandardné. Avšak – ako o tom referujú autor a prekladateľka v spoločnom článku – zmeny v texte vznikli v spolupráci s autorom (Závada 2000).

Slovenská verzia mohla siahť aj po takých autentických zdrojoch a mohla tým ozvláštniť (i autentizovať) cieľový text, ktoré Pál Závada v maďarskom románe nemohol využiť pre slovenskosť prameňov. Takým je napr. zoznam Žofkinej výbavy, publikovaný v cieľovom texte pôvodnou komlóšskou ortografiou na základe existujúceho archívneho prameňa:

Dovidaju Zsofkinó vigyelenja – Do postyelyov szpodnije plachti 20 – Utyiráke 34 (do strappa 30, z ozdobe pod menom 4) – [...] – Reklíke 4 – Pruszlyake 10 (bjele 6, edon csjerni, tyelovje 2, edon sztyuhlyov – Slafroki 4 (letnye 3, zimni 1)... (20)

V origináli publikoval autor tento zoznam v maďarskom preklade. Ďalším špecifikom cieľového textu je jazyk evanjelického farára – národného buditeľa, ktorý štýlovo splýva v Zavadovom texte s jazykom rozprávača Ondriša, ale v cieľovom texte znie v jazyku Kralickej Biblie, ktorý v Békési používali v čase príbehu v evanjelickej liturgii. Preklad sa tým odvoláva na takú tradíciu, ktorá národnú angažovanosť vidieckého farára zasadzuje do širšieho slovenského kultúrno-historického kontextu.

Román Veroniky Šikulovej *Miesta v sieti* vyšiel po maďarsky s názvom *Menettér* v preklade Tünde Mészáros v roku 2014. Text originálu predstavuje oveľa miernejší stupeň medzijazykového prechodu ako v predošlom prípade. Cudzie (maďarské i nemecké) jazykové prvky tvoria jazykové spomienky rodiny s multikultúrnym pôvodom a ako také nemajú dosah na ďalšie vrstvy románového textu. Ich preklad podľa zásad ekvivalencie nie je problematický. Prekladateľka románu jazykovú multikultúrnu dimenziu textu nezakryla, nezhomogenizovala, ale obrátila. Maďarské mená, maďarskojazyčné skomolené citáty prepísané slovenskou transkripciou sú príznakové aj v maďarskom texte. Na jazykovej úrovni ilustrujú maďarskému

čitateľovi to isté, čo tematizuje text: čo udržali z maďarčiny slovenské rozprávačky. Zmiešanosť jazyka východiskového textu riešil preklad ponechaním slovenských osobných mien, geografických názvov, úryvkov z piesní atď.

Už som sa zmienila o tom, že pozícia medzi dvoma – teoreticky jazykovo a identitárne „čistými“ – kultúrami, z ktorej prekladateľ číta text, má veľký význam pre cieľovú podobu textu. Tünde Mészáros neprekladala zo slovenčiny do maďarčiny iba text, ale predložila aj slovenskú väčšinovú multikulturalitu južnoslovenského regiónu v menšinovom jazyku: t. j. vkomponovala do maďarského cieľového textu slovenské jazykové stopy slovensko-maďarského spolužitia v tom istom regióne. Niektoré riešenia môžu byť známe každému maďarskému čitateľovi (napr. „magyarul **povedált** valamit“, 17), ale niektoré poznajú iba Maďari žijúci na Slovensku (napr. „**zavadzáltak** egész télen“, 82). Prekladateľka tvorivo využila na akcentovanie regionálneho koloritu aj „jazykové kazy“ v menšinovom jazyku, ktoré vykazujú vplyv slovenčiny (napr. chybný tvar cudzieho slova „kínoz a **szkleróza**“, 219).

Zora Prušková v súvislosti s rozprávačskou stratégiou Veroniky Šikulovej konštatuje, že v nej „[n]eexistuje iná podoba epickej hierarchie než tá, ktorá vychádza zo živého hovorového jazyka dotváraného familiárnym rodinným rozprávaním“ (Prušková 2011, 64). Prekladový text toto živé hovorové rozprávanie regionálne napája na hovorový jazyk menšinovej slovenskej maďarčiny, ide napr. o príznakové syntaktické väzby. Takéto hovorové, familiárne rozprávanie má v slovenskej literatúre predobraz, súvisí práve s autorkiným otcom Vincentom Šikulom, teda organicky nadväzuje na istú prozaickú tradíciu, kým maďarská verzia románu sa nemôže oprieť o podobnú tradíciu z literatúry regiónu, preto miestami nepôsobí celkom vybrúseno. Faktom však je, že autenticky v súlade s tematickými a geografickými charakteristikami románu predkladá takú hovorovú verziu maďarského jazyka, s ktorou sme sa v literatúre doteraz nemali možnosť stretnúť. Analogicky k jazykovému mysleniu originálu.

Analyzované preklady Tünde Mészáros a Renáty Deákovej v rámci premyslených prekladateľských stratégií a konkrétnych rozhodnutí/

postupov reflektovali podobne široký diapazón otázok, aký načrtla v teoretickej úvahe o preklade Libuša Vajdová:

Preklad... otvára otázku vzťahu aj vzdialených a zdanlivo nesúvisiacich oblastí. Ide napríklad o vzťah prirodzeného jazyka k funkciám prehovoru v spoločnosti, vzťah lingvistických štruktúr ku kultúrnym až antropologickým danostiam ľudskej existencie, vzťah fonetických vlastností prejavu k budovaniu identitárnych konštrukcií alebo o vzťah obraznosti, typickej pre umeleckú tvorbu, k mechanizmom kognitívneho vývinu alebo k emóciám. (Vajdová 2009, 7 – 8)

Tu sme akcentovali najmä vzťah literárneho jazyka a hovorených foriem, identitárne či kultúrno-historické súvislosti vyjadrené jazykom. Analyzované cieľové texty dokonca našli adekvátne, a zároveň originálne riešenia v prípade diel, ktoré takéto otázky reflektovali prostredníctvom narušených jednoznačností „čistých“ jazykových, identitárnych alebo literárnych vzorov.

Historicky daná etnická pestrosť nášho regiónu vytvorila časom a v dôsledku rôznych kolonizačných vln rozmanité útvary národných/kultúrnych/jazykových identít. Romány Pála Závada a Veroniky Šikulovej spracovávajú maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský priemet tohto javu *vice versa*. Reprezentujú taký uhol pohľadu, z ktorého majú dohľad na obidve kultúry (Závada celistvejší, Šikulová redukovanejší), a tak uplatňujú prechody medzi teoreticky „čistými“ identifikačnými vzormi a kategóriami, slúžiac na poučenie maďarskému i slovenskému čitateľovi.

Literatúra

- Bereck, Annamária. 2002. „Jadviga sa smeje a smeje.“ A Jadviga párnája szlovák fordításáról. *Jelenkor* 45, 9 Príloha: 35 – 40. Dostupné na: <http://www.jelenkor.net/userfiles/archivum/2002-9.pdf> [cit. 6. 4. 2018]
- Botíková, Marta. 2000. Dolnozemska sága. *Slovenský národopis* 48, 1: 127 – 132.
- Buden, Boris. 2003. Kultúrák közti fordítás (hibriditás). *Magyar Lettre Internationale* 12: 51. Dostupné na: http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre51/boris_buden.htm [cit. 6. 4. 2018].

- Deáková, Renáta. 2009. Na margo otázok o multikulturalite, postkolonializme a našej hybridnej kultúrnej identite. In *Slová. Pamätnica k sedemdesiatke Rudolfa Chmela*, ed. László Szigeti, 289 – 304. Bratislava: Kalligram.
- Deák, Renáta. 2014. Grendel Lajos Pozsony fölött a Kalligram-toronyban. *Magyar Lettre Internationale* 23, 94: 2. Dostupné na: http://epa.oszk.hu/00000/00012/00078/pdf/EPA00012_lettre_2014_94_01-03.pdf [cit. 6. 4. 2018].
- Đurišin, Dionýz. 1985. *Teória medziliterárneho procesu*. Bratislava: Tatran.
- Đurišin, Dionýz. 1993. *Osobitné medziliterárne spoločenstvá 6. Pojmy a princípy*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.
- Ehnert, Rolf. 2006. Literatur der Migration ist deutsche, ist „Weltliteratur“. In *mehreren Sprachen leben*, hrsg. von Daniel Grabis – Eva Kastenhuber, 43 – 58. Bordeaux – Paris: DAAD.
- Görözdi, Judit. 2012. Túl a sztereotípián. Koloman Kocúr kisregénye és a magyar vonatkozású szlovák prózák. *Kalligram* 21, 6: 68 – 72.
- Jablonzay, Tímea. 2015. Transznacionalizmus a gyakorlatban: migrációs praxisek a könyvek, az írásmódok, a műfajok és a fordítási stratégiák geográfiájában. *Helikon* 61, 2: 137 – 156.
- Mengozzi, Chiara. 2015. A World Literature fogalmának hasznáról és káráról az irodalomtudományban. *Helikon* 61, 2: 157 – 174.
- Prušková, Zora. 2011. Trikrát v prvej osobe. *Romboid* 46, 8: 64 – 65. Dostupné na: https://romboid.webnode.sk/_files/200000130-88edf89e78/romboid8-11-text-web.pdf [cit. 6. 4. 2018]
- Rösch, Heidi. 2004. Migrationsliteratur als neue Weltliteratur? *Sprachkunst* 35, 1: 89 – 109.
- Szigeti, László. 2002. A multikulturalizmus esztétikája. *Helikon* 48, 4: 398 – 404.
- Šikulová, Veronika. 2011. *Miesta v sieti*. Bratislava: Slovar.
- Šikulová, Veronika. 2014. *Menettértil*. Prel. Tünde Mészáros. Budapest: L'Harmattan.
- Vajdová, Líbuša. 2009. *Sedem životov prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Ústav svetovej literatúry SAV.
- Závada, Pál. 1997. *Jadviga párnája*. Budapest: Magvető.
- Závada, Pál. 1999. *Jadvigin vankúšik*. Prel. Renáta Deáková. Bratislava: Kalligram.
- Závada, Pál. 2000. Jadvigin vankúšik: ako prekladá Renáta Deáková – poznámky autora s komentármi prekladateľky. *Os* 4, 3: 62 – 66.
- Závada, Pál. 2014. Rokoni utószó. In *Menettértil*, Veronika Šikulová, 351 – 355. Budapest: L'Harmattan.

Personálna bibliografia Libuše Vajdovej

Veronika Čejková

1. Monografie

a) v zahraničných vydavateľstvách

VAJDOVÁ, Libuša: Jindra Hušková-Flajšhansová și corespondenții săi români. (Zostavila, edične pripravila, štúdiu, poznámky a chronológiu nap. L. Vajdová.) Bukurešť: Minerva, 1991. 250 s. ISBN 973-21-0206-3.

Ohlasy:

ANGHELESCU, Mircea: Scriitori români într-o oglindă slovacă. In: Luceafărul, 16. 10. 1991, č. 42, s. 4.

RADU, Tania: Jindra Hušková-Flajšhansová și corespondenții săi români. In: Contidianul, supliment cultural, 25. 11. 1991, č. 29.

VARGOLICI, Teodor: Interferențe literare româno-slovice. In: Literatorul, 15. 11. 1991, č. 11, s. 15.

NESTORESCU, Andrei: Jindra Hušková-Flajšhansová și corespondenții săi români. In: *Revista de istorie și teorie literară*. Anul XL, 1992, č. 1 – 2, s. 192 – 193.

b) v domácich vydavateľstvách

VAJDOVÁ, Libuša: Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890 – 1990). *Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku*. Zv. 5. Rumunská literatúra. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2000. 407 s. ISBN 80-88815-07-X.

Ohlasy:

ANGHELESCU, Mircea: Literatura română în Slovacia. In: *Observator Cultural*, 2001, č. 90, s. 13.

POSPÍŠIL, Ivo: Rumunská literatúra na Slovensku: slovenská práca a česká nostalgia. In: *Alternatíva Plus*, 1999/2001, č. 3/4, s. 212 – 213.

POSPÍŠIL, Ivo: Slovenská práca – česká a moravská nostalgia. In: *KAM – príloha*, 7, 2001, č. 10, s. VIII. – IX.

UNATINSKÝ, Štefan Pavel: Receptarea literaturii române în Slovacia. In: *Curierul românesc*, 13, 2001, s. 23.

MAGOVÁ, Gabriela: Rumunská literatúra v slovenskej kultúre. In: *Slovak Review*, 11, 2002, č. 1, s. 73 – 74.

POSPÍŠIL, Ivo: Rumunská literatúra na Slovensku: slovenská práca a česká nostalgia. In: *Slavica Litteraria*, 49, 2002, č. 5, s. 135 – 136.

VALENTOVÁ, Libuše: Nezapomínejme na Rumunsko. In: *Mosty*, 11, 2002, č. 9, s. 14.

FRANEK, Ladislav: Globalizácia a umelecký preklad. In: *Acta Nitriensia* 5. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Ed. Eva Fandelová. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2003, s. 82.

KUSÁ, Mária: Preklad literárnych textov ako spôsob komunikácie medzi národmi, jazykmi a kultúrami. In: *Slovak Review*, 12, 2003, č. 1, s. 16 – 19.

SUWARA, Bogumiľa: O preklade bez prekladu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a Ústav svetovej literatúry SAV, 2003, s. 14.

SUWARA, Bogumiľa: Preklad – literatúra – jazyk. In: *Slovak Review*, 12, 2003, č. 2, s. 163.

VALENTOVÁ, Libuše: Receptarea literaturii române în Slovacia. In: România literară, 21 – 27 decembrie 2004, č. 50, s. 28.

KUSÁ, Mária: Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2005, s. 11, 14 – 15, 16, 23, 33 – 35.

SUWARA, Bogumiła: Kultúrne hodnoty prekladu. In: Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia 4. Zborník z medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 21. – 22. septembra 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2005, s. 107.

KUSÁ, Mária: Slovenské myslenie o preklade. Szlovák fordításelméleti megközelítések. In: Tvorivosť literárnej recepcie/Az irodalmi recepció kreativitása. Eds. Judit Görözdi, Gabriela Magová. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, Veda, vydavateľstvo SAV, 2008, s. 60 – 63, 180 – 183.

TRUHLÁŘOVÁ, Jana: Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu a recepcie na Slovensku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2008, s. 199.

KOVAČIČOVÁ, Oľga: Textové a mimotextové determinanty literárneho prekladu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009, s. 11, 185.

KUSÁ, Mária: Current State of the Slovak Thinking on Translation. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 4, s. 14.

ANOCA, Dagmar Maria: Traduceri din literatura slovacă în limba română. In: Translatologické reflexie: umelecký preklad z/do románskych jazykov. Eds. Jana Páleníková, Paulína Šišmišová. Bratislava: AnaPress, 2010, s. 100.

LUTA, Marilena Felicia: Sur les valences fantastiques des verbes slovaques préfixés. In: Translatologické reflexie: umelecký preklad z/do románskych jazykov. Eds. Jana Páleníková, Paulína Šišmišová. Bratislava: AnaPress, 2010, s. 119.

BILOVESKÝ, Vladimír: Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 51, 156.

KUSÁ, Mária: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku z dnešného pohľadu. In: Preklad a tlmočenie 9. Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax. Eds. Vladimír Biloveský, Ľubica Pliešková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 39, 40.

KUSÁ, Mária: Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In: Letná škola prekladu 10. Preklad ako tvorba a autorská činnosť. Bratislava: SSPUL, 2011, s. 58.

SITAR-TÁUT, Daniela: Cultura română în Slovacia: de la Nicolaus Olahus la Mircea Eliade. In: Nord Literar, 9, 2011, č. 3(94), s. 6, 12.

SUWARA, Bogumiła: Preklad ako „povinnosť“. In: Preklad a kultúra 3. Eds. Mária Kusá, Edita Gromová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2011, s. 40.

ŽITNÝ, Milan: Severské literatúry v slovenskej kultúre. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, SAP – Slovak Academic Press, 2012, s. 30, 92, 210.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I.: od sakrálneho k profánnemu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2013, s. 286.

ŽITNÝ, Milan: Súradnice severských literatúr: konštituovanie severských literatúr, ich medziliterárne súvislosti a slovenská recepcia. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, SAP – Slovak Academic Press, 2013, s. 240.

BUBNÁŠOVÁ, Eva: H. Ch. Andersen a Slovensko: príspevok k dejinám umeleckého prekladu a jeho recepcie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2015, s. 15, 228.

PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Od Buckovej k Updikovi: americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 113, 165 – 167, 237.

TESAŘOVÁ, Jana: Emancipácia slovenského prekladu z ruskej literatúry (1939 – 1945). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2017, s. 85, 86, 262.

VAJDOVÁ, Ľibuša: Sedem životov prekladu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009. 256 s. ISBN 978-80-224-1101-1.

Ohlasy:

KUSÁ, Mária: Current State of the Slovak Thinking on Translation. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 4, s. 14.

ANOCA, Dagmar Maria: Traduceri din literature slovacă în limba română. In: Translatologické reflexie. Umelecký preklad z/do románskych jazykov.

- Eds. Jana Páleníková, Paulína Šišmišová. Bratislava: AnaPress, 2010, s. 88, 100.
- GROMOVÁ, Edita: Kulturologické aspekty prekladu (odborných) textov. In: Letná škola prekladu 9. Odborný a umelecký preklad v Európskej únii. Bratislava: AnaPress, 2010, s. 19.
- JAVORKOVÁ, Eva: Ústav svetovej literatúry SAV: Dvakrát o preklade. In: www.sav.sk/?lang=sk&charset=&doc=services-news&news_no=3067. 9. 4. 2010.
- MÂRZA, Eva: Vajdová, L.: Șapte vieți ale traducerii (Sedem životov prekladu). In: Proceedings of the International Conference Language, Literature and Foreign Language Teaching, 2010. University „1. Decembra 1918“ in Alba Iulia. Alba Iulia: Aeternitas, 2010, s. 535 – 537.
- MIKULOVÁ, Tamara: Ipostaze ale identității românești. Al III-lea colocviu internațional de studii românești din Cehia (2008). In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 4, s. 96 – 98.
- PÁLENÍKOVÁ, Jana: Viata literaturii române în Slovacia după anul 1989. In: Translatologické reflexie. Umelecký preklad z/do románskych jazykov. Eds. Jana Páleníková, Paulína Šišmišová. Bratislava: AnaPress, 2010, s. 111, 119.
- RICHTEREK, Oldřich: Na okraj českých překladů epistolárních motivů Puškinova románu Evžen Onegin. In: K senzitivite literárnej vedy. K jubileu Antona Eliáša. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 35, 36.
- BILOVESKÝ, Vladimír: Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 52, 156.
- DUDKOVÁ, Jana: O kultúrnych presahoch prekladu. In: Slovenské divadlo, 59, 2011, č. 1, s. 64 – 66.
- FRANEK, Ladislav: Kontrastívnosť v umeleckom preklade. In: Preklad a tlmočenie 9. Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax. Eds. Vladimír Biloveský, Ľubica Pliešková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 61.
- GROMOVÁ, Edita: Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax. In: Preklad a tlmočenie 9. Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax. Eds. Vladimír Biloveský, Ľubica Pliešková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 17.
- KUSÁ, Mária: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku z dnešného pohľadu. In: Preklad a tlmočenie 9. Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská

prax. Eds. Vladimír Biloveský, Ľubica Pliešková. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2011, s. 40.

KUSÁ, Mária: Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In: Letná škola prekladu 10. Preklad ako tvorba a autorská činnosť. Bratislava: SSPUL, 2011, s. 58.

RICHTEREK, Oldřich. Úvod do studia ruské literatury. Hradec Králové: Gaudemus, 2011, s. 161.

FIFIKOVÁ, Dominika: Preklad literárnych diel krajín južného Kaukazu. In: Tradícia a inovácia v translatologickom výskume III. Zborník z 3. medzinárodnej translatologickej konferencie doktorandov. Eds. Ľudmila Adamová, Ján Želonka. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2012, s. 93. CD.

FRANEK, Ladislav: Interdisciplinárnosť v symbióze literárnej vedy a umenia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 67, 202.

PALKOVIČOVÁ, Eva. Čo sa dnes prekladá (neprekladá) zo španielčiny do slovenčiny (a asi prečo...). In: Letná škola prekladu 11. Kritický stav prekladu na Slovensku? Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava: AnaPress, 2012, s. 77.

ŽITNÝ, Milan: Severské literatúry v slovenskej kultúre. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, SAP – Slovak Academic Press, 2012, s. 210.

ADÁMKOVÁ, Stanislava: Slovenská recepcie súčasné západní translatologie. In: Slavica Litteraria, 16, 2013, č. 1 – 2, s. 206 – 209.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I: od sakrálneho k profánnemu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2013, s. 33, 34, 45, 100, 101, 262, 286, 300.

BŽOCH, Adam: Vzťahy literárnej vedy a vied o kultúre. In: World Literature Studies, 5(22), 2013, špeciálne číslo, s. 15.

FRANEK, Ladislav: La poétique dans l'espace interlittéraire. In: Acta Nitriensia 14. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2013, s. 49.

GÖRÖZDI, Judit: Činitele kultúrneho transferu – súčasná maďarská literatúra v slovenskej recepcii. In: World Literature Studies, 5(22), 2013, špeciálne číslo, s. 24.

GROMOVÁ, Edita: Anton Popovič vo svetle súčasnej translatológie. In: Letná škola prekladu 12: Odkaz Antona Popoviča, zakladateľa slovenskej preklado-

vej školy – pri príležitosti 80. výročia jeho narodenia. Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava: SSPUL, 2013, s. 24.

GROMOVÁ, Edita: Preklad dramatických textov v reflexii translatickej školy. In: Preklad a divadlo: tvorivé prekladateľské reflexie II. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2013, s. 22, 23, 29.

KUSÁ, Mária: La traduction comme une partie de l'histoire de l'espace culturel. In: Naukovi zapiski. Studia in honorem. Serija: Filologični nauki (movo-voznavstvo), Vpusk 116. Kirovograd: Kirovogradskij deržavnij pedagogičnij universitet imeni Volodimira Vinničenka, 2013, s. 84, 85.

BUBNÁŠOVÁ, Eva: H. Ch. Andersen a Slovensko: príspevok k dejinám umeleckého prekladu a jeho recepcie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2015, s. 19, 20, 228.

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela: Textologické, kulturologické a sociologické aspekty v koncepcii Nitrianskej translatickej školy. In: Teória umeleckého a prekladového textu. Tradície a inovácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 229, 303.

BEDNÁROVÁ, Katarína: K niektorým otázkam vývinových trajektórií umeleckého prekladu na Slovensku (1945 – 1989). In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 4, 22.

FRANEK, Ladislav: Interdisciplinárnosť v symbióze literárnej vedy a umenia II. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Ústav svetovej literatúry SAV, 2016, s. 106, 247.

FRANEK, Ladislav: La poétique dans l'espace interlittéraire: les possibilités d'analyse et d'enseignement. In: Kultur im Transfer: Komparatistik in der Slowakei. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2016, s. 152.

PALKOVIČOVÁ, Eva: Hispanoamerická literatúra na Slovensku: optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2016, s. 5, 8, 57, 172.

HUŤKOVÁ, Anita: The translation theory of the Nitra School and contemporary communication models of literary translation: a case study. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 2, s. 114.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Eva Palkovičová: Hispanoamerická literatúra na Slovensku optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 3, s. 116.

TYŠŠ, Igor: Teoretické a materiálové sondy do praxeológie a dejín prekladu

americkej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2017, s. 14, 44.

VAJDOVÁ, Libuša – PÁLENÍKOVÁ, Jana – KENDERESSY, Eva: Dejiny rumunskej literatúry (literárne dianie v kultúrnom priestore). Bratislava: AnaPress, 2017. 492 s. ISBN 978-80-89137-96-1.

Ohlasy:

ČAPUTOVÁ, Barbora: Dejiny rumunskej literatúry prvýkrát na Slovensku. In: http://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=7480. Vložené 19. 3. 2018

VAJDOVÁ, Libuša a kol.: Prístupy, metódy a spôsoby písania dejín (rumunskej) literatúry. Bratislava: AnaPress, 2017. 102 s. ISBN 978-80-89137-90-9.

II. Vedecké práce v zborníkoch a monografiách

a) v zahraničných vydavateľstvách

VAJDOVÁ, Libuša: Les modes d'organisation des littératures nationales dans le processus interlittéraire. In: Proceedings of the XIIth Congress of AILC. München: Iudicium, 1988, s. 19 – 27. ISBN 978-3-891-2906-13.

Ohlasy:

MONTERDE, Antoni Marti: Processos d'interliterarietata a Catalunya. El comparatisme de Dionýz Ďurišin com a proposta per a la literatura catalana. In *Catalan Review*, XXVII, January 2013, s. 157 – 172. In: https://www.researchgate.net/publication/283342160_2013c_PROC...

VAJDOVÁ, Libuša: Eminescu și „orizontul de așteptare“ ceh și slovac. In: Cimpoi, Mihai: Spre un nou Eminescu. Kišinevo: Hyperion, 1993, s. 245 – 250. ISBN 973-220-384-6.

VAJDOVÁ, Libuša: Tradition réceptionnelle – phénomène interculturel. In: *Acclimater l'autre. La traduction littéraire et son contexte culturel*. Budapest: Édition Balassi, 1997, s. 43 – 53. ISBN 963-506-147-1.

VAJDOVÁ, Libuša: Specifičeskije čerty vizantijsko-slavianskoj kulturnoj i mežliteraturnoj obščnosti. In: *Vzaimodejstvie literatur v mirovom literaturnom procese*. Moskva: IMLI RAN, 2002, s. 189 – 203.

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad ako recepčný problém. In: *Antologie teorie uměleckého překladu (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Sest. Milan Hrdlička, Edita Gromová. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2004, s. 313 – 329. ISBN 80-7042-667-5.

VAJDOVÁ, Libuša: České a slovenské preklady z rumunskej literatúry. In: *Český překlad II. (1945 – 2004)*. Sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru *Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie* (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 260 – 279. ISBN 80-7308-101-6.

VAJDOVÁ, Libuša: Dekadencia a Balkán. In: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI*. Eds. P. Boček, L. Hladký, P. Krejčí, P. Stehlík, V. Štěpánek. Příspěvky přednesené na VI. balkanistickém symposiu v Brně ve dnech 25. – 27. dubna 2005. Sv. 2. Brno: Matice moravská, 2006, s. 727 – 740. ISBN 80-86488-32-2.

VAJDOVÁ, Libuša: Traducerile din literatura română ca piatra de încercare a culturii slovace (Rumunská prekladová literatúra ako skúšobný kameň slovenskej kultúry). In: *Primul simpozion internațional de studii românești din Cehia/První mezinárodní symposium české rumunistiky*. Eds. Libuše Valentová, Eugenia Bojoga. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií FiF UK, Česko-rumunská společnost, 2006, s. 42 – 53. ISBN 80-902947-8-2.

Ohlasy:

NOVOTNÁ, Jarmila: Sborník z Prvního mezinárodního symposia české rumunistiky. In: *Svět literatury, časopis pro novodobé literatury*, 18, 2008, č. 37, s. 235.

VAJDOVÁ, Libuša: Prezențe românești în viața culturală și politică din Slovacia. In: Studii de romanistică. Volum dedicat profesorului Lorenzo Renzi. Eds. Felicia-Delia Marga, Victoria Moldovan, Dana Feurdean. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2007, s. 76 – 86. ISBN 978-973-7677-87-7.

VAJDOVÁ, Libuša: Svätotajnske noci Eliadeho a Švantnera. In: Mircea Eliade v evropském kontextu. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Česko-rumunská společnost, 2008, s. 56 – 64. ISBN 978-80-904036-3-5.

Ohlasy:

LYČKA, Milan: Mircea Eliade v evropském kontextu. In: Reflexe. Časopis pro filozofii, 2009, č. 37, s. 148 – 153.

HORÁKOVÁ, Jarmila: Sborník z kolokvia „Mircea Eliade v evropském kontextu“. In: Svět literatury, 2010, 20, č. 42, s. 231 – 233.

VAJDOVÁ, Libuša: „Micul Paris“ și cultura slovacă./„Malá Paříž“ a slovenská kultura. In: Ipostaze ale identității românești/Podoby rumunské identity. Al III-les Colocviu Internațional de Studii Românești din Cehia, Praha 30 – 31 octombrie 2008/III. Mezinárodní kolokvium české rumunistiky, Praha 30. – 31. října 2008. Ed. Libuše Valentová. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Česko-rumunská společnost, 2009, s. 183 – 191. ISBN 978-80-904036-5-9.

Ohlasy:

HORÁKOVÁ, Jarmila: Podoby rumunské identity. In: Svět literatury, 21, 2011, č. 43, s. 219.

MIKULOVÁ, Tamara: Ipostaze ale identității românești. Al III-lea colocviu internațional de studii românești din Cehia (2008). In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 4, s. 96 – 98.

MIKULOVÁ, Tamara: Libuša Valentová: Podoby rumunské identity. In: iLiteratura, 8. 3. 2011. <http://www.iliteratura.cz/Clanek/27963/valentova-libu-se-ed-podoby-rumunskie-identity>

VAJDOVÁ, Libuša: Die Übersetzung als Prüfstein kultureller Einstellungen. Zur Rezeption der rumänischen Literatur in der slowakischen Kultur. In: Aufsätze zur Theorie und Geschichte der slowakischen Sprache, Literatur und Kultur. Hrs. Bodo Zelinsky. Nümbrecht: KIRSCH-Verlag, 2012, s. 121 – 140. ISBN 978-3-933586-93-3.

VAJDOVÁ, Libuša: The Role of Adaptations in Constructing National Identities. In: Gegenwärtige Translationwissenschaft in der Slowakei. Eds. Zuzana Bohušová, Anita Huťková. Wien: Praesens Verlag 2013, s. 178 – 189. ISBN 979-3-7069-0779-8.

VAJDOVÁ, Libuša: Les „Autres“ *vs* pendant les temps des inquiétudes. In: Studii oferite profesorului Paul Cornea cu ocazia celei de a 90-a aniversări. Ed. Laura Mesina. București: Editura Universității din București, 2014, s. 241 – 250. ISBN 978-606-16-0502-6.

VAJDOVÁ, Libuša: The Slovak School of Translation Studies (Dionýz Durišin and translation functions). In: Philologica 3. Translatologica Pragensia IX. Eds. J. Králová, D. Mraček, S. Rubáš. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 127 – 140. ISSN 0567-8269.

VAJDOVÁ, Libuša: Are there some small “Chinas” or “Indias” in Europe? In: Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies. Berlin: Frank & Timme, 2017, s. 487 – 511. ISBN 978-3-7329-0335-1. ISSN 2196-2405.

Ohlasy:

SCHIPPEL, Larisa – ZWISCHENBERGER, Cornelia: Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies. Eds. Larisa Schippel, Cornelia Zwischenberger. Berlin: Frank & Timme, 2017, s. 16.

VAJDOVÁ, Libuša: Translation between Creation and Imitation. In: Le Comparatisme comme approche critique. Comparative Literature as a Critical Approach. Tome 4 – Traduction et transferts/Translation and Transfers. Paris: Classiques Garnier, 2017, s. 321 – 330. ISSN 2406065324, ISBN 978-2-4060-6532-6.

b) v domácich vydavateľstvách

VAJDOVÁ, Libuša: Notes sur le rôle de la langue dans les communautés interlittéraires. In: Aspects ontologiques du processus interlittéraire. Bratislava: Institut des Sciences littéraires de l'Académie des Sciences Slovaque, 1984, s. 32 – 35.

Ohlasy:

GRAUR, Doïna: Aspects ontologiques du processus interlittéraire. In: Synthésis, 8, 1986, s. 83 – 84.

VAJDOVÁ, Libuša: Exotickosť a poznávanie rumunskej literatúry u nás. In: Preklad včera a dnes. Ed. Ján Vilikovský. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986, s. 185 – 188.

Ohlasy:

PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Od Buckovej k Updikovi: americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968. Banská Bystrica: Belianum, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016, s. 76, 237.

VAJDOVÁ, Libuša: Typológia ako smerovanie k medziliterárnosti. In: Systematika medziliterárneho procesu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1988, s. 146 – 153.

VAJDOVÁ, Libuša: Byzantsko-slovanské kultúrne spoločenstvo a rumunská stredoveká literatúra. In: Dejiny a literatúra v kontaktoch. Zborník z vedeckého kolokvia v Dolnej Krupej v dňoch 19. – 22. júna 1989. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1989, s. 118 – 123.

VAJDOVÁ, Libuša: Recepčná tradícia ako faktor prijímania inonárodných literatúr. In: O interpretácii umeleckého textu 12. Nitra: Pedagogická fakulta v Nitre, 1989, s. 265 – 280.

Ohlasy:

KUŠNÍR, Jaroslav: Recepcia diela Jamesa Aldridgea na Slovensku. In: Literatúra v medzikultúrnych vzťahoch. Ed. Anna Valcerová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008, s. 178.

VAJDOVÁ, Libuša: Stratení v Balkánii. In: Stratení v Balkánii. Antológia rumunskej poviedky. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1989, s. 7 – 21. ISBN 80-220-0102-3.

Ohlasy:

PÁLENÍKOVÁ, Jana: Rozpor dvoch svetov a kultúr. In: Slovenské pohľady, 107, 1991, č. 7, s. 143 – 147.

VAJDOVÁ, Libuša: Byzantsko-slovanské kultúrne spoločenstvo a rumunská stredoveká literatúra/Communauté culturelle byzantino-slave et littérature roumaine médiévale: introduction à la problématique. In: Osobitné medziliterárne spoločenstvá 2. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1991, s. 68 – 80, s. 44 – 48. ISBN 80-224-0305-9.

Ohlasy:

KOPRDA, Pavol: Ján Sambucus v dejinách žánru emblém a epigram. In: Slovenská literatúra, 47, 2000, č. 1, s. 29.

VAJDOVÁ, Libuša: Špecifické črty byzantsko-slovanského kultúrneho a medziliterárneho spoločenstva/Traits spécifiques de la communauté culturelle byzantine-slave. In: Osobitné medziliterárne spoločenstvá 4. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1992, s. 136 – 153, s. 80 – 87. ISBN 80-224-0305-9.

VAJDOVÁ, Libuša: Communauté culturelle byzantine-slave et les études littéraires. In: Les approches et les méthodes interdisciplinaires de recherche en sciences sociales. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, École des Hautes Etudes de Sciences Sociales de Paris, Institut Français de Bratislava, 1994, s. 175 – 184. ISBN 80-967046-0-5.

Ohlasy:

VALENTIOVÁ, Libuše: V Bratislavě o interdisciplinárních přístupech. Tvar, 1992, č. 48, s. 7.

VAJDOVÁ, Libuša: Opozícia Východ – Západ v literárnej dekadencii. In: Kapitoly z moderny a avantgardy II. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1995, s. 8 – 27. ISBN 80-967-046-9-9.

Ohlasy:

KUSÁ, Mária: J. Baltrušaitis v kontextoch moderny prelomu storočí. In: Kontexty ruskej moderny. Bratislava: Katedra ruského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Ústav svetovej literatúry SAV, 1996, s. 66, 67.

MIKULOVÁ, Marcela: Rekonštrukcia pojmu moderna. In: Slovak Review, 5, 1996, č. 1, s. 66.

VAJDOVÁ, Libuša: Recepčná tradícia a preklad. In: K otázkam teórie a dejín umeleckého prekladu na Slovensku III. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1995, s. 19 – 50. ISBN 80-967046-8-0.

Ohlasy:

ČERVENĀK, Andrej: Teória prekladu na postupe. In: Literika, 2, 1997, č. 1 – 2, s. 274 – 275.

KUSÁ, Mária: Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 1997, s. 43, 80, 158, 159.

MIKULÁŠEK, Alexej: Cesty slovenské teórie prekladu. In: Opera Slavica, 7, 1997, č. 3, s. 64 – 66.

PAŠTEKOVÁ, Soňa: Reprezentačný výber III. alebo Zástoj prekladovej literatúry v slovenskej kultúre. In: Romboid, 32, 1997, č. 5 – 6, s. 124 – 126.

KUSÁ, Mária: Situácia znovu neprirodzená (1990 – 1996). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836 – 1996. Stručné dejiny umeleckého prekladu na Slovensku. Zv. 3. Ruská literatúra. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1998, s. 132, 133, 135.

KUSNIR, Jaroslav: The critical Reception of Australian Literature in Slovakia after 1945. In: Crossings. University of Queensland: Australian Studies Centre, 6, 2001, s. 2.

KUČERA, Petr: Multidisciplinárni komunikace a problémy interpretace cizojazyčného umeleckého díla. In: Multidisciplinárni aspekty utváření komunikativní kompetence při výuce cizích jazyků. Sborník příspěvků ze semináře členů kateder cizích jazyků konaného dne 30. listopadu 2000 na Univerzitě Karlově v Praze – Pedagogické fakultě. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 55.

SUWARA, Bogumila: O preklade bez prekladu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2003, s. 128, 163.

GROMOVÁ, Edita: Slovenská veda o preklade v kontexte svetového translatologického myslenia. In: Gromová, Edita – Rakšányiová, Jana: Translatologické reflexie. Bratislava: Vydavateľstvo Book & Book, 2005, s. 12.

KUSÁ, Mária: Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2005, s. 99.

GROMOVÁ Edita: Úvod do translatológie. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009, s. 92.

FIŠER, Zbyněk: Preklad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání. Brno: Host, 2009, s. 169, 171, 172, 304.

PRANDO, Patrizia – ŠUŠA, Ivan: Persecuzione del diverso e propaganda razziale. Il caso italiano nella „Difesa della razza“. Brno: Tribun EU, 2013, s. 217, 234.

BILOVESKÝ, Vladimír – DJOVČOŠ, Martin: Vybrané kapitoly z translatológie II. Banská Bystrica: Fakulta Humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013, s. 271, 272, 329.

MALITI, Eva: Symbolismus als Ansichtsprinzip: eine Abhandlung über russische Literatur und Kultur im 20. Jahrhundert. Wien: Verlag Holzhausen, 2014, s. 132, 152.

MALITI, Eva: Symbolizmus ako princíp videnia: kapitoly z ruskej literatúry a kultúry 20. storočia. Druhé doplnené vydanie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2014, s. 127, 143.

GROMOVÁ, Edita: Anton Popovič vo svetle súčasnej translatológie. In: Letná škola prekladu 12: Odkaz Antona Popoviča, zakladateľa slovenskej prekladovej školy – pri príležitosti 80. výročia jeho narodenia. Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava: SSPUL, 2013, s. 23.

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela: Textologické, kulturologické a sociologické aspekty v koncepcii Nitrianskej translatologickej školy. In: Teória umeleckého a prekladového textu. Tradície a inovácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 229, 303.

KUSÁ, Mária – MATTOVÁ, Lucia – MOČKOVÁ LORKOVÁ, Zuzana: Situácia znovu neprirodzená (1990 – 1999). In: Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2017, s. 139, 140, 142, 262.

VAJDOVÁ, Libuša: Recepčná tradícia a preklad. In: Sabolová, Dagmar (ed.): Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a Ústav svetovej literatúry SAV, 1999, s. 76 – 100. ISBN 80-22405-62-0.

Ohlasy:

KUSÁ, Mária: K východiskám prekladu nespisovnej lexiky. In: Sabolová, Dagmar (ed.): Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 1999, s. 172.

LIBA, Peter: Hodnotová perspektíva, či prelud prekladu? In: Kultúra, 2, 2000, č. 4, s. 11.

CHRENKOVÁ, Edita: Dagmar Sabolová: Chiméra prekladania. In: Revue svetovej literatúry, 36, 2000, č. 2, s. 177 – 179.

LIBA, Peter: Otvorené návraty. Nitra: End, 2001, s. 164, 166.

GROMOVÁ, Edita: Preklad a kultúra. Nové interdisciplinárne trendy v translatologickom výskume. In: Preklad a kultúra. Ed. Edita Gromová. Nitra: Filozofická fakulta UKF, 2004, s. 67.

KOVAČIČOVÁ, Oľga: Antológia poézie ako prekladateľský problém. In: Preklad a kultúra. Ed. Edita Gromová. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2004, s. 170.

GROMOVÁ, Edita: Civilizačno-kultúrne aspekty prekladu pre masmédiá. Zamerané na preklad reklamných textov. In: Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. 4. Zborník z medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 21. – 22. septembra 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2005, s. 51.

GROMOVÁ, Edita: Súčasná tendencie v preklade. Zamerané na preklad pre masmédiá. In: Český preklad II. (1945 – 2004). Sborník príspevků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 8. dubna 2005. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 319.

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela: Kultúra – Interkulturalita – Translácia. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2005, s. 100.

GROMOVÁ, Edita: Medzikultúrny faktor v preklade a jeho reflexia v translatologickom výskume. In: Letná škola prekladu 4. Medzikultúrny a medzipriestorový faktor v preklade. Zborník prednášok. 27. ročník, Budmerice 21. – 23. septembra 2005. Bratislava: Ana Press, 2006, s. 52, 55.

KOVAČIČOVÁ, Oľga: Textové a mimotextové determinanty literárneho prekladu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009, s. 121, 122, 138, 185.

KUPKOVÁ, Ivana: Preklad ako boj so zmyslami. O prekladani jazykovo novátorských textov D. Charmsa, A. Vvedenského a V. Kazakova do slovenčiny. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2010, s. 152.

BILOVESKÝ, Vladimír: Translatologické podnety doby. In: Preklad a kultúra 3. Eds. Mária Kusá, Edita Gromová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2011, s. 53, 54.

BILOVESKÝ, Vladimír: Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 18, 156.

BILOVESKÝ, Vladimír – PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Recepčné ohlasy na neumelecké texty ako indikátor čitateľského záujmu o prekladovú literatúru. In: Preklad a kultúra 4. Eds. Edita Gromová, Mária Kusá. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 91, 100.

KOŽELOVÁ, Adriána: K prekladu odborných výrazov v tvorbe P. A. Zubizarretu. In: Zrkadlá translatológie I: preklad ako nástroj komunikácie. Umelecký preklad. Eds. Ivana Hostová, Miroslava Gavurová, Mária Smetanová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2013, s. 53.

BRTKOVÁ, Kamila: Osobnosť Márie Rázusovej-Martákovej na pozadí recepčnej tradície. Banská Bystrica: Belianum, Fakulta humanitných vied, 2013, s. 45.

PALKOVIČOVÁ, Eva: Hispanoamerická literatúra na Slovensku: optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2016, s. 172.

PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Od Buckovej k Updikovi: americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 17, 18, 237.

MIKULÁŠ, Michal: Slovenské preklady ruských dokumentárnych filmov po roku 1989 a problematika prekladu z druhej ruky. In: Mladá rusistika – nové tendencie a trendy IV. Zborník príspevkov účastníkov 4. bratislavskej konferencie mladých rusistov. Eds. Nina Cingerová, Miroslava Danišková, Michal Mikuláš. Bratislava: Stimul, 2017, s. 61, 69.

VAJDOVÁ, Libuša: Priestorové a výtvarné aspekty vo vedeckom diele Dionýza Ďurišina. In: Dobrodružstvo bádania. O živote a diele Dionýza Ďurišina. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2002, s. 35 – 48. ISBN 80-88815-13-4.

Ohlasy:

KONTRIŠOVÁ, Margareta: Spomienkový seminár o živote a diele Dionýza Ďurišina. In: Slovak Review, 6, 1997, č. 1, s. 85.

KUČERA, Petr: Kolokvium o živote a díle Dionýze Ďurišina. In: Slavia, 66, 1997, č. 3, s. 379 – 380.

ZELENKA, Miloš: Pracovní seminář o životě a díle Dionýze Ďurišina. In: Opera Slavica, 7, 1997, č. 3, s. 46 – 48.

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad a kultúrne predstavy. In: Preklad a kultúra. Ed. Edita Gromová. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2004, s. 31 – 46. ISBN 80-8068-27 1-2.

Ohlasy:

KUČERKOVÁ, Magda – MOYŠOVÁ, Stanislava: Preklad a kultúra. In: Slovak Review, 12, 2003, č. 1, s. 80 – 81.

VAJDOVÁ, Libuša: Balkán ako realita a kultúrna predstava. In: Život v literatúre. Literatúra zblízka a z diaľky. Eds. Mária Bátorová, Roman Mikuláš. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, Petrus Publishers, 2006, s. 29 – 41. ISBN 80-89233-21-X.

VAJDOVÁ, Libuša: Senzitivnosť slovenského kultúrneho prostredia v štyridsiatych rokoch na iné/odlišné. (Na príklade prijímania rumskej literatúry.) In: Štyridsiate roky 20. storočia v slovenskej literatúre. Eds. Valér Mikula, Dagmar Robertsová. Bratislava: Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2006, s. 171 – 178.

VAJDOVÁ, Libuša: Na úvod. In: Myslenie o preklade. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 7 – 13. ISBN 978-80-8101-006-4.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Mária: K teórii umeleckého prekladu. In: *Náš čas, časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*, 11/12, december 2007/január 2008, č. 8 – 1, s. 17.

GIBOVÁ, Klaudia: *Obraz moderného prekladu*. In: *Knižná revue*, 18, 2008, č. 7, s. 5.

KUSÁ, Mária: *Myslenie o preklade*. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007. 184 s. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 91 – 93.

VAJDOVÁ, Libuša: *Pragmatika prekladu*. In: *Preklad a kultúra 2*. Eds. Edita Gromová, Daniela Müglová. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2007, s. 211 – 226. ISBN 978-80-8094-233-5.

Ohlasy:

SUWARA, Bogumiła: *Teória a kritika prekladu z pohľadu interdisciplinarity a transdisciplinarity*. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 40.

SUWARA, Bogumiła: *Existujú šance na celistvosť translatológie pri napätí medzi interdisciplinárnymi a transdisciplinárnymi požiadavkami?* In: *Tajemná translatológie? Cesta k souvislostem textu a kultury*. Ed. Eva Kalivodová et al. Praha: Ústav translatológie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 136, 145.

SUWARA, Bogumiła: *Preklad ako „povinnosť“*. In: *Preklad a kultúra 3*. Eds. Mária Kusá, Edita Gromová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2011, s. 40.

JETTMAROVÁ, Zuzana: *Ideologie cizosti v teorii překladu*. In: *Preklad a kultúra 4*. Eds. Edita Gromová, Mária Kusá. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa; Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 41, 43.

PALKOVIČOVÁ, Eva: *Hispanoamerická literatúra na Slovensku: optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2016, s. 109.

VAJDOVÁ, Libuša: *Premeny historicity*. In: *Kontinuita a diskontinuita vývinového procesu poézie, prózy a drámy. Premeny estetického kánonu. Konceptie literárnych dejín*. Eds. Soňa Pašteková, Dagmar Podmaková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej li-

teratúry SAV, Kabinet divadla a filmu SAV, 2007, s. 14 – 26. ISBN 978-80-224-0976-6.

Ohlasy:

KUSÁ, Mária: K otázkam výkladu ruskej literatúry 20. storočia. In: *Philologica LXIV. Ruská literatúra v súčasnej literárnovednej reflexii*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008, s. 145.

VAJDOVÁ, Libuša: Teória polysystémov a preklad. In: *Myslenie o preklade*. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 14 – 39. ISBN 978-80-8101-006-4.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Mária: K teórii umeleckého prekladu. In: *Náš čas, časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*, 11/12, december 2007 – január 2008, č. 8 – 1, s. 16.

POSPÍŠIL Ivo: Myšlení o překlade v pohybu. In: *Novaja rusistika. Meždunarodnyj žurnal sovremennoj filologičeskoj a areal'noj rusistiky. Nová rusistika*, 1, 2008, č. 1, s. 102 – 103.

KUSÁ, Mária: Myslenie o preklade. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007. 184 s. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 91 – 93.

ARDAMICA, Zorán: Poznatky z teórie umeleckého prekladu/Műfordítás-elméleti ismeretek. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 112.

POLGÁR, Anikó: Ovidius redivivus: kapitoly z dejín maďarského umeleckého prekladu. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 11.

HRDLIČKA, Milan: E. Gromová – M. Kusá a kol. Preklad a kultúra 5. In: *ToP tlumočení – preklad*, 27, 2016, č. 119, s. 9.

PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Od Buckovej k Updikovi: americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 24, 237.

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývinu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: *World Literature Studies*, 8, 2016, č. 1, s. 47.

DJOVČOŠ, Martin – ŠVEDA, Pavol: Mýty a fakty o preklade a tlmočení na Slovensku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2017, s. 34, 188.

VAJDOVÁ, Libuša: Báseň M. Eminesca Naši mladí (Ai noştri tineri) v kultúrnom a literárnom kontexte. In: Literatúra v medzikultúrnych vzťahoch. Ed. Anna Valcerová. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej v dňoch 20. – 21. mája 2008. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008, s. 421 – 434. ISBN 978-80-8068-864-6.

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad ako skúšobný kameň kultúrnych postojov/A fordítás mint a kultúrához való viszony próbaköve. In: Tvorivosť literárnej recepcie/Az irodalmi recepció kreativitása. Eds. Judit Görözdi, Gabriela Magová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2008, s. 16 – 24, s. 134–143. ISBN 978-80-224-1030-4.

Ohlasy:

CZANDA, Gábor: A kultúráközi párbeszéd kreatív példája. In: Új Szó, 62, 11. 4. 2009, príloha Szalon, s. 12.

VLNKA, Jaroslav: V priestore ustavičného diania. Slovenská literárna veda 2008. In: Knižná revue, 19, 2009, č. 14 – 15, príloha s. XXIX.

DEÁKOVÁ, Renáta: Tvorivosť literárnej recepcie/Az irodalmi recepció kreativitása. Eds. Judit Görözdi, Gabriela Magová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a Ústav svetovej literatúry SAV, 2008. 284 s. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 3, s. 91.

PÁTKOVÁ, Jana: Problémy stredoevropské literárni komparatistiky. In: Svět literatury, 19, 2009, č. 39, s. 192 – 195.

BALOGH, Magdolna: Tvorivosť literárnej recepcie – Az irodalmi recepció alkotóképessége. In: <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/BaloghMagdolna/Tvorivost-literarnej-recepcie-2013...> 11. 5. 2009.

POSPÍŠIL, Ivo: Tvorivosť, recepcie a silueta Dionýze Ďurišina. In: Slavica Literaria, 12, 2009, č. 1, s. 170 – 171.

VAJDOVÁ, Libuša: Decadence and the Balkans. In: New Imagined Communities. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010, s. 163 – 177. ISBN 978-80-8101-401-7.

Ohlasy:

SPARIOSU, Mihai I.: *New Imagined Communities. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe*. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010. 248 s. In: *Recherche littéraire/Literary Research*, 28, 2012, č. 54 – 56.

DROZD, Andrew M.: “New Imagined Communities.” *Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe*. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010, 248 s. In: *Slavic and East European Journal*, 57, 2013, č. 2, s. 323 – 324.

TUTEK, Hrvoje: “Limits to Transculturality: A Book Review Article of New Work by Kimmich and Schahadat and Juvan.” *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 15. 5. 2013. In: <http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2352>.

VOGT, Wolfgang: *Las letras hispanoamericanas en las universidades eslovacas*. In: *El Occidental, príloha Cultura*, 29. 10. 2014, s. 7D.

RUSSELL-OMALJEV, Ana: *Divided We Stand: Discourses on Identity in “First” and “Other” Serbia. Social Construction of the Self and the Other*. Stuttgart: Ibidem, 2016. ISBN 978-3-8382-6711-1, s. 260.

DOMÍNGEZ, César, SAUSSY, Haun, VILLANUEVA, Dario: *Introducing Comparative Literature: New Trends and Applications*. Oxford: Routledge, 2015.

VAJDOVÁ, Libuša: *O altă fațetă a literaturii române din exil – teoria și istoria literară*. In: *Exilul literar românesc. Înainte și după 1989*. Eds. Jana Páleníková, Daniela Sitar-Tăut. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 122 – 137. ISBN 978-80-223-3009-1.

Ohlasy:

SITAR-Tăut, Daniela: *Exilul autohton, văzut de imigranți, români și româniști*. In: *Nord literar*, 96, 2011, č. 5, s. 6, 14.

VAJDOVÁ, Libuša: *Conservatism as an Alternative Feature of Modernity*. In: *Controversial Modernity*. Eds. Libuša Vajdová, Adam Bžoch. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2011, s. 118 – 128. ISBN 978-80-8095-071-2.

Ohlasy:

KŠICOVÁ, Danuše: Moderna a antimoderna. In: *Svět literatury*, 22, 2012, č. 45, s. 295 – 298.

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad medzi jazykom a kultúrou. In: *Preklad a kultúra 3*. Eds. Mária Kusá, Edita Gromová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2011, s. 60 – 67. ISBN 978-80-8095-055-2.

Ohlasy:

LAMPIS, Mirko – PAPPOVÁ, Petra: M. Kusá, E. Gromová (eds.), *Preklad a kultúra 3*, Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 2011 (Traducción y cultura 3, Instituto de Literatura Mundial, Academia Eslovaca de la Ciencia). In: *El Genio Maligno*, Revista de humanidades y ciencias sociales, 2012, č. 10, s. 195 – 197.

TIMÁROVÁ, Daniela: Preklad v sociokultúrnych dimenziách. In: *Opera Slavica*, 23, 2013, č. 2, s. 64.

HUŤKOVÁ, Anita: Strache – Kultur – Translation. Querschnitt durch die slowakische Translatologie. In: *Gegenwärtige Translationswissenschaft in der Slowakei/Slovak Translation Studies Today/Súčasná slovenská translatológia*. Eds. Zuzana Bohušová, Anita Huťková. Wien: Praesens Verlag, 2013, s. 50.

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad a imagológia. Podoba a miesto inštitúcií. In: *Preklad a kultúra 4*. Eds. Edita Gromová, Mária Kusá. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 53 – 62. ISBN 978-80-558-0143-8.

Ohlasy:

GROMOVÁ, Edita – KUSÁ, Mária: Preklad a kultúra v kontexte najnovších trendov translatologického výskumu (miesto úvodu). In: *Preklad a kultúra 4*. Eds. Edita Gromová, Mária Kusá. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 11.

VAJDOVÁ, Libuša: Recepčná tradícia a preklad (Život prekladu v prekladoch). In: *Vybrané kapitoly z translatológie II*. Eds. Vladimír Biloveský, Martin Djovčoš. Banská Bystrica: Fakulta humanitných

vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013, s. 291 – 325. ISBN 978-80-557-0542-2.

VAJDOVÁ, Libuša: Translation Studies in Bratislava at the Institute of World Literature SAS. Facts and Figures. In: Present State of Translation Studies in Slovakia. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2013, s. 69 – 79. ISBN 978-80-89607-12-9.

Ohlasy:

KATKIŇ, Róbert: Netranslatológia, nesúčasnosť. In: Rak, 19, 2014, č. 4, s. 48 – 49.

VAJDOVÁ, Libuša: Dionýz Ďurišin: preklad v porovnávacom výskume literatúr. In: Myslenie o preklade na Slovensku. Ed. Libuša Vajdová a kol. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014, s. 86 – 110. ISBN 978-80-8101-868-8.

Ohlasy:

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývinu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 47.

POTOČÁR, Milan: Libuša Vajdová a kol.: Myslenie o preklade na Slovensku. In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 129 – 131.

DJOVČOŠ, Martin – PEREZ, Emília: Bridging the mental Iron Curtain, or, re-exploring the “old” in new contexts. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 2, s. 4, 10.

VAJDOVÁ, Libuša: Câteva momente din istoria relațiilor culturale între Slovaci și Români. In: Quo vadis, Romanistica? Zborník z prác medzinárodnej konferencie Quo vadis, Romanistica? Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, s. 72 – 88. ISBN 978-80-223-3731-1.

VAJDOVÁ, Libuša: Ako písať dejiny literatúry a ako písať dejiny rumunskej literatúry dnes? In: Prístupy, metódy a spôsoby písania dejín (rumunskej) literatúry. Vajdová, Libuša a kol. Bratislava: AnaPress, 2017, s. 9 – 27. ISBN 978-80-89137-90-9.

iii. Vedecké práce v časopisoch

a) v zahraničných

VAJDOVÁ, Libuša: Ivan Krasko: Nox et solitudo. In: *Revista de istorie și teorie literară*, 24, 1975, č. 4, s. 591 – 593.

VAJDOVÁ, Libuša: Probleme ale comunicării interliterare. In: *Revista de istorie și teorie literară*, EAS, 32, 1984, č. 4, s. 86 – 89.

VAJDOVÁ, Libuša: Milan Hodža – o personalitate de talie europeană. In: *Curierul românesc*, 15, 2003, č. 5 (196), s. 24 – 25; č. 6 (197), s. 12 – 13.

VAJDOVÁ, Libuša: O față neglijată a exilului românesc: „universitarii”. In: *Observator Cultural*, 28. iulie 2011, č. 585, s. 47. In: http://www.observatorcultural.ro/articleID_25679-articles_details.html

Ohlasy:

TERIAN, Andrei: Romanian literature for the world: a matter of property. In: *World Literature Studies*, 7, 2015, č. 2, s. 13.

b) v domácich

VAJDOVÁ, Libuša: Rumunská slavistika a Ivan Krasko. In: *Slovenská literatúra*, 20, 1973, č. 4, s. 336 – 355.

VAJDOVÁ, Libuša: Vývinové tendencie rumunskej prózy. In: *Romboid*, 8, 1973, č. 12, s. 44 – 47.

VAJDOVÁ, Libuša: Literárny život na stránkach rumunskej tlače. In: *Slovenské pohľady*, 90, 1974, č. 5, s. 140 – 145.

VAJDOVÁ, Libuša: Rumunské poviedky. Nové smery rumunskej prózy. In: *Revue svetovej literatúry*, 10, 1974, č. 6, s. 78 – 80.

VAJDOVÁ, Libuša: Ivan Krasko v rumunčine. In: *Slovenská literatúra*, 23, 1976, č. 5, s. 562 – 573.

VAJDOVÁ, Libuša: Za uzavretým dielom Zahariu Stanca. In: Slovenské pohľady, 92, 1976, č. 7, s. 142 – 145.

VAJDOVÁ, Libuša: Synthesis – príspevok rumunských komparatistov k porovnávaciemu skúmaniu literatúry. In: Slovenská literatúra, 24, 1977, č. 3, s. 344 – 349.

VAJDOVÁ, Libuša: Obraz rumunskej literatúry na Slovensku. In: Romboid, 13, 1978, č. 9, s. 62 – 66.

VAJDOVÁ, Libuša: Problematika mežliteraturných obščnostej i značenije jejo izučenija. In: Slavica Slovaca, 15, 1980, č. 4, s. 342 – 344.

VAJDOVÁ, Libuša: Súčasná rumunská poézia. In: Revue svetovej literatury, 17, 1981, č. 2, s. 149 – 150.

VAJDOVÁ, Libuša: Literary Comparatistics Today. In: Slavica Slovaca, 18, 1983, č. 4, s. 346 – 349.

VAJDOVÁ, Libuša: Vystačíme s lokálnymi kritériami v literatúre? In: Slovenská literatúra, 30, 1983, č. 2, s. 165 – 169.

VAJDOVÁ, Libuša: Notes sur le rôle de la langue dans les communautés interlittéraires. In: Slavica Slovaca, 20, 1985, č. 1, s. 32 – 35.

VAJDOVÁ, Libuša: Recepčia rumunskej lyriky na Slovensku v rokoch 1910 – 1944. In: Slovenská literatúra, 33, 1986, č. 4, s. 336 – 355.

VAJDOVÁ, Libuša: Constantin Dobrogeanu-Gherea a začiatky literárnej kritiky v Rumunsku. In: Slavica Slovaca, 23, 1988, č. 4, s. 313 – 316.

VAJDOVÁ, Libuša: Synthesis. Príspevok rumunskej komparatistiky k porovnávaciemu skúmaniu literatúry. In: Slovenská literatúra, 35, 1988, č. 6, s. 545 – 552.

VAJDOVÁ, Libuša: Priestor a hranice literárnej vedy. In: Slovenská literatúra, 33, 1989, č. 4, s. 376 – 380.

VAJDOVÁ, Libuša: Belgicko na dve rýchlosti alebo kalvária s hľadáním národnej identity. In: Kultúrny život, 25, 1991, č. 43, s. 6 – 7; č. 44, s. 6.

VAJDOVÁ, Libuša: Paradoxný neznámy Mircea Eliade. In: Slovenské pohľady, 108, 1992, č. 8, s. 46 – 50.

Ohlasy:

ČAPUTOVÁ, Barbora: Teória vykúpenia: Mircea Eliade a Hermann Hesse. In: Filologické štúdie 3. Nümbrecht: Kirsch-Verlag, 2017, s. 164, 176.

VAJDOVÁ, Libuša: Felix ako kraskológ. In: Slovak Review, 3, 1994, č. 2, s. 169 – 175.

Ohlasy:

POSPÍŠIL, Ivo: Slovenský časopis pro světovou literaturu. In: Slavia, 64, 1995, č. 3, s. 344 – 345.

TRUHLÁŘOVÁ, Jana: Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu a recepcie na Slovensku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2008, s. 200.

VAJDOVÁ, Libuša: La Nouvelle Histoire, jej podoby a význam pre náš dnešok. In: Slovak Review, 5, 1996, č. 2, s. 133 – 150.

VAJDOVÁ, Libuša: Úvahy o postavení literárnej vedy (i na Slovensku). In: Slovak Review, 8, 1999, č. 1, s. 29 – 40.

VAJDOVÁ, Libuša: Stredomorie a literatúra (Úvaha o tom, kto koho a ako kolonizoval). In: Slovak Review, 10, 2001, č. 1, s. 34 – 52.

VAJDOVÁ, Libuša: Teória polysystémov a preklad. In: Slovak Review, 11, 2002, č. 2, s. 142 – 161.

Ohlasy:

KOVAČIČOVÁ, Oľga: Cesty a hľadania ruskej translatológie. In: Slovak Review, 14, 2005, č. 1, s. 42, 43, 49.

KUSÁ, Mária: Preklad na Slovensku ako súčasť národnej kultúry. Niekoľko poznámok k problému. In: Preklad a kultúra. Ed. Edita Gromová. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2004, s. 47.

KUSÁ, Mária: Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2005, s. 23.

VAJDOVÁ, Libuša: Osobnosť európskych rozmerov. In: *Dilema*, 7, 2003, č. 1 – 2, s. 60 – 68.

VAJDOVÁ, Libuša: Mýtus v modernizme. In: *Slovak Review*, 13, 2004, č. 1, s. 7 – 24.

Ohlasy:

BUNČÁKOVÁ, Hildegard: Cena slovenskej publikácii v Bukurešti. In: *Revue svetovej literatúry*, 40, 2004, č. 2, s. 145 – 146.

VAJDOVÁ, Libuša: *Revue svetovej literatúry* a tzv. malé literatúry. In: *Revue svetovej literatúry*, 41, 2005, č. 4, s. 134 – 137.

VAJDOVÁ, Libuša: Dobrodružstvo života v súčasnej rumunskej kultúre a literatúre. In: *Revue svetovej literatúry*, 43, 2007, č. 1, s. 28 – 34.

Ohlasy:

FARKAŠOVÁ, Etela: Pohľad do súčasnej rumunskej literatúry. In: *Literárny týždenník*, 20, 2007, č. 19 – 20, s. 13.

KENDERESSY, Eva: Traducezi din literatura română in Slovacia. In: *Romania Literara*, 40, 2007, č. 45, s. 28.

ROUET, Gilles – VAJDOVÁ, Libuša: Écrivains et justice... justice et écrivains. In: *Slovak Review of World Literature Research*, 16, 2007, numéro spécial, s. 7 – 9.

Ohlasy:

BŽOCH, Adam: Vystúpenie. In: www.sav.sk/uploads/a0508611063/Vystupenie_Adama_Bzocha.doc Francúzsky inštitút v Bratislave, 24. október 2007

BŽOCH, Adam: Úvodný príspevok doc. Mgr. Adam Bžocha PhD., riaditeľa Ústavu svetovej literatúry SAV na prezentácii špeciálneho francúzsko-slovenského, frankofónneho čísla *Slovak Review of World Literature Research*. In: <http://www.france.sk/ifb/> Institut Français de Bratislava Service de Coopération et d'Action Littéraire et justice... Justice et littérature, 16. 10. 2007.

VAJDOVÁ, Libuša: Pierre Bourdieu: sociológ medzi ekonómiou a literatúrou. In: *Slovak Review of World Literature Research*, 16, 2007, č. 2, s. 66 – 78.

Ohlasy:

PLIEŠOVSKÁ, Ľubica: Od Buckovej k Updikovi: americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 237.

VAJDOVÁ, Libuša: Translation Studies at the Institute of World Literature SAS in Bratislava: Facts and Figures. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 4, s. 68 – 76.

VAJDOVÁ, Libuša: Rumunské romantizmy. In: *World Literature Studies*, 3(20), 2011, č. 1, s. 52 – 67.

VAJDOVÁ, Libuša: Je komparatistika mŕtva? (Nové postavenie prekladu v skúmaní literatúr a kultúr). In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 4, s. 72 – 87.

Ohlasy:

KUSÁ, Mária: Dejiny prekladu a prekladania – výzvy a kontexty súčasnej translatológie. In: *Preklad a tmočenie 11: Má translatológia dnes ešte čo ponúknuť? Reciprocity a tenzie v translatologickom výskume*. I. Ed. Vladimír Biloveský. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 97, 101, 102.

TEPLAN, Dušan: Ku genéze štrukturálnej komparatistiky na Slovensku. In: *Literárna komparatistika v súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Literárne akcenty III*. Ed. Dušan Teplan. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016, s. 219.

VAJDOVÁ, Libuša: Dejiny literatúry ako konštrukcia možných svetov. In: *World Literature Studies*, 6(23), 2014, č. 2, s. 24 – 35.

VAJDOVÁ, Libuša: Moldovan Literature: the Past and Present. In: *Eastern Partnership Literary Review*, 1, 2014, č. 1, s. 24 – 28.

VAJDOVÁ, Libuša: Az irodalomtörténet mint lehetséges világok konstrukciója. Prel. Judit Görözdi. In: *Kalligram*, 23, 2014, s. 87 – 93.

VAJDOVÁ, Libuša: Romanian literary critics, theoreticians, and historians in the world. In: *World Literature Studies*, 7, 2015, č. 2, s. 71 – 83.

VAJDOVÁ, Libuša: Návrat komparatistiky k literatúre a jazyku. In: *World Literature Studies*, 8, 2016, č. 4, s. 107 – 111.

iv. Heslá

Pyramída, encyklopedický časopis moderného človeka, 1985, č. 168. (10 hesiel rumunských spisovateľov.)

Encyklopédia spisovateľov sveta. Bratislava: Obzor, 1987. 643 s. (65 autorských hesiel z rumunskej literatúry.)

Encyklopédia literárnych diel. Bratislava: Obzor 1989. 858 s. (81 hesiel literárnych diel.)

VAJDOVÁ, Libuša: Bagoňová Milota, Bunčáková Hildegard, Dovolová Zuzana, Hušková Jindra, Krasko Ivan. In: Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie. A – K. Eds. Oľga Kovačičová, Mária Kusá. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, Veda, vydavateľstvo SAV, 2015, s. 111 – 112, 150 – 151, 185 – 186, 275 – 277, 368 – 369.

VAJDOVÁ, Libuša: Magerčiaková Lýdia, Melichárková Eva, Minárik Marián, Mrlian Ondrej, Páleníková Jana, Pauliny-Danielisová Mariana, Sabová-Šufliarska Alica, Sadloňová Zora, Terenová Mária, Vychovalá-Jolly Ľubica, Žiška Ondrej. In: Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie. L – Ž. Eds. Oľga Kovačičová, Mária Kusá. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2017, s. 43 – 44, 63 – 64, 88 – 89, 98 – 99, 131 – 132, 136 – 137, 207 – 209, 282 – 283, 338 – 340, 371 – 372.

v. Odborné práce

a) v knižných publikáciách

VAJDOVÁ, Libuša: Mihail Sadoveanu a jeho doba. In: Sadoveanu, Mihail: Vlčí ostrov. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1983, s. 547 – 554. Chronológia, s. 553 – 556.

VAJDOVÁ, Libuša: Na úvod. In: Kontinuita a diskontinuita vývinového procesu poézie, prózy a drámy. Premeny estetického kánonu

Koncepcie literárnych dejín. Eds. Soňa Pašteková, Dagmar Podmaková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, Kabinet divadla a filmu SAV, 2007, s. 7–10.

VAJDOVÁ, Libuša: List Libuše Vajdovej. In: Letná škola prekladu 7. 30 rokov Letnej školy prekladu. Zborník prednášok. 30. ročník, Budmerice 23. – 25. september 2008. Bratislava: AnaPress, 2009, s. 217 – 220.

Ohlasy:

JAVORKOVÁ, Eva: 30 rokov o preklade. In: Knižná revue, 20, 2010, č. 10, s. 9.

VAJDOVÁ, Libuša – GÁFRIK, Róbert: Preface. In: New Imagined Communities. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrik. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010, s. 9 – 13.

VAJDOVÁ, Libuša: Predslov. In: Myslenie o preklade na Slovensku. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014, s. 7 – 12.

VAJDOVÁ, Libuša: Slovak School of TS and Its Contributions to TS in the World. In: Some Holmes and Popovič in All of Us? The Low Countries and the Nitra Schools in the 21st Century. Eds. Ľudmila Pánisová, Igor Tyšš. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 33 – 34. ISBN 978-80-558-0851-2. (Abstrakt)

VAJDOVÁ, Libuša: Adam Bžoch a moderna/modernita/modernosť. In: Keď jedna myšlienková orientácia zanecháva stopy v druhej. Personálna bibliografia Adama Bžocha. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV, 2016, s. 19 – 26.

VAJDOVÁ, Libuša: Úvod. In: Prístupy, metódy a spôsoby písania dejín (rumunskej) literatúry. Vajdová, Libuša a kol. Bratislava: AnaPress, 2017, s. 5 – 7. ISBN 978-80-89137-90-9.

b) v časopisoch zahraničných

VAJDOVÁ, Libuša: Ivan Krasko: Nox et solitudo. In: *Revista de istorie și teorie literară*, 24, 1975, č. 4, s. 591.

VAJDOVÁ, Libuša: Cartea românească în Slovacia. In: *Orizont*, 29, 1978, č. 31, s. 8.

VAJDOVÁ, Libuša: Literatura română în traducерile slovace. In: *România literară*, 12, 1979, č. 48, s. 20.

VAJDOVÁ, Libuša: Specific interliterary communities. Participation in discussion. In: *Neohelicon*, 11, 1984, č. 1, s. 228 – 229.

VAJDOVÁ, Libuša: Dicționarul literaturii române la Praga. In: *Tri-buna*, 35, 1987, č. 28, s. 8.

VAJDOVÁ, Libuša: Trei ipostaze creatoare. Mărturisiri consemnate de E. Loghinovski, L. Vajdová, I. Cochea. Peter Karvaš: Scriu pentru că trebuie să scriu. Prel. a portrét spisovateľa nap. L. Vajdová. In: *Revista de istorie și teorie literară*, 35, 1987, č. 1 – 2, s. 243.

VAJDOVÁ, Libuša: Omagii. In: Mihai Eminescu. In: *Universul*, Chișinău, 1991, č. 3, s. 14.

VAJDOVÁ, Libuša: Încă o dată despre Adrian Marino. In: *România literară*, 10. 3. 2006, č. 10, s. 16.

VAJDOVÁ, Libuša: World Literature Studies v Bratislave. In: *Svět literatury*, 21, 2011, č. 43, s. 188 – 190.

VAJDOVÁ, Libuša – SITAR-TAUT, Daniela: Dacă ne ocupăm exclusiv de exilul literar, sărăcim fața lui adevărată. In *Atitudini*, revista de gândire și trăire românească, 2011, č. 11 (56), s. 8 – 11.

VAJDOVÁ, Libuša – SITAR TĂUT, Daniela: Structuralismul ne servea ca un zid de izolare de realitatea politică. In: *Poesis*, 22, 2011, č. 10 – 12 (250 – 252), s. 102.

c) v časopisoch domácich

SARKOCIOVÁ, Libuša: Čím žije rumunská próza. In: *Smena*, 25, 1. 9. 1972, s. 6.

SARKOCIOVÁ, Libuša: K dejinám rumunsko-československých vzťahov. In: *Slovenská literatúra*, 19, 1972, č. 5, s. 546 – 547.

SARKOCIOVÁ, Libuša: K dnešnej rumunskej poézii. In: *Smena*, 25, 25. 8. 1972, s. 4.

SARKOCIOVÁ, Libuša: Kniha, kníhkupectvo, publikum. In: *Pravda*, príloha *Nedeľná Pravda*, 5, 1972, č. 12, s. 6.

SARKOCIOVÁ, Libuša: Gälin, Gh.: Niektoré problémy štýlu I. Krasko vo vzťahu k štýlu poézie Eminesca. In: *Slovenská literatúra*, 20, 1973, č. 2, s. 238 – 239.

VAJDOVÁ, Libuša: Pohľad na súčasnú rumunskú poéziu. In: *Revue svetovej literatúry*, 10, 1974, č. 1, s. 90.

VAJDOVÁ, Libuša: Súčasná rumunská literatúra. In: *Nové slovo*, 14, 1974, č. 34, s. 9.

VAJDOVÁ, Libuša: Čo všetko treba urobiť. Pod spoločným názvom *Čo čítajú deti v časopise Soimii patriei*. In: *Zornička*, 34, 1982, č. 12, s. 13.

VAJDOVÁ, Libuša: K nedožitému jubileu Zahariu Stanca. In: *Slovenské pohľady*, 98, 1982, č. 10, s. 135 – 136.

VAJDOVÁ, Libuša: Piesne plačiek. In: *Revue svetovej literatúry*, 18, 1982, č. 1, s. 113 – 115.

VAJDOVÁ, Libuša: Životné jubileum Pavla Winczera. In: *Slavica Slovaca*, 20, 1985, č. 4, s. 379 – 381.

VAJDOVÁ, Libuša: Slovenská literárna veda v zahraničí. In: *Romboid*, 22, 1987, č. 10, s. 52 – 54.

VAJDOVÁ, Libuša: Tridsať rokov činnosti Slovenskej literárnovednej spoločnosti pri SAV. In: *Slovenská literatúra*, 36, 1989, č. 4, s. 371 – 372.

VAJDOVÁ, Libuša: „Slušnosť“ v preklade. In: Literárny týždenník, 3, 1990, č. 3, s. 5.

VAJDOVÁ, Libuša: Kritický zápisník. In: Kultúrny život, 25, 1991, č. 21, s. 5. (Spoluautori Martin Škopec, Juraj Gajdoš.)

VAJDOVÁ, Libuša: Významné životné jubileum Cornelia Barboricu. In: Slovenská literatúra, 35, 1991, č. 3, s. 251 – 252.

VAJDOVÁ, Libuša: O interdisciplinarite v spoločenských vedách. In: Slovenské pohľady, 109, 1993, č. 2, s. 34 – 35.

VAJDOVÁ, Libuša: Collegium Budapest, šanca pre strednú a východnú Európu. In: Správy SAV, 1994, č. 13 – 14, s. 1.

VAJDOVÁ, Libuša: Komparatisti naďalej v kríze? (XIV. kongres Medzinárodnej asociácie porovnávacej literatúry. Univerzita štátu Alberta v Edmontone, Kanada 15. – 20. augusta 1994). In: Slovak Review, 3, 1994, č. 2, s. 204 – 207.

VAJDOVÁ, Libuša: Kolokvium o preklade v Budapešti. In: Slovak Review, 4, 1995, č. 1, s. 88.

VAJDOVÁ, Libuša: Správa zo zasadania Rumunsko-slovenskej komisie historikov v Kluži. In: Slovak Review, 5, 1996, č. 2, s. 180 – 181.

VAJDOVÁ, Libuša: Prekvapujúca Bukurešť. Paradoxy rumunskej kultúry. In: Domino fórum, 13, 2004, č. 13, s. 12 – 13.

VAJDOVÁ, Libuša: Kognitívne vedy a literatúra (záznam z diskusie). In: Slovak Review, 15, 2006, č. 1, s. 64 – 87. (Diskutujú Libuša Vajdová, Egon Gál, Ján Rybár, Juraj Hvorecký, Adam Bžoch, Bogumiła Suwara, Roman Mikuláš, Jana Kuzmíková, Eva Batiková.)

VAJDOVÁ, Libuša: Básnik Mircea Dinescu... (inc.). In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 49 – 51.

VAJDOVÁ, Libuša: Horia Roman Patapievici... (inc.). In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 75 – 77.

VAJDOVÁ, Libuša: Mircea Nedelciu sa... (inc.). In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 36 – 39.

VAJDOVÁ, Libuša: Note de l'éditeur. In: Slovak Review of World Literature Research, 16, 2007, numéro spécial, s. 1.

VAJDOVÁ, Libuša: Simona Popescu sa... (inc.). In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 25 – 27.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 1, s. 3.

VAJDOVÁ, Libuša: Medzi národnou literatúrou a komparatistikou. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 2, s. 79 – 86.

VAJDOVÁ, Libuša: Prednášku *Lectures critique et...* (inc.). In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 2, s. 103.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 4, s. 2.

Ohlasy:

JETMAROVÁ, Zuzana: Ideologie cizosti v teorii prekladu. In: Preklad a kultúra 4. Eds. Edita Gromová, Mária Kusá. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre; Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 44.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 1, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 4, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: Monica Spiridon je profesorkou na... (inc.) In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 1, s. 3.

VAJDOVÁ, Libuša: Pod skromným názvom Výbrané... (inc.). In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 2, s. 104.

VAJDOVÁ, Libuša: 12. 10. 2010 sa uskutočnilo medzinárodné kolokvium... (inc.). In: World Literature Studies, 2(19), 2010, č. 4, s. 103–104.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: *World Literature Studies*, 3(20), 2011, č. 4, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: Medzinárodná konferencia translatológov prebehla v dňoch... In: *World Literature Studies*, 3(20), 2011, č. 4, s. 104.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: *World Literature Studies*, 4(21), 2012, č. 2, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: Pod názvom Dni románskych štúdií... In: *World Literature Studies*, 4(21), 2012, č. 2, s. 104.

VAJDOVÁ, Libuša: Editoriál. In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 4, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: Pod názvom Czech, Slovak and Polish Structuralist Traditions... In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 4, s. 101.

VAJDOVÁ, Libuša: Rumunská literatúra non-fiction včera a dnes... In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 4, s. 101.

VAJDOVÁ, Libuša: 18. – 24. júla 2013 sa v Paríži uskutočnil 20. kongres... In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 3, s. 114.

VAJDOVÁ, Libuša: Porovnávacia literatúra v čase globalizácie. In: http://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=4885. 17. 4. 2013.

VAJDOVÁ, Libuša: Odišiel Pavol Winczer, vedec, kamarát... In: *World Literature Studies*, 6(23), 2014, s. 162 – 165.

VAJDOVÁ, Libuša: V dňoch 19. a 20. septembra 2014 sa v Bratislave už po tretí raz... In: *World Literature Studies*, 6(23), 2014, č. 3, s. 166.

VAJDOVÁ, Libuša – TERIAN, Andrei: Outstanding Romanian personalities in world literature and literary studies. In: *World Literature Studies*, 7, 2015, č. 2, s. 2.

KUSÁ, Mária – VAJDOVÁ, Libuša: Slovenská translatológia na priesečníku kultúrnych trajektórií súčasnosti a budúcnosti. In: *World Literature Studies*, 8, 2016, č. 1, s. 2.

VAJDOVÁ, Libuša: O vplyve prekladov literárnych diel na spoločenské procesy. In: http://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=6931. 30. 5. 2017.

d) rozhovory

VAJDOVÁ, Libuša: O tradiție frumoasă: traducerea prozei românești în limba slovacă. In: *Lucafărul*, 30, 1987, č. 40, s. 8. (Interview s Libušou Vajdovou.)

VAJDOVÁ, Libuša: Dejiny národa nie sú dejinami štátu. In: *Kultúrny život*, 27, 1993, č. 10, s. 1, 3. (Rozhovor s Krzysztofom M. Pomianom a Petrom Zajacom.)

VAJDOVÁ, Libuša: Vytvárať dejiny, vytvárať Európu. In: *Kultúrny život*, 27, 1993, č. 8, s. 1, 3. (Rozhovor s Jacquesom Le Goffom.)

VAJDOVÁ, Libuša: Să mai scriu ceva din istoria literaturii române, să o fac mai cunoscută în mediul slovac și ceș. In: *Dialoguri Bratislavene*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 169 – 173. (Rozhovor Silvie Steinerovej s Libušou Vajdovou.)

vi. Recenzie

SARKOCIOVÁ, Libuša: Petru Popescu: V putách. In: *Slovenské pohľady*, 1972, č. 10, s. 148 – 149. (Rec.: Petru Popescu: V putách. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1971.)

VAJDOVÁ, Libuša: Zaharia Stancu: Kočovníci. In: *Slovenské pohľady*, 89, 1973, č. 3, s. 145 – 146. (Rec.: Zaharia Stancu: Kočovníci. Bratislava: Tatran, 1972.)

VAJDOVÁ, Libuša: Zaharia Stancu: Ako veľmi som ťa ľúbil. In: *Slovenské pohľady*, 89, 1973, č. 5, s. 142 – 143. (Rec.: Zaharia Stancu: Ako veľmi som ťa ľúbil. Bratislava: Pravda, 1973.)

VAJDOVÁ, Libuša: Virgil Teodorescu: Blany oceánov. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 4, s. 188. (Rec.: Virgil Teodorescu: Blany oceánov. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1973.)

VAJDOVÁ, Libuša: Virgil Teodorescu: Blany oceánov. In: Slovenské pohľady, 90, 1974, č. 9, s. 150 – 153. (Rec.: Virgil Teodorescu: Blany oceánov. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1973.)

VAJDOVÁ, Libuša: Marcea, P.: Sadoveanovo ľudstvo od A do Z. In: Slovenská literatúra, 25, 1978, č. 5, s. 630 – 631. (Rec.: P. Marcea: Sadoveanovo ľudstvo od A po Z. Bucuresti: Ed. Eminescu, 1977.)

VAJDOVÁ, Libuša: Na okraj Dejín slovenskej literatúry od C. Barboricu. In: Slovenská literatúra, 25, 1978, č. 5, s. 585 – 593. (Rec.: Corneliu Barboricã: Istoria literaturii slovace. București: Univers, 1976.)

VAJDOVÁ, Libuša: Dima, Alexandr: Principy sravnitelnogo literaturovedenija. In: Slovenská literatúra, 26, 1979, č. 5, s. 504 – 510. (Rec: Alexandr Dima: Principy sravnitelnogo literaturovedenija. Moskva: Progress, 1977.)

VAJDOVÁ, Libuša: Koška, Ján: Slovenské literárne pohľady na bulharský juh (1876 – 1878). In: Slavica Slovaca, 14, 1979, č. 4, s. 415 – 417. (Rec: Ján Koška: Slovenské literárne pohľady na bulharský juh (1876 – 1878). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1978.)

VAJDOVÁ, Libuša: Synthesis. Académie des sciences sociales et politiques. In: Slovenská literatúra, 28, 1981, č. 2, s. 192 – 195. (Rec: Synthesis. Académie des sciences sociales et politiques. Bucuresti: EARSR, 1978.)

VAJDOVÁ, Libuša: Slovník spisovatelů. Rumunsko. In: Slovenská literatúra, 33, 1986, č. 6, s. 566 – 568. (Rec.: Slovník spisovatelů. Rumunsko. Praha: Odeon, 1985.)

VAJDOVÁ, Libuša: Slovenská poézia opäť v cudzine. In: Slovenské pohľady, 104, 1988, č. 7, s. 143 – 144. (Rec: Corneliu Barborica: Slovenská lyrika od počiatkov až podnes. București: Minerva, 1987.)

VAJDOVÁ, Libuša: Aklimatizácia – nevyhnutné násilie? In: Slovak Review, 9, 2000, č. 1, s. 84 – 91. (Rec.: Acclimater l'autre. La traduction

littéraire et son contexte culturel. Publié par Judit Karafiáth & György Tverdota. Budapest: Editions Balassi, 1997.)

VAJDOVÁ, Libuša: Kol. autorů pod vedením L. Valentové: Slovník rumunských spisovatelů. Praha, Libri 2001. In: Revue svetovej literatúry, 40, 2004, č. 2, s. 151 – 155.

VAJDOVÁ, Libuša: Eliade, Cioran, Ionesco... Ako ich poznáme? In: Knihy a spoločnosť, 3, 2006, č. 4, s. 11. (Rec.: Mihail Sebastian: Deník 1935 – 1944. Preklad Jindřich Vacek. Praha: Sefer, 2003.)

VAJDOVÁ, Libuša: Preklad v globalizovaných časoch. In: Slovak Review, 15, 2006, č. 2, s. 201 – 207. (Rec. E. Gromová – D. Müglóvá: Kultúra – interkulturalita – translácia. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofia v Nitre, 2005.)

VAJDOVÁ, Libuša: Balada Miorita v českých překladech. In: Revue svetovej literatúry, 44, 2008, č. 2, s. 123 – 125. (Rec.: Balada Miorița. Praha: Česko-rumunská společnost, 2006.)

VAJDOVÁ, Libuša: Comparative Literature in an Age of Globalization. Ed. Haun Saussy. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006, xiii+261 p. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 1, s. 73 – 77.

VAJDOVÁ, Libuša: History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume I, II, III. Eds. Marcel Cornis-Pope and John Neubauer. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2004, 2006, 2007, 647 p., 512 p, 522 p. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 2, s. 89 – 91.

VAJDOVÁ, Libuša: L'oublié et l'interdit. Littérature, résistance, dissidence et résilience en Europe Centrale et Orientale (1947 – 1989). Textes réunis par Roumiana L. Stantcheva, Alain Vuillemain. Sofia: Institut d'Études balcaniques. 272 s. In: World Literature Studies, 1(18), 2009, č. 3, s. 98 – 99.

VAJDOVÁ, Libuša: Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Mona Baker, Kirsten Malmkjaer (eds.) (1998, 2000). London – New

York, Routledge. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 99 – 101.

VAJDOVÁ, Libuša: Jana Dudková: Balkán alebo metafora. Balkanizmus a srbský film 90. rokov. Bratislava: Slovenský filmový ústav a Veda, vydavateľstvo SAV, 2008. 276 s. In: *World Literature Studies*, 2(19), 2010, č. 1, s. 92 – 94.

VAJDOVÁ, Libuša: Eugen Negrici: Iluziile literaturii române. București: Cartea Românească, 2008. In: *World Literature Studies*, 2(19), 2010, č. 3, s. 82 – 84.

VAJDOVÁ, Libuša: Jana Králová, Zuzana Jettmarová et al.: Tradition versus Modernity: from the Classic Period of the Prague School to Translation Studies at the Beginning of the 21st Century. Praha: Univerzita Karlova, TOGGA, 2008. In: *World Literature Studies*, 3(20), 2011, č. 4, s. 96 – 100.

VAJDOVÁ, Libuša: Traduction et communautés. Études réunies par Jean Peeters. Arras: Artois Presses Université, 2010. 215 s. La traduction dans les cultures plurilingues. Études réunies par Francis Mus at Karen Vandemeulebroucke. Arras: Artois Université 2011. 250 s. In: *World Literature Studies*, 5(22), 2013, č. 4, s. 88 – 90.

VAJDOVÁ, Libuša: Ioana Popa: Traduire sous contraintes. Littérature et communisme (1947 – 1989). Paris: CNRS Éditions, 2010. In: *World Literature Studies*, 7, 2015, č. 2, s. 108 – 110.

VAJDOVÁ, Libuša: Ruska. In: *Tvar*, 18. 10. 2012, s. 2. (Rec.: Gib I. Mihăescu: Ruska. Praha: Havran, 2012, 266 s.)

VAJDOVÁ, Libuša: Dobrota Pucherová, Róbert Gáfrík (eds.): Postcolonial Europe? Essay on Post-Communist Literatures and Cultures. Leiden – Boston: Brill Rodopi, 2015. In: *World Literature Studies*, 8, 2016, č. 4, s. 111 – 119.

VII. Preklady

a) knižné

BARBORICA, Corneliu: Večná ľudská dráma v lyrike Laca Novomeského. Prel. Libuša Vajdová. In: Nenáhodné stretnutia. Zborník o diele Laca Novomeského. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1974, s. 121 – 126.

NEAGU, Fanus: Anjel vykrikol. (Ingerul a strigat.) Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: Tatran, 1974. 428 s.

PREDA, Marin: Votrelec. (Intrusul.) Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: Tatran, 1978. 430 s.

Ohlasy:

BEDNÁROVÁ, Katarína: K niektorým otázkam vývinových trajektórií umeleckého prekladu na Slovensku (1945 – 1989). In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 7.

TEODORESCU, Leonida: Kto bol Adam? (Cine a fost Adam?) Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: LITA, 1980. 65 s.

SORESCU, Marin: Matka voda (Matca. Setea muntelui de sare). Hra v dvoch dejstvách. Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: LITA, 1980. 52 s.

IONESCU, Nelu: Ako ostala Katinka starou dievkou (Cum s-a facut de a ramas Catinca fata batrina). Divadelná hra v 3 dejstvách. Prel. Libuša Vajdová. Bratislava: LITA, 1982. 59 s.

SADOVEANU, Mihai: Vlčí ostrov. Prel. Libuša Vajdová, Jindra Hušková, Peter Kopecký. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1983. 559 s.

STRATENÍ v Balkánii. Antológia rumunskej poviedky. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1989. 381 s. (Spoluprekladatelia Hilda Bunčáková, Jana Páleníková, Ľubica Vychovalá, Elena Žitná.)

EMINESCU, Mihai: Krídla z vosku. Prel. Viera Prokešová v jazykovej spolupráci s L. Vajdovou. Dunajská Lužná: Milanium, 2007. 109 s.

Ohlasy:

BŽOCH, Jozef: Rumunská poézia sa nám stále prihovára. In: SME, 16, 18. 7. 2008, č. 166, s. 18.

KENDERESSY, Eva: Mihai Eminescu: Krídla z vosku. In: Revue svetovej literatúry, 44, 2008, č. 2, s. 125 – 126.

RESUTÍK, Milan: Básnické návraty. In: Knižná revue, 18, 2008, č. 14 – 15, s. 3.

VALENTOVÁ, Libuše: Aripî de ceară. (Corespondență din Praga.) In: România literară, 12. septembrie 2008, č. 36, s. 19.

ZAMBOR, Ján: Tretí slovenský Eminescu. In: Romboid, 44, 2009, č. 1, s. 79 – 81.

KUSÁ, Mária: Cena Jána Hollého za rok 2007. In: Letná škola prekladu 7. 30 rokov Letnej školy prekladu. Zborník prednášok. 30. ročník, Budmerice 23. – 25. september 2008. Bratislava: AnaPress, 2009, s. 60, 61.

VALENTOVÁ, Libuše: Receptce básnického diela Mihaie Eminesca v českých zemích a na Slovensku. In: Svět literatury, časopis pro novodobé literatury, 19, 2009, č. 40, s. 119 – 121.

COPILU-COPILLIN, Dumitru: Eminescu universalul. Târgoviște, Biblioteca 2016, s. 91, 181.

b) v časopisoch

BLANDIANA, Ana: Vták. Prel. Libuša Vajdová. In: Nové slovo, 14, 1974, č. 34, s. 9.

GIUGARIU, Mihai: Modrý raj. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 81.

MARCEA, Pompilin: Tridsať rokov novej rumunskej literatúry. Prel. Libuša Vajdová. In: Slovenské pohľady, 90, 1974, č. 10, s. 113 – 119.

NEAGU, Fanus: Ďaleko v stepi. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 89 – 95.

NEGOITA, Lucia: Mámivo. Rúcha, ktoré opustili deti. Prel. Libuša Vajdová. In: Smena na nedeľu, 9, 1974, č. 51. Príl. Literárna príloha 2, s. 7.

POPESCU, D. R.: Neznámy vojak. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 106.

POPOVÁ, Siuziana: Nikdy sa nevzdávaj. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 101 – 103.

PREDA, Marin: Predsedove výhrady. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 96 – 100.

SORESCU, Marin: Charlie. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 104 – 112.

SORESCU, Marin: Ty. Prel. Libuša Vajdová. In: Smena na nedeľu, 9, (27), 1974, č. 34, Príl. s. 7. Uverejnené tiež Nové slovo, 14, 1974, č. 34, s. 9.

STANESCU, Michila: Neslová. Prel. Libuša Vajdová. In: Nové slovo, 14, 1974, č. 34, s. 9.

TITEL, Sorin: Leto so zatvorenými očami. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 10, 1974, č. 6, s. 93 – 95.

CHIFU, Gabriel: Rumunská dedina. Jesenná pieseň. Prel. Libuša Vajdová. In: Smena na nedeľu, 12, 1977, č. 38, s. 13.

URSU, Liliana: List z XXI. storočia. Hodina lásky. Chcela by som. Prel. Libuša Vajdová. In: Smena na nedeľu, 12, 1977, č. 26, s. 13.

DINESCU, Mircea: Život umelca. Obchodní cestujúci. Hodina úradníkov. Fiesta. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 154 – 157.

DINESCU, Mircea: Fiesta. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 158.

FLAMAND, Dinu: Vlčica. Nenapísaná báseň. Krásne zvieratá. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 151 – 153.

MALANCIOIOVÁ, Ileana: Sú. Mačkine oči. Hra. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 153 – 154.

MIRCEA, Marian: Taká láska. Prel. Libuša Vajdová. In: Nová cesta, 3, 1981, č. 8, s. 31 – 32.

POPESCU, Adrian: Chodníky. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 158.

PRELIPCEANU, Nicolae: Spať. Večný mier. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 158 – 159.

TUDORAN, Dorin: Mince. Prel. Libuša Vajdová, Ivan Mojík. In: Revue svetovej literatúry, 17, 1981, č. 2, s. 159.

Divoruža, ruža. Prel. Libuša Vajdová, Viliam Marčok. In: Revue svetovej literatúry, 18, 1982, č. 1, s. 117 – 121.

Niet trpkšej smrti vari. Prel. Libuša Vajdová, Viliam Marčok. In: Revue svetovej literatúry, 18, 1982, č. 1, s. 121.

STANESCU, Nichita: Kontemplácia. Doina. Prel. Libuša Vajdová. In: Nové slovo, 24, 1982, č. 34. Nedeľa, príloha Nového slova, č. 14, s. 2.

Zore, zoričky. Prel. Libuša Vajdová, Viliam Marčok. In: Revue svetovej literatúry, 18, 1982, č. 1, s. 116 – 117.

ILLES, Lucia: Pohľadnica. Prel. Libuša Vajdová. In: Roháč, 39, 1986, č. 50, s. 16.

ILLES, Lucia: Efekt. Prel. Libuša Vajdová. In: Roháč, 39, 1986, č. 52, s. 10.

GRAUROVÁ, Doina: Dionýz Ďurišin: Aspects ontologiques du processus interlittéraire. Prel. Libuša Vajdová. In: Romboid, 22, 1987, č. 10, s. 55 – 56.

BAUER, Roger: Dekadencia – vývinové premeny pojmu. Prel. Libuša Vajdová. In: Slovenská literatúra, 36, 1989, č. 4, s. 342 – 349.

PLESU, Andrei: Zmysel kultúry v dnešnom svete. Prel. Libuša Vajdová. In: Literárny týždenník, 3, 1990, č. 17, s. 8 – 9.

TODOROV, Tzvetan: Stendhal, egoizmus a egotizmus. Prel. Libuša Vajdová, Ladislav Franek, Katarína Kenížová. In: Slovenská literatúra, 37, 1990, č. 5, s. 455 – 463.

JAVEAU, Claude: Čokoláda z Trois-Rivières. Prel. Libuša Vajdová. In: Kultúrny život, 25, 1991, č. 44, s. 7.

MERTENS, Pierre: Arogantná priemerokracia! Prel. Libuša Vajdová. In: Kultúrny život, 25, 1991, č. 44, s. 7

ELIADE, Mircea: Svet, mesto, dom. Prel. Libuša Vajdová. In: Slovenské pohľady, 108, 1992, č. 8, s. 51 – 59.

DINESCU, Mircea: Smrť číta noviny. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 49 – 51.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Libuše: Prezențe românești în Slovacia și în Cehia. In: România literară, 25. ianuarie 2008, č. 3, s. 28.

NEDELCIU, Mircea: Deň ako poviedka. Partia z taxi-sauvage. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 35 – 48.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Libuše: Prezențe românești în Slovacia și în Cehia. In: România literară, 25. ianuarie 2008, č. 3, s. 28.

PATAPIEVICI, Horia Roman: Prvotné rozhodnutie. Lapsus a kolaps(us) podstaty. Můj ľud a ja s ním. Nenapodobiteľný život. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 74 – 81.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Libuše: Prezențe românești în Slovacia și în Cehia. In: România literară, 25. ianuarie 2008, č. 3, s. 28.

POPESCU, Simona: Juventus a iné básne. Prel. Libuša Vajdová. In: Revue svetovej literatúry, 43, 2007, č. 1, s. 24 – 27.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Libuše: Prezențe românești în Slovacia și în Cehia. In: România literară, 25. ianuarie 2008, č. 3, s. 28.

UNDERHILL, James W.: Radikálny preklad: Vzbura proti jazyku alebo vstup subjektu? Prel. Libuša Vajdová. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 68 – 81.

SPIRIDON, Monica: Hra „žitia“ a „písania“: románová konšpirácia a zápletká od romantizmu po postmodernizmus. Prel. Libuša Vajdová. In: *World Literature Studies*, 4(21), 2012, č. 2, s. 67 – 80.

VIII. Zostavovateľské práce

STRATENÍ v Balkánii. Antológia rumunskej poviedky. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1989. 381 s.

LES APPROCHES et les méthodes interdisciplinaires de recherche en sciences sociales. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, École des Hautes Etudes en Sciences Sociales de Paris, Institut Français de Bratislava, 1994. 204 s.

Ohlasy:

VALENTOVÁ, Libuše: V Bratislavě o interdisciplinárních přístupech. *Tvar*, 1992, č. 48, s. 7.

MYSLENIE o preklade. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007. 184 s. ISBN 978-80-8101-006-4.

Ohlasy:

A. B., A. Š.: Cena Mateja Bela aj do SAV. 25. 6. 2008. In: [www.sav.sk/?lang=sk& charset=&doc=services-news&news_n=2055](http://www.sav.sk/?lang=sk&charset=&doc=services-news&news_n=2055)

A.B., A.Š.: Cena Mateja Bela aj do SAV. In: *Správy SAV*, 44, 2008, č. 8, s. 4.

GIBOVÁ, Klaudia: Obraz moderného prekladu. In: *Knižná revue*, 18, 2008, č. 7, s. 5.

POSPÍŠIL, Ivo: Myšlení o překlade v pohybu. In: *Novaja rusistika. Meždunarodnyj žurnal sovremennoj filologičeskoj a areaľnoj rusistiky. Nová rusistika*, 1, 2008, č. 1, s. 102 – 103.

TRUHLÁŘOVÁ, Jana: Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z de-

jín prekladu a recepcie na Slovensku. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2008, s. 199.

VALENTOVÁ, Mária: O teórii umeleckého prekladu. In: *Náš čas*, časopis Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 11 – 12, december 2007/január 2008, č. 8 – 1, s. 17.

VLNKA, Jaroslav: Zorné polia a pohyblivé hranice. *Slovenská literárna veda* 2007. In: *Knižná revue*, 18, 2008, č. 14 – 15, s. XXIX.

FIŠER, Zbyněk: *Preklad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host, 2009, s. 305.

GROMOVÁ Edita: *Úvod do translatológie*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009, s. 16, 24, 37, 79, 92.

KUSÁ, Mária: Current State of the Slovak Thinking on Translation. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 4, s. 13.

KUSÁ, Mária: *Myslenie o preklade*. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007. 184 s. In: *World Literature Studies*, 1(18), 2009, č. 3, s. 91 – 93.

KOVAČIČOVÁ, Oľga: *Textové a mimotextové determinanty literárneho prekladu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009, s. 10, 15, 140, 185.

Slovenská literárna veda sa predstavila v Izraeli. In: www.sav.sk/?lang=sk&charset=&doc=services-news&news_no=2698. 16. 6. 2009.

VLNKA, Jaroslav: *Súčasná literárna veda v rokoch 2006 – 2008*. In: *Zborník príspevkov zo seminára Súčasná slovenská literatúra*. Trnava: Knižnica Juraja Fándlyho, 2009, s. 18.

BILOVESKÝ, Vladimír – DJOVČOŠ, Martin: *Vybrané kapitoly z translatológie I*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010, s. 161.

KUPKOVÁ, Ivana: *Preklad ako boj so zmyslami. O prekladaní jazykovo novátorských textov D. Charmsa, A. Vvedenského a V. Kazakova do slovenčiny*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2010, s. 152.

POLGÁR, Anikó: *Ovidius redivivus: kapitoly z dejín maďarského umeleckého prekladu*. Bratislava: Kalligram, 2010, s. 10.

ARDAMICA, Zorán: *Poznatky z teórie umeleckého prekladu/Műfordítás-elméleti ismeretek*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 112.

BILOVESKÝ, Vladimír: Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 22, 51, 156.

KUSÁ, Mária: Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In: Letná škola prekladu 10. Preklad ako tvorba a autorská činnosť. Bratislava: SSPUL, 2011, s. 41.

KUSÁ, Mária: Translation as a Part of the Cultural Space History. In: Abstracts. VI International Conference Major Issues in Translations Studies and Translators'/Interpreters' Training. Charkov (15. – 16. apríl 2011): Nova Knyha Publishers, 2011, s. 18.

RICHTEREK, Oldřich: Úvod do studia ruské literatury. Hradec Králové: Gaudemus, 2011, s. 161.

ŠTOFKOVÁ, Silvia: Translatologické štúdie. Teória, história a prax umeleckého prekladu v románskych krajinách. In: Revue svetovej literatúry, 47, 2011, č. 4, s. 134 – 138.

KUSÁ, Mária: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku z dnešného pohľadu II. Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. In: Preklad a tlmočenie 10. Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2012, s. 32.

BŽOCH, Adam: Vzťahy literárnej vedy a vied o kultúre. In: World Literature Studies, 5(22), 2013, špeciálne číslo, s. 15.

GROMOVÁ, Edita: Anton Popovič vo svetle súčasnej translatológie. In: Letná škola prekladu 12: Odkaz Antona Popoviča, zakladateľa slovenskej prekladovej školy – pri príležitosti 80. výročia jeho narodenia. Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava: SSPUL, 2013, s. 23.

KUSÁ, Mária: La traduction comme une partie de l'histoire de l'espace culturel. In: Naukovi zapiski. Studia in honorem. Serija: Filologični nauki (movo-znavstvo), Vipusk 116. Kirovograd: Kirovogradskij deržavnij pedagogičnij universitet imeni Volodimira Vinničenka, 2013, s. 81, 85.

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela: Textologické, kulturologické a sociologické aspekty v koncepcii Nitrianskej translatologickej školy. In: Teória umeleckého a prekladového textu. Tradície a inovácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 229, 303.

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývi-

nu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: Letná škola prekladu 14: minulosť a budúcnosť prekladu – od Ludovíta Štúra po strojový preklad. Bratislava: SSPUL, 2015, s. 66, 68, 75.

ČENDULOVÁ, Lucia: Novela Jeden deň Ivana Denisoviča v preklade Jána Ferenčíka v kultúrno-historickom kontexte. In: Nová filologická revue, 8, 2016, č. 1, s. 89.

HRDLIČKA, Milan: Gromová E., Kusá M. a kol. Preklad a kultúra 5. In: ToP tlumočení – preklad, 27, 2016, č. 119, s. 9.

Slovenská literárna veda sa predstavila v Izraeli. In: www.sav.sk/?lang=sk&charsets=&doc=services-news&news_no=2698

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývinu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 47.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Anton Popovič: between comparative literature and semiotics. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 2, s. 36.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Eva Palkovičová: Hispanoamerická literatúra na Slovensku optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 3, s. 116.

NEW Imagined Communities. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010. 248 s. ISBN 978-80-8101-401-7.

Ohlasy:

SPARIOSU, Mihai I.: New Imagined Communities. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010. 248 s. In: Recherche littéraire/Literary Research, 28, 2012, č. 54 – 56.

ADÁMKOVÁ, Stanislava: Slovenská recepcie súčasné západní translatologie. In: Slavica Litteraria, 16, 2013, č. 1 – 2, s. 206 – 209.

DROZD, Andrew M.: “New Imagined Communities.” Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Eds. Libuša Vajdová, Róbert Gáfrík. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2010, 248 s. In: Slavic and East European Journal, 57, 2013, č. 2, s. 323 – 324.

TUTEK, Hrvoje: “Limits to Transculturality: A Book Review Article of New

Work by Kimmich and Schahadat and Juvan." CLCWeb: Comparative Literature and Culture 15. 5. 2013. In: <http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2352>.

VOGT, Wolfgang: Las letras hispanoamericanas en las universidades eslovas. In: *El Occidental*, príloha *Cultura*, 29. 10. 2014, s. 7D.

RUSSELL-OMALJEV, Ana: *Divided We Stand: Discourses on Identity in "First" and "Other" Serbia. Social Construction of the Self and the Other*. Stuttgart: Ibidem, 2016. ISBN 978-3-8382-6711-1, s. 260. In: https://books.google.sk/books?id=Tu8dDAAAQBAJ&pg=PA260&dq=vajdova+gafrik&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=vajdova%20gafrik&f=false

DOMÍNGEZ, César, SAUSSY, Haun, VILLANUEVA, Dario: *Introducing Comparative Literature: New Trends and Applications*. Oxford: Routledge, 2015.

CONTROVERSIAL Modernity. Eds. Libuša Vajdová, Adam Bžoch. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Institut of World Literature SAS, 2011. 136 s. ISBN 978-80-8095-071-2.

Ohlasy:

KŠICOVÁ, Danuše: Moderna a antimoderna. In: *Svět literatury, časopis pro novodobé literatury*, 22, 2012, č. 45, s. 295 – 298.

PRESENT State of Translation Studies in Slovakia. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, Ústav svetovej literatúry SAV, 2013. 264 s. ISBN 978-80-89607-12-9.

Ohlasy:

BEDNÁROVÁ, Katarína: Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I: od sakrálného k profánnemu. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2013, s. 262, 300.

KATKIŇ, Róbert: Netranslatológia, nesúčasnosť. In: *Rak*, 19, 2014, č. 4, s. 48 – 49.

BEDNÁROVÁ, Katarína: Anton Popovič: between comparative literature and semiotics. In: *World Literature Studies*, 9, 2017, č. 2, s. 36.

MYSLLENIE o preklade na Slovensku. Ed. Libuša Vajdová a kol. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014. 168 s. ISBN 978-80-8101-868-8.

Ohlasy:

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela: Textologické, kulturologické a sociologické aspekty v koncepcii Nitrianskej translatologickej školy. In: Teória umeleckého a prekladového textu. Tradície a inovácie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 229, 303.

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývinu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: Letná škola prekladu 14: minulosť a budúcnosť prekladu – od Ľudovíta Štúra po strojový preklad. Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava: SSPUL, 2015, s. 66, 68, 75.

HRDLIČKA, Milan: Libuša Vajdová a kol.: Myslenie o preklade na Slovensku. In: ToP tlumočení – preklad, 27, 2016, č. 119, s. 9.

PALKOVIČOVÁ, Eva: Hispanoamerická literatúra na Slovensku: optikou dejín prekladu a recepcie inojazyčných literatúr. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2016, s. 5, 172.

POTOČÁR, Milan: Libuša Vajdová a kol.: Myslenie o preklade na Slovensku. In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 129 – 131.

VALCEROVÁ, Anna: Tradičné a moderné, naše a cudzie ako hybné sily vývinu básnického prekladu (s dôrazom na situáciu po roku 1945). In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 47.

POTOČÁR, Milan: Libuša Vajdová a kol.: Myslenie o preklade na Slovensku. In: World Literature Studies, 8, 2016, č. 1, s. 129 – 131.

DJOVČOŠ, Martin – PEREZ, Emília: Bridging the mental Iron Curtain, or, re-exploring the “old” in new contexts. In: World Literature Studies, 9, 2017, č. 2, s. 4, 10.

WORLD Literature Studies, 7, 2015, č. 2. Outstanding Romanian Personalities in World Literature and Literary Studies/Významné rumunské osobnosti vo svetovej literatúre a literárnej vede. Eds. Libuša Vajdová, Andrei Terian.

WORLD Literature Studies, 8, 2016, č. 1. Slovenská translatológia na priesečníku kultúrnych trajektórií súčasnosti a budúcnosti/Slovak Translation Studies at the Intersection of the Cultural Trajectories of the Present and Future. Eds. Mária Kusá, Libuša Vajdová.

ix. Ostatné redakčné práce

SUWARA, Bogumiła: O preklade bez prekladu. Vedecká redaktorka Libuša Vajdová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV a Ústav svetovej literatúry SAV, 2003, 176 s. ISBN 80-224-0752-6

KUSÁ, Mária: Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru. Vedecká redaktorka Libuša Vajdová. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2005. ISBN 80-88815-15-0.

TRUHLÁŘOVÁ, Jana: Na ceste k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu a recepcie na Slovensku. Recenzenti Miloš Tomčík, Libuša Vajdová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2008. 212 s. ISBN 978-80-224-1017-5.

BILOVESKÝ, Vladimír – DJOVČOŠ, Martin: Vybrané kapitoly z translatológie I. Recenzenti Mária Kusá, Libuša Vajdová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2010. 224 s. ISBN 978-80-8083-949-9.

BILOVESKÝ, Vladimír – DJOVČOŠ, Martin: Vybrané kapitoly z translatológie II. Recenzenti Mária Kusá, Libuša Vajdová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2013. 150 s. ISBN 978-80-557-0542-2.

x. Heslo VAJDOVÁ Libuša

-kb-: Vajdová Libuša. In: Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie. L – Ž. Eds. Oľga Kovačičová, Mária Kusá. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2017, s. 309 – 311.

xi. Ceny a vyznamenania

Diplom „Mihai Eminescu“ udelený Zväzom spisovateľov Rumunska v Bukurešti dňa 5. 9. 1990.

Cena „Award for the Promotion of Romanian Culture Abroad“ za rok 2003 (Cena za šírenie rumunskej literatúry v zahraničí) udelená v januári 2004 Rumunským kultúrnym inštitútom v Bukurešti.

Štátny rad za zásluhy v kultúre „Ordinul Meritul Cultural în grad de Comandor“, udelený prezidentom Rumunskej republiky 8. 1. 2004 v Bukurešti a odovzdaný veľvyslankyňou Rumunskej republiky 9. 12. 2004 v Bratislave.

Čestná plaketa Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách SAV udelená predsedom SAV v Bratislave v júli 2007.

Uznanie Literárneho fondu za rok 2007 udelil Výbor Sekcie pre vedecký a odborný preklad Ústavu svetovej literatúry SAV za vydanie zborníka *Myslenie o preklade*. Ed. Libuša Vajdová. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2007.

Cena Jána Hollého za rok 2007 za preklad poézie za dielo Mihai Eminescu: *Krídla z vosku*. Dunajská Lužná: MilaniuM, 2007.

Prémia Mateja Bela za rok 2009 v kategórii tvorby lexikografických diel a diel z oblasti teórie, dejín a kritiky prekladu a komparatívnej lingvistiky Libuši Vajdovej za dielo *Sedem životov prekladu*, Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV, 2009.

Medaila SAV za mimoriadne zásluhy vo výskume v spoločenských vedách, udelená predsedom SAV r. 2017 a odovzdaná 15. mája 2018 v Bratislave.

Autori príspevkov v zborníku

Doc. Dr. Dagmar Mária Anoca
Universitatea din București
Facultatea de Limbi și Literaturi Străine
Departamentul de Filologie Rusă și de Limbi Slave

Dr. Magdolna Balogh, Csc.
Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézet

Prof. PhDr. Mária Bátorová, DrSc.
Ústav svetovej literatúry SAV

Prof. PhDr. Katarína Bednárová, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV

Prof. Adam Bžoch, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV

PhDr. Veronika Čejková
Ústav svetovej literatúry SAV

Mgr. Judit Görözdi, PhD.
Ústav svetovej literatúry SAV

Prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
Katedra translatológie
Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Mgr. Jarmila Horáková, PhD.
Katedra jihoslovanských a balkanistických štúdií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Mgr. Eva Kenderessy, PhD.
Ústav krajinnej ekológie SAV
Prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV

Mgr. Roman Mikuláš, PhD.
Ústav svetovej literatúry SAV

Doc. PhDr. Jana Páleníková, CSc.
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

Prof. univ. dr. Monica Spiridon
Faculty of Letters
University of Bucharest

PhDr. Libuše Valentová, CSc.
Katedra jihoslovanských a balkanistických štúdií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Prof. PhDr. Peter Zajac, DrSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV